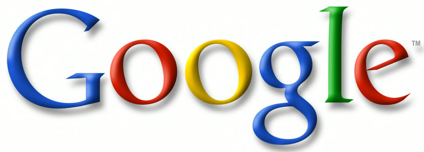
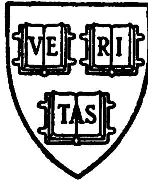

Google

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 347 807

VE RI
TAS

Hungary

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

IRTA

Dr. FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

VI. ÉS VII. KÖTET.

(1573—1587.)

Ára 1 frt.

BUDA-PEST,

A MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

1881.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSAI.

Kaphatók saját könyvkiadó-hivatalában (Akadém. épületben) és minden könyvárusnál.

ANJOUKORI OKMÁNYTÁR, Szerkesztette Nagy Imre. I. kötet (1301–1321.) Ára 3 frt 60 kr. II. köt. (1322—1332). Ára 3 frt 60 kr.

A SZÖRÉNYI BÁNSÁG és Szörény vármegye története. Irta Pesty Frigyes. Három kötetben. 1878. I. 482. lap. II. 579. lap. III. 426. lap. Ára 7 frt.

AZ ELTÜNT VÁRMEGYÉK. Irta Pesty Frigyes. 2 kötetben. Ára 6 frt.

OCSKAY LÁSZLÓ. II. Rákóczi F. fejedelem dandárnoka és a felső-magyarországi hadjáratok 1703—1710. Irta Thaly Kálmán. 1880. Ára 3 frt 60 kr.

A KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETE Magyarországon a XVIII. században. Irta Molnár Aladár. 1881. 2 kötetben. Ára 6 frt.

ARCHIVUM RÁKOCZIANUM. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. I. Oszt. Had- és belügy, szerkeszti *Thaly Kálmán*. I. köt. Rákóczi Ferencz fejedelem Leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703—6. XXVIII és 688 l. — II. 1707—9. XXVIII és 656 l. — III. 1710—12. X és 747 l. Pest 1873—4. Mindenik kötet ára 2 frt. — IV—VII. kötet. Gróf Bercsényi Miklós levelei Rákóczi fejedelemhez I—IV. köt. 1704—1712. Közli Thaly K. Ára 12 frt.

— — II. Oszt. Diplomatia I. II. és III. köt. Angol diplomatiai iratok, angol levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Pest 1871—77. 639, 672, 496 l. Egy-egy kötet ára 2 frt.

II. Rákóczi Ferencz Önéletrajza és »Egy keresztény fejedelem áhitásai« czímű munkája. Budapest, 1876. VIII. 589. l. Ára 3 frt.

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK. Első osztály: I. II. köt. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Szilády Áron és Szilágyi Sándortól. I. II. köt. 1863. XXX és 458 és 480 l. 4 frt.

— — — III.—IX. köt. 1868—73. Török-magyar-kori Állam-Okmánytár szerk. és jegyzet-kkel ellátták, Szilády Áron és Szilágyi Sándor. I.—VII. k. 1868—73. mindenik kötet 2 frt.

A kilencz kötet együtt megrendelve 15 frt.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. A történelmi kútfők ismeretének előmozdítására. Szerkeszti *Toldy Ferencz* I—XXV. kötet. 1856—1878. 8-rét. Ára a 25 kötetnek együttvéve 22 frt. Egyenkint egy-egy kötet ára 80 kr., kivévén a XX., XXI. és XXV. köt. egy-egynek ára 1 frt 80 kr., a XXII—XXIV. köt. egy-egynek ára 1 frt 60 kr.

MAGYAR LEVELES TÁR. I. köt.: Négyszáz magyar levél 1504—1560. Szalay Ágostontól. XX. és 432 l. kilencz kőiratu hasonmásos táblával 1 frt 20 kr.

— Második kötet. Magyar hölgyek levelei. 499 darab 1515—1709. Közli Deák Farkas. XVI és 464 l. Ára 2 frt.

FEJÉR GYÖRGY MAGYARORSZÁGI OKMÁNYTÁRÁNAK betürendü tárgymutatója Czinár Mórtól. XVI és 549 l. 2 frt.

ÉVMUTATÓ Fejér György Okmánytárához. Knauz Nándor által. 44 l. 20 kr.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON Gr. Teleki Józseftől. I.—V., VI: 1 és X.—XII. köt. Mindenik kötet ára 3 frt 50. kr. — (VI. köt. 2. része sajtó alatt.)

PAULER GYULA, Wesselényi Ferencz nádor és társai összeesküvése 1664—1671. Két kötetben. 1876. Kis 8-rét. I. Köt. X és 412 lap, — II. köt. 450 lap. Ára 5 frt 60 kr.

MAGYARORSZÁG HELYRAJZI TÖRTÉNETE. Főtekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspök-megyék szerint rendezve. Rupp Jakabtól. 3 kötetbenÁra 3 ft 30 kr.

BUDA-PEST és környékének helyrajzi története, Pest 1868. 306 l. 50 kr.

ACTES ET DOCUMENTS pour servir à l'histoire de l'alliance de George Rákóczi, Prince de Transylvanie, avec les Français et les Suédois dans la guerre de Trente ans publiés par A. Szilágyi. 1874. In 8. VI. 491 pag. 3 frt 60 kr.

BETHLEN GÁBOR fejedelem kiadatlan levelei. Kiadta Szilágyi Sándor. XIV és 496 l. Ára 2 frt 40 kr.

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE.

HATODIK KÖTET.

(1573—1581.)

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

IRTA

Dr. FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

VI. ÉS VII. KÖTET.

(1573—1587.)

BUDA-PEST,

A MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

1881.

For T
F

Budapest, 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

I.

A pozsonyi országgyülés.

1574. márcziusban.

Az 1572-ik évi országgyűlés két esztendőre szavazott meg adót, a melynek utolsó részlete a következő évnek szent Mihály napján volt behajtandó.

Hogy az ország pénzügyeinek kezelésében zavar ne támadjon, *Miksa* király, még e határidő letelte előtt, tette meg az előkészületeket egy ujabb országgyűlés összehivására. Magyar tanácsosai is szükségesnek látták azt. Javaslatuk akkép hangzott, hogy a jövő (1574.) év elejére — január 6 vagy február 2-ára — hívja össze az ország rendeit, személyesen jelenjen meg közöttük, vagy ha maga akadályozva lesz, az ifjabb királyt Rudolfot küldje maga helyett. [1])

A király deczember 10-ikén szétküldte a meghívóleveleket. Az országgyűlés megnyitását február 2-ára tűzte ki. Igérte, hogy személyesen fogja megnyitni és vezetni; ha pedig betegség tartaná vissza, első szülött fiát küldendi. [2])

A király ugyanakkor felszólítá a hadi tanácsot, az udvari és a magyar kamarát, hogy az országgyűlési előterjesztés tárgyában javaslataikat mutassák be. Majd a magyar tanácsosokat is, ugyane czélból, Bécsbe hívta meg. [3])

---

[1]) A magyar tanácsosok 1573. augusztus 24-iki fölterjesztése a bécsi állami levéltárban.

[2]) A meghívólevél példányai számos városi és megyei levéltárban találhatók.

[3]) A pozsonyi kamarának 1574. január 14-én, a bécsi kamarának február 3., a hadi tanácsnak február 4-én kelt fölterjesztéseik a bécsi udvari kamara levéltárában.

Az ország védelmének nagy költségei és a magyarországi közjövedelmek folytonos csökkenése: évek óta a *pénzügyi kérdést* helyezte előtérbe. Különösen az adó kivetése és behajtása körül fennálló gyakorlat megváltoztatására irányult a kamarák és a király igyekezete. A tervezett reformok között legfontosabb az volt, hogy az adót füstönkint és nem portánkint kell kivetni. A porták (telkek) összeszámítása az önkénynek és visszaéleseknek tág tért nyitott meg; főleg mióta a fél-, harmad- és negyed-porták megkülönböztetése szokásba jött. Így, például, 1566-ban jelentette a kamara, hogy Zala megyében alig mutattak ki annyi portát, mint Pozsonymegyében, pedig amannak területe háromszor nagyobb.

E miatt a király már az 1566-iki országgyűlésen azt kívánta, hogy az adót ne a portákra vessék ki, hanem minden jobbágyra, a ki a földesurnak censust fizet és 6 forint értéket meghaladó vagyonnal bir. 1569-ben ismételte ezt a kivánatot; oly módosítással, hogy csak a 10 forint értéket meghaladó vagyonnal biró jobbágy fizette volna az adót. De mind két ízben a rendek nem voltak rábírhatók ez új adó-rendszer elfogadására. E miatt az 1572-iki országgyűlésen a király nem hozta azt szőnyegre.

Most azonban mindkét kamara sürgette, hogy a király újabb kisérletet tegyen, és az országgyűlést füstönkint 2 forint megszavazására vegye rá; ha pedig ezt ki nem viheti, legalább másfél vagy egy forint megszavazását eszközölje ki. A kamara abban a nézetben volt, hogy a füstönkint behajtott egy forint nagyobb összeget fog eredményezni, mint a portánkint behajtott öt forint. És e miatt azt javasolta, hogy ha a rendek ragaszkodnának az adónak portánkint való megajánlásához, a király legalább négy forintot igényeljen.

A király helyeselte és elfogadta e javaslatokat. [1])

A propositió csak febrúár első napjaiban készült el. Egyébiránt az országgyűlést különben sem lehetett volna a kitűzött napon megnyítni.

Szokás szerint a rendek lassan gyülekeztek. Sokakat a

---

[1]) A király elnöklete alatt február 4-én tartott tanácskozmány jegyzőkönyve a bécsi állami levéltárban.

zajló Duna tartott vissza. Mikor február 12-én Kassa város követei megérkeztek, úgy szólván senki sem volt még jelen. [1])

Mindazáltal tíz nappal utóbb az egri püspök azt a jelentést küldé föl Bécsbe, hogy a főpapok mindannyian, a mágnások és a többi rendek nagy részt együtt vannak már; minélfogva felkérte a királyt, hogy mielőbb jőjön ő is Pozsonyba. [2])

Azonban ez alatt Miksa lemondott arról a szándékról, hogy személyesen nyitja meg az országgyűlést. Két fiát: *Rudolf* királyt és ennek öcscsét *Erneszt* főherczeget küldötte le. Ezek — Harrach Lénárd, Teuffl György és más tanácsosok kiséretében — február utolsó napján érkeztek meg, és a következő napon megnyitották az országgyűlést.

Az általok bemutatott propositióban, a király mindenek előtt mentegeti magát azért, hogy nem jelent meg személyesen; egészsége még nem szilárdúlt meg annyira, hogy téli időben útra kelhetett volna; mindazáltal reméli, hogy rövid idő múlva képes lesz Pozsonyban megjelenni.

Azután felhívja az országgyűlés figyelmét azon számos visszaélésre, melyek a porták összeirásánál, az utóbbi országgyűlések rendelkezései daczára, a kincstár nagy hátrányával, gyakorlatban vannak. E miatt mellőzhetetlenül szükséges, hogy jövőre *füstönkint* fizessék az adót. Füstnek tekintendő minden oly ház, a melyben a családfő földműves munkából tartja fenn családját. Ha több ilyen családfő lakik egy házban, mindegyik külön fizeti az egész adót. A rendek tehát két évre 2—2 forintot szavazzanak meg, minden füst után. A zsellérek vagyonuk értékének öt százalékával adózzanak.

Az adó fizetésére és behajtására nézve, megelégszik az 1569-ik évi országgyűlés szabványaival.

Habár fontos okok követelnék, hogy a rendek 18 napi ingyen munkát ajánljanak, megelégszik, ha újra 12 napot szavaznak meg.

---

[1]) A kassai követek február 17-iki jelentése. És az egri püspöknek február 18-án a királyhoz intézett levele a bécsi állami levéltárban.

[2]) Az egri püspöknek február 22-én a királyhoz intézett levele, ugyanott.

A személyes fölkelés szabályozására nézve a következő javaslatot terjeszti elő. Minden megyében, az alispánok és szolgabirák, egy királyi biztos kiséretében, irják össze a nemeseket, és állapítsák meg vagyoni viszonyaik szerint ki hány lovast képes kiállítani, és ki alkalmas személyesen szállni táborba; ezek azután mindig készen álljanak. Ellenben a kik a személyes fegyveres szolgálatra alkalmatlanok, aggastyánok, kiskorú árvák sat., bizonyos összeget fizessenek a megyei pénztárba, a mely fölkelés idején a lovasok zsoldjára fordíttatnék.

Azt a gyakorlatot, a mely szerint, szükség esetén, a földesurak minden ötödik jobbágyot felfegyverzik, nem tartja czélszerűnek. Helyesebb volna, ha ezt a tartozást is pénzen váltanák meg, és az ekképen befolyt összegből a megye gyalog zsoldosokat fogadna.

Mivel a törökök betöréseikkel béke idején sem hagynak fel, és ilyenkor a szomszéd megyék, a melyek fölkelésre szólíttatnak, vagy egyáltalán nem, vagy csak későn és hanyagul teljesítik a parancsot: erre nézve is új rendet kell megállapítani.

A Kanizsa körül fekvő kisebb várak nem lévén abban az állapotban, hogy az ellenség támadásaival daczoljanak, tartani lehet attól, hogy azok a törökök kezeibe kerülnek; e miatt a király a rendektől tanácsot kér az iránt, nem kellene-e néhányat lerontani, és a többit megfelelően fölszerelni?

A törökök is gyakran állanak elő panaszokkal a miatt, hogy a király alattvalói az ő területükre törnek és pusztítanak. Vannak urak és nemesek, kik e czélból állandó rabló csapatokat tartanak. Minthogy pedig ezzel a törököket felingerlik és a fennálló békekötést megszegik: a békebontókra büntetést kell szabni. Viszont szükséges gondoskodni arról, hogy a király alattvalói önként be ne hódoljanak a törököknek.

A rendek intézkedjenek az igazság kiszolgáltatásáról, a törvényszékek tartásáról. A magánosak birtokain találtató bányák művelésére nézve állítsák vissza Lajos és Mátyás törvényeit. A lengyelországi érczpénz kitiltására vonatkozó végzések eredményteleneknek bizonyúlván, meg kell állapítani, hogy mily értékben lehet azt elfogadni.

A jobbágyok érdekében törvény útján ki kell mondani, hogy boraikat a földesurak csak a rendes árak lefizetése mellett vehessék át.

A kereskedők panaszkodnak több földesúr ellen, kik az utakat keskenyebbekké teszik, hogy az áthajtott marhák könynyebben a vetésekbe tévedjenek, s így alkalmuk legyen bírságot hajtani be. Az ily földesurakra a hűtlenség büntetését kell szabni.

A katonák mikor lovaikat legelőkön tartják, a jobbágyokat sokféleképen károsítani szokták. A megyék küldjenek ki biztosokat, kik a katonai hatóságok közreműködésével új árszabályzatokat dolgozzanak ki, a melyek szerint a katonák mindent zsoldjukból tartozzanak megfizetni.

Az urak és nemesek viszálkodásai gyakran annyira elmérgesednek, hogy fegyverrel támadnak egymásra. Az ily viszályokat az illetékes hatóságok rögtön szüntessék be, és szükség esetén vegyék igénybe a főkapitányok segítségét.

A király végül kinyilatkoztatja, hogy gondja lesz az ország kiváltságai és szokásainak fentartására. [1])

Az ország rendei, kik az utolsó gyűléseken erőfeszitéseik sikertelenségéről meggyőződtek, most már kisérletet sem tettek arra, hogy a propositiók tárgyalását megelőzőleg sérelmeik orvoslását eszközöljék ki.

Haladék nélkül tárgyalás alá vették a királyi propositiót. És, úgy látszik, ez alkalommal a két tábla között sem forgott fenn lényeges nézet-eltérés. A tanácskozások alig nyolcz napot vettek igénybe. Márczius 10-én, az ország rendei, már bemutathatták felirat alakjába foglalt végzéseiket a két főherczegnek.

Sajnálatukat fejezik ki a fölött, hogy a király nem jelenhetett meg személyesen körükben; de egészségi állapota által teljesen igazolva látják elmaradását, óhajtva, hogy Isten mielőbb állítsa vissza egészségét, és tegye lehetővé megjelenését.

Áttérve a király kivánataira, határozottan kijelentik,

---

[1]) Egykorú irat a bécsi udvari kamara levéltárában.

hogy az új adózási rendszert, mely szerint az adó füstönkint fizetendő, nem fogadhatják el. Ez oly súlyos teher volna, a melyet a nép el nem viselhet, és arra kényszerítené, hogy Erdélybe vagy török területre vándoroljon ki. Mindazáltal készséggel ajánlanak a következő két esztendőre, portánkint fizetendő 2—2 forintot, az utolsó összeirás alapján, és érvényben hagyva az 1567-ik évi országgyűlésnek az adóügyre vonatkozó végzéseit.

Az oláhok és ruthének, a magyarokkal egyenlőn, fizessék az egész adót, a mennyiben falvakban laknak, házaik és földeik vannak; de azok kik a hegyekben baromtenyésztésből élnek, az adónak csak felét fizessék. Mindannyit fel kell menteni attól, hogy a kath. papoknak tizedet szolgáltassanak, mivel abból tartják fenn saját püspöküket és papjaikat. Kihágásaikat a fő- és alispánok, illetőleg a földesurak büntessék.

A rendek továbbá tizenkét napi ingyen munkát szavaznak meg; oly hozzáadással, hogy a király az előbbi országgyűléseken megszavazott, de le nem szolgált ingyen munkákat engedje el; jövőre pedig az ingyen munkákat pénzen lehessen megváltani, egy napi munkát 10 dénárba számítva. És az urak, kiknek a török terület közelében váraik vannak, ezek megerősítésére fordíthassák jobbágyaik munkáját.

Ezzel kapcsolatban fölkérik a királyt, hogy Eger város omladozó falait építtesse fel ujra, mivel a lakosság további áldozatokra nem képes. Hasonlag gondjaiba ajánlják Szendrő, Zárd, Kálló, Darócz és a szlavoniai végvárakat.

Az élelmi szerek és lőszerek szállítása, valamint az állandó lovasok tartása és a fölkelés körül, a fennálló törvényeket kielégítőknek tartják. Az állandó lovasok tekintetében a köznemesség kijelenté, hogy e kötelességét csak úgy fogja teljesíteni, ha a főrendek sem vonják ki magokat az alól. Egyúttal Szepes, Zala és Vas megyék rendei lovasok helyett gyalogokat óhajtanak tartani, minthogy ezek a martalóczok visszaüzésére és az erdők átkutatására alkalmasabbak. A fölkelés tárgyában az összes rendek hangsúlyozták, hogy a mint ekkorig híven teljesítették, úgy ezentúl is teljesítendik kötelességüket; de ragaszkodva az eddigi gyakorlathoz, a fölkelés ügyének új rendezésére nem vállalkozhatnak.

A Kanizsa körül fekvő erősségeknek megvizsgálására néhány év előtt bizottság küldetett ki. Eljárásáról nincs tudomásuk. De ők abban a véleményben vannak, hogy egyet sem szabad lerombolni; a kanizsai őrség szaporítása által kell azokat a veszélytől megóvni.

A portyázó csapatok megbüntetésében a régi törvények szerint kell eljárni.

Az önkéntes behódolások megakadályozását, a rendek is sürgetően szükségesnek tartják. De e végből intézkedni kell arról is, hogy ha a határszéleken lakó nemesek a végvárakba menekűlnek, itt becsülettel fogadják őket, és ha kivánják, katonai szolgálatban alkalmazást nyerjenek. E mellett Zala-megye rendei kijelentik, hogy azon esetre, ha a király nem oltalmazza meg őket, jobbágyaiknak nem lesz más választásuk : mint behódolni a törököknek, vagy idegen földre vándorolni ki.

A nyolczadi törvényszékek tartásának helyére és idejére nézve megújítják az utolsó országgyűlés végzéseit. Megnevezik a főrendű ülnököket, a kik a törvényszék üléseiben résztvenni hivatvák. A királyi helytartónak birói hatáskörét szabályozzák.

A bányák művelése tekintetében az Ulászló-féle törvény fentartását kérik. A Lajos és Mátyás alatt alkotott törvényekhez való visszatérést ellenzik.

Az urak és nemesek magvaszakadtával a koronára szálló jószágok tárgyában felmerülő perek, a fennálló törvények és a hármaskönyvben körülirt eljárás szerint, tárgyalandók.

A lengyel rézpénzt teljesen ki akarják zárni a forgalomból; s hogy ezt biztosan el lehessen érni, ajánlják, hogy a hatóságok utasíttassanak a lengyel pénznek, bárhol találtatik, lefoglalására; a lefoglalt összegnek $^2/_3$ része a királyi kincstárt, $^1/_3$ része pedig a feladót illesse.

A jobbágyok gabona- és bortermésének vásárlásánál a földesurak a fennálló törvényekhez alkalmazkodjanak.

Nagy fontossággal bir, hogy a marhakereskedők szabadon közlekedhessenek; de túlságos szigornak tartják a hűtlenség büntetését szabni azokra, a kik az utak széleit felszántják.

Az élelmiszerek árának szabályozása nem kielégitő intézkedés. A fődolog az, hogy a katonák mindent készpénz fizetés mellett vásároljanak.

A viszálkodó nemesekkel szemben a fennálló törvények elég hatalmat adnak a hatóságoknak.

Ekképen elintézve a propositióban foglalt királyi kivánatokat és javaslatokat: a *rendek saját kivánataikat* terjesztették elő, és különösen azon ügyeket, melyeket az utolsó országgyűlés már tárgyalt de elintézetlenűl hagyott.

Az országos *sérelmeket*, melyek néhány év előtt az országgyűléseket heteken át foglalkoztatták, az ország szabadságai és a kormányszékek függetlensége érdekében való felszólalást most mellőzték. Miután a bajok gyökereit nem birták kitépni, egyes ágait akarták megnyesni. Azon sérelmek előadására szorítkoznak, a melyek alatt közvetlenűl szenvednek, és a melyeknek orvoslását remélhetik, a nélkül, hogy az egész kormányzati iránynak és rendszernek változni kellene. A hang, a melyen a rendek szólanak, szerény és nyugodt.

Jellemző az is, hogy az *egyházi tizedek* ügye áll első helyen. A vallási kérdés ez országgyűlés alatt nem került szőnyegre. A protestáns felekezeteknek nem volt okuk panaszra. Sőt egyértelműleg felkarolták a főpapok érdekeit. Ugyanis kivánták, hogy az egyháziak mindazon tizedeket, a melyeket ekkorig természetben szedtek, így szedhessék ezentúl is. Azok közűl, a melyeket bérbe szoktak adni, a véghelyek közelében levőket a kamara bérelhesse; de a véghelyektől távolabb eső vidékek tizedeinek bérlésénél az illető földesuraknak legyen elsőségük. A tizedszedők, kik a népet törvénytelen illetmények beszedésével zsarolják, az ország rendes birái elé idéztessenek, ügyök soron kivül tárgyaltassék, és a zsarolt összeg kétszeres értékén fölül 200 forintnyi birságban marasztaltassanak el. Ugyane büntetés érje a kapitányokat, kik a jobbágyokat erőszakkal kényszerítik a tizedek szállítására. Azon jobbágyok, kik erre önként vállalkoznak, tiz kéve után egyet kapnak fuvarbér fejében.

Az országgyűlés, ezzel kapcsolatban, pártolólag terjeszti elő az egri káptalan kérelmét, hogy a szerencsi és gönczi tize-

deket természetben szedhesse; míg a többi tizedeit kész akár az egri kapitánynak, akár a kassai kamarának bérbe adni, föltéve, hogy a bérleti összeget készpénzben pontosan fizeti le.

A harminczadok körül tapasztalt visszaéléseket előadva, saját házi szükségleteikre szállított élelmi czikkek, sőt még az általuk külföldre kivitt összes termesztményeik részére igényelik a harminczad-mentességet.

Az esztergomi érsek és a váczi püspök között, nógrádmegyei tizedek tárgyában régóta fenforgó pernek, még az országgyűlés tartama alatt, eldöntését kérik.

Az 1569-ik évi országgyűlésen megállapíttatott, hogy az urak és nemesek, a belzavarok alatt elvesztett, később a királyi hadak által visszafoglalt és a várakhoz csatolt jószágaikat, a mennyiben jogigényeiket igazolják, haladék nélkül viszszanyerjék. De többen, bár igényeiket igazolták, jószágaikat a kamarától vissza nem kaphatják. A rendek kérik, hogy a király a törvénynek szerezzen érvényt.

Mivel gyakran merültek fel esetek, a mikor a király és az erdélyi fejedelem alattvalói között perek keletkeztek, s ezeknek mikép elintézése iránt még intézkedés nem történt: ez ügyre is felhívták a király figyelmét. Az erdélyi rendek ellen az a panasz is felmerült, hogy Szabolcs megyének egy részét, valamint más szomszédos megyékben számos birtokot erőszakkal elfoglaltak.

Az Ausztriához kapcsolt magyarországi várak és a szepesi városok visszacsatolását, úgy szintén az országos határok kiigazitására vonatkozó, gyakran előterjesztett kérelmeiket ismételik. Előadják az Ausztria és Morvaország szélén lakó magyarországi urak és nemesek azon panaszát is, hogy jobbágyaikat, kik ama tartományokba szöknek, nem szolgáltatják vissza.

A csornai conventnek, mint hiteles helynek visszaállítását, a nádori helytartó és a személynök fizetésének emelését, Magochy Gáspárnak beregi főispánynyá kinevezését, a királyhoz fölebbezett peres ügyeknek az országgyűlés alatti elintézését kérik.

Végül feliratuk kapcsában, átteszik a szabad királyi városoknak és több magánosnak folyamodásait. [1])

Rudolf király és *Erneszt* főherczeg e feliratot tanácsosaikkal tárgyalás alá vették, és minden egyes pontra kiterjeszkedő javaslataikkal küldötték fel Bécsbe. Mérséklet és a körülmények eszélyes tekintetbevétele jellemzi ezeket. Nyiltan kimondják, hogy a rendek rokonszenvét akarják biztosítani maguknak, a nemzet és az uralkodóház között a benső egyetértés megszilárdulását kivánják előmozdítani.

E miatt osztoznak az országgyűlés óhajtásában, hogy a király személyesen jőjön Pozsonyba; és pedig nem annyira azért, hogy kivánatainak teljesítésére könnyebben rábírhatja a rendeket; hanem »az ország zavarteljes ügyeire« sok előnyt várnak megjelenésétől.

Az adót illetőleg, bár a magyar kamara tanácsosai egyhangúlag ajánlották, hogy a király propositiójában foglalt kivánathoz ragaszkodjék, a főherczegek engedékenységet javasolnak. A tervezett újítás, nézetök szerint, igen súlyos és gyülöletes teher volna; és nem is lehet remélni, hogy az országgyűlés elfogadja. Meg kell tehát elégedni a rendek ajánlatával. Így azután készségesebben fogják az adót fizetni, és »mi is — teszik hozzá — kinyerjük jóindulatukat.« Az Ulászló-féle bányatörvény megváltoztatását is kivihetetlennek itélték, minélfogva azt javasolták, hogy a király ez ügyben tett inditványát ejtse el.

Ellenben az ingyen munkákra nézve ők is szükségesnek látják, hogy a király azokkal belátása szerint, szabadon rendelkezhessék. Elismerik, hogy nehéz lesz a rendeket álláspontjuktól eltéríteni; de remélik, hogy mivel az ország java, és nem a király saját érdeke forog kérdésben, engedni fognak. Viszont nincs kifogásuk az ellen, hogy az ingyen munkákat pénzen meg lehessen váltani.

A fölkelés ügyének új szabályozásáról sem lehet lemondani. Végre a lengyel pénz teljes kizárását, és a rendeknek erre vonatkozólag javasolt szigorú rendszabályait ellenzik.

---

[1]) A felirat egykorú másolata a M. T. Akadémia kéziratgyüjteményében.

A rendek kivánatainak egy részét szintén ellenezték. Szükségesnek látták, hogy a király jogát a tizedek bérlésére korlátoztatni ne engedje; és arról se mondjon le, hogy a jobbágyokat a tizedeknek elszállítására, szükség esetén, kényszeríthesse.

A harminczadosok és a nemesek közötti súrlódások meggátlása végett, azt a javaslatot tették, hogy a kik élelmi szereket saját használatukra szállítanak, hatósági igazolványnyal lássák el magukat. Azt pedig, hogy a nemesek saját termesztményeiket a külföldi piaczokra szabadon szállíthassák, egyáltalán elfogadhatatlannak nyilatkoztatták; a minthogy ez igénynek az eddigi gyakorlatban nincs alapja. [1])

Miksa király fiainak nézeteit és javaslatait magáévá tette. [2]) Azok alapján készült el válaszirata.

Mindazáltal elfogadva a rendek által felajánlott és *portánkint* fizetendő adót, komoly neheztelését fejezte ki a fölött, hogy Slavoniában nem engedték meg az adószedőknek az egyes helységeket bejárva, a porták számát a hely szinén irni össze, hanem az alispánok jelentéseivel kellett megelégedniök. E miatt felhívja a rendeket, állapítsák meg, hogy úgy Magyarországban mint Slavoniában, az 1572-iki törvény rendelete szerint, hajtassék végre a porták új összeirása.

Az ingyen munkákra vonatkozólag az ország védelme érdekében követeli a szabad rendelkezést; biztosítván a rendeket, hogy azon atyai gondoskodásnál fogva, melylyel Magyarország maradványait felkarolja, mindenkor tekintettel lesz azokra a véghelyekre, melyek leginkább ki vannak téve a veszélynek. A le nem szolgált ingyen munkákat nem engedheti el; minthogy ez buzditásul szolgálna másoknak is, hogy magukat törvényes kötelezettségeik teljesítése alól kivonják. Az ingyen munkák megváltását oly észrevétellel fogadja el, hogy más váltságdíjt kell határozni azoknak, kik csak kézimunkát végeznek, és mást azokra nézve, kik kocsit kötelesek kiállítani.

---

[1]) Rudolf királynak márczius 14-én atyjához, spanyolúl írt sajátkezű levele, és a két főherczegnek márczius 15-én kelt fölterjesztése a bécsi állami levéltárban.

[2]) A király márczius 18-án kelt levelében értesíti őket erről.

A végvárak megerősítéséről gondoskodni fog.

Jogosnak tartja azt a kivánságot, hogy az állandó lovasok tartására a főrendek ép úgy szoríttassanak, mint a köznemesek. Megnyugszik abban, hogy a rendek által kijelölt megyék, lovasok helyett, gyalogokat tartsanak; és hogy általán az urak és nemesek e kötelezettségüket pénzen válthassák meg. Az állandó lovasok elhelyezését magának tartja fenn.

Az 1553- és 1556-ik évi, a nemesi fölkelést szabályozó törvényeket ekkorig nem tartották meg, és azok a tényleges viszonyoknak meg sem felelnek. E miatt a király újolag felhívja az országgyűlést, hogy a fölkelés ügyének rendezéséhez fogjon hozzá.

Minthogy a rendek a Kanizsa közelében épült kisebb erősségeknek fentartását kivánják, a király azon lesz, hogy a mennyire lehetséges, jó karba helyezze és megoltalmazza azokat.

A nyolczadi törvényszékekre vonatkozó megállapodásokat a király helybenhagyja; egy megszorítással. A rendek ugyanis azt kivánják, hogy az ülnökök a latin nyelvben jártasok legyenek; a király ezt is helyesli, de csak a jövőre kinevezendő ülnököknél fogja tekintetbe venni, míg a jelenlegieket fontos ok nélkül tisztöktől nem foszthatja meg.

A magánosok birtokain levő bányák művelésére nézve megnyugszik, hogy az Ulászló-féle törvény érvényben maradjon; fentartatván a bányabirtokosok kötelezettsége, hogy terményeikből a királyi kincstárnak az urburát fizessék; a kik pedig azt állítják, hogy ettől fel vannak mentve, a kiváltságleveleket mutassák elő.

A rendek határozatát a lengyel pénznek a forgalomból való kizárása és elkobzása iránt kivihetetlennek tekinti, és e miatt fentartja a propositiójában kijelölt módozatot, hogy t. i. a lengyel pénz ércztartalmának megfelelő árfolyamát meg kell határozni.

A jobbágyoknak, úgy a katonák, mint földesuraiknak zsarolásai ellen való megóvása czéljából javaslatba hozott intézkedéseket újolag a rendek figyelmébe ajánlja. Az önkényes behódolások megakadályozására czélzó büntetések megállapítását sürgeti. A marhakereskedők érdekében, a közútak

szélességének meghatározását kivánja; de megnyugszik abban, hogy a közutakat felszántó földesurakra, belátásuk szerint szabjanak büntetést.

A tizedek és harminczadok ügyében, fiainak előterjesztése nyomán nyilatkozott. Az egri káptalan kérelméről csak akkor határozhat, ha előbb az illető hatóságokat meghallgatta. Az esztergomi érsek és a váczi püspök tized-perében, az iratok átvizsgálása után itélni fog.

Az uraknak és nemeseknek, a várakhoz csatolt birtokaikat, ha jogigényeiket igazolják, haladék nélkül vissza fogja bocsáttatni.

Az erdélyi alattvalókkal való perlekedés módozatai iránt, a vajdával tárgyalásokba fog bocsátkozni. Az Ausztriához kapcsolt várak és a Lengyelország által zálogczímen birt városok visszaszerzése, úgy szintén az országos határok kiigazítása tárgyában kifejezett óhajtásról »nem fog megfeledkezni«, és úgy Ausztria mint a többi tartományok rendeivel tárgyalásokat indítand meg; a határok kiigazítása czéljából pedig biztosokat rendelend.

A csornai convent visszaállításának kérdését fontolóra veendi.

A fölebbezett ügyekről akkép fog intézkedni, hogy a törvény folyamában fennakadás ne történjen.

Bereg megye kérésére Magochy Gáspárt ki fogja nevezni ama megye főispánjává.

Abban, hogy az ügyvédek az eskü letételére ne köteleztessenek, megnyugszik.

Az erdélyiek foglalásai iránt emelt panaszok orvoslásáról, érett megfontolás után, megfelelő módon rendelkezni fog.

Hogy a nádori helytartó, személynök, itélőmesterek és törvényszéki ülnökök rendesen megkapják fizetésüket, gondoskodni fog.

A magánosok kérelmeit az illetékes közegek által tárgyaltatni fogja, és lehetőleg tekintetbe veendi.

Végül a király előadja észrevételeit a felső magyarországi városoknak kérvényére, melyet az országgyülés mellőzésével, nyújtottak be.

Mindenekelőtt általánosságban panaszt tettek, hogy

ősi kiváltságaik és szabadalmaikban sokféle sérelmeket szenvednek. A király erre kijelenti, hogy kiváltságaikat és szabadalmaikat, különösen pedig a polgároknak vámmentességét fentartatni óhajtja »és kivánja, hogy a mennyire lehet, csak oly terheket kelljen viselniök, a melyek erejöket meg nem haladják.«

Második kérésök az árulerakóhelyek körül a régi gyakorlatnak fentartására vonatkozott. A király e tekintetben az 1569-ik évi törvényt megújíttatni kivánja.

Továbbá a városok panaszkodtak, hogy kereskedésükben, úgy külföldi kereskedők mint magyarországi urak és nemesek részéről, hátrányokat szenvednek. A király ennek következtében ajánlja, mondaná ki az országgyűlés, hogy a külföldi kereskedők csak az árulerakó-helyeken szerezhessék be szükségleteiket; továbbá az urak és nemesek kereskedést ne űzzenek, ha pedig ezt mégis teszik, a harminczad fizetésére köteleztessenek.

Végre mivel gyakran előfordúlnak oly esetek, hogy a városi polgárokat midőn üzleteik végett az országot bejárják, a földesurak letartóztatják, őrizet alatt tartják és károsítják; a király felhívja az országgyűlést, hogy új törvény által a városi polgárok személy- és vagyonbiztosságáról gondoskodjék.[1])

Mikor márczius 21-én a királyi leirat az országgyűlésen felolvastatott, a köznemesség soraiban nagy felháborodást idézett elő utolsó része, mely a városok sérelmeivel foglalkozik; minthogy a király azoknak alaposságát elismerte és orvoslásukat sürgette. A jelenlevő városi követek ellen éles kifakadások emelkedtek, és midőn eljárásuk igazolására fel akartak szólalni, a nagy lármában nem tudták magukat megértetni. [2])

---

[1]) A királyi leirat egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) *Bártfa* város követei márczius 24-én irják : »Da man im Lesen drauf khommen, war ein sollich gross Geschrey auf uns, dass nicht zu sagen. In summa man lasst uns nirgend recht zum Brett heran. Man stoppt uns Maul, ehe wir recht zu reden angefangen. . . . Ess will khain Fux den andrn beissen. Weil all unsre Klagen fast nur wider den Adl ist, und so ist kheiner ander der reden darf, es sei denn ein Edler, darzu ein Gesantter ; die andrn jagt man alle heraus.«

A rendek, a király felhivására, nem vonakodtak ugyan e városok panaszait és kivánatait tárgyalás alá venni; de végzéseik épen nem voltak alkalmasok azok megnyugtatására.

A városok kiváltságai és az árulerakó-helyek tárgyában az 1569-iki országgyűlésen alkotott törvények megújítására szorítkoztak. Azon kivánatot, hogy az urak és nemesek kereskedést ne üzzenek, méltánytalannak nyilvánították, minthogy arra az ország minden rendű lakosainak joguk van. A polgárok személy- és vagyonbiztosságára nézve pedig elegendőknek tartották a II. Ulászló király 1498-ik évi törvénykönyvében foglalt intézkedéseket.

Egyébiránt a királyi leirat többi pontjainak tárgyalásánál sem uralkodott a gyülekezetben az engedékenység szelleme. Sőt némileg türelmetlenkedve kérték fel a királyt, hogy tekintettel a minden oldalról érkező fenyegető hírekre, ne késleltesse az országgyűlés befejezését.

A porták új összeirásához megegyezésöket adták. A jelenlevő slavóniai követek pedig mentegetni iparkodtak küldőiket azon vád ellen, mintha az utolsó országgyűlésen elrendelt összeirást megakadályozták volna.

Azonban a rendek határozottan vonakodtak az ingyen munkákkal és az állandó lovasokkal való szabad rendelkezést a királyra bízni, és a nemesi fölkelés körül érvényes törvényeket és a fennálló gyakorlatot megváltoztatni.

A le nem szolgált ingyen munkáknak utólagos behajtását pedig csak 1572-től kezdve voltak hajlandók megengedni.

A behódolások megakadályozásának szükségességét elismerték. De e czélra elégségeseknek tartják a korábbi törvényeket, és fölöslegesnek új büntetések megállapítását; úgy is — teszik hozzá — eléggé büntetve vannak a szerencsétlen jobbágyok, kik behódolva kétfelé kénytelenek fizetni az adót. Zalamegye megújítja óvás alakjában azt a nyilatkozatát, hogy a területen lakó jobbágyok, ha behódolniok nem szabad, mind ki fognak vándorolni; mert a kanizsai őrség alig képes e város megvédelmezésére.

A földesurakra, kik jobbágyaiktól terményeiket olcsó áron erőszakkal elveszik, megujítják az 1550-ik évi országgyűlés végzését, de nem szabnak új büntetést, minthogy ezzel

a nemesi szabadalmak ellen cselekednének. Eléggé fékezi a földesurak önkényét a jobbágyok költözési szabadsága.

A közutak és lengyel érczpénz tárgyában ragaszkodnak első javaslatukhoz.

A katonák zsarolásainak megakadályozása czéljából újolag kérik, hogy a katonák zsoldja rendesen fizettessék. Ezzel összefüggésben felkérik a királyt, hogy az ország összes jövedelmeit fordítsa a véghelyekre. Figyelmébe ajánlják a katonaság nyomorúlt állapotát, melybe a zsold rendetlen fizetésének következtében jutott.

A tizedek bérlésére és szállítására nézve fentartják első feliratukban foglalt határozatukat. Az egri káptalan kérését, a szerencsi és gönczi tizedek iránt, teljesítse a nélkül, hogy előbb informátiót várna. Ez alkalmat megragadják annak kijelentésére, hogy az ország rendei — a kikhez a káptalanok is tartoznak — mindannyian ugyanazon szabadságnak örvendenek. Kérik tehát, hogy a király az egyházak szabadságait is sértetlenül tartsa fenn.

A harminczadosok törvénytelen eljárásának megszüntetését újból sürgetve, a király által ajánlott módozatot (az igazolványok kiállítását és előmutatását) nem fogadják el. E helyett azt ajánlják, hogy a király birtokos nemeseket alkalmazzon a harminczadoknál, szüntesse meg az ausztriai kamara hatóságát Magyarországon, és a törvénysértőket az ország rendes birái elé engedje megidéztetni. A rendek egy úttal fentartották azt az igényöket, hogy a nemesek által termesztett gabona, melyet elárusitás végett külföldre szállítanak, harminczad alá nem esik.

A rendek az első feliratukban felterjesztett magánügyekhez néhány újabbat csatoltak.

Mialatt a rendek ezeket tárgyalták, *újabb leirat* érkezett az országgyűléshez, melyben felhivatik, hogy az adó-ügyről alkotandó törvényekben a slavoniai albán, itélőmesterek, alispánok és szolgabirák adómentességét szüntesse meg, minthogy a király rendes fizetést utalványozott nekik. A rendek helyesnek tartották, hogy a nevezett tisztviselők, ha az adó behajtása körüli fáradságukért fizetést élveznek, az adót meg-

fizessék; de kijelentették, hogy amennyiben fizetésök elmaradna, adómentességök újra életbe lép. [1])

A rendek, mikor második feliratukat a főherczegeknek átnyujtották, élő szóval is kinyilatkoztatták, hogy ők ajánlataikban elmentek a lehetőség végső határáig; kérik tehát hogy többet tőlük ne kivánjanak. [2])

A *két főherczeg* hivatalosan felküldött jelentésében azt ajánlotta a királynak, hogy a lényeges pontokra nézve ragaszkodjék kivánataihoz. [3]) Azonban bizalmas magán levélben azt tanácsolták, hogy mivel a rendek tovább Pozsonyban maradni nem akarnak, elégedjék meg a már kivivott eredményekkel, és azon ügyeket, a melyek iránt megegyezés nem jöhet létre, ismét hagyja függőben. [4])

A király elfogadta tanácsukat. Titkos iratban felhatalmazta őket, hogy a kevesbbé lényeges pontokban engedményeket tehessenek, a többiek elintézését pedig kedvezőbb időre hagyják. [5])

A rendekhez intézett *második válasziratát* szintén egészen Rudolf és Erneszt javaslatai alapján szerkesztette. [6])

Az adó-ügyre vonatkozó összes megállapodásokat elfogadja. Viszont elvárja a rendektől, hogy az ingyen munkák

---

[1]) Az országgyülés 1574. márczius 27-én benyujtott második feliratának egykorú példánya a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) Rudolf és Erneszt 1574. márczius 28-án atyjukhoz intézett levelükben irják, hogy a rendek kinyilatkoztatták: »das sy auf Euer Maiestät gnädigist ersuech alles dasjenig so jetziger Zeit muglich zulaisten, gehorsambst bewilliget, mit Bitt, sy darbey gnädigist verbleiben zu lassen und darüber, nit zu treiben.« (A bécsi állami levéltárban.)

[3]) Az imént idézett levélben.

[4]) A királynak márczius 28-án fiaihoz intézett latin leirata, ugyanott.

[5]) A királynak ugyanazon napon fiaihoz intézett német leirata ugyanott. Ebben felhatalmazást ád nekik »in denen, welche kain sonders Bedencken auf sich haben Inen für dismalen zu willfaren, diejhenigen aber so mer bedencklich, auf ain andere Zeit einzustellen.«

[6]) Ezt a király maga mondja 1574. márczius 31-én fiaihoz intézett levelében.

felosztását bizzák reá. Állandó szabályzatot ez ügyben nem lehet megállapítani, minthogy a változó körülményektől függ azon véghelyeknek kijelölése, a melyeknek megerősítése leginkább szükséges; a minthogy az 1569-ik évi törvény csekély ingyenmunkákat rendel oly várakra, a melyek jelenleg többet igényelnek. Azt is, hogy az ingyen-munkák magán czélokra fordíttassanak, leginkább a király akadályozhatja meg, kinél őszintébben senki sem viseli szivén a közjót és az ország biztosságát. Egyébiránt ily fontos ügyben nem egyoldalú informatiók nyomán, hanem a hadügyekben jártas férfiak és különösen magyar tanácsosainak meghallgatása után fog rendelkezni.

A nemesi fölkelés új rendezésének sürgetésétől eláll; azon reményben, hogy a rendek, igéretükhöz hiven, szükség-esetén kézséggel fognak, hazájok védelmére, fegyvert fogni.

A lengyel érczpénz kiküszöbölésében megnyugszik, bár előre látja, hogy abból hátrányok és botrányok fognak származni.

Azon kivánatáról, hogy a közutak szélessége törvény útján meghatároztassék, lemond; de inti a rendeket, hogy azokat oly szélességben tartsák fenn, hogy a marhakereskedők nehézség nélkül közlekedhessenek.

Azt sem sürgeti tovább, hogy a katonák számára az élelmi czikkek új árszabályzata készittessék. Hőn óhajtaná, hogy a katonák zsoldját pontosan fizethesse; erre azonban mivel súlyos terhek nehezednek reá, az adók pedig hanyagul fizettetnek, nem mindig képes. És minthogy ő nemcsak a Magyarországból, hanem egyéb országai- és tartományaiból befolyt jövedelmeket is az ország védelmére fordítja, a rendek panaszai alappal nem birnak.

A tizedek bérlésére és behajtására nézve a rendek javaslatait elfogadja. Azonban figyelmezteti őket, hogy a tizedek szállitóinak díjazásánál más szempontok forognak fenn, ha a kincstárról, illetőleg a véghelyekről és magán birtokosokról van szó.

A rendek kivanatát, hogy termesztményeik, melyeket elárusítás végett szállitanak, harminczadmentességet élvezzenek, nem teljesítheti; ez sok visszaélésre adna alkalmat és a közjövedelmeket csökkentené. Ellenben mindaz, a mit sa-

ját házi használatukra az ország határai között vagy Bécsből szállítanak, a harminczad fizetésétől fel van mentve. A harminczadi tisztekre, kik a nemesi szabadalmak ellen vétenek, a kamara szab büntetést.

A többi pontokra nézve a rendek végzéseit magáévá teszi.[1])

A főherczegek april 1-én közölték a király második válasziratát az országgyüléssel. Ez alkalommal ők is intették a rendeket, hogy mielőbb vegyék tárgyalás alá, és az országgyülés befejezését siettessék.

E felhivás a rendek óhajtásával találkozott. Haladék nélkül megkezdették tanácskozásaikat. A királyi irat nagy elégedetlenséget támasztott, és éles kifakadásokat lehetett hallani, különösen a király azon észrevétele miatt, hogy a véghelyekre fordított összegek meghaladják az ország jövedelmeit. Többen azt inditványozták, hogy bízza a közjövedelmek kezelését egy országos pénztárnokra, és ők kötelezik magokat, hogy azokból fenntartandják a véghelyeket, és ellátják a hadsereget.[2])

A rendek egyébiránt *bizottságot* választottak, mely felhatalmazást nyert, hogy a főherczegekkel az el nem intézett czikkekre nézve megállapodást hozzon létre.

Ez rövid értekezlet után, még azon nap délutáni óráiban sikerült. A főherczegek ugyanis jelentékeny engedményeket tettek.[3])

---

[1]) A király harmadik válasziratát nem birjuk. Tartalmára a főherczegeknek márczius 28-ki felterjesztése enged következtetnünk, a melyből — mint a király maga emliti — a válasz irat készült. A leirat eredetije a bécsi állami levéltárban.

[2]) A *főherczegek* is april 1-én atyjukhoz intézett bizalmas levelökben emlitik, hogy: »Die Stende über Euer Maiestät resolution sich etwas ungeduldig erzaigt.« A *flórenzi* követ, Bécsből ápril 9-én kelt jelentésében irja: »E dispiacciuto, che havendo la Maesta Sua . . . detto in una scrittura, che in guardar i confini spendeva piu che non cavava di tutto quel regno. Rispondessero essi, che rinonciasse loro quanto che ne cavava, quale sarebbe riscosso da un ricevitore deputato per questo effetto, et s' obligariano difender detti confini et pagar tutti i soldati che facessero di bisogno.«

[3]) A főherczegek ápril 1-én kelt bizalmas levelök utóiratában röviden jelentik: »Das wir mit dem Ausschusz der Landtstende der an-

Az ingyen munkák tárgyában elejtve a király kivánatát, megújitották az 1567. és 69-ik évi törvényeket, melyekben, csak Kálló, Somoskő várakra és Eger városára nézve tettek módosítást. A le nem szolgált ingyen-munkák behajtása csak az utolsó országgyülés útáni időkre vonatkozólag rendeltetett el.

A tizedek szállítása tárgyában »a jövő országgyülésig« a fennálló törvények megújíttattak.

A nemesek által elárusítás végett kivitt termesztményeik harminczad-mentessége kimondatott, hivatkozással azon törvényekre, melyekre a rendek igényeiket alapították.

A közutak kérdése egészen mellőztetett.

Miután ekképen a vitás pontok iránt megegyeztek, a feliratok és leiratok alapján, a törvénykönyv összeállitása rövid idő alatt megtörtént.

A rendek eloszlottak, és a király három nappal utóbb Bécsben megerősítésével ellátta a törvénykönyvet. [1])

---

dern Artigl halb uns gleichwol verglichen ... haben wir sie bey glimpffen zu erhalten und ... etwas nachsehen müssen.«

[1]) A törvénykönyv hivatalos példányai több levéltárban.

II.

A pozsonyi országgyülés

1576. január- és februárban.

Miksa király, miután hosszabb ideig a német birodalomban és Csehországban volt elfoglalva, az 1575-dik év őszén visszatért Bécsbe.

Tanácsosai ekkor felhívták figyelmét a magyar országgyülés összehívásának sürgető szükségességére, minthogy az 1574-ben két évre megszavazott adónak már utolsó részlete is szeptember végén behajtatott.

A király késedelem nélkül, november 14-ikén, kihirdette az országgyülést, még ez év deczember 13-ára, ismét Pozsony városába; ígérvén, hogy ott személyesen meg fog jelenni. [1])

Ugyanakkor kihallgatta a bécsi kamara véleményét, az országgyülés elé terjesztendő kivánatok iránt.

A magyarországi véghelyek — így szól a kamara felterjesztésében — oly elhagyatott és fenyegetett állapotban vannak, hogy csak a király összes országainak és tartományainak áldozatkészsége képes azokat fenntartani, és azt a csapást, mely ha az ellenség hatalmába jutnának, az egész kereszténységet érné, elhárítani. Ily körülmények között, midőn a többi országok is nagy áldozatokat hoznak, meg lehet várni a magyaroktól, hogy az eddigi segélyt meg ne vonják, sőt még növeljék. Ha azonban az udvari kamara megfontolja mily siralmas és szerencsétlen állapotban van Magyarország, és menynyit kell a szegény jobbágyoknak nemcsak az ellenségtől, ha-

---

[1]) A meghívólevél példányai a királyi városok levéltáraiban.

nem földesuraiktól is szenvedniök : belátja, hogy a terheket inkább csökkenteni mint súlyosbítani kellene. Ezt a fennforgó körülmények nem engedik meg ugyan ; de az udvari kamara abban a véleményben van, hogy az utolsó országgyűlésen tett ajánlatokkal most is meg lehetne elégedni; oda törekedve, hogy az adó behajtása és kezelése körül tapasztalt visszaélések megszűnjenek.

A kamara azt hiszi tehát, hogy többet, mint két forintot két esztendőre, nem lehet kieszközölni. Mindazáltal ha a király azt hiszi, hogy a rendek mindig kevesebbet szavaznak meg, mint a mennyit tőlök kérnek : tanácsos lesz a propositióban három forintnak három esztendőre való megszavazását kérni. Mindenesetre oda kell hatni, hogy a porták felosztását fél, harmad és negyed portákra, a mi sok visszaélésre ad alkalmat, szüntessék meg; e helyett a porták összeirásánál, az adószedők és szolgabirák az adót a jobbágyokra vagyonuk arányában vessék ki. Ha a rendek ezt elfogadják, a porták új összeirását kell elrendelni; a mi különben elmaradhatna, nehogy az adó behajtása körül késedelem álljon be.

A zsellérek, ha házuk és földjük van egy, ha nincs, fél forintnyi adót fizessenek. A molnárok és más kézművesek, kiknek 10 forintot meghaladó vagyonuk van, a zsidók, anabaptisták, szénégetők és azok az oláhok, kiknek házuk van vagy baromtenyésztést űznek, ép úgy adózzanak mint az ország többi lakói.

Az adószedők kinevezése a kamara által történjék.

A rendeket föl kellene szólítani, hogy az 1542-ik évi országgyűlés példájára, önmagukat adóztassák meg, vagyonuk értékének hatvanadrészét ajánlják föl.

A magyar kamara szóba hozta a közvetett adókat is; első sorban a bornak megadóztatását, a mi a bányavárosokban már életbe volt léptetve. De az udvari kamara ellenezte ezen javaslat elfogadását, előre látva, hogy ily adók behozatalára az országgyűlést nem lehet rávenni, sőt ezen kisérlet a rendeket fölingerelné, és arra birná, hogy a többi királyi kivánatokkal szemben is merevebb álláspontot foglaljanak el.

Hasonlag nem támogatta a magyar kamarának azt az

ajánlatát sem, hogy a Magyarország határain belűl elárusított barmok után harminczadot kell szedni. Mivel azonban az utolsó országgyűlés végzéseire támaszkodva, némely urak a szomszéd tartományokba kivitt, állítólag birtokaikon hizlalt barmok számára is harminczad-mentességet igényelnek, s ekképen a visszaéléseknek tág tere marad nyitva : szükségesnek látta újra fölhívni az orsyággyűlést oly végzés alkotására, melyszerint azok, kik a harminczad-mentességet élvezni kivánják, igazolványokkal tartozzanak magokat ellátni.

Az udvari kamara továbbá ajánlotta, hogy a koronára szállott jószágok iránt folyó pereknek soron kivüli tárgyalását kell sürgetni.

Megújítandók a tizedek tárgyában az utolsó országgyűlés elé terjesztett kivánatok.

A rendek által kiállítandó állandó lovasok a határszéleken helyeztessenek el, és az országos főkapitányok által kinevezendő hadnagyok alá rendeltessenek.

Az urak és nemesek erősségeit évenkint kétszer, a király vagy a főkapitány által kiküldendő biztosok vizsgálják meg.

A lengyel érczpénz tárgyában, mivel az utolsó országgyűlésen alkotott végzés nem foganatosíttatott, és a rossz pénz nagy mennyiségben özönlik be, míg helyette a jó magyar pénz kivitetik, a mi az országnak tetemes kárt okoz; sürgetően szükséges e bajon segiteni, és pedig úgy, hogy a lengyel pénz értéke, a melyben azt az adás-vevésnél el kelljen fogadni, meghatároztassék.

Végre emlékezteti az udvari kamara a királyt több év előtt előterjesztett azon javaslatára, hogy a felszaporodott államadósság törlesztésére rendkivüli segélyt kellene a magyar országgyűléstől kérni; a király azonban ezt akkorra vélte halasztandónak, mikor a csehországi rendektől e czélra tetemes segélyt sikerülend kieszközölni. A kamara nem titkolja el ugyan, hogy ily előterjesztésre most sem kedvező az időpont; és miután a véghelyek oltalmára sem volt lehetséges rendkivüli áldozatokat eszközölni ki, annál kevesbbé van arra kilátás, mikor az adósságok törlesztéséről van szó; mindaz-

által a pénzügyi helyzet nehézségei között kötelességének tartotta, hogy ez ügyet föleleveníts e.[1])

A király ez előterjesztés alapján szerkesztette *propositióját.* Rendkivüli segély megajánlására nem hívta fel a rendeket. A szokásos adó fejében három forintot kért minden porta után megszavaztatni; elejtvén az utolsó országgyűlésen sikertelenűl sürgetett kivánatát, hogy a jobbágyok az adót füstönkint, nem pedig portánkint fizessék.[2])

Miksa ez alkalommal sem jelent meg személyesen az országgyűlésen. Ismét *Rudolf* ifjabb királyra és *Erneszt* főherczegre bizta megnyitását és vezetését, kik (1576.) január első napjaiban érkeztek Pozsonyba. Az ország rendei most még kevesbbé voltak hajlandók akár áldozatokat hozni, akár a fennálló törvényeken a korona érdekében változtatni, — mint a megelőző országgyűléseken.

Január közepén benyújtott feliratukban, meleg szavakkal fejezték ki ugyan hálájukat a király buzgó gondoskodásaért, a melylyel országuk érdekeit felkarolja; azonban csak két forintnyi adót szavaztak meg két esztendőre, minden porta után; kivetésére és behajtására nézve fenntartván a korábbi gyakorlatot. A porták új összeirását, mert a törökök legutóbbi betörései által a jobbágyok száma megfogyott, elrendelték.

A harminczad, egyházi tizedek, ingyen munkák, állandó lovasok tartása, nemesi fölkelés, a városok szabadalmai, az önkénytes behódolásnak és a katonák erőszakoskodásainak meggátlása tárgyában, — az utolsó országgyűléseken alkotott törvények megújítására szorítkoztak.

Egyébiránt saját kezdeményezésökből sem voltak nagyobb horderejű új megállapodásaik. A nyolczadi törvényszé-

---

[1]) Az udvari kamara előterjesztése (melynek egyes pontjai mellett meg van jelölve, vajjon a király elfogadta-e azokat) a bécsi kamara levéltárában.

[2]) A királyi propositio szövegét nem birjuk. Tartalmára a fennebb emlitett kamarai előterjesztésből és a törvénykönyvből vonunk következtetést. Feltünő, hogy ezen országgyűlés irományainak csak kis részét őrizték meg a bécsi levéltárak; míg az előbbiek és későbbiek irományait, úgy szólván, teljesen birjuk.

kek tekintetében föleleveníteték azt a korábbi szokást, a mely-szerint a felvidéki megyék számára Eperjesen voltak meg; tartandók; habár úgy a királyi helytartó, mint z ülnökök és itélőmesterek határozottan ellenezték, sőt a helytartó kijelentette, hogy inkább lemond hivataláról, mintsem Eperjesre kelljen utaznia. [1])

A rendek továbbá megujították az Ausztriához kapcsolt magyarországi várak és a szepesi városok visszacsatolására vonatkozó, ismételve előadott kivánatukat. Kérik, hogy egy zalamegyei nemes ellen, ki két vasmegyei nemest fegyveres kézzel megtámadott és megsebzett, a nyolczadi törvényszék legelső ülésszakában soron kivül indíttassék meg a birói eljárás.

Ugocsamegyében, a főispáni tiszt üresedése alatt, ennek teendőit az alispánra bízták. És mivel a kapornaki s zalavári conventek elpusztultak, megállapították, hogy a hatáskörükhöz tartozó hiteles helyi teendőkben a vasvári káptalan, ha pedig ezt is valamely csapás érné, a pozsonyi káptalan járjon el. [2])

Rudolf, január 18-án küldötte át királyi atyjának az országgyűlés feliratát. Azt javasolta, hogy az adó-ajánlattal elégedjék meg, mert annál többet nem lehetne kieszközölni; mindazáltal leiratában ragaszkodjék első kivánatához, hogy igy a többi pontokban annál könnyebben eszközölhessenek ki a rendektől engedményeket. [3])

E mellett ajánlotta, hogy a király leiratában *két új pontot* terjeszszen az országgyűlés elé.

Az egyik a hadak tartására és ellátására vonatkozik. A király jelentse ki, hogy minden igyekezete daczára, nem képes a zsoldot mindig rendesen kiszolgáltatni; a minek az a következménye, hogy a katonák a jobbágyoktól fizetés nélkül veszik el az élelmi czikkeket. Ily zsarolásokat legczélszerűbben úgy lehetne megszüntetni, ha a vármegyék magokra vál-

---

[1]) Ezt a részletet Rudolfnak 1576. január 18-án atyjához intézett leveléből tudjuk. A bécsi állami levéltárban.

[2]) A rendek feliratát nem bírjuk. Tartalmára a törvényczikkekből és Rudolfnak június 18-iki jelentéséből következtetünk.

[3]) Rudolfnak 1576. január 18-án Miksához intézett levele ugyanott.

lalnák a katonák fizetését; viszont a király ennek fejében átengedné nekik az adót, és fölmentené az állandó lovasok tartásának kötelességétől. A Dunántúli megyék már is készeknek nyilatkoztak ezen ajánlat elfogadására. Az országgyűlés vegye tehát az ügyet fontolóra, és a rendek nyilatkozzanak az iránt vajjon a Magyarországban elhelyezett haderőnek, vagy legalább egy részének fizetését, ily módon elvállalni hajlandók-e?

A második pont, utalva a győri káptalan és a győri őrség közt gyakran felmerülő viszályokra, a káptalannak más városba áthelyezését hozza javaslatba. [1])

Miksa, Bécsben levő tanácsosaival, tüzetesen tárgyalta az országgyűlés feliratát és Rudolf javaslatait. Mivel pedig e miatt a válaszirat több napig késett, az ország rendei, kik azt türelmetlenűl várták, január 23-án megjelentek Rudolf előtt, és előadták, hogy többen soraikból a Pozsonyban uralkodó ragályos betegségeknek áldozatúl estek; minélfogva az országgyűlés mielőbbi befejezését kérik. [2])

Épen e napon küldetett el Bécsből a királyi leirat, mely egészen Rudolf javaslatai alapján készült. A nyolczadi törvényszéknek Eperjesen megtartását jóváhagyja. A hadak fizetésére és a győri káptalan áthelyezésére vonatkozó pontokat előadja. Az adóra és a többi kivánatokra vonatkozólag a propositióban foglalt nyilatkozatokat megújítja. [3])

Együttal azonban felhatalmazta fiait, hogy azon esetre, ha a rendek állhatatosan megmaradnának első ajánlatuknál, ezt is elfogadhassák. [4])

Ekképen az országgyűlési tárgyalások egészen a rendes, megszokott mederben folytak. De váratlanul komoly nehézségek merültek fel.

Azon néhány napot, mely a fölirat átadása és a leirat megérkezése között telt el, a rendek arra használták föl, hogy

---

[1]) A Rudolf által, január 18-iki leveléhez csatolt leirati javaslat, ugyanott.

[2]) Jelenti ezt Rudolf, január 23-án, atyjához intézett levelében.

[3]) Miksa királynak január 23-án fiaihoz intézett levele, ugyanott.

[4]) Miksa királynak január 26-án Rudolfhoz intézett levele, ugyanott.

az országos sérelmek orvoslásáról tanácskozzanak. Elkeseredésükben a fölött, hogy eddigi igyekezeteik eredménytelenek maradtak, erőteljes föllépésre szánták el magokat, határozatukat szoros titokban tartva.

Mikor január 25-én Rudolf maga elé hivatta az ország-gyűlés mindkét tábláját, hogy a királyi leiratot átadja, — előlépett *Radéczy István* egri püspök, a királyi helytartó, és a rendek nevében előadta, hogy azon eljárást, a mely szerint ügyeik idegen hatóságok, az udvari kamara és haditanács által intéztetnek el, tovább nem tűrhetik. Az ifjabb király közbenjárását kérik ki, hogy »azon szolgaságból, azon elnyomás és zsarnokság alól, mely ő felsége uralkodása alatt hozatott be, és előbb egészen ismeretlen volt, szabadítsa meg őket.« Végül kijelenté, hogy a rendek el vannak határozva, ha sérelmeik ezentúl is orvosolatlanul maradnak, hogy többé az ország-gyűlésekre nem fognak megjelenni.

A rendek a beszéd alatt ismételve fejezték ki, zajos fölkiáltásokkal, hogy a szónok híven tolmácsolja gondolataikat.

Néhány nappal utóbb küldöttség jelent meg Rudolfnál, s a királyhoz intézett föliratot nyújtott át, mely a helytartó által előadottakat foglalta magában; bár kifejezései szelidebbek voltak azoknál, melyeket a szónok használt. [1])

»Óvást emelünk — ezek zársorai — Isten és felséged előtt, — hogy holtunkig híven ragaszkodunk ugyan felségedhez, de szabadságunknak ... megsemmisítéséhez beleegyezésünket soha sem fogjuk adni; felségednek idegen tanácsosaitól és cancellariáitól beadványainkra válasziratokat el nem fogadunk; sőt országgyűlésre sem jövünk; és pedig azért, mert kérelmeink meg nem hallgattatnak, nyomorúságunkban és veszedelmünkben nem nyerünk segítséget.« [2])

Azonban a rendek, úgy látszik, csakhamar félni kezdettek erélyes nyiletkozatuk következményeitől. És midőn értesültek, hogy arról Rudolf méltatlankodva szólott, — azon voltak,

---

[1]) Ezeket Rudolfnak január 28-án Miksához intézett leveléből tudjuk. Ebben hivatkozik egy másik, ugyanakkor sajátkezűleg irt levelére. Ez nem maradt reánk.

[2]) A felirat egykorú dátum nélküli példánya ugyanott.

hogy hatását csökkentsék. Január 28-án újabb küldöttséget bocsátottak hozzá, hogy őt megnyugtassa. Szónoka lényegileg ezt mondá:

»A rendek élénk sajnálattal értesültek arról, hogy panaszaikat rossz néven vette. Soha sem volt szándékuk akár a császári felségnek, akár az ifjabb királynak, szóval vagy tettel ellenszegülni; sőt el vannak határozva, hogy a köteles hűségben és hódolatban állhatatosan meg fognak maradni. Nem ő felsége ellen irányulnak panaszaik, hanem kapitányainak és katonáinak elviselhetetlen elnyomása ellen, a melynek megszüntetéséért folyamodnak. Ő felsége tehát ne magyarázza más értelemben a helytartó szavait, és írtsa ki lelkéből a neheztelést, mely netán azok miatt megfogamzott.« [1])

E nyilatkozat nem tévesztette el hatását. Rudolf úgy fogta fel azt, hogy a rendek beismerik hibájukat.

Egyébiránt még első megjelenésök után is, bár a helytartó beszédének kíméletlen hangja felháborodást keltett benne, készséggel elismerte, hogy panaszaik nem egészen alaptalanok. Mivel ugyanis, köztudomás szerint, — úgymond — veszélyek között és nyomorban élnek, mindennemű köz- és magán bajok által zaklattatnak, és így a rögtöni segítség szükségét érezik; nem lehet csodálkozni a felett, hogy magánügyeik késedelmes elintézése ... türelmetlenekké teszi őket. Ő is belátta tehát, hogy a visszaéléseket meg kell szüntetni; a melyekhez azt is sorozta, hogy az országgyűlés alatt magyarországi ügyekben kiadott több királyi leirat német nyelven volt szerkesztve.

Mindazáltal a panaszok tulajdonképeni okát, vagyis a magyarországi ügyek kezelésének eddigi módját, az udvari (ausztriai) kamarának és haditanácsnak befolyását, nem hitte megszüntethetőnek. [2])

A *király* osztozott fiának azon fölfogásában, hogy a rendekkel, nyilatkozataik miatt nem kell éreztetnie haragját;

---

[1]) Rudolfnak január 28-én atyjához intézett levele. Ugyanott.

[2]) Rudolf királynak január 28-án atyához intézett jelentése, ugyanott.

de a kérdés lényegében nem volt hajlandó engedményeket tenni. Sőt felhasználta ez alkalmat, hogy elv gyanánt mondja ki azt, a mit a rendek mint visszaélést ostromoltak. Az országgyüléshez intézett válaszíratában, kijelenté, hogy annál nagyobb kedvetlenséggel értesült panaszaikról, minél kevesbbé szolgáltatott azokra okot. Mióta ugyanis a trónt elfoglalta, mindíg legfőbb törekvése volt az országot megvédeni és jólétét előmozdítani. E végből nem kímélt fáradságot, és e czélra áldozta mindazt, a mi saját örökös tartományainak jövedelmeiből és a német birodalom által megajánlott segélypénzekből rendelkezésére állott; a mely atyai gondosságát a jövőben is éreztetni fogja az országgal.

A mi a panaszok tárgyát illeti, ő semmiféle ujítást nem hozott be, és az ügyek kezelésében fenntartotta azt a gyakorlatot a melyet Ferdinánd király léptetett életbe, és az 1569-ik évi országgyűlés is helybenhagyott. Az ország jogai-, szabadságai- és igazságszolgáltatására vonatkozó ügyeket a magyar tanácsosok, a pénzügyeket a kamara és hadi ügyeket a hadi tanács közreműködésével intézi el. »A kamarai és hadi ügyek ilyetén kezelésében, — úgy mond — a melyek különben is hozzánk tartoznak inkább mint bárki máshoz, nagy zavar és veszély nélkül nem lehetne változást hozni be; annál kevesbbé, mert *Magyarországnak pénz- és hadi ügyeit a többi országok és tartományok hasonló ügyeitől külön választani alig lehet.*« [1])

E határozott nyilatkozatban lepzetlenül feltárta az ausztriai politikának végczélját: Magyarországot a legfontosabb állami ügyekre nézve, kormányzati függetlenségétől megfosztani, Magyarország és az uralkodóház többi országai között reál-úniót hozva létre, megteremteni az összbirodalmat.

Ily elv felállítása után alig bír fontossággal a királynak azon kijelentése, hogy a visszaéléseket, a melyek netalán előfordúltak, nem helyesli; hogy továbbá akarata ellenére történt, ha a magán-felek kérvényei egyik hatóságtól a másikhoz

[1]) »Neque sane videmus, quanam ratione . . . bellica illa et cameralia (negotia) Hungariae a caeterorum regn,orum et dominorum nostrorum negotiis, quae eiusdem qualitatis sunt, separari commode possint.«

utasíttattak, úgy hogy azok elintézését be nem várhatva, eredménytelenül kellett haza térniök. Intézkedni fog, hogy jövőre az ügykezelés menete lehetőleg gyorsíttassék, és azon lesz, hogy ezentúl a magyar cancellár mellett, két magyar tanácsos állandón az udvarnál tartózkodjék, a kiket a magyarországi ügyek elintézésében fel fog használni.

Végre a rendek óvásáról, a mely szerint az országgyűlésre többé meg nem jelennek, megjegyzi, hogy arra nem szolgáltatott okot, s hogy az nem egyeztethető meg a hódolattal, melylyel személye iránt viseltetni kötelesek. Mivel azonban utóbb küldöttség által Rudolf király előtt eljárásukat mentegetve, hibájokat beismerték, mentségökben megnyugszik. Mindazáltal megvárja tőlök, hogy valahányszor köz- vagy magán ügyekben, akár hozzá, akár az ifjabb királyhoz fordúlnak, nagyobb szerénységgel fognak fellépni; és hogy az országgyűlésekre ép oly készséggel fognak megjelenni, mint ekkorig. Viszont ő, a király, is a rendek, nejeik és gyermekeik megoltalmazását és jólétét mindig buzgón fogja szívén viselni. [1])

Miksa király, az országgyűléssel szemben a mérséklet hangján szólott a fennforgó esetről. De a fiához intézett levélben nem mulasztotta el kifejezést adni megbotránkozásának a rendek »legnagyobb szerénytelensége és szemtelensége fölött.« [2]) Ugyanakkor a királyi helytartót is keményen megdorgálta azért, hogy a rendek elégületlenségének tolmácsolására vállalkozott. Ezt — úgy mond — mindenkitől inkább várta volna, mint tőle; mert azt hitte, hogy esküjéről és a vett jótéteményekről nem fog megfeledkezni; hogy inkább védelmezni fogja becsületét és hírnevét, inkább igyekezni fog a felingerelt kedélyeket lecsillapítani, mint nyilvánosan oly bűnökkel vádolni őt, a melyektől természete és lelkülete teljesen idegen. E miatt kifejezést ad rosszalásának.

Még a győri püspökkel is éreztette neheztelését; azért mert

---

[1]) Miksának 1576. január 30-án az országgyűléshez intézett leirata. Eredetije ugyanott.

[2]) »Höchste Unbescheidenheit und Frechhait.« 1576. január 31. Eredetije ugyanott.

neki kötelessége lett volna a rendeket visszatartani, vagy ha ez már nem volt lehetséges, Rudolf királyt azonnal értesíteni a történtekről. [1])

Rudolf, február 6-kán, közvetlenül az országgyűlés befejezése előtt adta át a királyi leiratot. [2])

A rendek tudomásul vették, és nem tettek további kísérletet sérelmeik orvoslása érdekében.

Időközben egy más ügy, a *vallási kérdés* foglalkoztatta őket.

Több országgyűlés múlt el, a nélkül, hogy a vallás kérdés szőnyegre hozatott volna. Köztudomású, hogy Miksa király rokonszenvezett a protestáns tanokkal; és bár maga a kath. egyháztól el nem vált; mérsékelni igyekezett a főpapok buzgalmát és visszatartotta őket attól, hogy erélyesen lépjenek föl elpártolt híveik visszavezetésére.

Verancsics Antal, mint az ország prímása, kíméletet tanusított a protestáns felekezetek irányában. Azonban halála után, *Telegdy Miklós*, ki az esztergomi érsekség hosszú üresedése alatt, annak egyházi kormányát vezette, a harczot, melyet irodalmi téren régóta vívott a protestantismussal, az egyházi kormányzat mezejére is átvitte.

A protestáns lelkészeket és az őket pártoló földesurakat, egyházmegyei ügyésze által, az esztergomi szent-szék elébe. idézteté, és a meg nem jelenőket azzal fenyegeté, hogy karhatalommal fogja őket hatóságának elismerésére kényszeríteni

Eljárása ellen most, az országgyűlésen a protestáns rendek panaszt emeltek, és ezt a király elé terjeszteni kívánták-

---

[1]) Miksa királynak január 30-án az egri püspökhöz, és ugyanazon napon a győri püspökhöz intézett levelei. Fogalmazatok ugyanott.

[2]) A királyi leirat február 2-án Rudolf kezei között volt. De egy pontja, melyben mondatik, hogy a kérvények ezentúl a magyar cancellárnak fognak benyújtatni, a ki azokat az illetékes hatóságokkal közlendi- — aggodalmakat keltett; attól tartott, hogy ekképen »der hung. Canzler das ganze Wesen in die handt bringen und seines gefallens ausztheilenauch mit dieser Gelegenheit in die Kriegs und Camersache eingreife möcht.« Felkérte tehát a királyt, hogy e pontot hagyja ki. Miksa helyeselte kivánatát, és február 4-én a kir. leiratnak más példányát küldötte Pozsonyba. (Rudolfnak, február 3-án és Miksának február 6-án kelt levelei ugyanott.)

Figyelemre méltó, hogy nem a lelkiismereti szabadság nevében szólaltak föl, hanem egy régi törvényre hivatkoztak: az 1500-ik évi országgyűlés egyik czikkére, mely az egyházmegyei ügyészek túlkapásai miatt ezeknek hivatalát eltörölte.

Azonban a főpapság határozottan ellenezte, hogy ezen ügy az országgyűlési föliratban megemlíttessék. E miatt a világi rendek abban állapodtak meg, hogy külön föliratban fogják a király elé terjeszteni. »Mi — így szólnak többi között — nem követeljük, hogy az egyházi törvénykezés sérelmet szenvedjen. Az egyházi bírák, Ulászló 1500-ik évi törvényei értelmében, az egyházi hatósághoz tartozó ügyekben szabadon bíráskodhassanak. De nem türhetjük, hogy az egyházi ügyészek, kiknek tisztét a törvény eltörölte, lelkészeinket és prédikátorainkat, sőt a földesurakat és jobbágyokat is, idézéseikkel zaklassák, a nemesi vagyis patronatusi jogokba avatkozzanak. Kivánjuk, hogy jószágainkon szabadon tarthassunk lelkészeket és prédikátorokat. . . . Ennélfogva az összes világi rendek, a főrendek, nemesek, királyi és bányavárosok, könyörgünk felségednek, méltóztassék minket az *ágostai hitvallásban, melyben nagyobb részben születtünk és neveltettünk,* . . . fenntartani, és megengedni, hogy azon hitvalláshoz tartozó plébánosokat és prédikátorokat tarthassunk . . . Mi viszont a főpap-uraknak jövedelmeiket, a tizedet és főesperesi illetményeket vonakodás nélkül megfizetjük.« [1])

A király e föliratot közlé a főpapokkal, kik tűzetesen válaszoltak egyes pontjaira.

Előadták, hogy az esztergomi érseki helynök senkit sem idézett meg azért, mivel az ágostai hitvalláshoz ragaszkodik, Mikor Túrócz és Liptó megyékben kánoni látogatást végezett, azt tapasztalta, hogy egy részről a lelkészek túlnyomó része a kath. vallástól elpártolt, másrészről pedig sokan vannak, kik az egyházi tisztet bitorolják, bár semmiféle püspöktől nem

1) A dátum nélküli fölterjesztés egykorú másolata ugyanott. — L. **Irományok** VIII. szám. — *Rudolf* január 17-én jelenti atyjának: »Vor mir haben sich die Gesandten der draj Ständ von Herrn, Adl und Bürgerschaft der Cron Hungern wider die Herrn Prälaten etlicher Beschwärungen halb, so inen durch delselben fiscales sollen zugefugt werden, in untertenigkeit geklagt.«

vették föl az egyházi rendet. Azokat, kik fel voltak szentelve, atyailag intette, térnének vissza az egyház kebelébe; de szigort nem alkalmazott ellenök. Azokat pedig, kik az egyházi rendet fel nem vették volt, felhívta, hogy vagy szünjenek meg papi teendőket végezni, vagy távozzanak az esztergomi egyházmegye területéről. Erre készek is voltak; de' több földesúrnak, különösen Révay Ferencz biztatására, szándékuktól elállottak. Ekkép az érseki helynök kényszerítve látta magát arra, hogy a királyhoz fordúljon, a ki a földesuraknak meghagyta, hogy a fel nem szentelt lelkészeket birtokaikról távolítsák el. De a rendelet nem foganatosíttatott. Ekkor az érseki helynök a szent-szék elé idézte őket, azon makacsságuk miatt, a melylyel illetéktelenül a papi hivatalt viselik. És csak mikor háromszori idézésre sem jelentek meg, vette-igénybe ellenök a világi hatóság karhatalmát, a mit az 1548-iki törvény megenged, sőt parancsol.

A világi urak soraiból megidézte Balassa Jánost, szintén nem vallása miatt, hanem azért, mivel a háromság-tagadó Bornemissza Pétert többször Nagyszombatba hozta, hol az ő szállásán prédikált; továbbá a szeredi polgárokat, mivel a tizedek egy részét kiszolgáltatni vonadkodtak.

Azon állítás, hogy Ferdinánd király uralkodása alatt mindenkinek szabadságában állott protestáns papokat tartani, alapot nélkülöz. Megczáfolják azt az 1548. és 1550-iki országgyűléseken alkotott vallás-ügyi törvényczikkek.

E miatt a főpapság nem adhatja megegyezését, hogy most ellenkező irányú törvények alkottassanak. Már pedig nem volna igazságos az az eljárás, ha az egyházi rend ellenzése daczára változtatnák meg a törvényeket, melyek az egyházi és világi rendek közmegegyezésével jöttek létre.

Az 1500-ik évi 34-ik törvényczikk elrendeli ugyan az egyházmegyei ügyészek hivatalának megszüntetését. De ez a törvény soha sem lépett életbe. Egyházmegyei ügyészek minden időben léteztek és működtek. Ez esetre is alkalmazható tehát az a jogelv, mely szerint törvényt ellenkező szokás hatályon kivűl helyezhet.

Az egyházi rend csodálkozását fejezi ki a fölött, hogy a világi rendek az ágostai hitvallásban kérik magokat fenntar-

tatni; pedig a legtöbben közülök sokkal távolabb állanak már az ágostai hitvallástól, mint a kath. egyháztól. Azon ürügy alatt, hogy az ágostai hitvallás hívei, a kath. plébánosokat birtokaikról elűzik, és helyettök oly lelkészeket kívánnak alkalmazni, kik készek, földesuraik tetszése szerint, bármily tanokat hirdetni.

Az egyházi rend ezek után arra kéri a királyt, ne engedje, hogy a vallás ügyében, a korábbi törvényekkel és a régi szokással ellenkező újításokat hozzanak be. Ha az országgyűlés, a királyi kivánatokkal szemben, a régi törvényekhez és szokásokhoz, ragaszkodik; a király se engedje, hogy a megelőző országgyűléseken, az összes rendek helyeslésével alkotott törvényeket a rendek egy része megváltoztassa. [1])

A *király* mindenekfölött azon volt, hogy a vallási viszály kitörését megakadályozza, és a rendeket megnyugtassa. Február 1-én kelt leiratában óvatosan kerülte a határozott nyilatkozást »Minthogy — úgy mond — a vallási kérdésekben mindenkor oly mérsekletet tanusított, hogy panaszra alapos okot senkinek sem szolgáltatott, sőt a béke fenntartása érdekében több engedményt tett mint elődе Ferdinánd császár: reméllі, hogy a világi rendek meg fognak nyugodni, és újítási szándékukról lemondva, mindent a mostani állapotban meg fognak hagyni. Viszont intézkedni fog, hogy az egyházmegyei ügyészek hivataluk korlátain túl ne lépjenek, és a világiaknak méltánytalanul ne okozzanak alkalmatlanságot.« [2])

A világi rendek, be nem várva e királyi iratot, január 30-án, a nádori helytartó előtt ünnepélyes óvást tettek, melyben Telegdyt és utódait az egyházmegyei ügyész által indítandó perek tárgyalásától és elitélésétől eltiltják, és kijelentik, hogy a netán hozandó itéleteknek nem fognak engedelmeskedni. [3])

---

[1]) Az egyházi rend dátum-nélküli fölterjesztésének eredeti példánya ugyanott.

[2]) A február 1-én kelt királyi leirat fogalmazata ugyanott.

[3]) Az óvásnak hiteles alakban kiállított példánya a magyar országos levéltárban.

Ez alatt a rendek befejezték tanácskozásaikat a királyi leiratban foglalt kívánatok tárgyában, és elkészíttették második feliratukat, a melyet január utolsó napján nyújtottak be Rudolfnak. [1])

Ragaszkodtak előbbi megállapodásaikhoz. Panaszt emeltek a királyi kapitányok, különösen Krusich és Rottal ellen, kik magok és katonáik erőszakos tetteket vittek véghez. Fölterjesztették Csetneki Lászlónak nyilatkozatát, hogy Csetnek nevű végvárat többé fenntartani és megvédeni nem képes. [2])

Ugyanakkor kijelentették, hogy Rudolf és Erneszt ajánlatára, készek Laszki Albert lengyel vajdát, — azon követség vezérét, mely a lengyel koronát Miksának ajánlotta fel — honfiúsítani, ha közöttök személyesen megjelen és az esküt leteszi. [3])

Rudolf fel volt ugyan hatalmazva az országgyűlési tárgyalásokat befejezni, és azon ügyeket, melyek iránt a rendekkel megegyezni nem tud, a jövő országgyűlésre halasztani; azonban nem vette igénybe jogait; helyesebbnek látta, hogy egy újabb királyi leirat vessen véget az alkudozásoknak. [4])

A király e zárnyilatkozatában [4]újolag biztosította a rendeket atyai jó indulata felől, melyet az ország és hű alatvalói iránt táplál.

Az adóra nézve reméllette, hogy ismételve indokolt kívánatának meg fognak felelni. Elismeri ugyan, hogy súlyosak a csapások és bajok, a melyeknek ki voltak téve; és ő azoknak megszüntetésén régóta fáradozik. De tekintetbe kellett volna venniök a király ajánlatát, hogy a kik a katonáktól kárt szenvednek, azok zsoldjából kárpótlást fognak nyerni. És Krusich János kapitány, a ki ellen az országgyűlésen panaszok emelkedtek, maga is ajánlkozott, hogy a károsultakat kielégítendi.

Rottal János ellen, a kit a rendek be vádolták, hogy

---

[1]) Rudolfnak január 31-én atyjához intézett levele ugyanott.

[2]) A feliratot nem bírjuk. Tartalmára a királyi leiratból vonunk következtetést.

[3]) Rudolfnak január 31-én atyjához intézett jelentése.

[4]) Miksának január 31-én Rudolfhoz intézett levele.

egy nemes embert megvert és őrizet alatt tartott, meghallgatása után, az igazság követelése szerint fog eljárni.

Csetnek vára tárgyában a felső magyarországi kapitánytól vár informátiót, a melynek alapján meg fogja fontolni, vajjon az ország érdeke a várnak fenntartását vagy lerontását követeli-e. Ha a várnak fenntartása kivánatos, gondoskodni fog arról, hogy birtokosa megfelelő segélyben részesüljön.

A többi pontokra nézve a rendek megállapodásait elfogadja. [1])

Ezek után a törvénykönyv összeállítása feltünő sietséggel megtörtént. Minden oly pont kimaradt abból, a melynek szövegezése némi nehézséggel járt volna. A rendek által felterjesztett országos sérelmeket, a kapitányok elleni panaszokat, a vallási kérdést, Csetnek várának ügyét stb. hallgatással mellőzi.

Az utolsó czikk Laszki Albert honfiusitását tartalmazza. Ez ugyanis, a király fehívására, Pozsonyba jött, és itt az országgyűlés színe előtt letette az esküt. [2]) Midőn ezt a rendek a törvénykönyvbe iktatták, kifejezést adtak reményüknek, hogy Laszkiban az ország »jó és hasznos polgárt« fog nyerni és nem fogja követni azon honfiúsított idegeneket, a kik »nem őszintén kedveztek az ország szabadságainak,« bár azok védelmére esküvel kötelezték magokat. [3])

A rendek ezután eloszlottak. A király pedig február 22-én megerősítette a törvénykönyvet. [4])

---

[1]) A királyi leiratnak dátum-nélküli fogalmazata a bécsi állam-levéltárban.

[2]) Ez ügyre vonatkozólag a király február 1-én két leiratot intézett az országgyűléshez. Fogalmazataik a bécsi állami levéltárban.

[3]) A XVIII. czikk.

[4]) Egykorú példánya a bécsi állami levéltárban.

III.

A pozsonyi országgyülés.

1578. február, márczius és ápril havában.

Miksa király az 1576-ik év október 12-ik napján meghalt. Elsö szülött fia Rudolf, mint (1572 óta) megkoronázott király, azonnal elfoglalta a megüresedett trónt.

Atyja két ízben bízta volt rá a magyar országgyülés vezetését. Ama nehézségek, melyekkel meg kellett küzdenie, arra indították most, hogy az ország rendeinek összehívását, a míg lehetett halogatta; annál inkább, mert az pénzügyi szempontból nem mutatkozott sürgetően szükségesnek, minthogy az 1576. márczius havában tartott országgyülés az adót két esztendőre szavázta meg.

Rudolf általán nem szándékozott sokat foglalkozni a magyarországi ügyekkel. És miután, néhány hónappal trónra lépte után, a török portával fennálló békét nyolcz évre meghosszabbította, testvéreit Erneszt és Károly főherczegeket Magyar- és Horvátországban a hadi ügyekre nézve, helynökeivé rendelte.

Ezen intézkedése az országban közelégületlenséget keltett. És 1577. tavaszán, a megyei gyüléseken, az országgyülés összehívását kezdették sürgetni. Sőt több megyében titkos értekezleteken, az ellenzék előre szervezkedett, és megállapodásra jutott ama czélok iránt, melyeknek valósítására törekedni kívánt: úgymint a protestáns vallás szabad gyakorlatának kiküzdésére, az 1567. óta üresedésben levő nádori méltóság betöltésére, és a királyi hatalom korlátozására. [1])

---

[1]) *Radéczy* István, egri püspök és királyi helytartó, 1577. május 29-én Pezsonyból jelenti a Bécsben tartózkodó Erneszt fhgnek ! »Audio in

Mindazáltal, úgy látszik, épen ezen mozgalmak győzték meg Erneszt főherczeget arról, hogy a bajok elhárításának legbiztosabb eszköze: az országgyűlés mielőbbi összehívása. Erre a király jóváhagyását megnyervén, július elején Bécsbe hívta a legbizalmasabb magyar tanácsosokat; az egri és veszprémi püspököket, Batthyányi Boldizsárt és Révay Mihályt, hogy velök értekezzék. Ezek azt ajánlották, hogy az országgyűlés már október havában tartassék meg. A főherczeg helyeselte ezen javaslatot.[1]) A király is elfogadta, és szeptember 2-án kelt meghívóleveleivel az országgyűlést október 16-ára, Pozsonyba kihirdette. [2])

Azonban csakhamar előre nem látott nehézségek merültek föl. Pozsonyban és vidékén a pestis kezdett jelentkezni, számos áldozatokat is ragadott el. A király eleinte azon gondolattal foglalkozott, hogy az országgyűlést *Sopronyban* vagy *Trencsinben* fogja megtartani. [3]) Később azonban — a helytartó ellenzése daczára — [4]) arra határozta el magát, hogy megnyitását elhalasztja. És pedig háromszor tűzött ki új határnapot: 1577. november 15-re, majd deczember 1-re, végre 1578. február 1-re. [5])

---

omnibus Comitatibus materiam nouae Dietae clam tractari, cuius summa est: Religio, Palatinus, potestas regia. Religio, ut eam quisque ad arbitrium habeat. Palatinus, ut eum deligant more veteri, ad omnes eorum cupiditates perficiendas aptissimum. Potestas regia, ut nouis legibus sic coarctetur et debilitetur, ut non ipsi a Rege, sed Rex ab illis dependere videatur. Aiunt enim: modernis initiis instandum esse, et iuveni Imperatori et Regi, etiam invito, facillimum fore id persuadere. Huius ineptissimi consilii causas facile Maiestas sua anteverterit, si armata Posonium descenderit.« (Eredetije a bécsi állami levéltárban.)

1) *Erneszt* főherczeg 1577. június 16-án levélben felhívja Batthyányi Boldizsárt, közölje véleményét »quomodo et ad quod tempus Diaetam . . . indicendam censeat.« Utóbb azonban őt és a szövőgben megnevezett többi tanácsosokat Bécsbe hívta meg, mint ezt július 16-án Rudolfhoz intézett leveléből tudjuk.

2) A meghívó levél példányai több megye és város levéltárában.

3) Kitünik ez az egri püspöknek október 15-én a királyhoz intézett leveléből.

4) Kitünik ez szeptember 27-én a királyhoz intézett leveléből.

5) A három meghivó levél példányai több megyei és városi levéltárban találhatók.

Az ország rendei (1578.) február közepetáján kezdettek gyűlekezni. [1])

Az *egyházi rendből* megjelentek az egri, váradi, veszprémi, csanádi, váczi és knini püspökök, a sági és csornai prépostok. Az esztergomi, egri, győri, veszprémi, nyitrai és szepesi káptalanok követeket küldöttek.

A *világi főurak* soraiból kevesen jöttek össze: *Balassa* András és István, *Bánffy* László, *Báthory* István, *Batthyányi* Boldizsár, *Czobor* Imre és Pál, *Dobó* Ferencz, *Nádasdy* Ferencz, *Poppel* László, *Révay* Ferencz és Mihály, *Thurzó* Elek, *Wárday* Mihály és *Szászi András* a királyi személynök.Ketten, *Báthory* és *Magochy* Gáspár követek által képviseltették magokat. Többen azért maradtak el, mert az a hír terjedett el, hogy a király haderővel fog Pozsonyban megjelenni, és néhány főurat elfogatni szándékozik. [2])

Következő *vármegyék* küldöttek követeket: Abauj, Árva, Bars, Borsod, Győr, Heves, Liptó, Mosony, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Solt, Soprony, Szabolcs, Szolnok, Trencsín, Túrócz, Ung, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén, Zólyom és a slavóniaiak.

Végre ezekhez járult tizenhét királyi város: úgymint a hét felső magyarországi, a hét bányaváros és Nagyszombat, Szakolcza, Soprony. [3])

Február 18-án az együtt levő rendek értekezletet tartottak, a mely Fejérkövy István, veszprémi püspököt és Czobor Imrét Bécsbe küldötte, hogy a királyt meghívják. [4])

Ezek haladék nélkül útnak indúltak, és február 22-én azzal a tudósítással tértek vissza, hogy a király néhány nap múlva meg fog érkezni. [5])

Már négy nappal utóbb, *Rudolf* király Pozsonyban volt

---

[1]) Az egri püspök 1578. február 8-án és 10-én jelenti a királynak, hogy még csak kevesen jöttek. Február 15-én írja, hogy gyűlekezni kezdenek.

[2]) Az egri püspök február 18-án jelenti ezt a királynak, és megjegyzi: »Authorem huius rumoris *coram* Maiestati Vestrae . . . indicabo.«

[3]) Az egri püspök február 18-án a királyhoz intézett leveléhez mellékelve küldi meg a jelen- és útban levő rendek névsorát.

[4]) A bányavárosok követeinek zárjelentése.

[5]) Ugyanott.

Hajón jött, és a Duna partján az összes rendek által fogadtatott, kiknek nevében az egri püspök üdvözölte. [1])

Február utolsó napján történt meg az országgyűlés ünnepélyes megnyitása. Mise után, az ország rendei a királyi várlak lovag teremében gyűltek egybe. Itt a király megjelent körükben, és személyesen adta elő az országgyűlési propositiót. Ennek mindegyik pontjánál megállapodott, míg azt az egri püspök *magyar nyelven* ismételte. [2])

Azonnal trónjának elfoglalása után — így szólott — hő óhajtása volt mielőbb Magyarországba jönni. De ezen kívanságát alárendelte az ország érdekének, mely azt követelte, hogy mindenekelőtt többi országaiban és tartományaiban igyekezzék Magyarország részére segítséget ezközölni ki. Főleg ezen ok miatt látogatta meg Csehországot és a hozzá kapcsolt tartományokat. Mihelyt innen Bécsbe visszatért, kihirdette a magyar országgyűlést, a melyet, sajnálatára, ismételve el kellett halasztania. Most azonban köszenetét fejezi ki a rendeknek, hogy meghívására készséggel megjelentek.

Ezeknek előrebocsátása után, felhívja figyelmöket az ország veszélyes helyzetére. Ugyanis a törökök, nem gondolva a megujított békekötéssel, több várat megvívtak, és fenyegető állást foglalnak el. Atyja, Miksa király mindent a mi lehetséges volt, megtett Magyarország védelmére; köz- és magánjövedelmeit e czélra fordította. Azonban mindez nem volt elégséges a szükségletek fedezésére. Nagy összegeket kellett kölcsön vennie, a melyek most őt terhelik. Úgy az adósságok törlesztésére, mint pedig a véghelyek ellátásának költségeire jelentékeny segély megajánlását kell kérnie.

Felhívja tehát a rendeket, hogy — a 25 dénárnyi kamarai nyereségen fölül — három esztendőre 3—3 forintot szavazzanak meg minden porta után. Az egész, fél és negyed

---

[1]) Az eperjesi követek naplója.

[2]) A *bánayavárosok* követei röviden mondják: »Der fürtrag durch Ir Kayserlich Maiestät selbst mundlich beschehen.« Részletesebben szól az *eperjesi* követek naplója: »Caesar submissa voce causas reddidit indictorum Comitiorum, singulos autem paragraphos, quos sua Maiestas latine sonuit, Dominus Locumtenens clariore voce, ungarica lingua, repetivit.«

porták megkülönböztetését szüntessék meg. Minden jobbágyot, a ki földeket művel és tíz forint értéket meghaladó vagyonnal bír, úgy kell tekinteni, mint egy porta birtokosát. Azonban a jobbágyok vagyonuk arányában vegyenek részt a helységökre kivetett adóösszeg fizetésében, úgy, hogy a gazdagabbak többet, a szegények pedig kevesebbet fizessenek. A zsellérek fejenkint, ha házuk és földjük van, egy forintot, ha nincs, ötven dénárt fizessenek adó fejében.

Nagy súlyt helyezett a király az adókivetők kinevezésének ügyére, mely már a megelőző országgyűléseket is foglalkoztatta. Ugyanis a megyék azt követelték, hogy a király oly nemeseket nevezzen ki ama tisztre, kiknek az illető megyében birtokuk van. Ebből gyakran nehézségek merültek föl, mivel megtörtént, hogy a kamara által kinevezettek vagy határozottan vonakodtak, vagy késedelmeskedtek a tisztet elfogadni a minek következtében az adó kivetése és behajtása késleltetett, vagy pedig a kamaráknak olyanokat kellett a megyék ajánlatára kinevezni, a kik kevesbbé voltak alkalmasak. A király tehát hivatkozva arra, hogy, mivel különben is korlátlan hatalommal rendelkezik az országos tisztviselők, különösen pedig a kamaráktól függőknek, kinevezése körül, felhívta a rendeket, mondják ki a törvénykönyvben, hogy a király adókivetőkké olyanokat is nevezhessen ki, a kiknek az illető megyében, a hol működniök kell, birtokuk nincs; föltéve, hogy nemesek és az ország más megyéjében birtokuk van.

A várak megerősítésére, jobbágyaik 24 napi ingyen munkáját ajánlják meg.

Rendeljék el, hogy az egy-telkes nemesek lóval és fegyverrel mindig el legyenek látva. Gondoskodjanak arról, hogy az állandó lovasokat rendesen tartsák és lássák el. Az egyháziak azon kötelezettségét, a mely szerint tizedjövedelmeik után is tartoznak lovasokat tartani, újítsák meg; minden 100 forint jövedelem után egy lovast számítva. A hadak elhelyezését bízzák a királyra.

A fölkelés ügyét a következőképen szabályozzák: a rendek tíz porta után egy lovast és egy gyalogot, az egyháziak ezen fölül tizedjövedelmeik minden 100 forintja után két lovast, a kanonokok saját személyük után egy lovast állítsanak

ki. Az egy-telkes nemesek közfelkelés esetén három, részleges felkelés esetén öt cúria után egy lovast állitsanak ki. Szabjanak büntetést azokra, kik kötelességeik teljesítése alól kivonják magokat.

Az önkénytes behódolásoknak, a szabad hajdúk dúlásainak, az urak és nemesek kalandozásainak és egymás elleni fegyveres küzdelmeiknek megakadályozása czéljából, állapítsanak meg alkalmas intézkedéseket.

Rendelkezzenek a lovashadak legelőiről, a hadak részére szükségelt élelmi és lőszerek szállításáról. Minthogy pedig a Dunántúli vármegyék ajánlkoztak, hogy saját költségökön fogják a véghelyekben állomásozó hadakat eltartani, ha a király nekik e czélra az országos adót átengedi, és őket az állandó lovasok tartásától fölmenti; tanácskozzanak arról, vajjon nem volna-e czélszerű ily alapon az összes véghelyek ellátását a megyékre bízni.

Előadva, hogy a magyarországi véghelyek igazgatását Erneszt főherczegre, a horvátországiakét pedig Károly főherczegre bízta; fölhívja a rendeket, hogy a véghelyek védelmére vonatkozó és egyéb hadi ügyekben, különösen az ingyen munkák behajtása és fölosztása, az élelmi és hadi szerek szállítása, az általános és részleges fölkelés, az önkénytes behódolások és kalandozások megakadályozása tárgyában kiadandó rendeleteiknek készséggel engedelmeskedjenek.

Az országgyűlés föladatai közé sorolja, hogy az igazságszolgáltatás, különösen pedig a nyolczadi törvényszékek ügyében határozzon; a királyi kincstár pereinek, a rendes perfolyam mellőzésével soron kivül való tárgyalását engedje meg; a háromságtagadók felekezete ellen alkotott törvényeket újítsa meg, és terjeszsze ki a keresztségismétlőkre.

Végül fölszólítja az ország rendeit, hogy a mennyiben hazájuk javára czélzó indítványaik volnának, azokat terjeszszék elő; azokról úgy fog velök tanácskozni és intézkedni, hogy atyai jóindulatairól meggyőződjenek.

Ezzel azonban a királyi propositió nem volt befejezve. Még egy pont volt ahhoz csatolva, mely fontosságra a megelőzöket fölülmúlta.

A király emlitést tesz a rendek gyakori panaszairól, hogy

szabadságaik- és kiváltságaikban súlyos sérelmeket szenvednek, mivel az udvarnál a magyarországi ügyek idegen tanácsosokkal tárgyaltatnak. Kijelenti, hogy ő el van határozva, a *tisztán magyarországi ügyeket* (negotia mere hungarica) magyar tanácsosokkal tárgyalni. E czélból szükséges, hogy néhány magyar tanácsos állandón udvaránál tartózkodjék, akkor is, ha a német birodalomban útazik; más tanácsosok pedig Erneszt főherczeg oldala mellett legyenek. Ajánlja tehát, hogy a rendek válaszszanak legalább négy tanácsost, kik közül kettő a királyi udvarnál, kettő pedig Erneszt főherczeg mellett állandón tartózkodjék. Ezeknek közreműködésével fognak a tisztán magyarországi ügyek, a melyek t. i. az igazság kiszolgáltatását, az ország szabadságait és jogait illetik, elintéztetni. [1])

Ezen királyi propositió meghallgatása után, a rendek nevében, az egri püspök köszönetet mondott a királynak, az ország javára irányzott atyai gondoskodásáért. Mire mindkét tábla a királyi helytartó lakásán egybegyűlvén, újra meghallgatta a királyi propositió szövegét, melyet most *Istvánfy Miklós*, a helytartó titkára olvasott föl. [2])

Az alsó tábla másnap reggeli hat órakor tartotta (a ferencziek kolostorában) első ülését. A jelenlevők összeirattak, és a propositió harmadízben felolvastatott. A követek egy része azonnal tárgyalás alá akarta venni. De ez csak márczius 3-án vette kezdetét. E napon reggeli 6 órától délutáni 3-ig tartott az ülés. A tanácskozás zajos volt. [3])

Két nappal utóbb a királyi helytartó lakásán mindkét tábla, elegyes ülést tartott. De még ezután is egy hét múlt el, míg az országgyűlés megállapodásait, fölirat alakjában, a királynak benyújthatta. [4])

---

[1]) A királyi propositió egykorú másolata a bécsi állami levéltárban.

[2]) Az eperjesi követek naplója.

[3]) Az *eperjesi* napló szerint: »maximis contentionibus et inauditis clamoribus, perinde ut in synagoga judaica.«

[4]) *Bártfa* város követei márczius 8-án jelentik, hogy a föliratot már tisztázzák. Az eperjesi napló szerint, a fölirat csak márczius 8-án készült el, ekkor olvastatott föl a rendek előtt, és nyújtatott be a királynak.

A rendek azon reménységet fejezik ki, hogy új uralkodójuk véget fog vetni nyomorúságuknak, vagy legalább állapotuk jobbrafordulásának biztos zálogát fogja nyújtani. Könyörögnek, hogy ne szünjék meg igyekezeteit reményeik valósítására irányozni; annál inkább, mert Magyarország sorsától függ többi országainak biztossága és jóléte.

Elismerik, hogy kötelességök volna a királyt adósságainak visszafizetésében és terheinek viselésében támogatni. De erre teljesen képtelenek. A mit ugyanis a vad ellenség gyakori betörései megkímélnek, attól a királyi hadaknak vakmerősége fosztja meg őket. A nép legnagyobb része alig tudja életét föntartani, nemhogy adót fizethetne.

Mindazáltal készek erejökön fölül is áldozatokat hozni. Két évre 2—2 forintnyi adót szavaznak meg; fölkérve a királyt, hogy annak kivetése és behajtása körül ne kívánjon újításokat behozni, és tartsa fönn a korábbi állapotokat De egy módosítást magok indítványoznak. Azt kívánják, hogy a *zsidók* és *anabaptisták*, kiknek saját házuk van, az adót és a többi közterheket is kétszeresen viseljék. Czéljokat, mely szemeik előtt lebeg, nyiltan bevallják, azokat t. i. az országból való kivándorlásra késztetni.

A porták új összeírását elrendelik; mert az ország némely részeiben számuk ismét megfogyott. Oly megyékben, hol a főispáni hivatal üresedésben van, az adó behajtása körüli teendőket az alispánokra ruházzák; de egyúttal a királyt fölkérik, hogy a főispánokat mielőbb nevezze ki.

Ingyen munkákat csak *tizenkét* napra ajánlanak meg. A király elégedjek meg ezzel, és erősítse meg ez e tárgyban fennálló törvényeket. Az ingyen munkák felosztásának jogáról nem mondanak le, és azt most is gyakorolva, az utolsó országgyűlés által megállapított felosztást több pontban módosítják.

Ezzel kapcsolatban, indokolva azt, hogy miért nem képesek, a király kivánsága szerint 24 napi ingyen munkát szavazni meg, részletesen előadják a jobbágyok szomorú állapotát; és különösen azt, mily zsarnoki önkénynek és zsarolásoknak vannak a királyi hadak részéről kitéve. Például fölhozzák Kilmann András kanizsai kapitányt, a ki a Kanizsa vidékén

lakó jobbágyokat, sőt az egy-telkes nemeseket is felosztotta katonái között, a kiket mindennemű élelmiszerekkel, még vaddal is, lovaikat pedig takarmánynyal ellátni tartoznak. Ily esetek a fölvidéken is fordúlnak elő. Ezen visszaélések megszüntetését sürgetik.

A királynak azon javaslatát, hogy az egyháziak tizedjövedelmeik után is tartsanak állandó lovasokat, — nem fogadják el; minthogy nem alapszik régi törvényeken. Egyúttal kiemelik, hogy ha a király az üresedésben levő főpapi javadalmakat betölti, és terhek nélkül adományozza érdemes egyháziaknak, ezek kétségkivül eleget fognak tenni kötelességeiknek. A király ne engedje továbbá, hogy a kamara az egyházi tizedeket minden kárpótlás nélkül lefoglalja; állítsa vissza az egyháziaknak azon jogát, mely szerint tizedeik bérlésénél korlátozatlan szabadságot élveztek. Az egri káptalan mellett újra folyamodnak, hogy szerencsi és gönczi tizedeit természetben szedhesse.

A fölkelés tárgyában ragaszkodnak a fönnálló törvényekhez.

A behódolások megszüntetésére mit sem tehetnek. Azokat nem nevezhetni *önkényteseknek*, minthogy az illetőket az ellenség hatalma kényszeríti a behódolásra. Ezt megakadályozni csak úgy lehet, ha a király erős sereget állít ki, mely az ország lakóinak védelmet nyújt.

A király ne lépjen föl szigorral azok ellen, kik a török területre betöréseket intéznek. Az ily kalandokat a magyar katonaság iskoláinak lehet tekinteni. És azoknak megszüntetése sem biztosítja a békét, mert a törökök mindig találnak ürügyet, ha azt meg akarják szegni.

A véghelyek hadainak ellátását a rendek nem vállalhatják magokra. A király, mint eddig, úgy ezentúl is gondoskodjék arról.

A rendek, a király távollétében is, készséggel hódolnak rendeleteinek. De a két főherczeghez semmiféle törvényes kapcsolatban nem állanak; ennélfogva az ő rendeleteiknek nem engedelmeskedhetnek; annál kevesbbé, mert ha ezt tennék, a királyi hatalom megosztása állana be. Ne kívánja tehát, hogy a két főherczeg hatóságáról törvény útján intézkedjenek. De e mellett kijelentik, hogy ha azok a király távollétében, szük-

ség idején, fölkelésre szólítják őket, készséggel fognak körülök csoportosúlni.

A király azon kivánatára, hogy a királyi udvarnál és Erneszt főherczeg mellett állandón 2—2 magyar tanácsos tartózkodjék; azzal a kérelemmel válaszolnak, hogy a király a magyar tanácsosok számát szaporítsa, az üresedésben levő országos hivatalokat töltse be; ekkor azután kijelölhetik azokat, kik az udvarnál tartózkodjanak. De egyúttal kifejezést kölcsönöznek azon aggodalmuknak, hogy a magyar tanácsosoknak az udvarnál való tartózkodása nem fog az idegen befolyásnak véget vetni, és hogy ezután is idegenek fogják a magyarországi ügyeket intézni. Panaszkodnak, hogy a törökökkel folytatott békealkudozások, a véghelyek oltalmazása, a koronára szállott jószágokkal való rendelkezés — mindez rendszerint a magyar tanácsosok közreműködése nélkül szokott történni; sőt a véghelyekben általán idegen származású kapitányok alkalmaztatnak. Kivánják tehát, mondaná ki a király, hogy jövőre a magyarországi ügyeket a magyar tanácsosok közreműködésével fogja elintézni, és hogy csak a magyar cancellaria utján kibocsátott királyi rendeletek birnak Magyarországban érvénynyel.

Azon kivánatot, hogy a királyi kincstár perei a rendes perfolyam mellőzésével tárgyaltassanak, nem tartják teljesíthetőnek. »Tudja meg ő felsége, — így szólnak többi között, — hogy a magyar nemességnek egyik leglényegesebb, régi törvények és ősi szokás által biztosított szabadsága, a királyi felséget, a saját ügyeiben, bizonyos korlátok közé szorítja és formákhoz köti.« A kincstári ügyeknek soron kivüli tárgyalása visszaélés utján honosúlt meg. A nemesség ragaszkodik szabadságaihoz, és a többi rendekkel együtt, arra kéri a királyt, hogy ne hozzon be újításokat, és a koronára szálló jószágokat adományozza érdemes magyaroknak.

Egyébiránt az igazságszolgáltatás, és különösen a nyolczadi törvényszékek tárgyában az utolsó országgyűlés végzéseit fenntartják; habár az ország rendes biráinak többsége most is vonakodott Eperjesre utazni. A királyi itélőszékhez fölebbezett pereknek az országgyűlés tartama alatt való elintézését kérik.

A háromság-tagadóknak és könyveiknek kiküszöbölésére vonatkozó korábbi törvényeket megújítják. Ezzel kapcsolatban a *világi rendek :* a főurak, nemesek és városi követek, azon kérelemmel fordúlnak a királyhoz, hogy valamint egyéb országaiban, úgy Magyarországban is engedjen *szabad vallásgyakorlatot.* De *az egyházi rend* óvást emelt ezen határozat ellen, és kijelenté, hogy nem engedi ezt a törvénykönyvbe iktattatni.

A király azt kivánta volt, hogy a rendek megállapodásaiban ne forduljanak elő utalások korábbi törvényekre; hanem kimerítően és szabatosan fogalmazzák határozataikat, és ha valamely régibb törvényt megerősítenek, azt egész terjedelmében iktassák a törvénykönyvbe. A rendek, ezen felhivás következtében, összeirták a hadiügyekre vonatkozólag érvényben levő törvényeket, és külön benyujtották a királynak, de a törvénykönyvbe, nehogy túlságosan terjedelmessé váljék, nem akarták fölvenni.

A királyi propositio által szőnyegre hozott ügyek elintézése után, a *köz- és magánérdekekre vonatkozó kivánatok* hosszú sorozatát terjesztették föl.

Első helyen, az országos határoknak minden országgyűlésen sürgetett kiigazítása áll. Előadják, hogy az ország lakói sok kárt szenvednek, mivel Morva-, Osztrák és Lengyelország területéről, hatalmaskodó urak betöréseket intéznek Magyarországba, és foglalásokat tesznek itt.

Majd azt kérik, rendelje el, hogy a magyar érczpénzt mely semmivel sem rosszabb mint az osztrák, Bécsben és a király kormánya alatt álló minden országban fogadják el. A harminczadok körül tapasztalt visszaéléseket szüntesse meg. A Dunántuli megyékben létező erősségeket helyezze oly állapotba, hogy a körülfekvő vidéknek oltalmat nyújthassanak. A külföldi borok behozatalát tiltsa el, a belföldi boroknak szabad kivitelét engedje meg.

Nyitra és Bars megyék rendei kérik, hogy Gímes várába őrséget helyezzen. Szabolcs, Szatmár, Ung, Ugocsa és Bereg megyék a kállói kapitány és a váradi őrség; Komárommegye pedig a komáromi kapitány; végre Zemplénmegye Homonnai Gáspár hatalmaskodása miatt emel panaszt. Mosonmegye az óvári

kapitánynyal fenforgó perének elintézését sürgeti; Liptómegye a beszterczebányai rézbányák felügyelőjét vádolja be, mert a szent-györgyi bányatulajdonosok ezüst- és réztermését lefoglalta.

Vasmegye a vasvári káptalannak áthelyezését Szombathelyre; Zalamegye a zalavári és kapornaki conventek visszaállítását; Turóczmegye a turóczi convent jegyzőkönyveinek az esztergomi káptalannál való elhelyezését javasolja. Pozsonymegye megerősíttetni kéri azt a régi gyakorlatot, mely szerint a 20 forint értéket meg nem halladó adósságok tárgyában a megyei törvényszék végérvényüleg, a további fölebbezés kizárásával, itél.

A királyi városok polgáraik vámmentességét tiszteletben tartatni kérik. A bányavárosok ugyanazért, továbbá a szomszédvárak megerősítéseért és a lengyel érczpénz kiküszöböléseért folyamodnak. Túr és Tiszavarsány mezővárosok több földbirtokos ellen indított peröknek elintézését sürgetik. Körmöcz városa ellen panasz emeltetett, hogy az érseki cúria területén a hóhér számára lakházat épített; az országgyűlés ezen épület lerontását határozta el.

Több nemes előadja, hogy a korábbi országgyűléseken alkotott törvények daczára, jószágaikat, melyek a királyi várakhoz csatoltattak, nem kapták vissza.

Forgách Imréné és gyermekei Árva várára, Csáky Pálné Sárospatak várára, Báthory *Miklós* Szelin várára, az *Oroszlánkövi* család Oroszlánkő várára, *Illésházy* István a körmendi vár egy részére tart igényt.

Kállay János és testvérei Kálló mezővárosa helyett, melyből mióta a kállói vár fölépittetett, semmi jövedelmök nincs, más birtokot kérnek kárpótlásul. *Lengyel István* kéri, hogy a király Szigliget várába őrséget helyezzen. A *komáromi* vár őrsége és az ott elhelyezett sajkások ötven hónap óta ki nem fizetett zsoldjokat kérik.

Birtokfoglalások és hatalmaskodások miatt számos panasz terjesztetik elő: Ungnád Kristóf, Homonnai Ferencz, Krusich János és mások ellen.

A királyi ügyigazgató által Zrinyi Miklós fia és Perényi György özvegye ellen inditott pereknek megszüntetését kérik

a rendek; az előbbinél hivatkozva atyjának érdemeire. Hasonlag egy, más magánfelek (Mágochy Gáspár és Telegdy Mihály) között folyamatban levő pernek megszüntetését, egy másik pernek pedig (mely Bártfa város és Bornemissza György között folyt) elítélését kérik.

Horvát- és Tótország rendei külön kérvényt nyújtottak be a királynak, melyben többi között a Kulpa folyó mellékén lakó jobbágyoknak, kik a török dúlásoktól sokat szenvedtek, az adófizetéstől való fölmentéseért folyamodtak. [1])

A király válaszirata márczius 20-án a helytartó lakásán tartott ülésben olvastatott föl. [2])

A király a megajánlott adóval megelégedett, az adó kivetésére és behajtására vonatkozó megállapodásokat is helyben hagyta.

De az adókivitők tárgyában újra előterjesztette kivánatát. Továbbá magának tartotta fönn az ingyenmunkák felosztását a megerősítendő várak között, és annak elhatározását vajjon az ingyenmunkákat a jobbágyok természetben szolgálják le, vagy pedig pénzen váltsák meg. Egyúttal a megszavazott tizenkét napi ingyen munkán fölül, minden tiz porta után egy kocsi kiállitását szintén 12 napra, kivánta.

Viszont igérte, hogy Eger városának, Szendrő és Tokaj váraknak megerősítéséről »a mennyire lehetséges«, gondoskodni fog. Kassára szakértő biztosokat küldend, hogy a város megerősítése iránt a szükséges intézkedéseket tegyék meg. Szent-Benedek, Pápa, Szirák, Zólyom és Korpona várakra, az ingyen munkák felosztásánál különös tekintettel leend. Habár Győrött az erődítési munkálatok még nincsenek befejezve, az ingyen munkákat, melyeket itt nélkülözhet, más várakra fogja fordítani.

Jelenti továbbá, hogy Kanizsa megerősítésére az örökös tartományok rendei jelentékeny segélyt ajánlottak föl; Károly főherczeg pedig a Kanizsa felé vezető utaknak eltorlaszolására ezer munkást küldend. *Ujvár* várának megerősítésére az osztrák rendek 75,000 forintot szavaztak meg; de szüksé-

---

[1]) Az országgyűlés föliratának egykorú példánya a M. T. Akadémia kézirat gyüjteményében.

[2]) Az eperjesi követek naplója.

gesnek látja, tekintettel ezen hely kiváló fontosságára, hogy a körülfekvő megyék külön ingyenmunkákat határozzanak.

A katonák kihágásai tárgyában emelt panaszokat kedvetlenül veszi tudomásul. A kapitányokat kérdőre fogja vonni, és azon lesz, hogy a kihágások ismétlődését megakadályozza. Mivel pedig azokra leginkább az élelmi szerek bevásárlása nyújt alkalmat, erre nézve ezt a módozatot ajánlja a rendeknek elfogadás végett: jelöltessék ki minden egyes katona részére egy jobbágy a kitől az élelmi czikkeket vásárolja; és pedig vagy készpénzfizetés vagy nyugtatvány mellett, a melyet a kapitányok a zsold fizetése alkalmával beváltanának; ily módon ugyanis a panaszok orvoslása könnyen és biztosan lesz eszközölhető.

Az állandó lovasoknak elhelyezését is magának tartja fönn. A Dunántúli megyéknek meg lehet engedni, hogy lovasok helyett részben gyalogokat tartsanak; a részletes intézkedés a főkapitányra és a kanizsai kapitányra bizatván. A főpapokat és főurakat az 1550-iki törvényekben megállapított büntetések által kell arra szorítani, hogy jövedelmeik arányában az állandó lovasokat rendesen állítsák ki; a fölügyeletet és a büntetés végrehajtását a főkapítányokra bizva. Az üresedésben levő főpápi javadalmak betöltéséről »gondolkodni fog.«

Megnyugszik abban, hogy a nemesi fölkelés tárgyában a fennálló törvények érvényben maradjanak; csak azt óhajtja hogy ezen törvények a jelen törvénykönyvbe felvétessenek.

Sürgeti, hogy az önkényes behódolások megszüntetése végett a behódolókra szabjanak büntetéseket; különben önhatalmúlag fog intézkedni. Egyúttal biztosítja a rendeket, hogy a maga részéről alattvalóinak védelmére mindent a mi hatalmában áll, meg fog tenni.

A rendek azon kéréséről, hogy a török területre történő beütéseket nézze el, meglepetve értesűl. A békességet lelkiismeretesen meg akarja tartani. A magyar ifjuságnak elég alkalma van, a véghelyekben és az állandó lovasságban szolgálva, az ellenséges támadások visszaverésénél, a harczias szellemet táplálni.

Erneszt és Károly főherczegekre vonatkozó czélzatait a rendek félreértették. Nem szándékozik az országot részekre osztani, sem pedig uj kormányzási rendszert állapítani meg; csak a véghelyek biztosságáról kiván gondoskodni. E miatt

Károly főherczegre Horvátország- és Slavóniában a katonai ügyek vezetését bizta; Erneszt főherczeg pedig a Magyarországban elhelyezett királyi hadaknak fővezére és a királynak a hadügyekben helyettese. Ebből tehát az országra semmiféle hátrány és sérelem nem háromlik.

A magyar tanácsosok számának szaporítása iránt magyar tanácsosaival értekezni fog. *A tisztán magyar ügyeket*, vagyis az ország törvénykezésére, jogaira és szabadságaira vonatkozó ügyeket, a magyar tanácsosok közreműködésével fogja elintézni. Ellenben felhivja a rendeket, hogy »a *vegyes ügyekre*« nézve, melyek már Ferdinánd és Miksa uralkodása alatt is az udvari kamaránál és a hadi tanácsnál tárgyaltattak, ne kivánjanak ujitást hozni be. Azon lesz, hogy ezen ügyek is lehetőleg gyorsan intéztessenek el.

Viszont kijelenti, hogy a királyi kincstárt illető ügyekre nézve lemond kivánatáról, és a korábbi törvényekhez fogja magát alkalmazni. A koronára szállott jószágok adományozásánál pedig tekintettel lesz azokra, kik a trón és az ország körül érdemeket szereztek.

Az áriánusok ellen hozott törvényeknek kiterjesztését az anabaptistákra sürgeti. A rendek tévedésben vannak, midőn azt hiszik, hogy a király kormánya alatt álló többi országokban szabad vallásgyakorlat van engedve. Ezt Magyarországban sem engedheti, mert tiltja koronázási esküje.

A hadügyekre vonatkozó, de érvényben levő régibb törvényeknek a jelen országgyűlés törvénykönyvében ismétlését szükségesnek tartja.

A nyolczadi törvényszéknek, a felvidéki megyék részére Eperjesen megtartását ellenzi, minthogy a birák nagyobb része vonakodik oly messzire utazni. Kivánja, hogy Eperjes helyett Pozsonyban vagy Nagyszombatban tartsa a törvényszék üléseit. A királyi itélőszékhez föllebbezett pereket még az országgyűlés tartama alatt el fogja intézni.

Igyekezni fog, hogy az Ausztriához és Lengyelországhoz kapcsolt magyarországi területeket visszaszerezze. Az országos határok kiigazítása közelebb meg fog történni; minélfogva fölhivja a rendeket, hogy e czélra a magok köréből biztosokat válaszszanak.

A magyarországi pénz elfogadása tárgyában jelenleg nem határozhat; ezen ügy nem csak az osztrák tartományokat, hanem a német birodalmat is illeti. A lengyel érczpénz tárgyában pedig, a rendektől vár javaslatokat. A harminczadok körül tapasztalt visszaélések megszüntetéséről gondoskodni fog. A tizedek ügyében a fennálló törvények érvényben maradjanak; az egri káptalan kérésének teljesítését a véghelyek érdeke nem engedi; de intézkedni fog, hogy a bérleti díj fel emeltessék. A bor be- és kivitelére nézve szintén a fennálló gyakorlathoz ragaszkodik.

A panaszokra nézve az illető hatóságoktól felvilágosítást fog kérni.

A vasmegyei erősségeknek őrséggel való ellátását nem vállalhatja magára, minthogy már is súlyos terhek nehezednek rá. Biztosokat küldend ki, hogy ezen helyeket vizsgálják meg; azokról, a melyeknek fentartását szükségesnek fogják itélni, gondoskodni fog, a többit pedig lerontatja; Gímes várába legfeljebb 20—25 fegyverest képes küldeni. A bányavárosok megoltalmazására mindig kiváló gondja volt, és lesz ezentul is. A királyi városok kiváltságainak fenntartását maga is kivánja.

A várakhoz csatolt birtokok visszaadása körül, a fennálló törvények értelmében fog eljárni. Pozsonmegye kérésének tárgyalását más alkalomra halasztja. A vasvári káptalannak Szombathelyre áthelyezését nem hagyja jóvá, mert ezen intézkedés nagy rémületet terjesztene ama vidék lakói között.

A többi ügyeket nem tartja szükségesnek válasziratában intézni el; a feleket a királyi cancelláriához utasítja.

A horvátországi rendek kérvényéből is csak azt az egy pontot emeli ki, a mely a rendek föliratában meg volt említve A Kulpa mellékén lakó jobbágyok nem lévén mindannyian kitéve a törökök dúlásainak, csak azokat hajlandó az adófizetéstől fölmenteni, a kiket a horvátországi rendek ki fognak jelölni. [1])

Az *alsó tábla* márczius 21-én reggeli hat órakor kezdette meg a királyi válaszirat tárgyalását. A megyei követek

---

[1]) A királyi válaszirat egykorú példánya a M. T. Akadémia kéziratgyűjteményében.

elégületlenek voltak tartalmával, és éles birálat alá vették. A heves viták közben jelent meg a főrendek küldöttsége: a királyi helytartó, Batthyányi Boldizsár és Nádasdy — azzal az ajánlattal, hogy Althan Kristóf, az udvari kamara elnöke és testvérei részére az indigenatus megadassék. A rendek már több megelőző országgyűlésen nehézségeket támasztottak ily inditványokkal szemben. Most pedig az alsó tábla határozottan visszautasító válaszszal bocsátotta el a főrendek küldötteit. [1])

Valamint e kérdésben, úgy a királyi válaszirat tárgyában is, a megyei követek nemcsak az alsó táblát ragadták magokkal, de a főrendeket is rá tudták bírni, hogy ellenállás nélkül fogadják el *föliratі javaslatukat,* mely már márczius 25-én nyújtatott be a királynak.

Ebben a rendek úgy az adókivetőknek kinevezésére mint az ingyen munkákra és az állandó lovasok elhelyezésére nézve ragaszkodnak előbbi megállapodásukhoz. Kinyilatkoztatják hogy kedvetlenül értesültek a király azon elhatározása felől hogy a kapitányok és katonák kihágásai ellen emelt panaszok iránt a kapitányoktól vagy másoktól informátiót fog kérni; a rendek nyilvános panaszai nagyobb hitelt érdemelnek, mint a kihágások szerzőinek hiú mentségei. Ujra kérik, hogy a király büntesse meg azokat; és a baj orvoslására biztosabb módot nem ismernek annál, mint ha a király pontosan fizeti a katonákat, és szigorúan megbünteti az erőszakoskodókat. Az önkénytes behódolások megakadályozására is, egyetlen biztos eszköznek azt tartják, hogy a király alattvalóinak védelméről gondoskodjék. Ezzel kapcsolatban Vasmegye követei, óvás alakjában kijelentették, hogy ha rögtöni segély nem jő, megyéjök egész területének behódolását nem lehet többé meggátolni.

A magyar csapatoknak az ellenséges területre intézett betöréseik és a nemeseknek egymás között folytatott küzdelmeik, a legelők, a magyar pénz, a bányák és harminczadok, a vasvári káptalan és a birtokok visszaadása tárgyában ismétlik kérésöket.

---

[1]) Az eperjesi követek naplója, mely Althan-ra vonatkozólag az alsó tábláról irja: »Cyclopice et barbarice repugnatum est.«

A nyolczadi törvényszékek kérdésében felmerült nehézséget nem sikerült elháritani. A felvidéki rendek ragaszkodtak ahhoz, hogy a felsőmagyarországi megyék számára Eperjesen tartsa a törvényszék üléseit; ellenben a birák többsége óvást emelt ez ellen. Az országgyűlés tartózkodott attól, hogy ez ügyben végzést alkosson.

Az Erneszt és Károly főherczegek hatásköréről szóló királyi nyilatkozatot a rendek megnyugtatónak tekintették. És kérték, hogy csak a király távollétében intézzék a rájok bizott ügyeket; ha pedig a király az ország határai között tartózkodik, maga kormányozzon. Egyúttal azt az óhajtásukat fejezték ki, hogy a király távollétében, Erneszt főherczeg lakjék Magyarországban, udvarában magyar urakat s ifjakat tartson.

Ellenben nem voltak megelégedve a király azon nyilatkozatával, mely a magyarországi ügyeknek tárgyalási módjára vonatkozott. A tisztán magyar ügyek és a vegyes ügyek megkülönböztetését nem fogadták el. Azt kivánták, hogy a király a magyarországi ügyeket, különbség nélkül, a magyar tanácsosok és hatóságok közreműködésével tárgyalja és intézze el.

Miután továbbá a király az oszrák bornak szabad bevitelét Magyarországba megengedte, viszont kérték, hogy a magyar bornak kivitelét Ausztriába és Stiriába ne akadályozza.

A határok kiigazítására, a korábbi országgyűléseken megválasztott országos biztosokat ujra megválasztották.

A Kulpa mellékein lakó jobbágyok ügyében, a horvátországi albánt és az adókivetőt hatalmazták föl annak megállapitására, kik kötelezhetők az adó fizetésére, és kik menthetők föl?

Végre a fölterjesztett magán ügyek elintézésére sürgetőn fölkérték a királyt. [1])

A királyi válasz az országgyűlés második föliratára már másnap elkészült. A legtöbb pontban ragaszkodott az első leiratban közlött határozatokhoz.

Az adókivetők kinevezése tárgyában, a király mint a

[1]) De csak egyet emeltek ki: azt a pontot, melyben Árva várának visszaadása kéretik. — A fölirat egykoru másolata ugyanott.

megelőző országgyűléseken, úgy most is lemond kivánatáról. Azaz, ujra felhivta ugyan a rendeket, hogy azt a közjó iránti tekintetből teljesítsék; de hozzátette, hogy azon esetre, ha teljesíthetőnek nem tartják, legalább arról gondoskodjanak, hogy oly férfiak választassanak meg, a kik tisztökben hűségesen és szorgalmasan fognak eljárni.

A tizenkétnapi ingyenmunkával is megelégedett, lemondva a minden tiz porta után kiállítandó szekérről. Azonban az ingyenmunkák felosztása és készpénzen való megváltása tárgyában a szabad rendelkezést, ujra magának igényelte.

Mivel az ujvári és kanizsai váraknak megerősítése, az ellenség közelsége miatt, sürgetően szükséges; megújitotta azt a kivánatát, hogy a szomszéd vármegyék e czélra külön ingyen munkákat ajánljanak; ekképen Ausztria és Csehország rendei annál készségesebben fognak ezen fontos erősség föntartására továbbra is áldozatokat hozni.

Viszont a király is, a rendek által különös figyelmébe ajánlott Korpona, Szendrő és Tokaj várak megerősítéséről »mihelyt lehetséges«, gondoskodni fog; egyszerre ugyanis minden igénynek megfelelni nem képes.

Azon lesz, hogy a kapitányok és katonák hatalmaskodásainak véget vessen; és e czélból igyekezni fog, hogy a véghelyek őrsége rendesen el legyen látva élelemmel, és zsoldját is pontosan kapja. Mivel azonban a királyi kincstár nem rendelkezhetik mindig a szükséges pénzösszeggel, és igy a fizetéseket néha a kellő időben nem teljesítheti: újra ajánlja, fogadják el a rendek azt, hogy a katonák, a mennyiben készpénzzel nem fizethetnek, nyugtákat adjanak, a melyeket a kapitányok beváltandnak.

Az állandó lovasoknak a főkapitány és az alispánok által eszközlendő elhelyezését jóváhagyja, oly föltétel alatt, hogy a királynak és távollétében Erneszt főherczegnek megegyezését kérjék ki. A Dunántúli megyék azon kivánata tárgyában, hogy a lovasok helyett gyalogokat tarthassanak, mielőtt magát elhatározná, előbb az azon részekbe kinevezendő főkapitánynyal fog értekezni. Helybenhagyja, hogy azon főpapokat és főurakat, kik az állandó lovasokat ki nem állítják, az 1550-iki országgyűlésen megállapitott büntetés érje; czélszerűnek lát-

ná ugyan, hogy e büntetés végrehajtása a kapitányokra bizassék, de ha a rendek e tekintetben is a korábbi törvényekhez ragaszkodnak, nincs kifogása ellene.

Az esztergomi érsekség és a győri püspökség betöltéséről »mielőbb gondolkodni fog.« A világi hivatalok betöltése iránt még az országgyűlés tartama alatt ki fogja kérni magyar tanácsosainak javaslatait. A Dunántuli országrész főkapitányának kinevezése ügyében tárgyalásokat folytatott, de nem vezettek eredményre; igyekezni fog, hogy azon tisztre mielőbb alkalmas egyént nevezzen ki.

Az önkénytes behódolásokat semmiképen nem engedheti meg. Ujra felhívja a rendeket, hogy azok megakadályozása végett intézkedjenek. Viszont igéri, hogy a fenyegetett helyek védelméről gondoskodni fog. A mi Vas és Soprony megyék óvását illeti, a rendeket emlékezteti az áldozatokra, melyeket ezen vidék érdekében hozott; mert csak Kanizsára évenkint közel kétszázezer forintot fordít. A kalandozásokat az ellenség területén szintén nem tűrheti; és a mennyiben a rendek vonakodnának úgy ezeknek szerzőire, mint az önkénytesen behódolókra büntetéseket szabni, királyi hatalmával fog ellenök föllépni.

A lovas katonák részére engedett legelők használatának május végére kitűzött határidejét legalább is június közepére kiterjesztetni kéri. Ezen katonákra nézve is czélszerűnek tartja a nyugtatványokkal való fizetés módozatát; de ha a rendek ezt elfogadni határozottan vonakodnak, megnyugszik az eddigi gyakorlat fenntartásában.

A nyolczadi törvényszékek helyének megállapitásáról magyar tanácsosaival fog értekezni.

Kedvesen veszi tudomásul, hogy távollétének idejére, a rendek Erneszt és Károly főherczegeket a hadiügyekben, helyettesei gyanánt elfogadják. Erneszt főherczeggel tárgyalni fog az irant, hogy állandón Magyarországban lakjék. És a magyar főrendű ifjakat mind a főherczeg, mind pedig ő maga szívesen fogják udvarukban fogadni. Egyúttal újra fölhívja az országgyűlést, hogy azon tanácsosokat, kik hivatva lesznek a királyi udvarban, illetőleg Erneszt főherczeg környezetében tartózkodni, válaszszák meg. Ezekkel nemcsak a tisztán magyar ügyek,

hanem, a körülményekhez képest, a vegyes ügyek is közöltetni fognak.

A harminczadok, a birtokok visszaadása és a magyar pénz tárgyában ismétli korábbi igéretét. A lengyel pénz árfolyamának megállapítása iránt közelebb fog határozni. A vasvári káptalan áthelyezése, az egri káptalan tizedei, és a bor kivitele tárgyában ragaszkodik az előbbi föliratában foglalt nyilatkozataihoz. A király végül a rendek első föliratában előadott magán ügyekre közli határozatait.[1])

E királyi válaszirat egy hétig foglalkoztatta a rendeket Az alsó tábla vonakodott engedményeket tenni, bár a királyi helytartó és a személynök mindent megmozdítottak, hogy a királyi leiratban foglalt kivánatokat, elfogadtassák. De a márczius 31-én tartott vegyes ülésen sem voltak képesek czélt érni.[2])

Ennek következtében az országgyűlés *harmadik fölirata* mindenben fönntartotta a korábbi megállapodásokat.

Ujvár várára nézve kilátásba helyezte ugyan, hogy a szomszéd megyék közelebb tartandó gyűlésökön ajánlatokat teendnek; de Kanizsára nézve határozottan kijelentette, hogy a szomszéd Vas és Zalamegyék, melyek a törököktől oly sokat szenvedtek, semmit sem képesek tenni.

A várakban elhelyezett katonák zsoldjának kifizetését sürgetve, megemlitették több vár őrségének azt a nyilatkozatát, hogy azon esetre ha az elmaradt zsold rögtön ki nem fizettetik, a katonák tovább állomásukon nem maradhatnak meg. A kapitányok és katonák erőszakoskodásainak meggátlására czélzó végzés támogatására, a rendek kijelentették, hogy ha panaszolt bajaikat a király meg nem szünteti, sem az adót megfizetni, sem az ingyen munkákat kiszolgáltatni nem lesznek képesek.

Midőn pedig az üresedésben levő egyházi és világi hivatalokról szóló királyi igérettel meg nem elégedve, azoknak még az országgyűlés tartama alatt való betöltését sürgették, még azon uj kérelmeket is intézték a királyhoz, hogy haladék

---

[1]) A márczius 26-ikán kelt leirat fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

[2]) Az eperjesi követek naplója.

nélkül nevezzen ki cancellárt, és a magyar tanácsosok számát is szaporítsa, illő fizetést rendelve nekik.

A behódolások megakadályozására most is képteleneknek vallották magokat. A kalandozások iránt újolag elnézést kértek. És ezen két pontra nézve, azt kivánták, hogy arról a törvénykönyvben ne történjék említés, mert attól tartottak, hogy a törököknek tudomására fog jutni.

A magán ügyekre vonatkozó királyi határozatok ellen minthogy az ügyek nagy részének elintézését bizonytalan időre elhalasztották, szintén sok kifogásuk volt a rendeknek. [1])

A király *harmadik leirata,* mely már a következő napon közöltetett az országgyűléssel, szintén nem hozta a fenforgó ellentéteket közelebb a kiegyenlítéshez: amennyiben ellőbi álláspontjától el nem tért; kevés lényegtelen kivétellel előbbi kivánatainak s ajánlatainak ismétlésere szorítkozott. [2])

Minthogy, úgy a király mint a rendek az országgyűlés befejezését lehetőleg siettetni kivánták, az alsó tábla naponkint reggel és délután tartott ülést. Igy történt ez ápril 3-án is, mikor délutáni két órakor kezdették meg a harmadik királyi leirat tárgyalását. Habár az országgyülési tanácskozások rendszerint zajosak szoktak lenni, ez alkalommal a lárma oly fokot ért el, hogy a tanácskozást lehetetlenné tette. A személynök tehát, a ki különben is észrevette, hogy a követek egy része ittas állapotban van, az ülést berekesztette, és a következő napra, reggeli hat orára hivta össze a rendeket. Azonban soraikban most sem uralkodott nyugodtabb hangulat. Különösen az ingyenmunkák felosztása és a várakhoz csatolt magánbirtokok visszaadása támasztott nagy nehézségeket.

Ezekhez járult még *Althan* honfiusításának ügye, bár ez a föliratokban és leiratokban nem említtetett meg. Mind a márczius utolsó napján tartott elegyes ülést, mind pedig az alsó táblának ápril elsején tartott ülését is soká foglalkoztatta ez a tárgy. A királyi személynök, miután esdeklései hatásta-

---

[1]) Az országgyűlés, ápril 2-án bemutatott harmadik föliratának egykoru példánya a M. T. Akadémia kéziratgyűjteményében.

[2]) Az ápril 3-iki királyi leirat egykoru másolata ugyanott.

lanul hangzottak el, fenyegetőzni kezdett, hogy a király erőhatalommal fogja a rendeket kényszeriteni akaratának tesjesitésére. Végre reá állottak ugyan, hogy Althan Kristóf a magyar mágnások sorába felvétessék, de ezen kitüntetést nem akarták testvéreire is kiterjeszteni; csak az april 4-én tartott elegyes ülésen sikerült a helytartónak és a főrendeknek, mind a három testvér honfiusítását kivinni. Mire mindhárman megjelentek az ülésben, és letették az esküt. [1])

Kevesbbé voltak sikeresek a főrendek erőfeszítései, hogy a király többi kivánatainak teljesítését eszközöljék ki.

Ugyanis a *negyedik fölirat* az előbbieknek viszhangja volt. Midőn ezt ápril 5-én a királynak bemutatták, a helytartó élőszóval tüzetesen indokolta több pontját, különösen azon határozatukat, a mely szerint az ingyen munkák felosztását az országgyűlés részére vették igénybe. [2])

A király, a várlakban tartotta vissza a rendeket, míg válaszirata elkészült, [3]) a mely szintén korábbi nyilatkozatainak ismétlésére szorítkozott. [4])

Az országgyűlési tárgyalások további folyamáról nem birunk részletes tudósításokat. Úgy látszik a föliratok és leira-

---

[1]) Az *eperjesi* követek naplója, és a *bányavárosok* követeinek zár-jelentése.

[2]) A fölirat egykorú példánya az Akadémia kéziratgyüjteményében.

[3]) Az eperjesi követek naplója ezen nap eseményeinek elbeszélésével ér véget. »5-a Aprilis. Apud Locumtenentem publice articuli rursus perlecti sunt, et paucis quibusdam mutatis, singuli sese in diversoria receperunt sua, tandem dum ab Istwanffy elegantius iidem describerentur. Tandem circa horam nonam matutinam, cum maxima Magnatum frequentia, et iis qui adhuc reliqui erant Comitatus (plerique enim eorundem nuncii, quod in longum Comitia extracta erant, discesserunt) in arcem ad suam Maiestatem, articulos postremo exhibituri, ascenderunt; ubi demum usque ad quartam pomeridianam impransi et jejuni, donec ad articulos omnes responsum esset, detenti sunt. Et post eorundem praelectionem finis illi congressui impositus est. Non aderat autem illi coetui, in arce congregato, turbator ille, et veluti fax omnium dissidiorum Megery rufus, praemonitus ab aliquo amico haud dubie, ne poenas graves justasque lueret impudentium sermonum, quos in Imperatorem in aula Locumtenentis effutiverat.«

[4]) A királyi leirat egykorú másolata az Akadémia kéziratgyüjteményben.

tok váltása helyett, közvetlenűl, személyes érintkezés útján sikerűlt végre az ellentétek kiegyenlítése.

A király, többi között, felhagyott annak sürgetésével, hogy az ingyen munkák felosztása reá bizassék. Mire, hosszas tanácskozás után, a hadi tanácsosok közreműködésével, [1] részletes megállapodás történt az iránt, mely várakra, mely megyék jobbágyainak ingyenmunkája fordíttassék. Egyúttal számos intézkedés történt az ingyenmunkák kezelése és megváltása tárgyában.

Ellenben több oly kérdés, a melynek elintézése nem mutatkozott sürgetően szükségesnek, függőben hagyatott.

A közmegegyezéssel elfogadott végzéseket a rendek ápril 11-én mutatták be a királynak. Ez búcsút vett tőlök. Kezet szorított azokkal, a kik távozni készültek. Azokat pedig, kiknek magánügyeik még nem voltak elintézve, biztosította, hogy mindaddig el nem hagyja Pozsony városát, míg minden ügyet letárgyalt. [2]

Az országgyűlés törvényczikkeit két nappal utóbb látta el megerősítésével. [3]

---

[1]) Ezt a XXVII. törvényczikk említi.

[2]) A *bányavárosok* követei ápril 17-iki jelentésökben irják, hogy: »den vergangenen freitag id est den 11. tag aprilis, in beysein der gantzen Landtschafft, wie sie sich mit der Kayserlichen Mayestät der Landtags Artickl halben gantz und gar verglichen hat«, adták be a bányavárosok újabb kérvényét. »Und datzumal — folytatják — die K. M. einen jeden, so seinen Bescheidt hat, die Hand geboten und einwilligt heim zuziehen. . . . Ire M. sich erboten hat ehe nicht von Pressburgh zu verrücken bisz ein jeder seinen Bescheidt bekumme.«

[3]) A törvénykönyv egykorú példánya az udvari kamara levéltárában.

IV.

A pozsonyi országgyülés

1580. február- és márczius havában.

Rudolf király, az 1578-ik évi küzdelemteljes országgyülés befejezése után, Prágába sietett, hol a magyarországi kormányügyektől lehetőleg távol tartotta magát, azokat egészen Erneszt főherczegre bízva.

Midőn tehát az 1579-ik év nyarán, a pénzügyi viszonyok — a megajánlott adó utolsó részlete Mihály napján lévén behajtandó — a magyar országgyülés összehívását szükségessé tették, és e miatt a kitüzendő határnap iránt Erneszt főherczeg véleményét kikérte, egy úttal értesíté őt, hogy »többi országainak ügyei által akadályozva lévén ott személyesen megjelenni,« őt kéri fel az országgyülés vezetésére.[1])

Sőt ugyanakkor azon terv is fölmerült az udvarnál, hogy Erneszt főherczegnek hatalomköre, mely, az 1578-iki törvények értelmében, a hadi ügyekre szorítkozott, Magyarország összes kormányügyeire terjesztessék ki; mi által a király az azokkal való foglalkozástól teljesen föl lett volna mentve.[2])

Azonban ezen javaslatot épen Erneszt főherczeg német tanácsosai ellenezték; mert előre látták, hogy az országgyülésen zavarokat és bonyodalmakat idézne elő.

Ugyanezen tanácsosok — Harrach és Khuen — attól

---

[1]) Rudolfnak 1579. augusztus 9-én Erneszt főherczeghez intézett levele a bécsi állami levéltárban.

[2]) A cancellár ezen javaslatáról említést tesz Harrach Lénárd, szeptember 27-én Erneszt főherczeghez intézett levelében.

is tartottak, hogy a király elmaradása szintén rossz hatással lesz a magyar rendekre. E miatt azt ajánlották, hogy a jövő országgyűlést csak az adó megszavazására kell felszólítani, és pedig a lehető legrövidebb, talán egy évnél rövidebb időre; kilátásba helyezve, hogy időközben a király személyesen meg fog jelenni az országban, hogy a rendekkel a többi ügyek iránt tanácskozzék. [1])

Erneszt főherczeg osztozott tanácsosainak véleményében; egyébkint késznek nyilatkozott, hogy a királyt az országgyűlésen helyettesíteni fogja, melynek megnyitására november 11-ét ajánlotta határnapul. [2])

A király azonban csak a következő év január 17-re hívta össze az ország rendeit. A meghívólevélben hallgatással mellőzte azt, vajjon személyesen meg fog-e jelenni, vagy pedig Erneszt főherczeget küldendi-e maga helyett. És az országgyűlés feladatául, általános kifejezésekben, azt jelölte ki, hogy a belbéke fentartása és a külső veszély elhárítása érdekében intézkedjék. [3])

Az országgyűlés csak három héttel a kitűzött határnap után nyittatott meg. Erneszt főherczeg február 9-én érkezett Bécsből Pozsonyba, és más nap a királyi várlakban, maga köré gyűjtve az ország rendeit, előadta a királyi propositiót.

Ezt megelőzőleg, a király távollétét kimentve, felhívta a rendeket, hogy saját magok és hazájuk javát szem előtt tartva, a királyi kívánatok teljesítésében oly készséget tanusítsanak, mint ha a király személyesen jelen volna. Viszont késznek nyilatkozik, hogy úgy az országos, mint a magán-kívánatokat a király elé fogja terjeszteni. [4])

A *propositió* a király távollétét a csehországi országgyűléssel indokolta, a melyen Magyarország részére segítséget óhajt kieszközölni. Egyébkint azon lesz, hogy mielőbb Ma-

---

[1]) Harrach Lénárd idézett levele.

[2]) Erneszt főherczegnek Bécsből 1579. szeptember 24-én a királyhoz irt levele a bécsi állami levéltárban.

[3]) Az 1579. november 6-án kelt királyi meghívólevél példányai több kir. város levéltárában.

[4]) Erneszt főherczegnek 1580. február 11-én a királyhoz intézett levele.

gyarország közelében választhassa lakhelyét, és a jövő országgyűlésen személyesen megjelenhessen.

Ismervén az ország szerencsétlen állapotát, szívesen megkímélné újabb terhektől; de a véghelyek ellátásának roppant költségeit nem képes a saját jövedelmeiből és a német birodalom segélypénzeiből födözni. E miatt fölhívja a rendeket, hogy a következő három esztendőre 3—3 forintnyi adót szavazzanak meg, minden porta után. Tanácskozzanak az adó kivetése és behajtása körül tapasztalható visszaélések megszüntetéséről, az adóhátrálékok behajtásáról, a harminczadok és tizedek felől, úgy szintén gondoskodjanak a kereskedők biztosságáról. A lengyel pénz tárgyában eszközöljék az utolsó országgyűlés végzéseinek foganatosítását. Az arany és ezüst kivitelét az országból akadályozzák meg.

Jobbágyaiknak tizenkét napi ingyen munkáját, minden 25 porta után kiállítandó egy kocsival, ajánlják föl a várak megerősítésére. Ismételi, a korábbi országgyűléseken sikertelenül előadott, kivánatát, hogy az ingyen munkák fölosztását bízták rá és Erneszt főherczegre.

Hasonlag ismételi felszólitását az önkényes behódolások és a magyarországi hadak kalandozásainak megakadályoása tárgyában.

Mivel a magyarországi katonák soraiban a fegyelem teljesen meglazúlt, és azok tetszésök szerint szokták állomásaikat odahagyni; értesíti a rendeket, hogy a németországi hadaknál gyakorlatban levő katonai rendszabályokhoz hasonlókat a magyarországi hadak számára be fog hozni. A rendek is törvény utján intézkedjenek, hogy a kapitányaik engedélye nélkül, állomásaikról távozó katonákat mások ne fogadják szolgálatjokba; valamint az iránt is, hogy a király, vagy Erneszt főherczeg engedélye nélkül, senki se léphessen idegen fejedelem szolgálatába.

Végül igéri, hogy az ország jogait és szabadságait tiszteletben tartandja; és megemlíti, hogy a rendeknek szabadságukban áll mindazt előadni, a mi által az ország javát előmozdíthatni és nyugalmát biztosíthatni vélik. [1])

---

[1]) A propositio eredeti fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

Az alsó táblánál, a mint a királyi propositió fölött a tanácskozások megindúltak, a megyei követek nagy része azonnal sürgetni kezdé, hogy mindenekelőtt az országos sérelmeket kell fölterjeszteni, és csak miután azoknak orvoslása iránt biztosítást nyertek, a királyi kivánatok tárgyalásába bocsátkozni. [1])

Ebben, hosszan tartó, heves viták után mindkét tábla megegyezett. De, kétségkivül a főrendek befolyása következtében, a királyhoz intézett föliratot a legmérsékeltebb, sőt hódolatteljes hangon szerkesztették.

A rendek mindenekelőtt azt hangsúlyozták, mennyire óhajtották, hogy a király személyesen jelenjen meg közöttök. Azonban elmaradásának fontos okairól értesülve, megnyugosznak abban, és hálájokat tolmácsolják atyai gondosságáért, különösen pedig a propositióban foglalt igéretekért, hogy az ország ősi jogait, szabadságait, és szokásait tiszteletben fogja tartani. Viszont biztosítják állandó hűségök felől.

Az adó megajánlásának kérdésére áttérve, emlékeztetik a királyt azon súlyos terhekre, melyeket az ő és elődeinek uralkodása alatt készséggel vettek magokra. Áldozatkézségben most sincs hiány. De a rendek és jobbágyaik egy részről a szük termés, más részről a királyi hadak zsarolásai miatt, oly nyomorult állapotban vannak, hogy mig a hadak kicsapongásai és a többi visszaélések meg nem szünnek, a közterhek viselésére képteleneknek tartják magokat.

Ugyanis a kapitányok és az idegen katonák mindennemű kegyetlenségekre és zsarolásokra, korlátlan önkényre érzik magokat feljogosítva. Erre különösen akkor van alkalmok, mikor a lovaskatonák lovaikat, kora tavasztól késő őszig, legelőkön tartják; ilyenkor ugyanis a szegény jobbágyoktól nem csak az élelmiszereket és takarmányt veszik el erőszakkal, de mindentől megfosztják őket, a mit házaikban találnak; sőt gyakran ezekből kizárva őket, magok helyezkednek be. Nem egyszer pedig ütlegekkel illetik, megsebesítik, megölik őket. A várak

---

[1]) A bányavárosok követeinek 1580. február 12-iki jelentése. Körmöcz városának levéltárában.

őrségei is be szokták kalandozni a körülfekvő helységeket, pusztítva és rabolva. Továbbá a kapitányok, a törökök példáját követve, a jobbágyokat felosztják az egyes katonák között, kiknek amazok mindennemű szolgálatokat tenni tartoznak. A földesurakat és alispánokat, kik e miatt panaszt tesznek, gúnyolva és fenyegetőzve utasítják el; sőt néhányat közülök egy ideig fogva tartottak. Az egy telkes nemesekkel pedig úgy bánnak, mintha jobbágyok volnának. A nemesi kiváltságok e szerint, úgy szólván, egészen elenyésztek; a jobbágyok pedig nyomorúságukban a halál vagy a török uralom után áhítoznak.

Az idegen kapitányok nemcsak a jobbágyokra, hanem a nemesekre is kiterjesztik hatalmaskodásaikat. Elveszik váraikat, házaikat és tetszésök szerint eladományozzák; bírói hatalmat is bitorolnak a nemesek fölött. Sőt nem egyszer barátaiknak, magán sérelmek megbosszúlására vagy birtokok elfoglalására, katonákat bocsátanak rendelkezésökre.

A katonák önkényes eljárását követi a kamara is, mely szintén törvénytelenül jószágokat lefoglal; a tizedek és harminczadok behajtásánál sokféle visszaéléseket követ el.

Mindezen bajok megszüntetéseért már többször tettek a rendek lépéseket. Azonban kérvényeik rendszerint az udvari kamarához vagy a haditanácshoz utasíttattak, hol azokat nem vették tekintetbe. Ezzel kapcsolatban előadják, hogy a magyarországi hatóságok elvesztették minden tekintélyöket. A királyi helytartó egész hatásköre az igazságszolgáltatásra van szorítva; a véghelyek és hadi ügyek elvonattak tőle. A magyar tanácsosok és a cancellaria a fontosabb ügyekben mellőztetnek; sőt a magyar cancellária utján kibocsátott királyi rendeleteket, az idegen kapitányok megvetik.

Ily körülmények között a törvények elvesztették tekintélyöket. Mindennemü kihágások napirenden vannak, és többnyire büntetlenül maradnak.

Isten irgalmára kérik tehát, hogy a király könyörüljön bajaikon és szüntesse meg azokat. Az üresedésben levő esz-

tergomi érsekséget a többi püspökségekkel, a világi hivatalokat, különösen pedig a nádori méltóságot töltse be. Főkapitányokká és kapitányokká született magyarokat nevezzen ki. A magyar tanács, a cancellária és helytartó régi hatáskörét állítsa vissza, és általok tárgyaltassa a magyar ügyeket.

Ha mindezen kivánataik a jelen országgyűlés tartama alatt nem teljesíttetnek, adót megajánlani nem lesznek képesek; habár újolag kijelentik, hogy a köteles hűségben tántoríthatlanul megmaradnak. [1])

A rendek február 15-én mutatták be föliratukat a főherczegnek, a ki azonnal megkezdette a környezetében levő német és magyar tanácsosokkal a teendők iránti tanácskozást. Ennek eredménye az volt, hogy a föliratot a királyhoz kell fölküldeni, és mivel Prágából a válasz csak több nap elteltével érkezhetik meg, oda kell hatni, hogy időközben az országgyűlés vegye a propositiót tárgyalás alá.

Erneszt főherczeg február 19-én közlé elhatározását és fölhivását a rendekkel. Ezek azt válaszolták, hogy másnap fogják megállapodásukat előterjeszteni.

Február 20-án csakugyan ismét megjelentek a királyi várlakban. A cancellár volt szónokuk. A szegény nép — igy szólott — a katonaság részéről oly súlyos zaklatásoknak van kitéve, és annyira el van keseredve, hogy ha a rendek a bajok orvoslása nélkül térnek haza, attól kell tartaniok, hogy nyilt lázadás tör ki. E mellett, mig Egerben és más várakban magyar kapitányok voltak alkalmazva, az erősségek a legjobb állapotban voltak, most pedig annyira el vannak hanyagolva, hogy ha a török megtámadja, néhány napi ostromot sem volnának képesek kiállani. A király saját érdeke is kivánja, hogy e bajokon segitsen. Egyébiránt a rendek nevében kinyilatkoztatja, hogy ha ez megtörtént, az adó megajánlása és a többi királyi kivánatok teljesítése tárgyában semmi nehézség nem fog fölmerűlni. Mig azonban ama két pontra

---

[1]) Az országgyűlés első föliratának egykorú példányai a bécsi állami, az udvari kamarai és több városi levéltárban.

nézve kielégítő választ kapnak, más ügyek tárgyalásába nem bocsátkozhatnak.

Erneszt főherczeg erre azt válaszolá, hogy habár a királyi propositió mielőbbi tárgyalása, és elintézése a rendekre nézve is előnyös volna, mivel kijelentett határozatukhoz ragaszkodnak, a sérelmi föliratot a lehető legrövidebb idő alatt a király kezeihez fogja juttatni. [1])

A főherczeg még az nap értekezett bizalmas német tanácsosaival, és javaslatait előadta a királynak.

Nézete szerint, minden időben nagy fontossággal birt az, hogy a véghelyek kapitányai németek legyenek; kétszeresen fontos ez most, a mindenfelől jelentkező, veszélyes ármányokkal szemben. [2])

Ennek következtében le kell modani a magyar rendektől várható segélyről, ha ezt csak oly föltételek alatt lehet elnyerni, melyek veszélyes következményeket vonnak magok után. Mert — úgy mond — mi haszna volna felségednek az úgy is jelentéktelen segélyből, ha ezt elfogadva az ország maradványait is veszélybe döntené, és a hűteleneknek alkalmat nyújtana, hogy ártalmas czélzataikat annál biztosabban vihessék keresztül.

A főherczeg tehát azt ajánlotta, hogy inkább meg kell engedni az országgyűlés eredménytelen feloszlását, mint teljesíteni azt, a mit a rendek kivánnak. Hogy azonban az országgyűlés feloszlása, a királyra nézve, tisztességes módon történjék, a következő módozatot hozta javaslatba. A király két leiratot készítsen. Az egyikben a rendek kivánatainak nagy részére kielégítő választ adjon, és azt az ő (a főherczeg) kezeihez küldje [3]). A másikat közvetlenül az országgyűléshez intézze. Ebben hívja föl a rendeket, hogy mivel Magyar-

---

[1]) Erneszt főherczegnek 1580. február 20-án a királyhoz, latin nyelven irt hivatalos jelentése.

[2]) »Von wegen der geferhlichen Praktika, die hin und wider sich erzaigen.«

[3]) »In den merern und gemainern Artigln .... mit gnadn resolvirn.«

országban soha sem volt szokás a királyi kivánatokat és az ország közszükségeit félretéve, sérelmeiket terjeszteni föl: ők is haladék nélkül vegyék a propositiót tárgyalás alá. Értesítse őket egyúttal, hogy sérelmeik nagy részére kegyelmes határozatát, melyben, a mennyire a körülmények engedik, kivánataikat teljesíteni igyekezett, megküldötte a főherczegnek; ama fontos kérdések iránt pedig, melyekre nézve most, mikor az ország határain kivül tartózkodik, nem határúzhatta el magát, ha a jövő országgyűlésen körükben megjelenik, személyesen fog velök tárgyalásokat indítani. Sőt a király e leiratban azt is megemlítheti, hogy annak bebizonyítására, miszerint személyes megjelenését nem szándékozik hosszú időre elhalasztani, megelégszik, ha a rendek ez alkalommal csak *egy* esztendőre szavaznak meg adót.

Ha a rendek — folytatja a főherczeg — ezzel megelégednek, úgy a nehézség el van hárítva. Ezt azonban nem remélheti. Ha pedig a rendek ezután is vonakodnak a propositió tárgyalásába bocsátkozni, és eredmény nélkül szétoszlanak a király elhárította magától a felelősséget. [1])

Ezalatt a rendek az egyes megyék, városok, urak és nemesek által előterjesztett sérelmeket, pereket és kérvényeket tárgyalták; a mi szintén gyakran adott heves vitákra, zajos jelenetekre alkalmat, ugy hogy a selmeczi követ egy alkalommal már azt várta, hogy a megyei követek kardot fognak egymásra rántani. [2])

---

[1]) Ehhez a következő észrevételt csatolja: »Solte dann ... sich ainicher mehrer Ungehorzamb oder Rebellion erregen, so kundt ich nit sehen, wie Euer Kaiserlich Maiestät letzlich würden mögen umbgehen diejenigen Mitl, so irn in dergleichen fällen göttliche und weltliche Recht zugeben für die Hand zunemen, und soviel möglich die Untreu gebürlichermassen zu strafen, inen dieselbig sauer zu machen.«

[2]) Az egyik selmeczi követ 1580. február 26-iki jelentésében irja, hogy e napon adta elő az alsó tábla ülésén, a törökök fenyegető magatartása felől, Selmeczről vett tudósításokat. Az országgyűlési tanácskozásokról pedig többi között így ír: »In summa ess gehet unter inen zu, das zuerparmen, Was für ein Unainigkait. Die Ritterschafft oder der gross Adell der hengt an den Bischoffen und Pfaffen, die trachten nur wie sie ire Bistumber und Herrschafften erhalten und weiter fortpringen

A király egész terjedelmében elfogadta Erneszt főherczeg javaslatait. És február utolsó napján leérkezett Pozsonyba a két királyi leirat. [1])

Az egyikben fölhivja a rendeket, hogy ősi szokás szerint mindenek előtt a propositiót vegyék tárgyalás alá, és az ebben foglalt kivánatainak tegyenek eleget; értésökre adva, hogy a sérelmeikre vonatkozó válasziratát szintén megküldötte a főherczegnek. [2])

E *másik leiratban* a katonák kicsapongásainak főokát a zsold rendetlen fizetésében keresi. Igéri, hogy igyekezni fog a zsoldot lehetőleg rendesen és pontosan fizetni. A kihágások szerzőit és részeseit szigoruan meg fogja büntetni, és zsoldjukból a károsultak kárpótlását el fogja rendelni, valamint a katonai fegyelem fentartása érdekében a Németországban alkalmazásban levő katonai rendszabályokat, be fogja hozni. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy a főurak és a nemesek szolgálatában álló magyar katonák is hasonló kihágásokat szoktak elkövetni, mint az idegen fegyveresek; és hogy az élelmi szerek szállítása körül a rendek nem felelnek meg elég pontosan kötelességeiknek.

Arról, hogy a kapitányok a katonák között a falvakat és jobbágyakat felosztják — nem volt tudomása; egyébiránt ezen eljárásnak meg van az a jó következménye, hogy minden jobbágy tudja, kitől kell a szolgáltatott élelmiszerek és takarmány árát követelni.

A hadi tanács tagadja, hogy törvénykezési hatóságot

---

khundten. Was der klein und gemein Adell, die trachten vielmehr auf des Landes wolfart . . . Da will einer dem Andern nichts nachgeben, ess lest sich gleich einsehen, dass wenig guets durch solichen langen Verzug . . . ervolgen möcht. Wie dan an heut frue in der Zusammenkunft der Landstende ein solche Unainigkeit sich erhoben, das ich schon nit Anders vermaint, man werde zu den Sebel greiffen.« (Selmecz város levéltárában.)

[1]) Erneszt főherczeg márczius 1-én, a királyhoz intézett levelében i hivatkozik a királynak február 25-én és 26-án hozzá intézett leveleire. Ezek, sajnos, nincsenek meg a bécsi állami levéltárban.

[2]) A február 26-kán kelt királyi leirat eredeti fogalmazata a bécs állami levéltárban. — L. **Irományok.** IV. szám.

bitorolt volna. A kamara is tagadja, hogy oly jószágokat zálogosított volna el, melyek nem illették jogosan a királyi kincstárt.

A magyar ügyek tárgyalási módja iránt ismételi az 1578-ik évi országgyűlésen tett nyilatkozatát, és azt a felhivását, hogy a rendek válaszszanak tanácsosokat, kik a király és a főherczeg oldala mellett állandón tartózkodjanak. Az egri püspökséget nem töltheti be, mivel jövedelmeit Eger várának fenntartására kell fordítania. Ellenben a nyitrai püspököt közelebb ki fogja nevezni. Végül kijelenti, hogy a rendeknek azt a kivánatát, mely szerint a véghelyek parancsnokaivá csak született magyarokat — még a honfiusított idegeneket is kizárva — lehessen kineveznie, nem tartja helyesnek. [1])

Erneszt főherczeg márczius elsején közlé az első királyi leiratot a rendekkel. Egyúttal intette őket, hogy a király felhivása értelmében, vegyék most már tárgyalás alá a propositiót, és ajánlataikban, hazájok fennmaradása érdekében vegyék tekintetbe a közszükségeket. Ő viszont, a mit nekik egyetemesen és egyenkint tehet, készséggel meg fogja tenni.

A rendek ekkor egy mellékterembe félrevonultak, hogy az adandó válasz iránt tanácskozzanak. Kevés idő múlva küldöttséget bocsátottak a főherczeghez, a mely őt fölkérte, hogy a sérelmek tárgyában leérkezett másik királyi leiratot is közölje velök.

A főherczeg azonban ismételte előbbi fölhivását, hogy a régi szokás szerint előbb intézzék el a királyi kivánatokat, és bizalommal várják be, mig velök maga idején a sérelmeikre adott királyi válasz közöltetni fog.

A rendek erre eltávoztak, és más nap (márczius 2-án) elegyes ülést tartottak.

Itt a főrendek készek voltak a király fölhivásának megfelelni és odahatottak, hogy a nemességet is engedékenységre hangolják. Azonban igyekezeteik sikertelenek voltak. A megyei követek zajosan követelték a sérelmek tárgyában leérke-

---

[1]) A királyi leiratot nem birjuk. Tartalmára világot vet a rendeknek márczius 10-iki fölirata.

zett királyi irat közlését, és szónokaik kijelentették, hogy ha a főherczeg kivánatukat nem teljesíti, vagy ha a királyi leirat taralma tőket meg nem nyugtatja, — rögtön elutaznak.

Többen a szónokok közől nem nagy reményeket csatoltak a szóban forgó leirathoz. »Jól tudjuk — mondák — hogy az egyátalán nem, vagy csak igen kis mértékben fog bajainkon segíteni.«

A cancellár azon kérdésére: »mikép tudják, hogy mit tartalmaz a királyi leirat?« — röviden csak azt válaszolták: »Semmi jót!«

A főrendek végre kényszerítve látták magokat, hogy a köznemesség határozott követelése előtt meghajoljonak. Azonban vonakodtak megegyezésöket adni ahhoz, hogy határozatuk fölirat alakjában közöltessék a főherczeggel. Hosszas tanácskozás után, abbban történt megálapodás, hogy a cancellár irásba foglalja a rendek üzenetét, melyet élőszóval, az irást kezében tartva, fog a főherczegnek előadni, a nélkül, hogy az iratot átnyujtaná. A cancellár kezdetben nem volt hajlandó elfogadni a megbizatást, kijelentvén, hogy ő a királynak, nem pedig a rendeknek cancellárja; de utóbb engedett.

Márczius 3-án tehát a cancellár, az összes rendek élén, megjelenve a főherczeg előtt, a következő beszédet tartotta: »A rendek köszönik a főherczeg eddigi fáradozásait. Fájdalommal töltötte el őket az a szemrehányás, hogy az ősi gyakorlattal ellenkező, helytelen eljárást követtek. A király ugyanis a propositióban arra hivta föl őket, hogy mindazt tárgyalják, a a mit az ország java igényel. Más országgyűléseken is előfordult az az eset, hogy a sérelmeket előbb tárgyalták, mint a propositiót. Az a vád, hogy a propositiót mellőzték, alaptalan; mert mihelyt a királytól átvették, azonnal felolvastatott, és azoknak, kik a latin nyelvet nem birják, magyarra lefordíttatott. Sőt magokban el voltak határozva az abban foglalt kivánatok teljesítésére. Ezen határozatukat csak azért nem foglalták irásba, mert mindenekelőtt sérelmeik orvoslását látták szükségesnek. Fölkérik tehát a főherczeget, hogy a sérelmeik tárgyában érkezett királyi leiratot még ma, vagy legkésőbb holnap közölje velök.«

A cancellár előadását befejezve, átnyujtotta a kezei között levő iratot a főherczegnek, azon észrevétellel, hogy ha olyasmit mondott volna, a mit az irat nem foglal magában, azt el nem mondottnak; ha pedig valamit a mit tartalmaz, elhallgatott volna, azt elmondottnak tekintse. [1])

A főherczeg átvette az iratot, és így válaszolt. »Minthogy a cancellár előadásából látja, hogy az ügy bővebb megfontolást igényel, értekezni fog tanácsosaival, és azon lesz, hogy válaszát mielőbb a rendek tudomására hozza, bár az időpontot nem jelölheti meg. Türelemmel várják be azt, és addig senki el ne utazzék.«

A főherczeg nagy zavarban volt. Előre látta ugyanis hogy akár átadja a leiratot, akár nem, a rendek felháborodva szét fognak oszolni. E miatt abban állapodott meg, hogy ha a királyi leirat a rendeket ki nem elégíti: ő maga fogja az országgyűlést elnapolni.

Többen a magyar tanácsosok soraiból azzal a javaslattal állottak elő, hogy erőszakos föllépéssel, az ellenzék titkos vezéreinek, — Batthyányi, Nádasdy, Forgács és a két Révay — elfogatásával kell a zavarokat elfojtani. Azonban a főherczeg úgy vélekedett, hogy erre elegendő ok nincs. Mindazáltal ő maga is szükségesnek látta, hogy intézkedések történjenek arra az esetre, ha az »engedetlenség« nagyobb mérveket öltene. [1])

A főherczeg nem váratta soká válaszára a rendeket. Már a következő napon (márczius 4-én) magához hivatta őket.

---

[1]) Erneszt főherczeg márczius 3-iki jelentése. — A cancellár által átyújtott irat eredetije a bécsi állami levéltárban.

[1]) Erneszt főherczeg 1580. márczius 3-ki terjedelmes jelentésének végén említi, hogy »etliche aus derselben fürnembsten hung. Räten« tanácsolják »dasz Euer Kais. Maiestät . . . khein andern weg der Sachen zu helfen hab, denn dass sie sich der Rädlfürer, als desz Batthyan, Nadasdy' Forgach, der zweien Reway mechtig mache und sie in Verhaftung bring, . . . Ich aber für meine Person zu einer solch stark Determination weder Grundt noch andere nothvendige Präparation sieh.« (Eredetije a bécsi állami levéltárában.)

»Bizton reméllette — igy szólt hozzájok — hogy a király atyai fölhivására, a régi szokás értelmében, tárgyalás alá fogják venni a propositiót; mert azzal, hogy ezt meghallgatták, és a válasz iránt tisztában vannak magokkal, nem elégedhetik meg. Mivel azonban már is hosszú idő telt el, ezennel átadja a királyi leiratot. Reméllі, hogy az ki fogja őket elégíteni, és türelemmel bevárandják személyes megjelenését. Egyébiránt ő maga is kész meghallgatni minden nehézségöket. Most tehát ők is késedelem nélkül közöljék válaszukat a propositióra.«

A rendek köszönetet mondottak a főherczegnek, és igérték, hogy határozataikat rövid idő alatt közölni fogják.

Azonban a tanácskozások és viták öt napot töltöttek be. A többség teljesen elégületlen volt a királyi resolutióval, és azt akarta véghatározat gyanánt kimondani, hogy mivel a királyi leirat az országnak bajain nem segit, a rendek sem ajánlhatnak meg adót, minélfogva hazatérnek, bevárandók a király személyes megjelenését.

Mindazonáltal a főpapoknak és a főurak egy részének sikerült az országgyűlést arra bírni, hogy még egy kisérletet tegyenek, és a királyi iratra vonatkozó kifogásaikat a főherczeggel közöljék.

Ez márczius 10-én történt. A rendek átadták a főherczegnek újabb fölterjesztésöket.

Biztosan reméllették — így szólnak abban — hogy bajaik orvoslására, a király föl fogja használni az alkalmas gyógyszereket. Mivel azonban »várakozásuk és reménységök ellenére«, a sokféle visszaélések által előidézett veszedelem elhárítására nem talál módot, és mivel panaszaikat talán azért nem hallgatja meg, mivel azoknak hitelt nem ád: kénytelenek ismételni azokat, oly kéréssel, hogy nekik, kik az egész országot képviselik, inkább higyjen, mint egyeseknek, kiknek cselszövényei már is sok panaszra szolgáltattak okot.

A király igéretére, hogy a zsold pontos fizetése és a vétkeseks zigorú megbüntetése által, a katonai kihágásoknak megszüntetésére fog törekedni; megjegyzik, hogy nem kételkednek, miszerint a király alattvalóinak javát szivén viseli, azonban ismételt igéretei és a kiküldött bizottságok vizsgálatai az elha-

talmasodott bajokon legkevesbbé sem segitettek, sőt azok folytonosan súlyosbodtak. Mert habár némely katonák zsoldjából levonások történtek, a károsultak azért kárpótlást nem nyertek; a fölingerelt katonák pedig azután még vadabbúl viselték magokat. Leginkább a német vasas lovasok vonják magokra erőszakos tetteik által a nép gyűlöletét. Legczélszerűbb volna a németek helyett magyar zsoldosakat fogadni, a kik különben is fél annyi zsolddal elégednek meg, mint amazok.

A király azon megjegyzésére, hogy a magyar katonák sem kimélik jobban a népet, mint a németek; a rendek azt válaszolják, hogy a magyar urak és nemesek szigorú fegyelemben tartják hadi népeiket; tehát e tekintetben is inkább nekik adjon hitelt. A hadi szabályokra nézve kiemelik, hogy a magyar hadseregnek mindig voltak ily szabályai, és hogy Zsigmond király uralkodása óta az idegenek mindig készséggel vállaltak Magyarországban hadi szolgálatot. Csodálkozásukat fejezik ki a fölött, hogy azon visszaélésről, a mely szerint a véghelyek körűl lakó jobbágyok a katonák között felosztatnak, nem volt tudomása; pedig e tárgyban az utolsó országgyűlés törvényt is alkotott. Az élelmiszerek szállitása körűl a rendek mindent megtesznek, a mire képesek; a nehézségek itt is onnan erednek, hogy német tisztviselők vannak alkalmazva, kik a magyarországi viszonyokat nem veszik tekintetbe. Ismételik, hogy az által, ha a király magyar katonákat fogadna zsoldjába, és magyar parancsnokokat nevezne ki, a legtöbb bajt el lehetne háritani.

Fölhoznak egyes eseteket, melyek a rendeknek a haditanács, kamara és a harminczad-tisztek ellen fölhozott vádjait igazolják; és a melyekből kitünt, hogy még az úgynevezett »tisztán magyarországi ügyek« is német tanácsosok közreműködésével intéztetnek el.

Ezek után panaszosan előadják, hogy az ország immár provinciává sülyedett, és régi szabadságainak alig van már nyoma. Fölkérik tehát a királyt, hogy állítsa vissza az ország kormányzásának és igazgatásának régi formáit, különösen pedig a helytartói tiszt régi hatáskörét

A király azon nyilatkozatában, hogy az egri püspökség

betöltését a körülmények nem engedik, megnyugszanak; habár azt hiszik, hogy a püspök is ép úgy tudná a várnak gondját viselni, mint bárki más. De legalább azt kivánják, hogy Egerbe magyar kapitányt nevezzen ki, a ki föladatának mindenesetre jobban meg fog felelni, mint a mostani. Emlékeztetik a kírályt azon hősi ellenállásra, melyet Eger vára, Dobó parancsnoksága alatt, fejtett ki.

Az esztergomi érsekség betöltését ujra kérik; tekintettel arra, hogy az érsek egyúttal az ország primása, az alkotmányos kormány egyik tényezője, a kihez a rendek nehéz ügyekben folyamodni szoktak. Azon kijelentést, hogy a nyitrai püspököt közelebb ki fogja nevezni, köszönettel fogadják. Máthésy István győri prépostnak, ki a nyolczadi törvényszékekben, és más országos ügyekben is hasznos szogálatokat tett, a tinini püspöki czimet, a kapornaki és zalavári apátságokkal, kérik adományoztatni.

Ismételik azon kérésöket, hogy Dunántúli főkapitánynyá alkalmas magyar urat nevezzen ki. De kijelentik, hogy midőn született magyarok alkalmazását sürgetik, nincs szándékuk a honfiúsitott idegeneket teljesen kizárni. Jól tudják, hogy sok kitünő ember találtatik az idegenek között. De nem fojthatják el fájdalmas érzésöket, mikor látják, hogy Dalmátia határszéleitől Szatmárig, mindenütt idegenek vannak alkalmazva. Pedig nincs hiány alkalmas és érdemes magyarokban, a kik a királynak és országnak nagyobb haszonnal szolgálhatnának.

»Isten szerelmére, ő felsége életére és boldogságára« esdekelnek tehát, hogy a király ne vegye panaszaikat rosz néven; ne higyje, hogy gyülöletből származik az, a minek elmondására a fájdalom készteti őket. Állitsa vissza végre elnyomott szabadságukat és az ország önálló kormányát. Mert különben nem képesek adót ajánlani, vagy bármely terheket vállalni magokra.

Végül értesítik a főherczeget, hogy ezen följrattal egyidejüleg a megyék és magánosok is benyújtják kérvényeiket, melyek szintén sérelmekkel és panaszokkal telvék. Fölkérik őt, hogy azokra mielőbb kegyelmes választ adjon. [1])

[1]) A fölirat egykorú másolata a bécsi állami levéltárban.

A főherczeg e föliratot nem küldötte át Prágába. A maga nevében válaszolt rá, és márczius 14-én közlé válasziratát a rendekkel.

Mindenekelőtt megnyugtatásukra, alaptalannak jelenti ki azon fölfogásukat, mintha az általok előterjesztett panaszoknak a király nem adott volna hitelt. Ha — úgy mond — a bajok és veszedelmek eltávolítására, a köz- és magán jólét előmozdítására ő felsége és elődei oly hatalommal rendelkeztek volna, a mily buzgón igyekeztek: bizonyára most már nem kellene sem a miatt panaszkodniok, hogy nekik hitelt nem adnak, sem a király atyai jóindulatában kételkedniök, hanem a szerencsés eredmény és visszaállított szabadságuk fölött örvendhetnének.

Legyenek tehát meggyőződve, a király atyai jóindulatáról, és arról, hogy a főherczegnek sincs hőbb vágya, mint ezen szerencsétlen ország egykori hatalmának és jólétének visszaállitása. Ha e czélt minden erőfeszités, a roppant pénz- és véráldozatok daczára el nem lehetett ekkorig érni, ezt Isten haragjának, a kedvezőtlen időviszonyoknak, a keresztény fejedelmek s népek között uralkodó egyenetlenségnek tulajdonítsák. Azonban ne essenek kétségbe, és ne szűnjenek meg remélleni, hogy Istennek megengesztelése és az egyetértés helyreállitása után ohajaik valósulni fognak.

A főherczegnek — folytatja — nem volt tudomása arról, hogy azon összeget, melyet a katonák zsoldjából levontak, nem fordították a károsultak kárpótlására. Vizsgálatot fog rendelni. Egyébiránt a katonai kihágások megszüntetésére a király már korábban bizottságot küldött ki, mely az igazság követelései szerint, erélyesen fog eljárni.

A rendek azon kivánata, hogy az idegen származású katonák eltávolíttatván, helyettök magyarok alkalmaztassanak, nem teljesíthető; minthogy a magyar hadak az ország megoltalmazására elégtelenek. És mivel az idegen hadaknak nem az országban való tartózkodása, hanem azoknak féktelensége okozza a bajokat: csak arra kell törekedni, hogy szigorú fegyelemben tartassanak. Egyébíránt oda fog hatni, hogy a felvidéken állomásozó vasas németek, a kik ellen leginkább panaszkodnak, legalább részben eltávolíttassanak. Intézkedni fog az iránt is,

hogy azon visszaélés, a mely szerint a helységek a katonák között, felosztatnak, megszünjék. A mi azonban a rendek ama kvánatát illeti, hogy a német hadak a magyar katonai rendszabályokhoz alkalmazkodjanak, ha ez ügyet alaposabban megfontolják, magok is be fogják látni, hogy teljesitése lehetetlen. A hadi tanács mentségére felhozza, hogy midőn törvénykezési ügyekben rendeleteket bocsátott ki, a magyar cancellária felhivására tette ezt, és az igazság követelésével összhangzóan járt el. A kamarát is, az ellene intézett vádak ellen védelmezi, és a felhozott eseteket magyarázza.

Ama gyakorlatot, mely szerint a rendek kérvényei a hadi tanácshoz és az udvari kamarához tétetnek át, mit a szükség parancsol és a korábbi országgyülések törvényei jóváhagynak, nem lehet megváltoztatni. »És mivel, Csehországban és Ausztriában is ugyanazon eljárás alkalmaztatik, illő, hogy a rendek abban megnyugodjanak.«

Kedvesen veszi tudomásul, hogy a rendek készek megválasztani a tanácsosokat, kik az udvarnál és az ő környezetében állandóan tartózkodjanak; kellő intézkedések fognak tétetni, hogy megfelelő fizetésben részesüljenek.

A helytartó régi hatáskörének visszaállitására vonatkozó kérelmöket közölni fogja a királylyal; hasonlag azt a kivánatot is, hogy Eger várába magyar kapitányt nevezzen. Erre nézve kijelenti, hogy a királynak soha sem volt szándéka a magyarokat a kapitányságokból kizárni; azokra mindig tekintettel fog lenni. A Dunántúli főkapitányság elvállalása tárgyában már alkudozásba bocsátkozott egy magyar főurral. Azon panaszt, hogy az ország összes véghelyeiben idegen származású kapitányok vannak alkalmazva, indokolatlannak tartja; a mennyiben gyakran fordúltak elő oly esetek, hogy azon magyar urak, kiknek ily kapitányi tisztek felajánltattak, ezeket elvállalni vonakodtak, vagy pedig oly föltételeket szabtak, melyeket nem lehetett elfogadni. A rendek hűségét és áldozatkészségét nem vonja kétségbe; viszont azonban kéri őket, legyenek meggyőződve arról, hogy a király is mindent kész megtenni, a mi az ország javára szolgál; és kijelonti, hogy jövőre a kapitányságok betöltésénél kivánatukra tekintettel leend.

Végre kifejezi azon reményét, hogy az országgyűlés most már késedelem nélkül a királyi propositió tárgyalását meg fogja kezdeni. [1])

Azonban mindez hatástalan maradt. Az elkeseredés és ingerültség a rendek soraiban nőttőn nőtt. A márczius 15-iki ülés viharos volt. A német nemzet és német befolyás ellen kifakadásokat lehetett hallani. [2]) A köznemesség szóvivői gyanánt Erneszt főherczeg különösen hármat nevez meg: *Csányi Bernátot*, *Geszteli Györgyöt* és *Megyeryt*, [3]) a távollevő Nádasdy követét. Az előbbi kettőnek jellemét igen sötét színekkel ecseteli. Csányi, mivel a zalavári apátnak hagyatékát elsikkasztotta, fogságra volt itélve; miután innen kiszabadúlt, Zalamegye alispánjává választatott, de hivatalát elvesztette. Geszteli pedig, tíz év előtt, a közjevedelmek hűtelen kezelése miatt elmarasztaltatott. [4])

Ezek, néhány főúr által támogatva, most már magokkal ragadták a gyülekezetet, és elnémíták az udvari pártot. [5]) A

---

[1]) A leirat egykorú másolata a bécsi állami levéltárában. — L. **Irományok.** VII. szám.

[2]) Erneszt főherczeg márczius 17-iki levélében olvassuk: »Viel leichtfertiger, unnützer Reden von der Teutschen Regiment und Nation fürgetragen.«

[3]) Megyery miként fentebb láttuk, az 1578-ki országgyűlésen is az ellenzék vezére volt.

[4]) A főherczeg márczius 17-ki levelében közlije részleteket. A főherczeg főleg ezeket és Batthyányit okozza az országgyűlés eredménytelen feloszlásáért, minthogy a megyei követeket megtudták nyerni. És pedig a következő módon: »Das sy undter dem Adl etliche wol beredte Procuratores angestellt, welche in publicis deliberationibus an unterschidlichen Orten gestanden und die unerträglichen Beschwerden mit weitläufiger Anfürung und Exaggeration, auch Verklainerung des Regiments und der Teutschen Nation übrigen eingebildet, und sie zu unordentlichen Geschray und Widerspanigkait angeraizt und animirt. Zu welchen der übrig Adl, so den verdächtigen Baronibus anhängig sonderlich auch geholfen.« Egyúttal kiemeli, hogy sok főur csak követeket küld, kik, minthogy őket a főrendi táblához nem bocsátják, a köznemesség hez szegődnek.

[5]) A városi követek jelentéseikben keményen nyilatkoznak a megyei követekről. Igy például az egyik selmeczi követ márczius 17-én így ir: »Is Alles bei diesem Barbarischen und Garamantischen gesindl !)

márczius 16- iki ülésen kimondatott a végzés, hogy a rendek a tárgyalásokat megszakítva, szétoszolnak.

Másnap megjelentek a főherczeg előtt, hogy tőle búcsut vegyenek. A helytartó beszédet tartott. Előadta, hogy mivel a főherczeg, a legfontosabb ügyekben a királyhoz utasítja őket, nem tehetnek egyebet, mint fölkérni a királyt, hogy mielőbb hivjon össze személyes vezetése alatt tartandó országgyülést, a melyen a sérelmek iránt vele tanácskozni fognak; de időközben is lásson bajaik orvoslásához.

A főherczeg nem bocsátotta el őket, és azon megjegyzéssel, hogy az adandó választ meg akarja fontolni, félrevonult Ezalatt pedig megbizásából, a magyar tanácsosok azon fáradoztak, hogy a rendeket legalább a királyi kivánatok egy részének, úgymint az állandó lovasok tartása, az élelmi szerek szállitása az ingyen munkák további kiszolgáltatása és a nyolczadik törvényszékek tartása iránt, határozzanak.

Heves vita fejlődött ki, a melynek folyamában Csányi Bernát a cancellárt megsértette, úgy hogy ez actiót kért ellene. A világi urak közől pedig többen — és legfeltünőbben Batthyáni — félrevonultak, egészen távol tartva magokat a tárgyalástól.

A rendeket ezek után új határozatokra nem lehetett rábirni; az utolsó országgyűlésen alkotott törvényekhez ragaszkodtak.

Ezen végzést közlé a helytartó Erneszt főherczeggel, mikor ez a rendek körében ismét megjelent, hogy a sikertelen alkudozásoknak véget vessen.

»Tekintettel arra — így szólott a főherczeg — hogy úgy a király, mint ő maga is, mindent a mi hatalmokban áll, a rendek megnyugtatására megtettek, más eredményt várt a jelen országgyűléstől. A propositió is inkább a rendeknek, mint a királynak előnyére czéloz. Mivel azonban állhatatosan vonakodnak azt tárgyalás alá venni, erről jelentést teend a királynak. Egyébiránt az állandó lovasok tartására és a többi pontokra nézve tett nyilatkozatukat, mint végleges ha-

sonst gewesen. Es ist ein solcher tumult bei ihnen, das nit zu glauben und sieht gleich einer Aufrur.« (Selmecz város levéltárában.)

tározatukat, tudomásul veszi; és reméllí, hogy a véghelyek oltalmazására vonatkozó egyéb ügyekben is készségesen fogják a királyt támogatni.«

Erre a rendek nagy része búcsút vett a főherczegtől, és rögtön elutazott Pozsonyból. Az országgyűlés befejeztetett, a nélkül, hogy törvénykönyv alkottatott volna.

A főherczeg e miatt azt ajánlotta a királynak, hogy mielőbb tartson személyes vezetése alatt új országgyűlést; és ha itt is hasonló engedetlenséggel találkoznék, a »hűteleneket és engedetleneket, különösen pedig a szóvivőket, büntesse meg.« [1])

---

[1]) A főherczeg márczius 17-iki jelentésének eredetije a bécsi állami levéltárában.

V.

Horvát- és Tótországi gyülések.

1573—1581.

I.

Erdődy Péter horvátországi bánnak, 1566-ban bekövetkezett halála után, Miksa király, a báni tisztet két egyénre ruházta: Draskovics György zágrábi püspökre és gróf Frangepán Ferenczre. Ezek hat éven át közösen vezették a két tartomány kormányát és gyüléseit. Frangepán Ferencznek 1572. deczember 11-én bekövetkezett halála [1]) után a király Draskovics mellé nem nevezett ki társbánt; a báni hivatal jogait, egész teljességökben, rá bízta.

Hogy az erre vonatkozó királyi intézkedést a rendek tudomására hozza, 1573. január 18-ára Zágrábba tartománygyülést hirdetett, hol magát új minőségében bemutatta. Ugyanekkor az albánt is ki kellett volna neveznie. Mivel azonban erre nézve nehézségek merültek föl, a gyülés abban állapodott meg, hogy mihelyt a kinevezés meg fog történni, a szolgabirákhoz intézett körirat által hozza azt, valamint az eskületételre kitűzött napot köztudomásra.

A báni ítélőmester, Pethe Imre, kit a királyi helytartó hasonló minőségben maga mellett alkalmazott, és az utolsó tartományi gyülés fölhívott, hogy állandón Slavoniában lakjék; [2]) most azt jelentette be, hogy szent György napig el fogja határozni, melyiket a két ítélőmesteri hivatal közől tartja meg. A miben a rendek megnyugodtak.

---

[1]) *Kerchelich*: Historia Cathedralis Ecclesiae Zagrabiensis. I. 246. l.

[2]) L. Országgyülési Emlékek. V. 492. l.

Többeknek az urak közől, kik magán ügyekben a királyhoz és Károly főherczeghez szándékoztak folyamodni, a gyűlés ajánlóleveleket állított ki. [1])

A rendeket ezen gyűlésen nem kevéssé foglalkoztatta a parasztok lázadása, mely Tahy Ferencz birtokain, az általa sanyargatott jobbágyok között (1572. végén) vette kezdetét. A zavarok lecsillapitására, a király, Fehérkövy István veszprémi püspököt küldötte Slavoniába, ki a lázongó parasztokat fölhívta, hogy megbizottjaikat a tartományi gyűlésre küldjék. Ezek meg is jelentek, de itt egy iratot nyujtottak be, melyben kijelentették, hogy miután ismételt panaszaik után sem nyertek igazságszolgáltatást, Tahy Ferenczet és örököseit többé uroknak el nem ismerik; bár készek ő felségének, vagy annak a kit urokul rendel, engedelmeskedni.

Tahy és barátai erre oly végzést eszközöltek ki, mely a parasztokat lázadóknak nyilvánította, őket földjeik és házaik birtokától megfosztotta. [2])

Erre a kétségbeesett parasztok fegyvert ragadtak, és csatlakozásra szólították föl a többi jobbágyokat. A lázadás csakhamar az egész Kulpa és Száva közötti országrészt elborította, és csak véres küzdelem után sikerült a békét ismét helyreállítani.

II.

Az 1574. február 10-re kihirdetett magyar országgyűlésre, Horvát- és Tótország részéről küldendő követek megválasztása végett, a bán az 1573-ik év utolsó napjaiban Zágrábban gyűlést tartott.

Megválasztatott *Heressinczi Péter* zágrábi olvasó kanonok és *Petrichevich János* al-itélő mester, kiknek, költségeik födözésre, 150 forintot szavaztak meg, és utasitást dolgoztak ki.

A gyűlés többi végzései között kiemelendők a következők. Intézkedések tétettek a füstpénz-hátralékok behajtására,

---

[1]) A gyűlés végzései a zágrábi országos levéltár »Protocollum Regni Congregationum« czímű, XVII. századbeli kéziratában.

[2]) A gyülés ezen végzéséről csak Liszthi cancellárnak Bécsből, 1573. febr. 28-án Verancsicshoz intézett levele tudósít. *Katona* Historia Critica. XXV. 425. l.

és az ellenszegülők irányában kényszer-eszközök alkalmazására. A báni törvényszék üléseinek január 6-ra kitűzött határnapja, a magyar országgyűlés miatt, későbbre halasztatott.

Az országos határok védelmére, és a báni hadak czélszerű elhelyezése végett, a bán indítványozta, hogy a Kulpa folyó mellékein, két ponton, ugymint Breszt és Topuszka közelében, új erősségek építtessenek. Azonban a rendek ezen indítvány tárgyalását a jövő gyűlésre hagyták. Addig is, a fönnálló várak megerősítésére jobbágyaiknak hat napi ingyen munkáját ajánlották meg, és ennek mikénti fölhasználását részletesen szabályozták.

Egy királyi rendelet a gabona kivitelét, míg a véghelyek őrségeik számára szükséges készletet beszerzik, eltiltotta. A rendek, hivatkozva ősi szabadságukra, és kiemelve azt, hogy gabonájukat nem üzérkedésből, hanem sürgető szükségeik födözésére árusítják el, ama rendeletnek hatályon kivűl helyezéseért folyamodtak. [1])

III.

A pozsonyi országgyűlés befejezése után, Draskovics bán, 1574. május 5-ére Zágrábba gyűlést hívott össze.

Itt kihirdette az országgyűlésen alkotott törvényczikkeket. Mire a rendek kinyilatkoztatták, hogy azoknak készségesen meghódolnak; és az adó behajtása iránt azonnal intézkedéseket tettek. Azonban a kamara által kinevezett egyik adókivetőt, mivel azon vármegyében, a melynek területén működnie kellett, nem volt birtoka, el nem fogadták.

A bán javaslatára, a Kulpa partjain létesítendő két új erősség építésére, valamint a többi várak, hídak és gázlóhelyek megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak.

Végre a nyolczadi törvényszékek megtartása iránt intézkedtek. [2])

---

[1]) A gyűlés végzései ugyanott.

[2]) A gyűlés végzései ugyanott.

IV.

Draskovics György, ismételt kérelmei következtében, Miksa király, az 1574-ik év február elején, *Alapi Gáspárt* a báni hivatalban társául nevezte ki. [1])

Azonban ez csak az 1574. deczember 19-ére Zágrábba hirdetett gyűlésen vezettetett be hivatalába, *Hallek Vitus* a slavóniai véghelyek főkapitánya és egy más főhadi tiszt, mint királyi biztosok által. Az új bán, a rendek színe előtt, letette az esküt. Ezek, kineveztetéseért köszönetet szavaztak a királynak; de mivel a biztosok, a gyűléshez szóló külön királyi rendeletet nem hoztak magokkal; a régi szokás föntartása érdekében, kívánták, hogy a király ezen rendeletet utólag küldje meg, a mely a legközelebb tartandó nyolczadi törvényszék ülésén fog bemutattatni.

A rendek, a várak, utak és gázlóhelyek megerősítésére ismét (6—8 napi) ingyen munkákat szavaztak meg; a munkások részére fegyveres védelemért a főkapitányhoz fordúltak.

Intézkedtek az adószedők szamadásainak megvizsgálása ügyében. Felszólaltak a harminczad-tisztek zsarolásai ellen. És több magán-ügyet intéztek el. [2])

V.

Az 1575. márczius 23-ára, a bánok által, Zágrábba egybehívott tartományi gyűlés jelentéktelen ügyekkel, leginkább magán-kérelmek tárgyalásával, volt elfoglalva.

A Kulpa-melléki jobbágyok, tekintettel arra, hogy a törökök dúlásaitól sokat szenvednek, az adó és a füstpénz fizetésétől fölmentetni kérték magokat. Némely urak és nemesek, váraik számára, ágyukért és egyéb lőszerekért folyamodtak.

Egyébkint ápril 17-én újabb gyűlés megtartása határoztatott. [3]) Azonban vajjon megtartatott-e ezen gyűlés, arról nincs tudomásunk.

---

[1]) Az erre vonatkozólag Miksa és Draskovics között folyt levelezést ismerteti *Kercselics*. I. 246. l.

[2]) A gyűlés végzései, ugyanott. *Draskovics* decz. 23-án tett jelentést a támadt nehézségekről, a királynak. *Kercselics* i. h.

[3]) A gyűlés végzései ugyanott.

VI.

Az 1575. deczember 20-án tartott zágrábi gyűlés végzéseit nem ismerjük. Csak a királyhoz intézett fölirata maradt fenn, a melyben a Kulpa mellékén lakó jobbágyoknak az adófizetésről való fölmentéseért folyamodnak. [1])

VII.

Az 1576. évi július 8-án Zágrábban tartott gyűlés, a király parancsára, hivatott egybe.

Az ez év elején tartott pozsonyi országgyűlés a porták új összeirását határozván el, a király fölhívta a horvát- és tótországi rendeket, hogy ezen új összeirást haladék nélkül rendeljék el, és e czélra válaszszák meg az esküdt nemeseket, kik abban közreműködnek. Ezeket rögtön megválasztották.

Továbbá, a várak megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak meg, és intézkedtek az adószedők számadásainak megvizsgálása iránt.

Némely országos sérelmek előterjesztése végett, Keglevich Simon, Károly főherczeghez, Gráczba küldetett. [2])

VIII.

Erneszt főherczeg rendeletére, 1577. május 4-én Zágrábban összegyűltek Horvát- és Tótország rendei.

A főherczeg, biztosai gyanánt, *Draskovics Györgyöt*, *Hallek Vitust* és *Teuffenbach Servátiust* küldötte. Ezek által első sorban arra hívta föl a rendeket, hogy Kaproncza városának és a többi váraknak megerősítéséről gondoskodjanak.

A rendek erre azt a sajátszerű valaszt adták, hogy mivel tartományukban nincs törvényes hatóság (legitimus magistratus), azaz oly bán, a ki tisztének teljes hatalmát bírva, az engedetleneket és hanyagokat meg tudja büntetni: e miatt semmit sem határozhatnak, és semmit sem ajánlhatnak. Mindazáltal Alapi Gáspár bánt, az albánt, az alispánokat és szolgabirákat azon »magán hatalommal« (privata authoritate) ru-

---

[1]) A fölirat eredetije a bécsi állami levéltárban.

[2]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

házzák föl, hogy a korábbi gyűléseken megajánlott, de le nem szolgált, ingyen munkákat behajthassák.

Egyúttal követeket küldenek, a kik Erneszt főherczeget és azután a királyt is »akárhol találhatják« fölkeresve, a bán törvényes hatalmának visszaállítása és más bajaik iránt előterjesztést tegyenek. [1])

Miben állottak a báni hatalom ellen történt sérelmek, melyek a gyűlés ezen határozatainak indító okai valának, és mikép orvosoltattak azok, — arról nincs tudomásunk. A következő gyűléseken ez ügy nem kerül többé szőnyegre; a miből következtetjük, hogy kielégítő elintézést nyert.

IX.

Az 1577. október 16-ra kihirdetett pozsonyi országgyűlésre, Horvát- és Tótország rendei, október 1-én, zágrábi gyűlésökben, választották meg követeiket; ugyanazokat, a kik a korábbi országgyűléseken is jelen voltak: Heressinczy Péter zágrábi olvasókanonokot és Petrichevich János alitélőmestert.

A 200 forintnyi összeget, melyet költségeikre megszavaztak, Urnóczi Mihálytól kellett kölcsön venniök, a mely áldozatkészségért, a rendek őt és gyermekeit örök hálájokról biztosítják! Mivel pedig ugyanő már korábban is, közczélokra, 150 forintot előlegezett volt, — a 350 forintnyi adósság törlesztésére 10 dénár adót vetettek ki, minden füstre és minden egytelkes nemesre; a mi ellen azonban a távollevő Erdődy grófok követe óvást emelt.

A tartomány pénzügyeinek állapotát még szomorúbb világításban tünteti föl, a Kulpa folyó partvidékének oltalmazására felfogadott katonák ajánlata, melyszerint régtől fogva ki nem fizetett zsoldjuk egyharmadát készek voltak elengedni, ha a másik kétharmad kifizettetik. Az ajánlat elfogadtatott.

Ezzel kapcsolatban intézkedések történtek az adóhátralékok behajtására.

Végre több magánügy intéztetett el. [2])

---

[1]) A gyűlés végzései ugyanott.

[2]) A gyűlés végzései ugyanott.

X.

Az 1578. július 15-ikén, szintén Zágrábban tartott gyűlésen, *Hallek Vitus* főkapitány, mint Károly főherczeg biztosa jelent meg, és ennek megbizásából előadta, hogy a főherczeg augusztus 10-re nagy haderőt készül Horvátországban összpontosítani, melyet a törökök ellen fog vezetni. Fölhívta tehát a rendeket, hogy haladék nélkül fogjanak ők is fegyvert; ajánljanak a hadsereg élelmezésére gabonát, részint ingyen, részint mérsékelt árak mellett; gondoskodjanak a szükséges fuvarról.

A rendek, meleg szavakkal, hálájokat fejezték ki a főherczeg elhatározásáért. Elrendelték a személyes közfölkelést, olyképen, hogy augusztus 6-án, a turopolyai mezőn gyülekezzenek a bán zászlói alá. Ugyanis, hivatkozva az utolsó pozsonyi országgyűlés végzéseire, mely a bán törvényes hatóságát föntartotta, kijelentették, hogy a bán semmiféle kapitánynak nem fogja magát alárendelni.

Továbbá minden jobbágytelek után egy mérő buzát és egy mérő zabot ingyen ajánlottak föl, a melyet a jobbágyok ingyen fognak két kijelölt pontra szállítani. De fölkérték a főherczeget, hogy több gabonának, mérsékelt árakon való átengedésére ne kötelezze őket.

Intézkedtek a lövegek és más hadiszerek szállításáról. Megállapították az arany és a tallér értékét; s egyúttal kívánták, hogy körülmetélt pénzek ne hozassanak forgalomba. Szabályozták az erőszakosan elfoglalt jószágok tárgyában követendő peres eljárást. [1])

Az 1578-ik évben történt Draskovics György bánnak áthelyezése a győri püspökségre. Bár a király óhajtotta volna, hogy kitünő főpap a zágrábi püspökséget és a báni méltóságot is megtartsa, ő mind a kettőről lemondott. A báni méltóságban *Ungnád Kristóf* neveztetett ki utódjává. Mikor történt meg ünnepélyes beigtatása, — arról nincs tudomásunk.

XI.

A következő 1579-ik évben *négy gyülés* tartatott.

Az első május 3-án.

---

[1]) A gyűlés végzései, ugyanott.

Károly főherczeg Székely Jakabot és Waczler György pettaui kapitányt rendelte biztosaiúl. Előadásuknak legfontosabb pontja az volt, hogy a főherczeg a határok védelmére, a Kulpa partján, Dobrucz mellett új erősséget szándékozik építtetni. [1]) Ezen czélra, úgy szintén a kapronczai vár megerősítésére, a rendek hozzájárulását kérte.

A gyűlés az új erősség építésére készséggel szavazott meg ingyen munkákat; sőt ezeknek szolgáltatására a Kulpán túli országrész jobbágyait is kötelezte, bár ezek minden más közterhektől föl voltak mentve. Egyébkint figyelmeztették a főherczeget, hogy Sztenichnyák vidéke alkalmasabb volna a tervezett erősség építésére, mint a kijelölt hely.

Hasonlag Kaproncza és a többi várak megerősítésére is rendeltek ingyen munkákat. A főherczeghez pedig azon kérelemmel fordúltak, hogy a Kulpán innen lakók védelméről is gondoskodjék; e miatt Brezt várába helyezzen őrséget, és Topuszka várát is vegye gondjai alá.

Mindezen ügyek tüzetes tárgyalása végett, Heressinczi Péter zágrábi nagyprépost és Petrichevich János itélőmester, a főherczeghez Gráczba küldettek.

A rendek az utak és hidak jobb karba helyezéséről gondoskodni kívánván, megállapították, hogy az urakat és nemeseket, kik vámok birtokában vannak, ezektől, ha a területökön levő hidakat és utakat nem tartják jó karban, meg kell fosztani. [2])

XII.

Az 1579-ik évi májusban és ugyanazon év szeptember havában tartott két zágrábi tartományi gyűlés között Varasdon is tartatott egy tartományi gyűlés, melynek végzései nem maradtak fönn. Csak annyit tudunk azokról, hogy egyik pontban a rendek a várak megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak. [3])

[1]) Dubovácz, a későbbi Károlyváros.

[2]) A gyűlés végzései, ugyanott.

[3]) A következő gyűlésen történt ez ajánlatokra hivatkozás.

XIII.

Az 1579. szeptember 21-re egybehívott gyűlésen ismét Székely Jakab és a pettaui kapitány jelentek meg, mint Károly főherczeg biztosai. A Kaproncza, Ivanics és Kőrös váraknak megerősítéséhez szükséges anyag szállítása végett ingyen fuvar megajánlására hívták föl a rendeket. Ezek készséggel teljesítették e kívánatot. Egyúttal intézkedtek a Kulpa-melléki várak megerősítéséről.

A főherczeg értésökre adta, hogy a horvát- és tótországi véghelyek megvizsgálására és a hadi ügyek rendezésére néhány tanácsosát küldötte ki, és fölszólította őket, hogy a magok soraiból is 3—4 egyént rendeljenek melléjök. A rendek erre szívesen ráállottak, sőt kívánták, hogy a küldöttség az összes végvárakra terjeszsze ki figyelmét.

A rendek továbbá, a bán fölhívására, a Kulpa folyam fenyegetett pontjainak megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak. Intézkedtek az adószedők, és a hadak számára szolgáltatott gabona kezelői számadásainak megvizsgálásáról; végre a nyolczadi törvényszék tartásáról. [1])

XIV.

Kevéssel utóbb a rendek *Varasdon* tartottak gyűlést. Itt az erőszakosan elfoglalt jószágok visszaadása tárgyában, az utolsó pozsonyi országgyűlésen alkotott törvény foganatosítása képezte a tanácskozások tárgyát. Azonban a jelenlevő főurak és néhányan a tekintélyesebb nemesek közől ezen törvény érvényét megtámadva, kijelentették, hogy annak engedelmeskedni nem fognak. A gyűlés erre eredmény nélkül szétoszlott. [2])

XV.

Az 1579. deczember 21-én tartott gyűlésnek első és fő teendője volt a pozsonyi országgyűlésre követeket választani.

---

[1]) A gyűlés végzesei ugyanott.

[2]) E gyűlés végzései nem maradtak fönn. A szövegben elbeszélt tényt a következő (1579. deczember 21-iki) gyülés végzéseiben beszélik el a rendek. És mivel *„in proxime praeterita* generali congregatione Regni

Ekkorig az volt a gyakorlat, hogy két vagy három követ választatott, kik azután az alsó táblánál birtak üléssel és szavazattal. Most először találkozunk új eljárással, melyet utóbb az 1608-ik évi országgyűlés törvény erejére emelt, és a mely legujabb időkig érvényben maradt.

A rendek t. i., egy követet a főrendi táblához és hármat az alsó táblához választottak meg.

A részökre adott *utasításban*, a rendek panaszt emelnek, hogy többen a horvát- és tótországi urak közől a tartományi gyűlésekre nem jelennek meg, és azután a végzéseket nem engedik végrehajtatni; hasonlag honvédelmi kötelességeiknek is vonakodnak eleget tenni. Szükségesnek tartják tehát, hogy az országgyűlés törvényt alkosson, mely azokra büntetést szab. Hasonlag kivánják, hogy szigorú büntetések állapíttassanak meg az erőszakoskodó főurakra és azokra, kik az erőszakosan elfoglalt jószágokat törvényes birtokosaiknak visszaadni vonakodnak. Sürgetik a harminczadok körül meghonosúlt visszaélések megszüntetését.

Továbbá számos bajoknak kútforrása gyanánt emelik ki a fennálló állapotot, a mely szerint Horvát- és Tótországnak, a bánon kivűl, még két főkapitánya van. Kérik, hogy a király *egy* főkapitány parancsnoksága alá helyezze őket, és e tisztet a bánra ruházza.

A követek hivatva voltak Zágráb városa ellen is panaszt emelni, mint a mely a tartományi gyűlés végzéseinek és a bán rendeleteinek engedelmeskedni vonakodik, sőt a bánt igazságtalanul bevádolta a királynál. E miatt ohajtják, hogy a tartományi gyűlések és a törvényszékek ezentúl ne tartassanak Zágrábban, hanem a bán belátására legyen bízva, a gyűlések és törvényszékek helyét meghatározni. [1])

Végre utasították a követeket, hogy a király figyelmét a fontos topuszkai várra hívják föl. A topuszkai apátság javait

per D. Banum Varasdini indicta" mondatik, nem vonatkozhatik az a tavaszszal tartott varasdi gyűlésre, minthogy ezt még a szeptember 21-ki zágrábi gyűlés követte.

[1]) Zágráb városa ezen végzés ellen folyamodást intézett a királyhoz, újabb vádakat emelve a bán ellen.

a zágrábi püspökök bírták, a nélkül, hogy azok jövedelmeiből a várat jó karban tartották és megfelelő őrséggel ellátták volna. A rendek tehát arra kérték a királyt, hogy az apátság birtokait, a vár föntartására, engedje át a bánnak, a püspököt pedig más birtokok adományozása által kárpótolja.

Ugyanezen kérelmeket, a királyhoz intézett *föliratban* is előadták. Egy úttal jelentették, hogy a Kulpa-melléki országrész megoltalmazása ügyében Károly főherczeghez folyamodtak, de attól azt a választ nyerték, hogy újabb áldozatokra már nem képes. Mivel pedig a Kulpa mellett épülő két erődnek őrséggel és lőszerekkel való ellátása a rendek erőit is fölülmúlja, a királyt kérik föl, hogy erről gondoskodjék.

Egyébkint a gyűlés, saját hatáskörén belül, több végzést alkotott.

Intézkedett az adószedők számadásainak átvizsgálásáról, és a le nem szolgált ingyen munkák behajtásáról. Elhatároztatott, hogy a bán a határokra őröket rendeljen, kik a gabonának kivitelét megakadályozzák; és azoktól, kik üzleti célból gabonájokat kivinni megkísérlik, azt lefoglalják, hogy a véghelyek javára fordíttassék. Megújíttatott az utak és hidak jó karba helyezése érdekében hozott korábbi határozat. Végre bírságok állapíttattak meg azokra, kik a birtokaikon átvezető utakat, vagy azoknak széleit fölszántják. [1])

XVI.

Az 1579-ik évi szeptemberi gyűlés határozata értelmében, a következő, 1580. május 1-re kihirdetett gyűlés, már nem Zágrábban, hanem *Varasdon* tartatott meg, a hol a pozsonyi országgyűlésről visszatért követek jelentésöket bemutatták.

Hallek főkapitány propositiójára, a le nem szolgált ingyen munkák behajtása elrendeltetett. Azonban új ajánlatokat, tekintettel a mult évi szűk termés által előidézett nagy nyomorra, nem tettek; kilátásba helyezve, hogy a jövő aratás

---

[1]) A gyűlés végzései, a királyhoz intézett fölirata, és Zágráb városának a gyűlés végzései ellen a királyhoz intézett fölirata, — a zágrábi protocollumban.

után, különösen a dubováczi új erősség építésére, a kívant ingyen munkákat meg fogják szavazni. Csak a bírák fizetésére vetettek ki tíz dénárt, minden füstre.

A rendek panaszt emeltek a kapronczai kapitány ellen, a ki a várhoz tartozó jobbágyokat saját birtokainak művelésére használja föl, és mindennemű erőszakos tetteket követ el.

A topuszkai vár ügye, valamint a Zágráb városa és a bán között fönnálló egyenetlenségek, ezen gyűlést is foglalkoztatták. Követek küldettek Prágába, a királyhoz, azon kérelemmel, hogy küldjön ki bizottságot, mely a Zágráb városa ellen felhozott vádakat megvizsgálja, és ha azokat alaposaknak találja, a város szigorú megbüntetését eszközölje. [1])

XVII.

Az 1581. ápril 25-én Varasdon tartott gyűlésre úgy Erneszt mint Károly főherczeg is küldött biztosokat. Az előbbinek nevében *Draskovics György*, ekkor már kalocsai érsek és bibornok, jelent meg. Károly főherczeg biztosai pedig Hallek Vitus, Teuffenbach Servátius és Ringsmaul Mihály valának.

Ezek felhívták a rendeket, hogy a Kulpa partjain épülő Brezt és Szredicske várakra ingyen munkákat határozzanak, és azokban, saját költségükön 300 gyalogot és 200 lovast tartsanak; Hrasztovicza várának lerombolását rendeljék el; és a véghelyek őrsége számára gabonát ingyen ajánljanak föl.

A rendek válasziratukban, sötét szinekkel ecsetelték az ország szerencsétlen állapotát. A mult évi szűk termés miatt a nép nagy része arra volt utalva, hogy makkal tengesse életét, és most már a makk is fogytán van. Ennek következtében, a jövő aratásig ingyen munkákat nem ajánlhatnak. Csak az 1579-ben megszavazott és le nem szolgált ingyen munkák behajtását rendelik el. A két új erősség védelmére, saját költségükön 100 gyalognál többet nem igérhetnek. A királyt kérik föl, hogy kellő számú őrségről ő gondoskodjék; és a bánnak oly fizetést rendeljen, a milyent elődei kaptak, hogy mint ezek, ő is a báni dandár létszámát 600 lovasra és 400 gyalogra emelhesse.

---

[1]) A gyűlés végzései ugyanott.

Gabonát készpénz fizetés mellett sem szolgáltathatnának. Ingyen semmi esetre sem ajánlhatnak föl. A mult évi termés oly szűk volt, hogy vetőmagot is vásárolni kellett; minélfogva a jövő termés sem lehet bőséges. A király tehát Magyarországból szerezzen gabonát.

Hrasztovicza lerombolását ellenzik. A király lássa el ezt, a mint Topuszkát is, oly őrséggel, a mely képessé tegye a török ostromoknak ellenállani.

Megújítják korábbi panaszaikat a kapronczai kapitány ellen; és általán panaszkodnak a kapitányok ellen, a kik a békét megszegve, gyakran betöréseket intéznek török területre, és így a törököket is visszatorlásra késztetik.

A *főherczegek biztosai* ezen föliratra válaszoltak, és föntartották előadott kívánataikat.

A *rendek* erre új iratot nyújtottak be nekik, melyben még hosszasabban rajzolják a nép szegénységét és szenvedéseit. Ragaszkodnak tehát előbbi nyilatkozatukhoz; bár kilátásba helyezték, hogy ha bő termés lesz, a jövő gyűlésen készséggel fognak ajánlatokat tenni.

Mindazáltal a biztosok nem hagytak föl igyekezeteikkel. És csakugyan sikerült, a két vár építésére ingyen munkák megszavazását eszközölni ki. A rendek egy úttal közfelkelést rendeltek el, oly czélból, hogy a munkások, — a netán bekövetkező támadások ellen, meg legyenek védve. [1])

XVIII.

Az 1581. július 22-én, ismét *Zágrábban* tartott gyűlés tanácskozásait Ungnád Kristóf bán vezette. Minthogy az albán, Gregorianczy István, hivataláról lemondott, helyébe Draskóczy Gáspár varasdi alispánt nevezte ki. Ez a rendek által megerősíttetvén, színök előtt letette az esküt. Mire a varasdi alispánság és több szolgabirói hivatal, a rendek választása által, betöltetett.

A gyűlés, ezek után, rendelkezett az adóhátralékok behajtásáról, a nyolczadi törvényszék megtartásáról, Szredicske

[1]) A gyűlésnek a biztosok előterjesztésére adott két válaszírata és végzései ugyanott.

vár építéséről. Több határ-per elintéztetett Topuszka ügye újra a király figyelmébe ajánltatott. Végre a zágrábi püspökség és káptalan tizedeinek pontos beszolgáltatása elrendeltetett.[1])

XIX.

Az 1581-ik évben még egy harmadik gyűlés is tartatott: október 28-án Zágrábban.

A bán távolléte miatt, Heressinczy Péter zágrábi nagyprépost és Draskóczy Gáspár al-bán vezették a tanácskozásokat.

Mindenek előtt bemutatták a királyi meghivólevelet a pozsonyi országgyűlésre. A rendek megállapították a küldendő követek[2]) utasítását, melyben fölhívatnak, hogy a magyarországi rendekkel egyetértőleg járjanak el, és a sziszeki jobbágyoknak adómentességet eszközöljenek ki.

A bánnak azon kérelmét, hogy távolléte idejére a véghelyek védelmének intézését, a rendek Erdődy Péterre és az al-bánra bízzák; — nem tartották az ősi gyakorlattal megegyezőnek, a mely a bán távollétében helyetteséül az al-bánt tekinti.

A bán azon fölszólítása is, hogy a Kulpa-melléki várak megerősítésére ingyen munkákat ajánljanak, eredménytelen maradt; ez ügyben elhatározásukat akkorra halasztották, mikor a királyhoz és Károly főherczeghez intézett fölterjesztésökre, az illető váraknak őrséggel ellátása tárgyában, a válasz megérkezik.

E mellett a hamis pénzverők kinyomozása és megbüntetése iránt rendelkeztek, és több magán ügyet intéztek el.[3])

---

[1]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

[2]) A végzések nem nevezik meg a választott követeket.

[3]) A gyűlés végzései ugyanott.

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE.

HETEDIK KÖTET.

(1582—1587.)

I.

A pozsonyi országgyülés.

1582. január—február.

Az 1580. február 10-én megnyitott pozsonyi országgyűlés márczius 17-én eredmény nélkűl oszlott szét. Az ellenzék ez alkalommal valósította ismételve megújított fenyegetését, hogy nem bocsátkozik a királyi propositió tárgyalásába, míg a király a sérelmek orvoslása iránt biztosítást nem nyújt. És csakugyan a rendek szétmentek a nélkűl, hogy a királyi kivánatokat tárgyalták és végzéseket alkottak volna.

Erneszt főherczeg — a ki az országgyűlésen a királyt képviselte volt — ekkor azt ajánlá Rudolfnak, hogy mielőbb hívja össze újra az ország rendeit, személyesen jelenjék meg körükben, és ha ismét oly makacs ellenzéssel találkoznék: »az engedetleneket, kivált a szóvivőket« szigoruan büntesse meg. [1])

De habár a kincstár érdekei, — nem lévén adó megszavazva, — az országgyűlés megtartását sürgetően követelték, a király nem sietett azt egybehívni. Az elkeseredett küzdelem, melyet az ellenzék előreláthatólag megújítandó volt, aggodalmakkal tölté el nyugalom után vágyó lelkét.

Csak az év vége felé hajolt meg a parancsoló szükség előtt. 1580. november 7-én szétküldé a meghívó leveleket, melyekkel az országgyűlést a következő év január 6-ra Pozsonyba kihirdeté.[2]) Azonban elutazását Prágából napról napra halogatá, és mikor az országgyűlés kihirdetett határnapjától már csak egy hét választá el, annak elhalasztására határozta el magát. A királyi leiratban »több fontos és nyomós ok«

[1]) V. ö. az Országgyűlési Emlékek VI. kötetét, 352 s kk. ll.

[2]) A meghivó levél több szabad királyi város levéltárában.

mellett, a melyeket közelebbről meg nem jelöl, beteges állapotát hozza föl, a mely nem engedi meg, hogy oly hosszú útra vállalkozzék. Egyuttal kilátásba helyezé, hogy »rövid idő mulva« közhirré fogja tenni az országgyűlés határnapját. [1])

E rövid idő nyolcz hónapig tartott. Csak szeptember 6-án küldetett szét a prágai várból a második meghivó levél, mely november 11-ére tűzte ki a határnapot. [2])

A királyi udvarban most is aggódva néztek a gyűlés elé. A királyi helytartó, az év első hónapjaiban jelentette volt, hogy a magyar rendek között titkos szövetségek alakulnak, oly czélból, hogy az országgyűlésen a nádori és a primási méltóságok betöltését küzdjék ki. [3]) Másfelől is fenyegető hírek érkeztek az elégületlenségről, melyet a német hadak erőszakos magaviselete folytonosan növel, és azon napról napra emelkedő népszerűségről, melynek Báthory István, a lengyel király örvend. [4])

Mindennek daczára, vagy talán épen azért, a második határnap is elmúlt, a nélkül, hogy a király a Prágából való elutazásra és az országgyűlés megnyitására csak gondolna is; a mi a diplomatiai körökben nem csekély megbotránkozást szült. [5])

---

[1]) Az 1580. év deczember 31-ikén kelt királyi leirat több városi levéltárban. — L. **Irományok** II. sz.

[2]) Több városi levéltárban.

[3]) Radeczy Istvánnak 1581 márczius 13-án a királyhoz intézett levele: »Conspirationes occultae sunt, ut nunquam ad postulata Maiestatis Vestrae in futura Dieta consentiant, nisi Palatinum Archiepiscumque in hoc Regno declaret.« (A bécsi állami levéltárban.)

[4]) A spanyol követ 1581 október 19-én Prágából írja: »La dieta de Ungria sera cierta, y es forzosa por dar satisfaction a los Ungaros, los quales se van inclinando cada dias, segun se sospecha al Rey de Polonia, por los buenos succesos que va tiniendo con el Moscovita.«

[5]) A spanyol követ november 16-án írja Prágából: »Se va difiriendo la dieta de Ungria, que siendo assignada para Sanct Martin, no se vee demostracion ninguna de partida, con gran admiracion de todos los que consideran las cosas; porque con la mala satisfaction que los Ungaros tienen de la milicia alemana, que esta en sus fronteras, y la mucha aficion a la buena fortuna y buen proceder del Rey de Polonia, jusgan por cosa necesaria, que el Emperador no la difiera; pues está desengan-

Csak deczember második felében érkezett Rudolf Bécsbe. Ez alatt a magyar rendek, kik most attól tartottak, hogy az országgyűlés ismét el fog halasztatni, még késedelmesebben és kevesebben, mint egyébkor, gyűlekeztek Pozsonyba.[1])

Az ország politikai hanyatlását alig tünteti föl bármi oly szembetünően, mint az országgyűlésre megjelent rendek lajstroma.

Meghivólevelek küldettek:

36 megyéhez és Horvátország rendeihez,

1 érsekhez és 10 püspökhöz,

9 zászlós úrhoz, 65 mágnáshoz, és 8 főrangú özvegyhez

5 préposthoz és 9 káptalanhoz,

27 tanácsos- és kir. táblai taghoz,

14 királyi városhoz és a hét bányavároshoz.[2])

És megjelentek:

19 megyének és Horvátország rendeinek követei,

1 érsek és 6 püspök,

12 zászlós úr és mágnás, 6 távollevő mágnás és özvegy követei,

2 prépost és 5 káptalan követei. A királyi személynök és 2 két itélőmester,

9 királyi város és a hét bányaváros követei. [3])

E szerint az alsó tábla 82, a főrendek táblája pedig csak 19 tagot számított.

Nagyrészt deczember végén már együtt voltak. Mivel híre járt, hogy a király Erneszt főherczeget fogja maga helyett Pozsonyba küldeni, január első napján küldöttséget, (melynek Telegdy Miklós püspök, Thurzó Elek, az egyik Ré-

nado que no le juntaran sin su presencia . . . E no solo es de temer el Rey de Polonia . . . pero tambien por la parte que tiene en Transilvania.«

[1]) A spanyol követ január 23-án Pozsonyból jelenti: »Han acudido menos hungaros de los que se pensaba, aunque ellos dicen, que la causa ha sido pensar que el Emperador difiriera la Dieta mas de lo que la ha diferido.«

[2]) Az 1582 végén készült jegyzék a bécsi udvari kamara ltárában.

[3]) Radeczy 1582 január 5-iki leveléhez mellékelve küldi a megjelent és útban lévő rendek jegyzékét. — A bécsi állami levéltárban.

vay és néhány városi követ valának tagjai), bocsátottak Bécsbe, mely a királyt fölkérje, hogy személyesen jelenjék meg. [1])

Rudolf január 4-én fogadta a küldöttséget, és kijelenté, hogy néhány nap mulva meg fog jelenni a rendek körében. És csakugyan, január 13-án, Erneszt főherczeg kiséretében, megérkezett Pozsonyba. A Duna partján az ország rendei élén a helytartó fogadta és üdvözölte. Ágyúk dörgése között lóháton vonúlt föl a várba. Istvánfy Miklós a történetiró, mint nádori helytartó, kivont karddal lovagolt előtte. [2])

A királyt a külhatalmaknak udvaránál székelő követei is kisérték: a pápai nuntius, a velenczei követ, továbbá Don Guillen de San Clemente spanyol követ, Renato Cato a ferrarai ügyviselő, és mások. [3])

Január 15-én az ország rendei a várlakba hivattak meg, hol a király jelenlétében fölolvastatott a *propositió.*

Bevezetésében, szokás szerint, a király tevékenységéről szól, melylyel az országot egykori hatalmába és jólétébe visszahelyezni igyekezik. Hogy e czélt ekkorig el nem érheté, a szerencsétlen viszonyok és a közbejött akadályok okozták. Mikor két év előtt, őt magát fontos ügyek Csehországban visszatartták, és Erneszt főherczeget küldé a magyar országgyűlésre, fölhivta a rendeket, hogy gondoskodjanak hazájok védelméről. Ha akkor intését meghallgatják, és kivánatait teljesítik, bizonyára megtalálták volna a gyógyszert azon bajok számára, a melyek miatt *nem ok nélkül* panaszkodnak, és elejét vették volna az azóta bekövetkezett szerencsétlenségek nagy részének. Néki, főleg az ország érdekeinek szempontjából, igen nehezére esett a rendek magaviselete. Mivel azonban, távolléte miatt, semmit sem tehetett, a megfelelő intézkedéseket akkorra kellett halasztania, a mikor személyesen megjelenhet az országban; bár időközben is, a maga erejéből, minden lehető módon

---

[1]) Radeczy püspöknek 1582 január 1-én a királyhoz intézett levele és a lőcsei követeknek január 8-iki jelentése.

[2]) A kassai követeknek január 5-iki és a lőcsei követeknek január 16-iki jelentésök. (A nevezett városok levéltárában.)

[3]) A két utóbbinak Pozsonyból küldött jelentéseit megőrzé a spanyol állami levéltár Simancasban, és az olasz k. állami levéltár Modenában; a velenczei követ jelentései a bécsi állami levéltárban.

törekedett az ország biztonságáról gondoskodni. Egyúttal azon volt, hogy mielőbb megtarthassa az országgyűlést; de egészségi·állapota és más fontos okok miatt, mostanáig el kellett halasztania. Mindez annál nagyobb fájdalmat okozott neki, minél mélyebb részvéttel viseltetik az ország lakosainak szerencsétlen sorsa iránt.

Reméli, hogy ez alkalommal sikerülni fog a panaszoknak és bajoknak okait megszüntetni, a népet az elnyomás alól fölszabadítani, a véghelyek oltalmáról és az igazság kiszolgáltatásáról, a belbéke és közbiztonság helyreállításáról gondoskodni.

A propositió ezután áttér a királyi kivánatok előadására melyek között első helyen az adó megszavazása áll. A megszokott modorban hangsúlyozza annak mellőzhetetlen szükségességét. Figyelmezteti a rendeket arra, hogy két esztendőn át nem fizettek adót. A jövő két esztendőre tehát, ha többet nem, legalább *hat-hat forintot* szavazzanak meg minden porta után, melyeknek új összeírása eszközöltessék; megállapitván, hogy a jobbágyok, kik az egy telek után járó szolgálatokat teljesítik, habár census nem fizetnek is, az adót tartozzanak fizetni. Fölmentve az adó fizetésétől csak az legyen, kinek háza elégett, vagy a ki elpusztult helyen új házat épített. A zsellér, ki saját házában lakik, az adónak felét, a ki másnak házában lakik, az adónak negyedrészét fizeti.

A rendek fölhivatnak, hogy az adó kivetése és behajtása körűl elharapózott visszaélések megszüntetéséről, az adóhátrálékok behajtásáról, a harminczadok és tizedek beszedésének szabályozásáról, a kereskedők szabad és bántatlan közlekedésének biztosításáról, a lengyel érczpénz kiküszöbölése tárgyában alkotott törvények végrehajtásáról, az arany és ezüst kivitelének meggátlásáról tanácskozzanak.

A várak megerősitésére, jobbágyaiknak tizenkét napi munkáját, minden 25 porta után kiállítandó egy kocsival, ajánlják föl; az ingyen munkák fölosztását és fölhasználását bizzák a királyra és helyettesére Erneszt főherczegre. Rendelkezzenek az ingyen munkák váltságdijaira vonatkozó számadások átvizsgálásáról. A kapitányokat és a várerődítési mun-

kák vezetőit hatalmazzák föl, hogy az épitkezési anyagot a szomszéd birtokosok erdeiből és kőbányáiból beszerezhessék.

A hadak tartására nézve és a fölkelés tárgyában, úgy szintén az önkénytes behódolások és a magyarországi hadak dúlásainak megakadályozása czéljából alkotott korábbi végzések megújitandók. Szabályozandó, hogy a jobbágyoknál beszállásolt katonák az élelmezés fejében mennyit fizessenek, és miként tegyenek eleget kötelezettségöknek.

A király megújítja az utolsó országgyülésen kifejezett azon kivánatát, hogy a katonaság soraiban meglazult fegyelem helyreállítása végett, katonai rendszabályokat, azok mintájára, melyek a németországi hadaknál gyakorlatban vannak, állapítsanak meg. Egyúttal törvény által intézkedjenek, hogy az államásaikról kapitányaik engedélye nélkül távozó katonákat senki se fogadja szolgálatába; és hogy a király vagy Erneszt főherczeg engedélye nélkül senki se léphessen idegen fejedelem szolgálatába.

Válaszszanak a rendek biztosokat, kik, az ausztriai és morvaországi rendek küldötteivel, az országos határok szabályozását, melyet a megelőző országgyülések ismételve sürgettek, végrehajtsák.

Végül a király néhány pontot vett föl a propositióba, melyek Slavoniát illették. Szükségesnek látta, hogy a kapronczai, breszti, litvanicsi és zredicskii várak megerősítésére nagyobb mérvű ingyen munkák fordíttassanak, és azokba nagyobb számú őrség helyeztessék. Minthogy továbbá Sziszek vára nagy fontossággal bír, és föntartására a szomszéd tartományok is áldoznak, kivánatos, hogy a zágrábi káptalannak földesúri hatósága alól kivétessék; minélfogva fölhivja a rendeket, tanácskozzanak arról, mikép lehetne a káptalant, akár Slavoniában, akár Magyarországban (»mert mindkét ország — úgy mond — egy testet képez«) más birtokokkal kárpótolni, Sziszeket pedig a bán hatósága alá helyezni. Az is eldöntendő, vajjon Topuszka várának ellátásáról a zágrábi püspök gondoskodjék; vagy a vár jövedelmei a püspököktől elvétetvén, a bánnak adassanak át; vagy pedig a vár, mint szükségtelen, leromboltassék? Hasonlókép tárgyalandó az a kérdés, vajjon,

Hrasztovicza várának elhatározott lerombolása haladék nélkül végrehajtassék-e?

A király fölhivja a rendek figyelmét arra is, hogy a bán tekintélyének emeléséről, úgy szintén a véghelyek élelmezésének megkönnyítéséről intézkedjenek.

Egyébkint a rendeknek szabadságukban áll a magok részéről is mindazt előterjeszteni, a mit a közjó előmozdítására és az ország nyugalmának biztosítására alkalmasnak vélnek, vagy a minek orvoslását szükségesnek látják; újolag biztosítva őket jóakaratáról, és bizalmát fejezve ki hűségök iránt. [1])

Az országgyűlés, más nap, (január 16.) tartotta első ülését. A jelenlévő rendek összeirattak. Az igazolás alkalmával kitünt, hogy a távollevő Homonnai Gáspár oly egyént küldött képviselőjeűl, a ki egy nemes ember meggyilkolása miatt vád alatt állott volt. Oly nagy volt e miatt a fölháborodás, hogy a követet azonnal kiüzték az ülésteremből.

Ugyanezen ülésből a királyhoz küldöttség bocsáttatott, mely a propositióban kifejezett atyai gondoskodásáért a rendek köszönetét tolmácsolá. [2])

De ez csak az udvariasság külső ténye vala. A megjelent rendek többségét ugyanazon szellem vezérlé, mely az utolsó országgyűlés eredménytelen föloszlását vonta maga után: elkeseredés a nemzet szabadságainak folytonos megsértése, az idegen befolyás elhatalmasodása, az országgyűlések erőfeszítésének sikertelensége fölött.

Ily körűlmények között, a tanácskozások csakhamar elvesztve a higgadt eszmecsere jellemét, szenvedélyes küzdelmek, zajos viták és zavarteljes jelenetek színhelyévé tették az országgyülést.

---

[1]) A bécsi állami levéltárban a propositiónak két különböző fogalmazata van meg. De az egyiken a következő jegyzet áll: »Disz Conceps ist in etlichen Artikeln geendert worden.« Tehát a másik példányt terjesztették elő.

[2]) A *lőcsei* követek január 16-án irják: »Homonnai Gasparus abgesandten hat man heit des Tags, wie man die Status ordentlich beschrieben, auszem Landhaus gejagt . . . Heit bedancken sich drauff Status et Ordines«, holnap kezdik a tárgyalást.

Az ellenzék, régi taktikáját követve, kijelenté, hogy a propositiók tárgyalásába nem bocsátkozik, mig a király a sérelmek orvoslása és a nemzeti szabadságok biztosítása iránt megnyugtató intézkedéseket nem tesz.

A főpapok egy része az ellenzékhez csatlakozott. A városok követei az udvar intentióit támogató párthoz csatlakoztak, a mely csakhamar némi előnyt tudott kivívni; a mennyiben kivitte, hogy a királyi kivánatok — az adóügyet kivéve — a sérelmekkel egy időben tárgyaltassanak, és a határozatok együtt terjesztessenek föl.[1])

Mindazáltal a gyűlés körében ezután sem csillapodott le az izgatottság, melyet más incidensek is növeltek.

Például, január 24-én, a királyi helytartó lakásán tartott ülésben *Sailer Márton,* Lőcseváros egyik követe, elpanaszolá azon sérelmeket, melyeket a városok polgárai, szabadságaikban, különösen a vámok és harminczadok tekintetében, úgy az uraktól, mint a királyi tisztviselőktől szenvednek.

Erre *Bornemisza György* kelt föl, és azzal a váddal állott elő, hogy a városok a magyar elemnek ellenségei, magyaroknak nem adnak polgárjogot és nem engedik meg, hogy polgárok özvegyeit nőűl vegyék; sőt még a magyar kolduló deákokat is, kik házaikban énekelnek, elűzik.

Batthyányi Boldizsár hasonlókép nyilatkozott.

Ezek után a gyűlés a városi követek előterjesztése fölött napirendre tért.[2])

A rendek első fölirata január utolsó napjaiban adatott át a királynak.[3])

Első részét a rendek sérelmei és ezekkel kapcsolatos kivánatai töltik be. Fölkérik a királyt, hogy a katonai hivatalokra magyarokat alkalmazzon; a katonák erőszakoskodásai-

---

[1]) A lőcsei követek január 21-én írják, hogy a rendek »zwei Tag haben sie hinbracht mit Geschrey, sie wolten, ehedem Ihre Maiestät wolten ihre supplication gnedigist erhören, demnach anheben von Ihrer Majestat Proposition zu handeln.«

[2]) A lőcsei követek január 29-iki jelentése.

[3]) Január 30-án már megteszik rá a német tanácsosok észrevételeiket; a miből következtetjük, hogy 28-án vagy 29-én adatott át a királynak.

és zsarolásainak vegye elejét; a fölvidéken és Kanizsán állomásozó német lovasokat távolítsa el; ne engedje, hogy a kapitányok az igazságszolgáltatásba avatkozzanak; a magyar cancellariát és a magyar tanácsot alakítsa át, visszaadva megillető hatáskörét; intézkedjék, hogy a cancellaria utján kibocsátott rendeletek előtt az idegen származású kapitányok is hajoljanak meg; gondoskodjék a véghelyek kellő fölszereléséről és ellátásáról; ne engedje, hogy a várerődítéseknél alkalmazott építészek tétlenűl töltsék az időt; az üresedésben levő főpapi javadalmakat és világi hivatalokat töltse be; a nyolczadi és helytartói törvényszékeknek a szokott időben megtartását rendelje el; ne engedje, hogy a kamara által bérlett tizedek beszedésénél a kapitányok és kamarai tisztviselők a népet zsarolják; gondoskodjék, hogy a várakhoz tartozó birtokok jól kezeltessenek; a nemesek magvaszakadtával a koronára szálló jószágokat adományozza érdemes hazafiaknak; a harminczad beszedésénél szokásba jött visszaéléseket szüntesse meg; az egyes megyék, városok és magánosok által az 1580-dik évi országgyűlésen bemutatott panaszokat mielőbb orvosolja.

A rendek ezután áttérve a királyi propositióra, kijelentik, hogy készek adót megajánlani, de előbb biztosíttatni óhajtanak az iránt, hogy a király orvosolni fogja sérelmeiket; mihelyt ez megtörtént, a mennyire lehetséges, teljesíteni fogják a királyi kivánatokat. Ez eljárást a közjó követeli tőlök; nem daczból határozták el magokat arra.

A harminczadok tárgyában föntartatni kivánják azt a régi gyakorlatot, hogy az ország határain belűl áruitól senki se fizessen harminczadot; ellenben ezt fizetni kötelesek a *jobbágyok,* kik az országból bármit kivisznek. A dugárusok megbüntetése az ország rendes biráihoz tartozzék, nem pedig a kamarához, mely nem lehet egy személyben vádló és biró. A harminczadok tiszti állomásaira a király magyarokat nevezzen ki, és a magyar kamara hatósága alá helyezze őket. Minthogy pedig a fölvidéken a harminczadokat gyakran egy helyről a másikra teszik át, és új vámokat állítanak föl; a király hozzon be állandó szervezetet, és a vám-tételeket közölje a rendekkel; az apróbb czikkek, melyeket az urak és nemesek saját használatukra szállíttatnak, úgyszintén az uraknak és ne-

meseknek saját birtokaikon nevelt marhák vám-mentesek legyenek.

A földbirtokosokat, kik az utakat keskenyebbekké teszik, oly czélból, hogy az áthajtott marha annál könnyebben téved-jen szántóföldjeikre, és így a kereskedőket zálogolhassák, az alispánok büntessék meg.

A rendek megegyeznek, hogy az új gyakorlat, mely szerint némely földbirtokosok az árúmegállitás jogczimén, a kereskedőktől tizedet vagy kilenczedet hajtanak be, szüntettessék meg, és e tekintetben a korábbi törvények maradjanak érvényben.

A hidak és utak föuntartására és a száraz vámok eltörlésére nézve megújítják az 1566-ik évi országgyűlésen alkotott törvényeket, oly hozzáadással, hogy a mennyiben valamely város, mezőváros vagy falú nem képes a hidak és utak föntartására, a szomszéd helyeknek közremüködését igénybe veheti.

A király kivánságát, hogy a birtokosok magvaszakadtával a koronára szállott jószágok tárgyában fönnforgó perek soron kivül az országbiró által tárgyaltassanak: a rendek nem teljesíthetik, hanem ragaszkodnak az 1578-ik évi országgyűlésen hozott végzésökhöz.

A tizedek tárgyában is az utolsó országgyűlésen alkotott törvényt újitják meg. Mivel pedig az egri tizedek beszedésénél sok csalás fordúlt elő: azt ajánlják, hogy minden tizedszedő mellé egy nemes csatoltassék, ki azt ellenőrizze és kimutatásait az illető megyének küldje be; továbbá a szepesi kamara által bérelt egri tizedeket, a mennyiben a távolság miatt beszedésök nehézséggel jár, hagyja az illető földbirtokosoknál; az oláhok és ruthenek, úgyszintén az elpusztult helyeken a nemesek által megtelepített jobbágyok kötelesek legyenek tizedet fizedni; a nádudvari kerület tizedei iránt, az 1563-ik évi törvényre hivatkoznak.

Minthogy magok a királyi tisztviselők a magyar aranyokat és tallérokat kiviszik Lengyelországba, a hol nagyobb értékök van mint Magyarországban, és ide be hozzák a kisebb értékű lengyel pénzt; minthogy továbbá a lengyel pénz a fölvidéken annyira elszaporodott, hogy a forgalomból való kizárása sokakat megkárositana: e bajok megszüntetésére legczélsze-

rűbb eszköznek azt tartják, hogy a király minden országaiban egyforma értékű pénzt verettessen; ekként ugyanis a magyar pénz a külföldön, és az idegen pénz Magyarországban akadály nélkűl hozható forgalomba; továbbá kivánatos, hogy a király az aprópénzt nagyobb mennyiségben verettesse.

Az arany és ezüst kivitelének megakadályozását a rendek is szükségesnek tartják; de figyelmeztetik a királyt, hogy saját tisztjei a bányavárosokból minden aranyat és ezüstöt Ausztriába visznek ki. Emiatt kérik, hogy a király lássa el az országot elegendő magyar pénzzel, és a bányákat a magyar kamarának rendelje alá.

Ingyen munkákat, az 1578-iki törvények által szabályozott módon, 12 napra szavaznak meg; egyúttal ajánlkoznak, hogy azok behajtásáról és hovafordításáról, általán a véghelyek megerősítéséről ezentúl magok fognak gondoskodni.

Az erődítési munkálatokhoz szükséges épületanyagoknak beszerzésére vonatkozólag, az 1563-ik évi országgyűlés végzéseire utalnak.

Az állandó hadak, a fölkelés, az önkénytes behódolások és a katonák kalandozásai tárgyában, a fönnálló törvényeket megerősítik.

A legelőkre kirendelt lovas katonák kicsapongásainak megszüntetésére, szükségesnek látják, hogy határoztassék meg az időpont, a melytől fogva és a meddig a legelőkön tartózkodjanak; továbbá szabályoztassék azon mód, miként elégíttessék ki az őket élelmező jobbágyokat.

Az állomásaikról engedély nélkűl távozó katonák megbüntetéséről az 1552-ik évi törvény intézkedik. A rendek azon nézetben vannak, hogy a nemes ifjakat, kik tapasztalatok szerzése végett, idegen országokban óhajtanak hadi szolgálatba lépni, szándékuk végrehajtásában nem kell akadályozni.

A határok szabályozására a rendek megválasztották biztosaikat, és azoknak névsorát bemutatják. Egyúttal kivánják, hogy Szepesmegyében a király területe és a Lengyelországnak elzálogosított városok között is újra szabályoztassanak a határok; a slavoniai rendek pedig hívassanak föl, hogy saját tartományuk határainak szabályozására biztosokat küldjenek ki. A

slavoniai véghelyeket illető előterjesztések szintén azon tartomány gyűlésén vétessenek tárgyalás alá.

A király kérje föl az erdélyi vajdát, hogy a fönnálló egyességhez alkalmazza magát, és a magyarországi alattvalókat mindennemű zaklatásoktól óvja meg.

A rendek előadják a nehézségeket, melyekkel az élelmiszereknek és takarmánynak szállítása a véghelyek számára össze van kötve és azoknak megszüntetésére csak egy módot ismernek, azt, hogy mindent készpénzzel kell kifizetni.

A nyolczadi és helytartói törvényszékek üléseiben a birák teljes számmal jelenjenek meg.

Felkérik a királyt, hogy a 13 szepesi város kiváltása iránt a lengyel királylyal, az Ausztriának elzálogosított várak visszaszerzése iránt az ausztriai rendekkel tárgyalásokat indítson; és akadályozza meg, hogy a földesuraiktól megszökött jobbágyokat Ausztriában befogadják. [1])

A király, miután a fölirat tartalmával megismerkedett, fölhívta az országgyűlést, hogy küldöttséget bocsásson hozzá.

Az előtte megjelent rendeket nyájas és szivélyes szavakkal intette, hogy az adó-ügy tárgyalását ne halaszszák el, minthogy annak elintézésétől föltételeztetik számos sérelem orvoslása; mihelyt erre nézve határozatot hoztak, ő is, a mennyire lehetséges, eleget fog tenni hozzá intézett kérelmeiknek. [2])

Azonban a királyi üzenet nem volt képes megállapodásától eltériteni a köznemességet. És mikor szavazásra bocsáttatott a kérdés: vajjon az alsó tábla hajlandó-e az adó megajánlásáról tanácskozni; a megyei követek mindnyájan nemmel szavaztak; sőt a városi követek közől is — bár a királyi

---

[1]) A föliratot, sajnos, nem őrizték meg a levéltárak. Tartalmát a pozsonyi kamarának, továbbá az udvari kamara és haditanács Pozsonyban jelenlevő tagjainak jelentései ismertetik meg velünk. Mind a három a bécsi állami levéltárban.

[2]) A kassai követek február 5-én irják, hogy a fölirat kivánataira »ist ihr Majestät nicht eingegangen, sondern hinwiederumb uns hierauff begert, mundtlich den geordneten, Abgesandten in Presburger Schloss eine freindliche libliche Vermanung gethan, man sollte doch die dicam, als das, davon das andere dependirt, nicht hindan setzen, sondern fleissig davon handln....«

helytartó egyenként magához hivatá őket, hogy megnyerje — a nagyszombatiak és sopronyiak a köznemességhez csatlakoztak.[1])

Ezen határozatot ismét küldöttség vitte meg a királynak, a ki élő szóval és irásban is, újólag kérte a rendeket, hogy teljesítsék kivánatát. »Minthogy — igy szólott — igazságos és méltányos, a mit kérek, és a ti előnyötök, az ország java, nem pedig a magam haszna lebeg szemem előtt: kérlek titeket, tanácskozzatok az adó megajánlásáról.« [2])

A király intéseinek, a helytartó és a személynök rábeszéléseinek meg volt az a hatása, hogy azokat az egyházi és világi urakat, a kik előbb az ellenzékhez csatlakoztak volt, attól elvonták;[3]) mind a mellett a kormánypárt még mindig jelentéktelen kisebbséget képezett. Az ápril 4-én történt újabb szavazás alkalmával, több mint száz szavazó közűl, csak 24-en szavaztak a király kivánatának teljesítésére.[4])

---

[1]) A kassai követek idézett jelentése.

[2]) »Rogo vos, cum aequum et iustum sit quod peto, non in meum, sed vestrum et Regni usum, de eo, scilicet dica tractate.« Ugyanott.

[3]) A kassai követek idézett jelentésőkben folytatólag irják: »Die Praelaten und Magnifici auch die Pröbest die zufor bey dem Landt waren, kamen auff unsere Meynung und erboten sich sampt und mit uns zueheben nach Vörmögen . . . Hat uns wiederumb Herr Locumtenens in seynen Meyrhoff fordern lassen, undt höchlich gewarnet, wir sollen durchaus nicht abweichen, sondern in der ersten Meynung verbleiben . . . Welches wir dann gethan undt also etwan zwanzig oder vier und zwanzig vota ohne die Landtherrn undt Praelaten zusammenkommen, welches wegen uns die Landtschafft sehr zuwieder worden. Die Praelaten aber undt Magnifici lassen sie ohne Unterlass ermanen, anzeigendt, es werde nichts Gutes erfolgen, man sollte doch Ihr Majestät Bedacht haben, die nicht allein Ungerischer König, sondern auch Römischer Kaiser weren, so hetten sie Ihr Majestät willig erwölt, er aber sie nicht mit Gewalt gezwungen, so sey es billig ihm zur Erhaltung ihrer undt des Landes contribuiren. Aber durchaus nichts, alles in Windt und umbsonst, das nicht Wunder wen der Herr Personalis thet wie Moses, der wegen des Volcks Starrheit die Taffeln zue der Erden warff.«

[4]) A szavazás eredményéről a *ferrarai* követnek február 6-án kelt jelentése tudósít: »Hieri l'altro, trattandosi da quei che di presente hanno voto nella Dieta, che sono piu di cento, . . . se si dovea risolvere a fatto avanti le proposte dell'Imperatore, o pur perseverare nel volere essere sgravati prima, che prestare altro alla Maesta sua, fu colta l'opinione di tutti, nella quale non se ritrovarone altri che 24 che sentissero in favore

A király magához hivatta tanácsosait, a kik a legnagyobb tekintélylyel és népszerűséggel bírtak: *Nádasdy Ferenczet*, *Révay Ferenczet*, *Forgách Simont* és *Pálffy Miklóst*. Kijelenté előttök, hogy mihelyt az országgyűlés az adót megszavazta, úgy az országos, mint a magán sérelmek tárgyában kielégítő intézkedéseket fog tenni. Háromszor ismételé e szót »igérem« — »promitto«.

Ezek a február 7-én tartott elegyes űlésen adták elő a királyi nyilatkozatot, és részletekre menve, biztos kilátásba helyezték, hogy a király ezentúl »a mennyire lehetséges, magyar tisztviselőket fog alkalmazni, és a véghelyekben magyar hadakat fog tartani.«

Előadásukat hathatósan támogatta *Draskovics György* bibornok, királyi cancellár, ki »az Istenre« kérte a rendeket, hogy ne ellenezzék tovább az adóügy elintézését; legyenek tekintettel úgy a királyra, mint azon társaikra is, a kik a költségből kifogyva, eredmény nélkül kénytelenek haza térni. [1])

del Re.« A *velenczei* követ is február 6-án írja: »Nella ballotatione non furono trovate piu di XXIIII balle a favore della Mtá Sua.«

[1]) A *kassai* követek február 8-án irják: »Heuttiges Tages (a margón áll: 7 februarii) ist vom Hern Draskowits Ihr Majestät Cancellario umb Gottes Willen begeret worden und gebetten in allgemeiner Versammlung, das Landt wölle doch auff Ihr Majestät Begeren, als viel möglich eingehen, dann es wern Ihr Majestät genzlichen gedacht auff jedes nach Vermögen abzuhelffen; sie solten auch gedenken auff diejenigen, die wegen Abgang der Zerung schon verrasen hetten müssen, dieweil keine Execution oder Entrichtung auff ihres Supplicieren erfolget, welches wahrlich Ihr Majestät selbst heutte beklaget; zue dreyen malen Herrn Nadasdy, Reway Francisco, Forgach Simoni und Palfy . . . abzuhelffen promittiret, auch in Seiner Majestät Namen zuepromittiren befolhen. Haben solches mündtlichen redender Ihr Majestät zugehöret. Neben dem: Desiderant Status et Ordines Regni sua sarta et tecta a me resuruari privilegia et immunitates; quanto magis Regiam et Imperatoriam authoritatem conuelli aequum non est.« — A *lőcsei* követek pedig február 9-én: »Ihre Majestät fürgeben, sie wollten sich nur wegen der dica . . . resolvirn, Sie wollten gnädigest alle Landts gemeine und privat Beschwär wegnehmen, mit dreifachem promitto . . . Hat zuvor Ihre Majestät angelobt, und in Ihrem Namen Ihre Rät der Landschafft angeluben, Sie wolten ungerische Amptleit so meglich . . . nennen, hungrish Volck in statt der deutschen halten.« — Ezen eseményekről *Istvánfy* is történeti munkájában (XXV. könyv) röviden említést tesz.

Ezen utóbbi tekintet, úgy látszik, nem csekély nyomatékkal bírt a megyei követek előtt, a kik már türelmetlenűl várták az országgyűlés befejezését.

Így történt, hogy másnap, február 8-án, midőn a ferencziek kolostorában tartott elegyes ülésben egy újabb királyi leirat fölolvastatott, az országgyülés a folyó 1852-ik esztendőre két forintot szavazott meg. De a köznemesség óhajtására kimondatott, hogy ezen ajánlatot szabad akaratból, nem kötelességből teszik; és érvénytelennek tekintik azon esetre, ha a király a sérelmek orvoslása iránt tett igéretét nem teljesíti.[1])

Már másnap érkezett le az országgyűléshez a király válasza, úgy az adó-ajánlatra, mint a rendek első föliratára.

A megajánlott két forinttal nem elégedett meg; ismételé a propositióban kifejezett azon kívánatát, hogy a rendek két esztendőre 6—6 forintot szavazzanak meg.[2])

Még inkább, mint ezen kivánat, kelté föl a csalódás érzetét a gyűlés körében, a sérelmek tárgyában adott királyi válasz, bár mérsékelt és kiméletes hang vonúlt rajta keresztül.

A király kijelenti, hogy »kegyelmesen értette meg« a propositiójára adott választ. A rendek hűségét soha sem vonta kétségbe; meg van győződve, hogy alattvalói kötelességeiket ezentúl is lelkiismeretesen teljesítendik. Viszont ő maga is, úgy a közjót, mint a magánosok érdekeit, mindig kiváló figyelmére fogja méltatni.

Élénk emlékezetében van az, a mit az utolsó országgyűlésen a rendek által fölterjesztett sérelmek tárgyában kinyilatkoztatott. Hogy mindazáltal az a mit kilátásba helyezett, nem ment teljesedésbe, a sérelmek nincsenek megszüntetve: a

---

[1]) A *kassai* követek február 8-án irják: »Diesen Tag, nemlichen den 8 februarii ist wiederumb eine allgemeine Versamlung geschehen in Kloster, da man Ihr Majestät Schreiben vorlesen, hernach per voces beschlossen worden, das man Ihr Majestät in der dica ditts Jahr 2 fl. geben soll, auff zwehen termin, doch nicht als debito, sondern libera collatione, wie es die Regnicolae fürgebracht; da aber Ihr Majestät nicht Ihrer Zuesag eine Volziehung than wurde, wolten si nachmals durchaus etwas zu geben nicht eingehen.«

[2]) A *lőcsei* követek február 9-iki jelentése. Az adó tárgyában váltott föl- és leiratokat nem bírjuk.

szerencsétlen időviszonyoknak és a királyra nehezedő súlyos kötelességeknek tulajdonítsák. Ugyanis a katonaság zsoldjának rendetlen fizetéséből származik a bajok legnagyobb része.

Áttérve a rendek kívánataira, kijelenti, hogy a katonai hivatalokra, éppen az ország érdekében, idegeneket is kell alkalmaznia. Ismételi azon okokat, melyeket már az utolsó országgyűlésen fölhozott. Azonban a magyarok soha sem voltak ezen hivatalokból kizárva. És, példáúl, az egri és kanizsai kapitányságokat, melyek a legjelentékenyebbek, több magyar, mint idegen viselte. Jelenleg is tárgyalásokat folytat Zrínyi Györgygyel és Nádasdy Ferenczczel, oly czélból, hogy ez a dunántúli főkapitányságot, amaz a kanizsai kapitányságot vállalja el. A király teljes bizalommal viseltetik a magyarországi rendek hűsége, állhatatossága és hősies erényei iránt; minélfogva hőn óhajtja az országot oly állapotban látni, hogy védelmére a magyarok elégségesek és az idegenek nélkülözhetők legyenek.

A katonák kihágásairól és zsarolásairól élénk fájdalommal értesűl. Mivel pedig azokat leginkább a katonaság zsoldjának rendetlen kifizetése okozza, gondoskodni fog a zsoldnak pontos fizetéséről, és a szigorú fegyelemnek a katonaság soraiban behozataláról. Egyúttal fölhivja a rendeket, válaszszanak körükből biztosokat, kik a királyi tisztviselőkkel a teendők iránt tanácskozzanak. A király ugyanis óhajtja, hogy a katonák által okozott károk büntetés és kártérítés nélkül ne maradjanak. Rendeletet fog kibocsátani, hogy a fölvidéken és Kanizsán elhelyezett német lovasok, a kik eddig legtöbb panaszra adtak okot, minden kicsapongástól tartózkodjanak; sőt kész azokat, ha a rendek kivánják, mihelyt lehetséges, elbocsátani. A jövőben megüresedő kapitányságok betöltésénél magyarországi alattvalóira különös tekintettel leend.

Arról, hogy a kapitányok az igazság kiszolgáltatásába avatkoznak, hiteles tudósítások nem érkeztek hozzá. De ha a rendek panasza alapos, arra magok a magyar urak és nemesek adnak okot, a kik viszályaik kiegyenlítésében nem mindig a rendes eszközöket használják, és a kapitányok közvetítését veszik igénybe. Azonban el fogja rendelni, hogy jövőre királyi engedély nélkül a közvetitést ne vállalják el.

A magyar cancellária és a királyi tanács hatáskörére nézve, utal az 1569-ik évi országgyűlés végzésére és az utolsó országgyűlésen adott saját nyilatkozatára. Ujra fölhivja a rendeket, gondoskodjanak arról, hogy néhány magyar tanácsos állandón az udvarnál tartózkodjék, a kikkel a király a »tisztán magyar ügyekben« — a melyek t. i. »az igazság kiszolgáltatását, az ország jogait és szabadságait illetik« — tanácskozhassék. Egyuttal rendelkezni fog, hogy a »többi magyar ügyek, melyek a hadi tanács, vagy az udvari kamara illetőségéhez tartoznak, »minél gyorsabban intéztessenek el, hogy a rendeknek panaszra okuk ne legyen.

A rendek a miatt is panaszt emelnek, hogy a magyar cancellár utján kibocsátott rendeletek megvetéssel visszautasíttatnak. A mennyiben ez a német kapitányok és tisztviselők részéről történnék, a rendek jól tudják, hogy azok kiknek vannak alárendelve; és a király kész mindenkor igazságot szolgáltatni.

A véghelyek föntartására, a király úgy a német birodalom, mint saját országainak és tartományainak rendeitől lehetőleg bőséges segélyt igyekszik kieszközölni. Kivánatos, hogy e tekintetben a magyar rendek jó példát adjanak.

Hogy az erődítési munkálatok vezetői gyakran hosszabb időn át tétlenül töltötték az időt, a költségek hiányából keletkezett; igyekezni fog, hogy jövőre minden fölösleges költekezés mellőztessék.

Az üresedésben levő egyházi és világi hivatalok betöltéséről mielőbb határozni fog, úgy hogy a rendeknek erre nézve többé panaszra okuk ne legyen.

Rendelkezni fog, hogy a nyolczadi és helytartói törvényszékek a meghatározott időben összejőjjenek; hogy a tizedek beszedésénél a jobbágyok minden zsarolástól megkíméltessenek; hogy a várakhoz tartozó jószágok jól kezeltessenek.

A király elismeri, hogy a koronára szállott jószágok egy része elárusíttatott; de a befolyt jövedelem a közszükségekre fordíttatott. És habár nem létezik törvény, mely a királyt arra kötelezi, hogy az ily jószágokat eladományozza; elődeinek példáját követve, nem mulasztandja el híveinek jó szolgálatait ily módon megjutalmazni; elvárja mindazáltal, hogy azt úgy

fogják tekinteni, mint királyi bőkezüségének nyilatkozatát, nem pedig úgy, mint kötelességének teljesítését.

A harminczadok körül elhatalmasodott visszaélések iránt bővebb fölvilágosítást kér; és ha meg fog győződni arról, hogy tisztviselői törvénytelen eljárást követtek, a büntetést nem fogják elkerülni.

Az 1580-ik évi országgyülésen, a megyék, városok és magánosok által bemutatott panaszok, annak idejében, megfelelő elintézést nyertek. Azok, kiknek sérelmei ekkorig még nem orvosoltattak, újra előterjeszthetik; a király igyekezni fog azokat a lehetőség szerint orvosolni.

A harminczadok tárgyában el nem térhet az eddigi gyakorlattól, mely szerint a török területről, vagy Erdélyből a király területére bevitt áruczikkek is harminczad alá esnek; minthogy a törökök és erdélyiek is a király területéről bevitt áruczikkeken megveszik a harminczadot.

A rendek jóváhagyák, hogy a jobbágyok által az országból kivitt marhák és áruczikkek után harminczad szedessék be. A király fölteszi, hogy ezen nyilatkozattal nem azt akarják kimondani, hogy a nemesek szabadon űzhetnek kereskedést, és csak a jobbágyok kötelesek harminczadot fizetni; elkezőleg az igazság azt követeli, hogy a kereskedést űző nemesek és nem-nemesek között semmi különbség se legyen. Az sem engedhető meg, hogy a nemesek saját birtokaik termesztményei után a harminczadot fizetni ne tartozzanak. A kamara bíráskodási jogot csak az 1555-ik országgyűlés által meghatározott esetekben vesz igénybe, s akkor is a törvény követelései szerint a jogban jártas férfiak közreműködésével él. A rendek kérésére, a király kész velök közölni a vámtételek lajstromát.

A rendek gondoskodjanak arról, hogy az urak és nemesek a birtokaikon átvezető utakat hagyják meg régi állapotjukban és ne tegyék keskenyebbekké; a mennyiben pedig az átvonuló kereskedőket zaklatni vagy megkárosítani merészelik, az alispán a károsultaknak haladék nélkül szolgáltasson igazságot.

Az áru megállítási jog mikénti gyakorlására, Zsigmond, Mátyás és II. Ulászló törvényei mérvadók; azon visszaélés,

mely szerint némely urak tizedet vagy kilenczedet követelnek a kereskedőktől, megszüntetendő.

A hidak föntartása tárgyában hozott végzést jóváhagyja, oly megjegyzéssel, hogy az alispánokra, kik kötelességöket ez irányban nem teljesítik, büntetést kell szabni.

A száraz vámok eltörlésében megnyugszik.

A király megújitja a koronára szállott jószágok körül fölmerülő perek tárgyában kifejezett kivánatát, mely a régi törvényeken alapszik, és úgy a fiscus, mint az egész ország érdekeivel is összhangzásban van. Ha pedig a rendek a király kivánatát teljesíteni állhatatosan vonakodnak, azt mindenesetre határozzák el, hogy ezen perek a többieket megelőzőleg vétessenek tárgyalás alá.

A tizedek behajtása tárgyában az 1547 és 48-ik évi törvények megtartandók. Arra nézve, hogy minden tizedszedő mellé egy esküdt nemes adassék, megfontolandó, hogy ez sok költséggel és kevés haszonnal járna. Elégségesnek tartja, ha tizedszedőkké megbizható egyének neveztetnek. Az Egervárától távol eső tizedek bérlését az illető földesuraknak át fogja engedni. Méltányos, hogy a ruthének, oláhok és ráczok a tizedek fizetésétől ne legyenek fölmentve. Egyébkint az 1563 és 1574. évi törvényczikkek épségben maradnak.

A király, miután tudomására hozatott, hogy magok a tisztviselők hozták be a lengyel pénzt, vizsgálatot rendelt, a mely azonban a vádat nem igazolta. A rendek azon nyilatkozata, hogy a lengyel pénzt a rendek nagy kára nélkül nem lehet kiküszöbölni, az 1578-ik évi törvénynyel és a király által kibocsátott rendeletekkel ellentétben áll; a rendek azon javaslata pedig, hogy a király minden országaiban egyenlő pénzt verettessen, sok nehézséggel van összekapcsolva; ennélfogva ezen ügyet újólag tárgyalás alá kell venni; a király a bajok orvoslására legczélszerűbbnek látja az 1578-ik évi törvények végrehajtását.

Az arany és ezüst kivitelének megakadályozását, és e czélból az 1550-ik évi törvény megújítását helyesli. A bányák kezelési módjának megváltoztatása a legnagyobb hátrányokat vonná maga után; mindazáltal a király mindent meg fog tenni, hogy a bányákat lehetőleg jó állapotba hozza.

A fölajánlott ingyen munkákat kegyelmesen elfogadja. Megnyugszik abban is, hogy azoknak kezelését a rendek magokra vállalják; de kívánja, hogy nevezzék meg azon egyéneket, a kik hivatva lesznek az ingyen munkák váltságdíját a megfelelő véghelyekre fordítani. Hassanak oda, hogy az ingyen munkákat mindenütt pénzen váltsák meg. Az erődítési munkálatoknál úgy a rendek, mint az építészek alkalmazkodjanak a már megállapított tervekhez. A megelőző országgyűléseken megszavazott és le nem szolgált ingyen munkák behajtására küldjenek ki a rendek külön biztosokat.

Azon helyeknek kijelölését, melyekre az ingyen munkák és azok fejében befolyt összegek fordíttassanak, bízzák a királyra és távollétében Erneszt főherczegre. Ha pedig erre rá nem állanak, a király megelégszik, ha a rendek biztosokat küldenek ki, s ezek a hadi tanácsosokkal egyetértőleg fognak eljárni.

Helyesli, hogy az épitési anyagnak beszerzése iránt az 1563-ik évi végzés érvényben maradjon. Az állandó hadak a fönnálló törvények értelmében tartassanak; az urak és nemesek rendesen szolgáltassák ki az általok állitott katonák zsoldját; azoktól, kik kötelezettségeiknek nem felelnek meg, a főkapitányok kétszeresen hajtsák be a meg nem fizetett összeget; a makacsok ellen pedig a legsúlyosabb büntetéseket alkalmazzák.

Az önkénytes behódolások tárgyában ragaszkodik a propositióban kifejezett kivánatához. A rendek állapítsák meg, hogy a kik önkényt behódolnak, azután is az egész adót tartoznak megfizetni. Hasonlóképen újolag fölhivja a rendeket, szabjanak büntetést az urakra és nemesekre, a kik a király, vagy a véghelyek parancsnokainak engedélye nélkül az ellenséges területre betörést intéznek. A hajdúknak és kósza katonáknak megfékezését az ország nyugalmának biztosítása követeli.

A határnapot, mikor küldessenek a lovasok a legelőkre, nem lehet meghatározni; ez az időjárástól függ. Méltányos, hogy azon katonák, a kik zsoldjukat pontosan kapják, az élelmiszerek árát azonnal kifizessék; de azokra nézve, a kik zsoldjukat nem kapják meg, oly intézkedéseket kell tenni, hogy nekik a jobbágyok a szükségeseket előlegezzék.

Hogy a katonák állomásaikat el ne hagyhassák, esküt kell tőlök követelni, a melynek mintáját a király a rendekkel közli.

A király nem teljesítheti a rendek azon kívánatát, hogy a nemes ifjaknak álljon szabadságukban külhatalmak katonai szolgálatába lépni. Ez ugyanis veszélylyel járna. A nemesek más katonákat is vinnének magokkal, és tetemesen megfogyna azoknak száma, a kikre az ország védelmében szükség van. A nemes ifjak helyesebben járnak el, ha szorongatott hazájuk védelmére ajánlják föl szolgálatukat. Tapasztalatok szerzésére itt is elég alkalom nyilik. Egyébkint, ha a királyhoz fordulnak engedélyért, hogy külföldi hadseregbe léphessenek, a körülményekhez képest meg fogja azt adni. Ezek után sürgeti, szabjon az országgyűlés büntetést azokra, kik a király engedelme nélkül lépnek külföldi szolgálatba, vagy másokat csábítanak arra.

A király azon lesz, hogy az országos határok szabályozására kiküldött bizottságok mielőbb eljárhassanak megbizatásukban. A Szepességben nem rég fölállított határvonal megváltoztatása a királyi tekintély csorbításával járna; de a rendek kiküldhetnek bizottságot, mely az ügyet megvizsgálja. Helyesli, hogy a slavoniai rendek némely határkérdés elintézésére biztosokat küldjenek ki.

Az erdélyi vajdát föl fogja szólítani, hogy a király alattvalóit ne engedje zaklattatni.

Megegyezik abban, hogy slavoniai véghelyekre vonatkozó királyi javaslatok a slavoniai gyülésen tárgyaltassanak.

Az élelmiszereknek a véghelyekre elégséges mennyiségben szállítása mellőzhetetlenűl szükséges; mert különben a nélkülözés arra kényszeríti a katonákat, hogy zsarolással szerezzék be a szükségeseket. Mindent készpénzzel megfizetni nem lehetséges mindenkor; de némi késedelem a fizetésben nem jár nagy hátránynyal.

Kivánatos, hogy a törvényszékek ülésein a birák teljes számmal legyenek jelen; de gondolják meg a rendek, hogy midőn ezt kimondják, nem származhatnak-e abból a perlekedőkre hátrányos következmények? A fölvidék számára Eper-

jes helyett, Nagyszombatban tartassék meg a nyolczadi törvényszék.

A szepesi városok és az Ausztriához csatolt várak visszaváltása iránt tárgyalásokat fog indítani. Azon lesz, hogy az Ausztriába menekülő jobbágyok tárgyában alkotott törvények végrehajtassanak.

Végül értesíti a rendeket, hogy a csehországi rendek közelebb tartott gyűlésökről a következő nyilatkozatot küldik a magyar országgyűlésnek:

Csehország és a hozzákapcsolt tartományok rendei, kik a Magyarország iránt viseltető őszinte rokonszenvök által indíttatva, véghelyeinek oltalmára és különösen Ujvár várára jelentékeny áldozatokat hoztak és hoznak folyvást; azon kérdést intézik a magyarországi rendekhez, mikép fogadták és fogadják ezen segélyt? továbbá mit várhatnak tőlök viszont Csehország és a hozzákapcsolt tartományok javára?

A király fölhivja a rendeket, hogy erre nézve megfelelő nyilatkozatot tegyenek, a melyet közölni fog a csehországi rendekkel; hogy ily módon is a két ország között fönnálló barátságos viszony szorosabbra fűződjék.[1])

A királyi iratok fölött február 10-én vette kezdetét a tanácskozás. A megyei követek éles szavakban adtak kifejezést elégedetlenségöknek. Többen kijelentették, hogy azon esetre, ha előre ismerik a királyi válaszirat tartalmát, a két forintot nem szavazták volna meg; és lemondva azon reményről, hogy a jelen országgyűlés a várt eredményre fog vezetni, befejezését sürgették, úgy, hogy a király mielőbb újabb országgyűlést hirdessen. Több főúr és nemes azonnal elutazott.[2])

Mindazáltal a többség egy második fölirat szerkesztését határozta el, mely az elsőben kifejtett kívánatokat ismételé.[3])

Erre a király válaszában kijelenté, hogy az ország kormányzásában elődjeinek példáját követte mindig; ő sem alkalmazott kevesebb magyart, az ország jogainak és szabadságai-

---

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

[2]) A lőcsei követeknek február 9. és 10-iki jelentéseik.

[3]) Ezt, sajnos, nem ismerjük.

nak föntartására ő sem fordított kevesebb gondot, mint elődei. A mit első válaszában az idegenek alkalmazásának indokolása végett fölhozott, valamint igéretei, méltán megnyugtathatják a rendeket. A kanizsai kapitányságon és a Dunán tuli főkapitányságon kivül, a palotai kapitányság elvállalása iránt is magyar úrral folytat tárgyalást; és ha a Dunán innen valamelyik kapitányság megüresedik, figyelembe fogja venni a magyarokat.

A többi sérelmek orvoslása iránt, »miután a rendek nézeteit ismeri;« a magyar tanácsosokkal behatóan fog tanácskozni, és mindent, a mi lehetséges, megteend.

Újra hivatkozik az 1569-ik évi országgyűlés végzéseire, melyek szerint az igazságszolgáltatást, továbbá az ország jogait és szabadságait illető ügyek, a magyar tanácsban, a kamarai ügyek a kamaránál, a hadi ügyek a haditanácsban tárgyalandók; és a királyi udvarnál állandón két magyar tanácsos alkalmazandó. Ezen végzéseket ezentúl is fön kell tartani. Mivel pedig a rendek több világi tanácsost kivánnak alkalmaztatni, ez iránt tanácsosaival értekezni és mielőbb határozni fog.

Miután pedig a király jelen nyilatkozatát végelhatározásának kivánja tekintetni, elvárja a rendektől, hogy abban megnyugodva, az adó megajánlása és a többi fönforgó ügyek tárgyában haladék nélkül határozni fognak, és ekképen lehetővé teendik az országgyűlésnek, mely már is elég hosszúra nyúlt, befejezését. Időközben előterjeszthetik magánsérelmeiket; ezekre nézve az igazság követelései értelmében fog határozatot hozni. Az országgyűlés befejezése után pedig az üresedésben levő egyházi méltóságok és világi hivatalok betöltése iránt is intézkedni fog.[1])

A király »végelhatározása« egyáltalán nem elégíté ki a rendeket. Ezek azonban nem voltak hajlandók a tárgyalásokat tovább folytatni. És igy abban történt megállapodás, hogy úgy a királyi propositio legtöbb tárgyainak, mint a sérelmeknek elintézését a jövő országgyűlésre halasztva, jelenleg csak

---

[1]) Eredeti fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

legsürgősebb ügyekről fognak végzéseket alkotni. A király ebben megnyugodott, és — bár ezen eredményekkel elégületlen vala — elfogadta az egy évre megajánlott két forintnyi adót.[1])

Ezek után a törvénykönyv szerkesztése csak rövid időt vett igénybe.

Bevézetésében a rendek hálájokat tolmácsolják a király által kitüntetett atyai gondosságért. Előadják, hogy »hazájok szeretete és ő felsége iránti hódolatuk által ösztönözve,« folyamodtak hozzá, »hogy mindazon visszaéléseket és sérelmeket, melyek az ország közszabadságának hátrányára régtől fogva elhatalmasodtak, kegyelmesen szüntesse meg, az idegen tisztek féktelenségének vegye elejét, a magyar tanács hajdani tekintélyét állítsa vissza.« Ezen kívánataik teljesítését élő szóval és irásban kilátásba helyezé. Teljes bizalommal viseltetnek iránta, és nem kételkednek, hogy igéretét tel-

[1]) A *velenczei* követ február 19-én írja: »Convenero finalmente gl'Ongari df rispondere a S. M. che havendoli promesso li doi taleri per porta con opinione di essere sgravati da tanti danni...; horache veggono S. M. prender tempo a far le provisione, conoscono anche non haver modo di poterli pagare senza grandissima difficultá et quasi distruttione del paese; ma che con tutto cio per mostrar maggiormente la loro devotione verso la M. S. si contentano osservare quanto hanno promesso... et che pregavano S. M. a contentarsi. La qualel'istesso giorno li fece dire in risposta che non patera supportar piu tante dilationi che le impedivano l'attendere ad altre cose de molta importantia, et che pero conoscendo loro l'honestá della dimanda della M. S.... facessero subito quella deliberatione che li paresse, perche lei era risoluto non voler piu replicare, ma partirsi quanto prima... Gli Ongari veramente dopo haver gridato et conteso molto fra loro, hanno finalmente risposo d'esserrcontenti di pagar li doi taleri per un anno... et che S. M. resti servita di sodisfar in questo tempo alle loro dimande... La M. S. ha accettato l'offerta et publicato il recesso della dieta, ma malissimó sodisfatta di questo procedere.«

A *spanyol* követ február 20-án *Pozsonyból* irja: »Ayer concluyo el Emperador la Dieta a los hungaros, con poca satisfaccion suya, porque han estado muy duros en no conceder el servicio que les pedia, que importaba menos de 300000 talleros, sin que primero les prometiese de sacarles la guarnicion estrangera o las cabezas della... La resolucion que se a tomado es que por este ano le concedan dos talleros por puerta de servicio, que importará menos de 80000 talleros.«

síteni fogja. Ennek következtében a folyó esztendőre inden porta után két forintnyi adót ajánlottak meg, új szeirás alapján, egyébkint az 1578-ik évi végzések értelében.

Az ingyen munkákra, az állandó hadak tartására, és gyéb közügyekre« nézve az 1578-ik évi végzéseket megítják. A felsővidék lakói számára a nyolczadi és helytartói rvényszék Nagyszombatban tartandja üléseit. A törvényszék ülnökeinek és a határok szabályozására kiküldött biztoknak neveit fölsorolják.

Végül *kívánják (postulant),* hogy a király a birodalmi gyűlés befejezése után, mielőbb térjen vissza hazákba, és időközben is »az ország közszabadságait, melyekkel felségének érdeke és tekintélye mindenkor szoros kapcsoatban áll, és a melyeket az ő felségének előterjesztett ártalnas visszaélések elhomályosítottak, tartsa fönn, és az országot égi állapotába helyezze vissza.« [1])

Az országgyűlés ezután február 17-ikén bezáratott.[2])

A király február 19-ikén megerősítette a törvénykönyet, és még néhány napot töltött Pozsonyban, a megyék, árosok és magánosok által bemutatott kérvényeket intézve el. [3])

[1]) A törvénykönyv eredeti példánya a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) A *lőcsei* követek február 20-iki jelentése.

[3]) Ezekre vonatkozó jelentések a bécsi udvari kamara levéltárában.

II.

A pozsonyi országgyülés

1583. ápril havában.

Az 1582-ik évi országgyűlés csak egy esztendőre ajánlott meg adót, és eloszlott a nélkül, hogy a királyi propositióban kitűzött föladatokat megoldotta volna. A király azzal az igérettel zárta be, hogy a birodalmi gyűlésről, a hová sietnie kellett, visszatérve, azonnal újra össze fogja hívni az ország rendeit.

Ezt meg is tette. Ugyanazon év deczember 28-án szétküldettek a meghivó levelek, melyek az országgyűlés megnyitására az 1583-ik év márczius havának első napját tűzték ki.[1])

A rendek csak márczius második felében kezdettek gyülekezni.[2])

Még későbben tette meg Rudolf király előkészületeit az országgyűlés megnyitására; márczius végén még folytak a tárgyalások a királyi propositio szövegének megállapítása tárgyában.[3])

---

[1]) A k. meghivólevél példányai több királyi város levéltárában. — A bécsi udvari kamara levéltárában meg van azon rendeknek, testületeknek és hatóságoknak névsora, a melyekhez meghivó levelek küldettek. Minthogy ez a legrégibb ilynemű névsor, czélszerűnek láttuk azt a mellékletben közölni.

[2]) A kir. helytartó márczius 18, 20 és 23-án megküldi a királynak az egybegyűlt rendek névsorát. E szerint márczius 23-ig megjelent: 7 püspök, 6 báró, 7 »magnifici«, 3 »generosi ac egregii«, Horvátország követei, 1 prépost; — 4 káptalan, 28 megye, 11 királyi és 7 bányaváros követei. (A cancellár jelentései a bécsi állami levéltárban.)

[3]) A király márczius közepe táján küldé le Pozsonyba a helytartóhoz és a cancellárhoz a propositió első fogalmazatát, véleményadás végett. Azok ajánlák, hogy adót két év helyett három esztendőre kérjen. »alioquin vix ad duos annos — induci regnicolae poterunt, melius ita-

Végre ápril 4-én, Mátyás és Miksa főherczegek, valamint a külhatalmak bécsi követeinek kiséretében, Pozsonyba érkezett. Két nappal utóbb nyitotta meg az országgyűlést. A királyi várlakban egybegyűlt rendeket, személyesen, rövid beszéddel üdvözlé. Örömét fejezte ki a fölött, hogy számosan jöttek össze. Utalt arra, hogy az ő késő megjelenésének okait már ismerik. Remélli, hogy kivánatainak tárgyalásában, követve őseik példáját, meg fognak felelni várakozásának és a közszükség követeléseinek. Viszont ő is bebizonyítandja, hogy szivén viseli a rendek és az ország jólétét. [1])

Ezután az agg *Draskovics György* bibornok, királyi cancellár helyett, kit betegség lakásán tartott, *Telegdy Miklós* pécsi püspök fölolvasta a *királyi propositiót,* melynek lényeges tartalma a következő:

Köztudomású, hogy az ország maradványainak megoltalmazása a rendek közreműködése nélkűl nem lehetséges. A király, tekintetbe véve az ország szomorú állapotát, szívesen mentené föl őket a segély megajánlásától. De bármily jelentékenyek az áldozatok, melyeket a német birodalom és a király többi országai s tartományai hoznak, a nagyszámú végvárak föntartása még többet igényel; annálinkább, mert a törökökkel nyolcz évre kötött béke végefelé jár, és kétséges, vajjon meg fog-e hosszabbíttatni. Továbbá az 1580. és 81-ik esztendőben adó nem ajánltatván meg, úgy a véghelyek megerősítése,

---

que est iniquum petere, ut aequum exigatur.« Békésmegye portáinak új összeirásáról fölösleges említést tenni. A harminczadokról és vámokról szóló pontok »quae regnicolas exasperare possent« mellőzendők. Hasonlóképen elhagyandó a főurak kalandozásairól szóló pont »qui clamores saltem excitaret.« A lovas hadak legelőiről intézkedő czikk szintén »regnicolas vehementer exacerbaret.« Végre a katonai törvényekről sem szükséges szólani »cum ad generales et finitimos capitaneos, et non ad regnicolas spectent.« (Márczius 16-án kelt jelentésök a bécsi állami levéltárban.) Márczius végén a propositió második fogalmazata küldetett meg nekik. Erre ápril 2-án megjegyzik, hogy a propositióban csak az adóról és az ingyen munkákról kellene szólani. »Caetera omnia, . . . tanquam superflua omittenda censemus, siquidem saltem disputandi ansam regnicolis praeberent, et alioquin superiorum diaetarum superinde sufficientes articuli habentur.« (Ugyanott.)

[1]) A bécsi állami levéltárban a királyi beszédnek négy eltérő fogalmazata találtatik.

mint a hadak fizetése tekintetében sokféle nehézségek támadtak. E miatt szükséges, hogy most az országgyűlés, a következő három esztendőre, évenkint hat forintot szavazzon meg, minden porta után; új összeirást rendelve el, és az adómentességi kiváltságokat továbbra is fölfüggesztve.

A várak erődítésére szolgáló ingyen munkákat — minden porta után egy jobbágyot és 25 porta után egy kocsit — úgy ajánlják meg, hogy azokat a megállapított árakban, készpénzen váltsák meg; kivéve oly eseteket, mikor bizonyos várakra munkások nem találkoznak. Az ingyen munkák megváltásából befolyt pénzek kezelését, az utolsó országgyűlésen, a rendek magokra vállalták. A királynak ez ellen most sincs kifogása. Azonban czélszerűbb volna, ha a megváltási díjakat, az alispánok közreműködésével, az adószedők hajtanák be, és a magyar kamarának szolgáltatnák át. Az ekként befolyt pénzek kezelése s az erődítési munkálatoknak, a király által kinevezendő főfelügyelőjére bizatnék. Ez köteles volna a megállapítandó tervek szerint járni el. Minden vár mellett, a hol erődítési munkálatok folynak, egy esküdt nemes alkalmaztatnék, a ki hivatva volna az ingyen munkák leszolgálását és a munkások kielégítését ellenőrizni. A számadások a jövő országgyűlésen be fognak mutattatni. A rendek pedig már most szabjanak büntetéseket azokra, a kikre az ingyen munkák leszolgálásában, a pénzek behajtásában és kezelésében hanyagság vagy hűtlenség fog bizonyúlni. A Kanizsa közelében épített, de nagy mértékben elhanyagolt erődök, a törökök betörésének megakadályozására igen hasznosak lévén, azoknak föntartása és jó karba helyezése végett, Zala- és Vasmegyék rendei külön ingyen munkákat ajánljanak.

A király továbbá fölhivja az országgyűlést, hogy a véghelyeknek élelmi szerekkel ellátása érdekében intézkedjék; és a határok szabályozása tárgyában, az utolsó országgyűlésen kiküldött biztosoknak megbízását újítsa meg, vagy pedig más biztosokat küldjön ki. Végre kifejezést kölcsönöz azon reménységének, hogy a rendek tárgyalásaikban bebizonyítandják, hogy hazájok javát mindenekfölött szívökön viselik, és az őseiktől örökölt hűséget uralkodójok iránt megőrizték. Ő viszont azon lesz, hogy az utolsó országgyűlésen előterjesztett sérelmeket, a

mennyire a jelen időviszonyok engedik, megszüntesse; és erre vonatkozó határozatait *külön leiratban* közlendi. [1])

Ezen külön iratban előadja a király, hogy az utolsó országgyűlés óta a rendek által előterjesztett sérelmek orvoslására irányozván figyelmét, némelyek iránt már is intézkedett, és reméllí, hogy eljárásával a rendek meg lesznek elégedve.

Ugyanis mind a Dunán inneni, mind a Dunán túli főkapitányságot, továbbá a kanizsai, pápai és palotai kapitányságokat magyaroknak adományozta; az egri kapitányt elbocsátotta és helyét szintén magyarral fogja betölteni; a jövőre megüresedő kapitányságok betöltésénél is kiváló tekintettel leend magyarországi alattvalóira.

Az üresedésben volt egyházi méltóságok és világi hivatalok nagy része már be van töltve.

Továbbá fölhívja a rendeket, jelöljenek ki a magyar tanácsosok közűl négyet, a kik közűl fölváltva ketten a király udvaránál tartózkodjanak. Ezeket *nemcsak az igazság kiszolgáltatását, az ország jogait és szabadságait illető, tisztán magyar ügyek, hanem a vegyes, vagyis hadi és kamarai ügyek tárgyalásához is megfogja hívni«*, úgy hogy erre nézve további panaszokra nem leend okuk.

A katonák kihágásainak és a nép szenvedéseinek megszüntetését hőn óhajtja; minthogy pedig erre a zsoldnak rendes fizetése a legbiztosabb eszköz, reméllí, hogy a rendek a kivánt adót három évre annál készségesebben fogják megszavazni. A király emellett értésökre adja, hogy sikerült testvérét Miksa főhget a felsőmagyarországi főkapitányság elvállalására bírni. Ezen tisztében, miként az ország egyéb részeiben Erneszt fhg oda fog hatni, hogy a katonaságot kellő fegyelemben tartsa.[1])

Régtől fogva ez volt az első királyi leirat, mely igéreteknél többet tartalmazott; a rendek által annyiszor sürgetett kivánatok egy részének teljesítését foglalta magában. Mindezáltal az elért eredmény nem elégíté ki az ellenzéket, mely a

---

[1]) A királyi propositió fogalmazata, a bécsi állami levéltárban. Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) A királyi leirat fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

jelen országgyűlésen is soraiban látta az összes megyei követeket, és így az alsó táblánál uralkodó állást foglalt el.

Már az első ülésen, ápril 8-án, a ferencziek kolostorának nagy teremében, — miután a propositió latin és *magyar* nyelven fölolvastatott — az alsó táblán kimondá határozatát, hogy a királyi kivánatok tárgyalásába csak akkor fog bocsátkozni, ha az összes sérelmek orvosolva leendnek.

Ezen végzést más nap, megyei és városi követekből álló küldöttség vitte meg a főrendek táblájához. *Thernei György* sárosi követ — ki *Megyery Imrével* és *Debreczeny Györgygyel* az alsó tábla ellenzéki pártját vezeté,[1]) — volt a szónok. Hosszú beszédben adta elő az ország bajait, és kérte a főrendeket, hogy a nemzeti szabadságok visszaszerzésére csatlakozzanak a köznemességhez.

Rövid idő mulva a főrendek küldöttsége — melynek *Telegdy* pécsi püspök, *Máthesy* váczi püspök, Révay Ferencz és Forgách Imre valának tagjai — meghozta a választ az alsó táblának. Telegdy fölszólítá őket, hogy jól fontolják meg a mit tesznek; vegyék tekintetbe, hogy a király, a rendek kivánatára, négy fontos végvárba magyar kapitányokat rendelt. Egyúttal közlé, hogy a főrendek fölirati javaslatot fognak szerkeszteni és azt az alsó táblával közlendik.[2])

Ápril 10-én az alsó tábla ülését a városok által benyújtott kivánatok tárgyalása foglalta el.[3]) Ezen alkalmat fölhasználták a megyei követek, hogy a városok elleni panaszaikat előadják; most is Therney sárosi követ volt a szóvivő. Utóbb megjelentek Telegdy püspök, Istvánfy Miklós és Révay Ferencz, kik a főrendek által szerkesztett fölirati javaslatot bemutatták melyet az alsó tábla másnap, beható tanácskozás után, több lényeges módosítással visszaküldött. Egyebek között azon pontot, mely az adó megajánlására vonatkozott, törölte. Ápril 12-én

---

[1]) Ezt Radéczy István királyi helytartónak 1583. május 17-én a királyhoz intézett fölterjesztéséből tudjuk. (A bécsi állami levéltárban.)

[2]) » . . . Auch wolle der grosze Adel ein Schriften an di Kays. Mt. stellen, und dem klein Adel um ihr Correctur zuekhomen lassen.« A bányavárosok követeinek naplója.

[3]) Többi között Soprony városa panaszkodott, hogy a protestáns prédikátorokat a város és a megye területéről elüzték.

az alsó tábla tagjai már reggeli öt órakor összejöttek, bevárandók a főrendek üzenetét a fölirat tárgyában. Csak kilencz órakor érkezett meg a küldöttség, mely hat tagból állott. Telegdy melegen kérte a követeket, hogy hagyjanak föl ellenzésökkel. De szavai hatás nélkül hangzottak el. A küldöttség eltávozott. Később Máthésy püspök és Czobor Pál küldettek át, hogy újabb kisérletet tegyenek. Másnap pedig egy harmadik küldöttség jött. De a követek állhatatosan ragaszkodtak azon megállapodásukhoz, hogy adót csak a sérelmek orvoslása után ajánlanak meg.

Végre a főrendek megegyeztek abban, hogy az adóról a föliratban említés ne történjék, és az országgyűlés csak általános szavakban fejezze ki, hogy a rendek készek életöket és vagyonokat a királynak fölajánlani. [1])

Ekkor azután, ápril 14-én, délután két órakor a fölirat átadatott a királynak. Abban a rendek kinyilatkoztatják, hogy »égő vágygyal várakozva azon időre, a mikor ő felsége, kegyelmes igéretei szerint, az ország közszabadságait helyre állítandja; a hátrányos szokásokat és visszaéléseket, melyek 1548. óta az ország szabadságait elnyomják, megszüntetendi; az országot régi állapotába visszahelyezendi« : jónak látták mindenekelőtt az ország szabadságaira, »melyeket mindennél többre becsülnek« hívni föl figyelmét; mihelyt e tekintetben czélt érnek, semmit sem fognak megtagadni, a mit tőlök az alattvalói hűség követel, és a mire őket viszonyaik képessé teszik.

Köszönettel fogadják, hogy a sérelmeknek egy részét némely kapitányi állomásokat magyarokkal töltve be, már megszüntette; és fölkérik, hogy a többi sérelmeket is, a melyek még folyton szaporodnak, szintén szüntesse meg. Első sorban kivánják, hogy az összes véghelyekben magyarokat nevezzen kapitányokká; mert habár a főkapitányi tisztekre magyarokat nevezett ki, az idegen kapitányok gyakran megtagadják nekik az engedelmességet.

A rendek továbbá panaszolják, hogy a helytartó hatásköre különféle rendeletek által nagyon meg van szorítva; a magyar cancellár pedig oly állapotra jutott, hogy az udvari

[1]) A bányavárosok követeinek naplója.

kamarának és a haditanácsnak mintegy irnokává sülyedett. Azzal, ha két magyar tanácsos állandón az udvar mellett fog tartózkodni, nem lesz segítve a bajokon. A rendek czélszerűbbnek tartják, hogy a helytartó elnöklete alatt, magyar kormánytanács szerveztessék, mely a kisebb fontosságu ügyeket maga intézze el; míg a fontosabb ügyek, melyek az ország védelmét és fönmaradását illetik, a király elnöklete alatt tartandó tanácsülésekben, melyekre a mágnások is meghivatnának, tárgyaltassanak. A *tisztán* magyar ügyek és a vegyes ügyek közötti megkülönböztetés aggodalommal tölti el a rendeket; mert tisztán magyar ügyeknek tekintik mindazokat, melyek Magyarországot érdeklik, hadi vagy pénzügyi, az egyházi vagy világi vonatkozásúkat egyaránt; és ezeket kivétel nélkül, magyarok által akarják tárgyaltatni.

Örömmel értesültek arról, hogy Felső-Magyarországban Miksa főherczeg veszi át a főparancsnokságot; de sikert működésétől csak úgy várnak, ha kellő utasítással és a hadak fizetésére szükséges pénzösszegekkel lesz ellátva, és minden intézkedéseiben a magyar tanácsosok meghallgatásával fog eljárni.

Áttérve a királyi propositióra, készséggel elismerik, hogy az adó megajánlását az ország java és fönmaradása követeli. Ennélfogva, szerencsétlen helyzetökben is, mindazt meg fogják tenni, a mi tőlök kitelik; hacsak viszont a király sérelmeik orvoslása tekintetében kivánataiknak eleget teend.

Az ingyen munkák s az állandó hadak tartása, a lovas hadak legelői és az országos határok szabályozása tárgyában, az utolsó országgyűléseken alkotott végzésekre utalnak. [1])

A király már másnap (ápril 15-én) reggeli hét órakor, közlé válaszát, a magához meghívott rendekkel, a kikhez latin nyelven rövid beszédet intézett.

»A válasz — úgy mond — melyet a karok és rendek tegnap benyujtottak, meglepő volt rám nézve. Kivánataim méltányossága följogosított arra a reményre, hogy a karok és rendek haladék nélkül válaszolandnak azokra, és nem fognak

[1]) Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

oly végzéseket alkotni, melyek a teendők természetes rendjével ellentétben állanak. Mindezt iratomból bővebben megértendik. Kegyelmesen intem tehát a karokat és rendeket, hogy tekintetbe véve úgy az én méltóságomat és híremet, mint az ország szükségeit és a saját magok javát, várakozásomnak feleljenek meg. Viszont tőlem mindazt várhatják, a mit az alattvalóit mindenekfölött szerető király tenni képes.« [1])

Ugyanezt *Telegdy* püspök, a helyettes cancellár *magyar* nyelven ismételé. [2])

A leiratban is azt adja elő, mily meglepő volt és mennyire kellemetlenűl hatott reá a rendeknek »az eddigi gyakorlattól eltérő« megállapodása, mely szerint az ország védelmére vonatkozó előterjesztéseket mellőzve, első sorban sérelmeiket vették tárgyalás alá. Figyelmezteti őket, hogy az ő érdekeiket és nem saját javát akarja biztosítani. Itéljék meg magok, mily hatást fog az gyakorolni a német birodalom és az örökös tartományok rendeire, ha látni fogják, hogy a magyarok saját szükségeik kielégítésére csekély készséget tanusítanak. Fölhívja tehát őket, hogy késedelem nélkűl határozzanak a propositióban foglalt kivánatokról. Mihelyt ez megtörtént, ő is a rendek által előadott sérelmek és kivánatok tekintetében mindent meg fog tenni, a mit a körűlmények megengednek. Ellenkező esetben pedig »nem fogja tűrni, hogy őt itt tovább föltartóztassák, és vele ily kevés tisztelettel bánjanak; hanem szükségképen gondoskodnia kell a megfelelő teendőkről.« [3])

Ezen királyi leirat szokás szerint előbb a helytartó lakásán az egész országgyűlés jelenlétében, és azután a ferencziek kolostorában az alsó tábla előtt másodizben fölolvastatott. A személynök figyelmezteté a követeket »gondolják meg, kivel van dolguk« és fölhivta őket, hogy a király kivánataira álljanak rá. Másnap, ápril 16-án, a főrendek küldöttei — a pécsi és nyitrai

---

[1]) A beszéd egykoru másolata a bécsi állami levéltárban.

[2]) A bányavárosok követeinek naplója.

[3]) Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

püspökök, Istvánfy és Révay — megjelentek az alsó táblánál, hogy azt engedékenységre hangolják.

Sikertelenül. Szavazásra bocsáttatott a kérdés: vajjon a rendek kivánják-e az adót megszavazni, vagy nem? Ötvennyolczan szavaztak nemmel, huszan igennel. [1])

A főrendek ennek daczára két küldöttséget bocsátottak az alsó táblához. Ápril 18-án pedig egy harmadik jelent meg, melynek tagjai — Telegdy püspök, Batthyányi Boldizsár, Pálffy Miklós, Istvánffy Miklós és Verancsics Faustus kir. titkár — előadták, hogy a király tegnap magához hivatta őket, és megbizta, igyekezzenek a fenforgó ügy mielőbbi elintézését kieszközölni.

Erre az alsó tábla bocsátott küldötteket a főrendekhez, kiknek véleményét kivánta megtudni. Ezek azt válaszolák, hogy korábbi határozatukhoz ragaszkodnak.

Másnap az alsó tábla ismét azt a kérelmet terjeszté a főrendek elé, hogy az országgyűlés az első föliratban foglalt kivánatokat egy második föliratban támogassa. Azt a választ nyerték, hogy a főrendek semmit sem tehetnek, és az alsó tábla kivánatait a király által megbizott urakkal közölje, a kik azt élő szóval hozzák a királynak tudomására.

Az alsó tábla követte a tanácsot. Az urak fölmentek a várlakba, és előadták az alsó táblának a sérelmek orvoslására vonatkozó kivánatait. Majd délután két órakor (ápril 19-én) visszatértek a kolostorban együtt maradt alsó táblához. Itt előterjesztették, hogy a király előtt az országos sérelmeket tüzetesen kifejezték, és a király késznek nyilatkozott azoknak orvoslására, de csak oly föltétel alatt, ha az országgyűlés előbb az adót megszavazza, mire megigérték a királynak, hogy a rendek két esztendőre három forintot fognak megszavazni.

A követek, ezek hallattára, nagy mértékben fölháborodtak. Heves fölkiáltások hangzottak soraikból, hogy nem szavazzák meg az adót. A személynök figyelmezteté őket, hogy küldötteik az ő nevökben tették az igéretet, minélfogva azt

[1]) »Sindt alsdan die Stimmen colligirt worden, und sein befunden 58 Stummen die nichtsgeben wollen bis Ihr Mt. ihre gravamina nicht abwendet, und 20 so geben wollen.

teljesíteniök kell. Szavai hatástalanok maradtak. Nagy lárma támadott, mely a tanácskozást lehetetlenné tette. [1])

Másnap (ápril 20-án) az alsó tábla kérdést tett a főrendeknél, vajjon az ő megbízásokból igérték-e a királynál járt urak az adót. A főrendek kijelentették, hogy ily igéretre nem adtak fölhatalmazást.

A főrendek — a kiknek körében a világi urak nagy része az alsó tábla álláspontját foglalta el, [2]) a történtek után hajlandók valának arra, hogy a második fölirat a királyhoz fölterjesztessék.

Még az nap összejött a két tábla, elegyes ülésre, megállapította a fölirat szövegét, és haladék nélkül, küldöttség által benyujtotta a királynak. [3])

A rendek ezen második föliratban nem hallgatják el, hogy mély szomorúsággal tölti el őket a neheztelés, melyet a királyi válasziratból kiolvasnak. A királyi tekintély mindig szent volt előttök, és annak gyarapítása, lelki üdvösségök után, leginkább foglalkoztatta őket. Meggyőződésök szerint, nem követtek el oly hibát, a mely miatt a király haragját megérdemelnék.

Az adó megajánlásának szükségességét soha sem vonták kétségbe. Az ország szabadságainak visszaállítását főleg azért sürgették, mert ettől föltételeztetik adófizetési képességök, és úgy a királyi méltóság mint az ország maradványainak föntartása. Eljárásukat a német birodalom és az örökös tartományok rendei sem vehetik rosz néven; mert míg ezek a béke és az ő felsége által biztosított szabadságaik fönntartásáért fizetik adójukat a magyarok őseik vérével szabadságaiktól, minden törvényes ok nélkül, idegenek által meg vannak fosztva.

Minthogy pedig ezen állapot az összes keresztény népek előtt meggyalázza és nagy veszedelemmel fenyegeti őket; »a

»Als die Stendt solches vernehmen, seindt sie wie die Unsinnigen erschrocken, und nein dartzu geschrien; und wol Herr Personalis praesentiae gesagt: es hetten ihre Abgesandt der Kays. Mt. in ihrem Namen zuegesagt, so haben sie doch mit vielem und grossem Geschrey alles wiedersprochen.«

[2]) A bányavárosok követeinek naplója, ezeket elbeszélve, megjegyzi: »Seindt in der Sachen uneins; wiewol die Praelaten und Bischoff dreinwilligen, so wollen die Landherrn nicht.«

[3]) Az idézett napló nyomán.

mindenható Isten szeretetére és irgalmára« kérik a királyt, hogy igérete szerint, többi országainak módjára, szabadságukban tartsa meg őket, és kivánataikat, melyek a törvényekkel teljesen öszhangzásban állanak, teljesítve, orvosolja sérelmeiket; »mert szabadságuk eltörléséhez megegyezésöket nem adhatják.« Reméllik, hogy ezek után esdekléseikért, melyeket az ország végső romlása erőszakol ki belőlök, nem fog reájok neheztelni. [1])

A következő napon (ápril 21-én) a király maga elé hivatta az országgyűlés azon küldöttségét, mely a föliratot meghozta volt. Átadta *második válasziratát.* Ebben hangsulyozza atyai jó indulatát, melylyel a rendek iránt viseltetik. Mit sem kiván inkább, mint Magyarországot egykori virágzó állapotába visszahelyezve látni. Azonban, jelenlegi szomorú viszonyai között, tekintettel kell lenni azoknak követeléseire, és nem szabad olyasmit sürgetni, a mi most meg nem történhetik. Ő maga egész erejével azon lesz, hogy a rendek kivánatai, a mennyire a körülmények engedik, teljesedésbe menjenek. Ennek tanuságaúl szolgál az, hogy több kapitányságra már is magyarokat nevezett ki; egri kapitánynyá közelebb szintén magyar embert fog kinevezni. Mivel pedig most már csak kis számú véghelyek állanak németek parancsnoksága alatt; reméli, hogy eddigi intézkedései és igéretei által a rendek ki lesznek elégitve.

Minthogy továbbá a német birodalom és az örökös tartományok rendei, midőn készséggel nyujtják Magyarország megoltalmazására segítségöket, ismételve kifejezték azon óhajtásukat, hogy nemzetiségökhöz tartozó egyének magyarországi katonai tisztségekre alkalmaztassanak: ha azokból teljesen kizáratnának, bizonyára sértve éreznék magokat, a mi, az ország és az egész kereszténység kárára, veszélyes következményeket vonna maga után.

A helytartói és cancellári tisztek tekintetében a király azt hiszi, hogy azoknak, kik e tisztet viselik, panaszra nincs

[1]) Egykorú, hibás másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) Másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

okuk. Ha tekintélyöket és jogaikat bármiképen csorbítva látnák, a baj megszüntetésére alkalmas eszközöket fog használni. Egyébkint megujítja azon fölhívását, hogy a rendek válaszszanak magyar tanácsosokat, a kik állandóan az udvarnál tartózkodjanak, és a kiket »úgy a kamarai és hadi, mint minden egyéb magyar ügyek tárgyalásánál alkalmazni lehessen.« Ezekkel közölni fogja azon ügyeket is, melyek a békekötésekre vonatkoznak, vagy bármiként Magyarországot és más országokat közösen érdeklik. Ha pedig nagyobb fontosságú ügyek merülnek föl, ezek tárgyalására a többi magyar tanácsosokat is meg fogja hívni.

A harminczadok kezelése tárgyában oly intézkedéseket teend, melyekkel a rendek meg lesznek elégedve.

Arra nézve, hogy Miksa főherczeg küldetése a fölvidékre a várt eredményt meghozza, magyar tanácsosaival értekezni fog.

Ennél többet jelenleg nem tehet, és elvárja, hogy ezen »végleges és utolsó nyilatkozatával« megelégedve, a rendek a lehető legrövidebb idő alatt meg fogják az adót szavazni.« [1])

És most újra megindultak a tárgyalások. Az alsó tábla ápril 22-én tartott ülésében, a megyei követek ép oly kevéssé hajoltak engedékenységre, mint előbb. Kinyilatkoztatták, hogy óvás mellett elhagyják az országgyűlést.

Másnap a helytartó lakásán *elegyes ülés* tartatott, és itt újra szavazásra bocsáttatott a sokat vitatott kérdés, vajjon az adó megajánltassék-e a sérelmek orvoslása előtt? Csak harminczan szavaztak igennel, hetvenen nemmel. Az ellenzék, — melynek a főrendek körében *Batthyányi Boldizsár* és *Nádasdy Ferencz* erős támaszai valának [2]) — most keresztül vitte, hogy a sérelmek orvoslása tárgyában egy harmadik fölirat intéztessék a királyhoz. [3])

---

[1]) Másolata a bécsi udvari kamarai levéltárban.

[2]) Ezt *Radéczy* k. helytartó. 1583. május 17-iki fölterjesztéséből tudjuk. — És a *körmöczi követ* ápril 25-ki jelentésében olvassuk: »Der Batthyányi den man zuvor wie ein Engel gehalten, ist gar zu einem Teufl worden, und der meiste Radlfürer in dergleichen Sachen.«

[3]) A bányavárosok követeinek naplója.

Ebben a rendek előadják, hogy a király utolsó nyilatkozatát »nem értik teljesen.« Ismétlik tehát gyakran előadott kérelmeiket. Nem akarnak a királylyal »vitatkozni« De »sürgetik«, hogy a sérelmeket és visszaéléseket, igéretei szerint, szüntesse meg. És erre nézve nem saját hasznokat keresik; a király javát és tekintélyét mozdítják elő. Az ország a test, és ennek feje a király. A királyi méltóság nagyobb fényben fog ragyogni, ha az ország előbbi állapotába, melyet a visszaélések elhomályosítottak, visszahelyeztetik. Miként többi országait, úgy Magyarországot is annak szülöttei által és azok tanácsával kormányozza. Adjon egységes kormányt az országnak, mely azóta pusztul és hanyatlik, mióta ügyeit oly sokféle tanácsok, cancelláriák és hivatalok tárgyalják. Gondoskodjék a véghelyek ellátásáról és megerősítéséről; a mi legczélszerűbben akkor fog megtörténni, ha magyarokat állít élökre, a kik hazájokat szeretik, és nem idegeneket, a kik csak a magok hasznát keresik.

Említi ugyan, hogy egri kapitánynyá magyar embert fog kinevezni; de nem mondja, hogy ki lesz az. Az ujvári kapitányságot meg sem említi. Általán a kapitányságok nagy részéről csak homályosan szól; minélfogva nem tudhatják, vajjon jogos kivánataik bírnak-e kellő súlylyal előtte. Az ellen, hogy idegenek Magyarországban szolgáljanak, soha sem volt kifogások; csak azt ellenezik, hogy a kapitányságokra és magasabb tisztekre idegenek alkalmaztassanak.

Elhiszik, hogy a helytartó és a cancellár soha sem panaszkodott. De annál gyakrabban panaszkodtak a rendek. Ismételve előadták, mily nehézségeket okoz az a körűlmény, hogy a magyarországi ügyek különféle helyeken tárgyaltatnak; a magyar cancellaria rendeleteit a véghelyek parancsnokai tekintetbe nem veszik; az itéletek végrehajtását törvénytelen rendeletek megakasztják. Mindezeken csak úgy lehet segíteni, ha a király a magyar ügyek elintézésében azt az eljárást követi, a mely a régi királyok uralkodása alatt volt gyakorlatban.

Mihelyt a király az ország szabadságainak visszaállítása iránt határozott, és azokat tényleg visszaállította: a rendek készséggel fognak »jó segítséget« megszavazni, és a többi pontokra nézve is a király kivánatainak eleget tenni; sőt nem

fognak habozni életöket és vagyonukat királyukért föláldozni.[1])

A király átvette ugyan ezen föliratot; de arra nem válaszolt többé leirat alakjában.

Ápril 25-én a rendek a királyi várlakba hivattak, a hol a *cancellár* fogadta őket, és előterjeszté a király elhatározását, mely, elhagyva a viták terét, nehány positiv engedményt tartalmazott.

A király ugyanis igéretet tesz, hogy ezentúl mindennemű ügyek tárgyalásánál a magyar cancellárt fogja használni; és mikor fontosabb ügyek merülnek föl, a többi magyar tanácsosokat is meg fogja hívni Bécsbe. Hogy pedig minél számosabban jelenhessenek meg, a világi tanácsosok számát szaporitandja.

A helytartónak régi hatásköre, úgy az igazság kiszolgáltatásában, mint a jószágok adományozása körül, fön fog tartatni. Kellő számu magyar tanácsosok fognak oldala mellé rendeltetni.

A cancellaria iránt ugy fog intézkedni, hogy a rendeletek általa fognak ki bocsáttatni,[2]) és a folyamodók könnyen megtudhassák, hol tárgyaltatnak kérvényeik.

Az idegeneket a katonai tisztségekből ki nem zárhatja. Az egri kapitányt mielőbb kifogja nevezni. Az esztergomi érsekséget, mihelyt lehet, betöltendi, és ez esetben Ujvár az érseknek adatik át. Más katonai tisztségekre is magyarokat fog kinevezni. Végre igéri, hogy a szegény nép szenvedéseinek megszüntetésére kiváló gondja fog lenni, és e czélból Miksa főherczeget, néhány magyar tanácsos kiséretében, a fölvidékre küldendi.[3])

Ezen nyilatkozat nem elégíté ki az ellenzékat. Az alsó tábla még az nap, a délutáni órákban, ülést tartott. Itt mindenki ragaszkodott korábbi szavazatához. És a főrendek kül-

---

[1]) Másolata Kovachich kéziratai között.

[2]) Ezen pont, az előttünk fekvő másolatban, hiányos és nem egészen érthető.

[3]) Az ápril 25-iki nyilatkozat Kovacsics gyűjteményében.

döttsége, mely az ülésben megjelent, ismét eredmény nélkűl kényszerült távozni.

De másnap, ápril 26-án, a helytartó lakásán tartott elegyes ülésben fordulat állott be. A kifáradt követek engedtek, és kinyilatkoztatták, hogy készek az adót megszavazni. Erre rövid vita következett az iránt: vajjon az adó egy vagy két esztendőre, és vajjon két vagy három forint szavaztassék meg. [1]) Végre abban történt megállapodás, hogy két esztendőre öszszesen két forintot ajánlanak meg; oly föltétel alatt, hogy a király, igérete szerint, a következő két esztendő lefolyása alatt, az összes visszaéléseket és sérelmeket meg fogja szüntetni. És a rendek kijelentik, *hogy ha az ősi szabadságok vissza nem állíttatnak, jövőre nem lesznek képesek többé adót ajánlani.* [2])

A rendek ezen nyilatkozatukat megvitték a királynak. Ez köszönetet mondott ajánlatukért; igérte, hogy a sérelmeket orvosolni fogja; de egyuttal megjegyezte, hogy szükségtelen volt határozatukhoz azt a fenyegető nyilatkozatot csatolni. [3])

Mindazáltal a törvénykönyvben, melyet az országgyűlés, megerősítés végett, a király elé terjesztett, a fenyegető nyilatkozat benmaradt. Viszont a király is a megerősítési záradékban megjegyzé, hogy a megajánlott adót elfogadja, »bár többet remélt a rendektől; és bár azt hiszi, hogy az említett nyilatkozat szükségtelen vala.«

Egyébkint az egész törvénykönyv csak három czikkből áll. Az első az adóról szól. A másodikban az ingyen munkák, az állandó hadak tartása, a lovasok legelői, a törvényszékek tartása, az országos határok kiigazitása, valamint »az ország többi közügyei« tárgyában, az utolsó országgyűlésen alkotott törvényekre »utalnak.« Végre a harmadik czikk Ditrichstein

---

[1]) A bányavárosok követeinek naplója.

[2]) A rendek ápril 26-ki nyilatkozata Kovacsicsnál.

[3]) A bányavárosok követeinek naplójában olvassuk: »Die Kays. Mt. den Ständen abgedanckt und ihrem Begeren nach auch allen Bedrängten abzuhelfen zugesagt; nebenbey vermeldet, es were unnött gewesen drüber zu protestiren. Hiemit der Landtag mit grosser Mühe zu Ende gebracht worden.

Ádám császári főudvarmesternek és fiának Miksának honfiusítását tartalmazza. [1])

A király ápril 30-án utazott vissza Bécsbe, azzal az igérettel, hogy az országos sérelmek orvoslása iránt haladék nélkül intézkedni fog. [2])

Azonban a helyett, hogy a nemzet jogos kivánatai teljesedésbe mentek volna, az udvarnál tanácskozások indultak meg, a melyek, ha eredményre vezetnek, a közelégületlenséget még magasabb fokra emelik vala. Erőszakos eszközök, az országgyűlési ellenzék vezéreinek elfogatása, által tervezték megfélemlíteni azokat, kik a nemzeti szabadságok mellett erőteljesen hangoztatták szavokat. Szerencsére, az udvar még idejekorán visszariadt e veszélyes kisérlettől. [3])

---

[1]) A király ápril 30-án erősíté meg a törvénykönyvet.

[2]) A *körmöczi* követ ápril 30-án kelt jelentése. Ebben, egyebek közt, ezen érdekes részlet is előfordul: »Alsbaldt der Pauern Anschnitt verhelligt worden, ist nichts mehr fürgenomben, noch gehandelt, allain nur der Pressburgerischen gefangenen Sachen, denen die Spanschaften heftig beigelegt, aber darmit nichts ausgericht; denn Ihr Mt die Antwurt draufgeben: Wie ein Edlmann mit seinen Underthanen schaffn, gebiethen, thun und lassen kann, also sey Ihr Mt auch frey mit Ihren Underthanen in Stetten zuhandln und zuverfahren auffs beste sy etwas wissen; darwider sollte niemandt vom Adl reden, noch viel darnach fragen.« (Sajnos, nem tudjuk, mily pozsonyi foglyokról van itt szó.)

[3]) A magyar és német tanácsosoknak ezen ügyre vonatkozó fölterjesztéseit (melyek a bécsi állami levéltárban őriztetnek) bőven ismerteti *Horváth Mihály* Magyarország Története IV. 376—380. ll.

III.

A pozsonyi országgyülés.

1587. November — 1588. Január.

I.

Az 1583-iki országgyűlés végzéseiben a rendek kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a következő két év alatt sérelmeik nem orvosoltatnak, ők többé országgyűlésre megjelenni nem fognak.

Mindazáltal a sérelmek orvoslása érdekében semmi sem történt. És ennek daczára, még ugyanazon év őszén, a király egy újabb országgyűlés összehivásának tervével foglalkozott.

A magyar tanácsosok, kiket ez ügyben megkérdezett, nem ellenezték ugyan szándékainak valósítását, és az országgyűlés megnyitására ápril 15-ik, vagy ha a király ekkor egyebütt volna elfoglalva, február 22-ik napját hozták javaslatba; de nyiltan kimondották, hogy ha azt akarja, hogy a jövő országgyűlés lefolyása nyugodt és sikeres legyen, azt megelőzőleg, a rendek kivánatait, ha teljesen nem is, legalább részben teljesítenie kell; — emiatt a vértes lovasokat távolítsa el, vagy hozza szigorú fegyelembe; Egerbe, Ujvárba és a többi végvárakba rendeljen magyar kapitányokat; a magyar tanács és az országos hivatalok hatáskörét állítsa vissza. [1])

Azonban a király e javaslat elfogadására nem volt rábírható. Ennek következtében az országgyűlés nem hirdettetett ki.

---

[1]) Opinio dominorum Consiliariorum Hungarorum de Diaeta, Regis Poloniae petitione, et Andreae Balassy facto. Datum nélküli egykorú irat (az 1583-ki acták között) a bécsi állami levéltárban.

Két évvel utóbb, mikor az 1583-iki országgyűlés által megszavazott adó utolsó részlete is behajtatott, természetszerűen újra fölmerült az országgyűlés kihirdetésének ügye. Az 1585-ik év tavaszán több magyar főúr Bécsbe hivatott, hol Erneszt főherczeg, a király nevében, előadta nekik, hogy ő felsége el van határozva az országgyűlést mielőbb összehívni; mivel azonban az utolsó országgyűlésen a rendek, indulatos kitöréseik által a királyt és az őt helyettesítő főherczeget megsértették, nehogy ily sajnos események ismétlődjenek, tanácsukat kéri ki az iránt, mikorra kelljen az országgyűlést kihirdetni, miként lehetne elejét venni a zajos vitáknak, és úgy intézni az ügyek menetét, hogy egy részről a rendek kielégíttessenek, másrészről oly határozatok hozassanak, a melyek a haza javával és a királyi méltósággal összhangzásban állanak.

A tanácsosok abban a véleményben voltak, hogy az ország súlyos körülményei között, az országgyűlést mielőbb meg kell tartani; legczélszerűbben augusztus elején. Kérik, hogy a király, atyai kegyelmessége szerint, a múlt országgyűlés eseményeire vesse a feledés fátyolát. Az éles viták a kedélyek elkeseredéséből származtak. Ezt pedig a különféle sérelmek okozzák. Ha azonban a király a fölterjesztett sérelmeket orvosolni fogja, a közhivatalokra, s különösen a véghelyek kapitányságaira, miként már megkezdé, régi magyar családok sarjait nevezi ki; az országgyűlési tárgyalások, úgy ő felsége mint hivei teljes megelégedésére rövid idő alatt fognak elintéztetni; mire nézve a tanácsosok buzgó közreműködésöket ajánlják föl.

Erneszt főherczeg helyesléssel fogadta e javaslatot, és igéré, hogy előterjesztendi királyi bátyjának. Azonban új aggodalma merült föl. Ugyanis a király a nyolczadi törvényszékek megtartására vonatkozó rendeleteit, a XIII. Gergely pápa által megjavított új naptár szerint keltezte. Számos megye közönsége pedig úgy maga a naptár iránt ellenszenvvel viseltetvén, mint pedig önkényes behozatalát törvénytelennek tartván, a rendeleteket visszautasította. Minthogy pedig a király el volt határozva, hogy az országgyűlés határnapját az új naptár szerint fogja kitűzni, attól lehetett tartani, hogy ez ellen a rendek egy része kifogást teend, a mi a királyt még jobban fogja sérteni. Erre nézve abban történt megállapodás, hogy az

országgyűlés határnapja a királyi meghivólevelekben kétféleképen, úgy a régi, mint az új naptár szerint fog kitétetni.[1])

Azonban az országgyűlés nem hivatott össze. A király jól tudta, hogy csak úgy érhet czélt a magyar rendeknél, ha sérelmeiket orvosolja, és személyesen jő körükbe. Rudolf mind a kettőtől egyaránt idegenkedett. Inkább éveken át lemondott a magyarországi adóról és ingyen-munkákról, mint hogy szakítana a megszokott kormány-elvekkel, és kizavartatná magát a prágai várlakból, a hol elvonulva élt.

Mindazáltal az 1587-ik év elején szőnyegre jött az a terv, hogy a király maga helyett ismét Erneszt főherczeget küldje a magyar országgyűlésre, és nehogy elmaradása miatt a rendek nehezteljenek, az mondatnék ki, hogy az csak ideiglenes országgyűlés, a melynek az a hivatása, hogy »*a rendes segítséget*« szavazza meg, rövid időre; az *egyéb ügyek* elintézése pedig azon országgyűlésre halasztatnék, a melyen a király személyesen meg fog jelenni.[2])

Azonban e terv elejtetett. Kétségkivül a magyar tanácsosok kimutatták, hogy kivihetetlen. Ismét több hónap telt el, és ez irányban semmi sem történt.

Végre június elején, Erneszt főherczeg fölhivására, a legbizalmasabb magyar tanácsosok: a veszprémi, csanádi és nyitrai püspökök, Zrinyi, Nádasdy, Pálffy, Révay, Istvánfy és Joó János Bécsbe hivattak meg. Véleményök kéretett ki az iránt: mikorra kelljen az országgyűlést kihirdetni; miként orvosoltassanak a sérelmek; mit kelljen tenni, hogy a jövő országgyűlés nyugodtabban folyjon le, mint a megelőző két országgyűlés.

A tanácsosok elismerték, hogy a királynak voltak okai az országgyűlés elhalasztására; de őszintén kijelenték, hogy

---

[1]) Erneszt főherczeg előterjesztései és a magyar tanácsosok jelentései, datum nélkül (az 1585-ik évi akták közt) a bécsi állami ltban.

[2]) Rudolf király 1587. okt. 17-én Erneszt főherczeghez intézett levelében említi, hogy a februári értekezlet véleménye szerint az országgyűlésen »nichts begert werden sollte, als die ordinari Hülff und was derselben anhängig auf ein Jahr lang, oder bis zur anderer Gelegenhait . . . das übrig aber alles bis zu solcher unserer persönlichen Zukonfft verschoben würde . . .«

azt már rég meg kellett volna tartania; ha személyesen nem jöhetett, helyettesűl rendelhette volna Erneszt főherczeget. A gyűlést legczélszerűbb lesz szent István napjára hivni egybe. Ha ő felsége most sem jönne le, szükséges, hogy a főherczeget teljes hatalommal ruházza föl, és ezt a meghivólevelekben is említse meg. Hogy a gyűlés lefolyása nyugodt legyen, szükséges, hogy előbb némely sérelmek orvosoltassanak, a többiek orvoslása pedig megigértessék. Zaj kétségkivül lesz; de az udvar méltányossága és jóakarata rövid idő alatt lecsilapíthatja; főleg ha a püspökségeket és kapitányságokat mielőbb magyarokkal tölti be.

A főherczeget nem nyugtatá meg eléggé e nyilatkozat; határozottabb biztositást kivánt arra nézve, hogy az országgyűlés zaj nélkűl fog lefolyni. A tanácsosok erre csak azt ismételhették, hogy azt legjobban úgy lehet elérni, ha a király a főbb sérelmeket orvosolja; és a mennyiben ez az országgyűlés megnyitása előtt nem történhetnék meg, a királyi előadásokban első helyen a sérelmek orvoslását kell tárgyalásra kitűzni. A tanácsosok fölsorolják eme sérelmeket, és kijelentik, hogy azok iránt múlhatatlanúl végezni kell, és ha a rendek kielégitő választ nyernek, nem kell zavarok kitörésétől félni.[1])

A tanácsosok szétoszlása után, Erneszt főherczeg és a király között megindultak a tárgyalások, az országgyűlés összehivása és a sérelmek orvoslása iránt. A király abban állapodott meg, hogy az országgyűlést november elsejére hivja össze; annak vezetésére Erneszt főherczeget teljhatalommal fölruházva küldendi; a sérelmekről nem e propositióban fog nyilatkozni, hanem külön leiratban, mely egy-két nappal a propositió bemutatása után fog a rendeknek átadatni.[2])

---

[1]) Erneszt főherczegnek a magyar tanácsosokhoz intézett irata, és ezeknek fölterjesztésök a bécsi állami levéltárban.

[2]) A király 1587. júl. 15-én a zágrábi és váczi püspökökhöz intézett leiratában indokolja, hogy miért kell az országgyűlés megnyitását november 1-re halasztania. A budai basa fenyegető magatartást foglal el; minélfogva attól tart, hogy a veszélyeztetett ország rendei nem jönnének az országgyűlésre; e mellett az aug. 1-iki határnap igen rövid. (Fogalmazata ugyanott.)

Azonban nehezebb kérdés volt az, hogy *mit* tartalmazzon ez a leirat. E tárgyban a király meghallgatta Erneszt főherczeg, az udvari kamara és a haditanács javaslatait.

Arra, hogy az ország rendeinek jogos igényei ki fognak elégittetni, nem volt kilátás. Még a főherczeg is, a ki egyébiránt leginkább érezte át a kiegyenlítés szükségességét, oly álláspontot foglalt el, mely a rendekétől igen távol állott. Ajánlotta, hogy ki kell nyilatkoztatni, hogy »az igazságszolgáltatás és az országos ügyek, az ország jogai és szabadságai, úgy szintén az ezekkel összefüggő ügyek közvetlenül a magyar tanácsban, a kamarai ügyek az *udvari kamaránál,* a hadi ügyek a *haditanácsnál* tárgyaltassanak.« És azon véleményben volt, hogy Ujvár, Kassa, Szatmár, és Tokaj városok ezentúl is német parancsnokok alatt álljanak. [1])

Ezalatt a király, augusztus 12-én, Prágából szétküldötte a meghivóleveleket, melyekben előadja, hogy a keresztény világ és különösen Magyarország megoltalmazásának érdekei a német birodalmi gyülés megtartását teszik most szükségessé, minélfogva a magyar rendek körében nem jelenhet meg személyesen, de maga helyett testvérét Erneszt főherczeget küldi, a kit az országgyülési ügyek tárgyalására és elintézésére teljes hatalommal ruház föl. [2])

És ugyanezt ismételi az Erneszt főherczeg részére kiállított megbízólevélben. [3])

Azonban a főherczeg jól tudta, hogy a teljhatalom hangsúlyozása csak a rendek megnyugtatása végett történik; a kik nem volnának hajlandók az országgyülésre jönni; ha attól kellene tartaniok, hogy a főherczegnek a tárgyalások minden stadiumában a királyhoz kell utasitásért folyamodnia.[4]) Ismer-

---

[1]) Az udvari kamara 1587. szept. 19. a haditanács szept. 29. a magyar tanácsosok okt. 16-ki fölterjesztéseik; úgyszintén Erneszt főherczegnek okt. 6. 9. 22. 23. 24. 30. nov. 1 és 7-én Rudolf királyhoz intézett jelentései a bécsi állami ltárban.

[2]) A meghivólevél példányai több levéltárban.

[3]) A megbízó levél fogalmazata nincs meg a bécsi állami ltban.

[4]) Ezt Erneszt főherczeg is említi 1587. okt. 21-én a királyhoz intézett levelében.

vén királyi bátyjának és udvari környezetének féltékenységét, ezen teljhatalmat maga sem akarta igénybe venni, és azon kérelemmel fordúlt Rudolfhoz, hogy őt részletes utasítással lássa el. [1]) Azonban a király nem látta lehetségesnek előlegesen kidolgozni ily utasítást, mely az országgyűlési tárgyalások változó esélyeit mind tekintetbe venné. Meghagyta tehát a főherczegnek, hogy a kevesbbé jelentékeny ügyekben, az őt környező német tanácsosok meghallgatása után, saját belátása szerint intézkedjék; a fontosabb ügyekben pedig külön futár által küldje Prágába jelentését, és várja be az esetről esetre nyerendő utasitást. [2])

Mindezen ügyek elintézése után, Erneszt főherczeg, több német tanácsos és díszes őrség kiséretében, november 10-én Pozsonyba érkezett. A rendek még csak kis számban voltak együtt; úgy, hogy a főherczeg habozott, vajjon azonnal megnyissa-e az országgyűlést, vagy pedig bevárja az utban levőket.

A magyar tanácsosok véleménye meg volt oszolva. A főherczeg, tekintettel arra, hogy a meghivólevelekben kitűzött határnap (november 1-e) rég letelt, és nehogy jövőre következtetést lehessen vonni, elhatározá, hogy november 14-én be fogja mutatni úgy a királyi propositiót, mint a sérelmek orvoslására vonatkozó királyi leiratot.

A királyi utasitás úgy hangzott ugyan, hogy e leiratot egy-két nappal a propositió után adja át. Azonban a magyar tanácsosok figyelmeztették, hogy ez eljárás nem czélszerü; mivel nem várható, hogy a rendek, mielőtt a sérelmek orvoslására vonatkozó királyi leirat velök közöltetik, a propositió tárgyalásába bocsátkozzanak; helyesebb tehát a leiratot azonnal önként, mint később a rendek sürgetésére adni át.

A főherczeg készséggel fogadta el ezt a tanácsot. Engedett a magyar tanácsosok azon óhajtásának is, hogy a propositió és a királyi leirat velök előlegesen közöltessék; de hatá-

---

[1]) Erneszt főherczeg okt. 24-iki levele ugyanott.

[2]) Rudolf király okt. 28-iki levele u. o.

rozottan kijelenté, hogy azt csak tájékozás végett közli velök, mert annak szövegén többé változtatni nem lehet. [1])

Az iratok meghallgatása után, többen a tanácsosok közűl megjegyezték, hogy némely pontok megváltoztatását kivánatosnak tartanák; de mivel ő felsége parancsából, változatlanúl kell azt előterjeszteni, megnyugvással veszik tudomásul.

November 14-én a főherczeg és a rendek, a királyi várkápolnában jelen voltak a váradi püspök által tartott ünnepélyes misén, és azután a várlak nagyteremébe gyűltek.

A főherczeg az országgyűlést latin beszéddel nyitotta meg, melyet a cancellár *magyar* nyelven adott elő. Azután átadta a propositiót, a királyi leiratot és saját megbizóleveleit. [2]) Mire a rendek a helytartó lakására vonúltak, hogy ott hallgassák meg a királyi iratok fölolvasását.

II.

A propositióban kijelenti a király, hogy rég óhajtotta volna az országgyűlést megtartani. De majdnem három esztendeig pusztított a pestis Magyarországban; majd a szűk termés nagy szükséget idézett elő. Most végre megszűntek mindezen bajok. Mindazáltal a király most sem jelenhetett meg a hű rendek körében. Mivel ugyanis letelt azon öt esztendő, a melyre a német birodalom 1582-ben Magyarországnak segélyt ajánlott, újabb segély kieszközlése végett, a birodalmi gyűlés összehívására előkészületeket kell tenni. Ezek miatt nem jöhet Magyarországba. Azonban az országgyűlés összehívását sem akarta tovább halasztani; e miatt, a magyar tanácsosok véleményének meghallgatása után, testvérét Erneszt főherczeget bizta meg, hogy őt helyettesítse, és teljhatalommal ruházta föl

---

[1]) Ugyanis a tanácsosok azért kivánták ez iratok közlését, hogy »si quid durum et asperum, et quod posset aliquomodo offendere Status, ... darinnen begriffen sie dasselbe ändern und corrigiren möchten.« Erneszt főherczeg 1587. nov. 14-ki jelentése.

[2]) Erneszt főherczeg november 14-én jelenti, hogy ő »Inen im Euer Maiestät Namen den fürtrag gethan, und im lateinischer Sprach, welches der Canzler allzeit punctatim vertolmäscht hat, selbs auch zugesprochen. Darauff die Proposition samt den literis credentialibus und der verschlossenen plenipotentia also auch die resolution über ihre gravamina . . . überantworten und zustellen lassen.«

az országgyűlési ügyek tárgyalására és elintézésére. Remélli, hogy a rendek mindazokban, a miket a főherczeg előterjesztend, úgy fognak eljárni, a mint hű alattvalókhoz illik.

Mindenekelőtt előadja, hogy mily nagy *összegeket* fordított Magyarország védelmére. És habár magyarországi bevételein fölül, saját egyéb országainak jövedelmeit és a birodalmi segélyt is e czélra szentelte; mindez nem mutatkozott elégségesnek. És így, bár részvéttel viseltetik Magyarország jelenlegi szomorú állapota iránt, igénybe kell venni hozzájárulását. Több év óta a magyarországi rendek nem ajánlottak meg adót, és semmivel sem járultak a véghelyek föntartásához. Ennek következtében a katonák zsoldját nem lehetett rendesen kifizetni, a mi sokféle bajnak szülője lett. Most tehát szavazzanak meg a következő két esztendőre hat-hat forintot, minden porta után, a melyeknek új összeirását rendeljék el.

Az elégett házak birtokosainak, a régi gyakorlat szerint, három évi adómentesség engedtetik. Ebből sok zavar támadt. Meg kell tehát állapítani, hogy a tűzvészt követő három esztendő tartamára szól az adómentesség. A szabadosok adómentessége hátrányos a kincstárra és igazságtalan is; mert a nemeseknek nem lehet azt a jogot engedni, hogy bárkit jobbágyaik közűl, a szabadosok rendjébe emelve, az adófizetéstől fölmenthessenek. A praedialis és armalis nemesek is kötelesek legyenek az adót fizetni; minthogy a nemesi jogokat csak személyökre, nem birtokaikra nézve élvezik. Sok kár háramlik a kincstárra az által, hogy a tisztviselők, miután hivatalukról lemondottak, vagy az elhúnytaknak örökösei, az adó behajtásáról számolni és tartozásaiknak eleget tenni gyakran vonakodnak; a kincstárt a törvény rendes utjára útasítva. A hoszszadalmas perek elkerűlése végett, szükségesnek mutatkozik törvényben megállapítani, hogy oly esetekben az alispán biráskodjék, minden kifogás és fölebbezés mellőztetvén.

Az ország java követeli a harminczad-jövedelem fokozását; minthogy a király azt az ország közczéljaira fordítja, és nem a saját szükségeire, a mi hatalmában állana. A lengyelországi és a török határokon fiók-harminczadokat kell fölállítani. Továbbá megszüntetendő az a visszaélés, a mely szerint parasztok sok marhát vásárolnak, úgy mintha saját használa-

tukra szolgálna, és azután Morvaországba szállítják, elárusítás végett.

A mértékek különfélesége által okozott zavarok és nehézségek megszüntetése végett, az egész országban [1]) az akót és a kassai köblöt kell használatba hozni.

A véghelyek megerősítésére, a rendek ajánljanak meg minden porta után tizenkét napi ingyen kézimunkát, és minden 25 porta után tizenkét napi fuvarozást; a mely munkák készpénz-fizetéssel megváltatnak, kivéve azon részeken, a hol czélszerűbbnek látszik természetben való leszolgáltatásukat követelni. Az 1578-ik évi országgyűlésen alkotott törvény, e váltságdijaknak három országos pénztárnok által eszközlendő behajtásáról, nem lépett életbe; haladéktalanúl foganatosítani kell.

Az állandó hadak tartására és a fölkelések esetére vonatkozó törvényben szabályozott kötelességeket sokan nem teljesítik. Büntetéseket kell az ilyen mulasztásokra szabni. Azon jobbágyok fölött, a kiknek a fölkelés esetén táborba kell szállani, fél vagy negyedévenkint szemle fog tartatni. Egyúttal a főkapitányok rendeletet kapnak, hogy hatalmukkal óvatosan éljenek; csak komoly, kétségtelen veszély esetén rendeljék el a fölkelést, nehogy a rendek és jobbágyok haszontalanul igénybe vétessenek.

Azokra, a kik a portával fönnálló fegyverszünetet megsértve, török területre betöréseket intéznek, büntetést kell szabni; valamint intézkedni a szabad hajdúk és lovasok megfékezéséről és kiirtásáról, kik t. i. a király szolgálatában levő katonáknak adják ki magokat, de csak fosztogatnak és pusztítanak.

A hadaknak élelmiszerekkel való ellátásáról intézkedő törvényt sokan úgy értelmezik, hogy az csak a közfölkelés idejére és nem a véghelyekre vonatkozik. Szükséges tehát azt újolag formulázni, és egyúttal a legelőkön tartózkodó lovasok ellátásáról is rendelkezni. Egyébiránt a király gondoskodni fog, hogy a szállítók pénzöket hiány nélkül megkapják; a job-

---

[1]) A propositio e helyen a *provincia* szót használja; valószinüleg véletlenűl, és nem utógondolattal.

bágyoknak se legyen panaszuk a legelőkön tartózkodó katonák ellen.

A király, illetőleg Erneszt főherczeg engedélye nélkűl, idegen hadi szolgálatba senki se léphessen. Elbocsátó levél előmutatása nélkűl, katonát senki se fogadjon szolgálatába.

Az önkénytes behódolásokra fejvesztés büntetését kell szabni. Ha valamely hely már többé meg nem védhető, jobb elpusztítani és lakóit máshová telepíteni.

Törökországból gyakran jönnek menekűltek, és még többen jönnének, ha nem volnának kitéve azon veszélynek, hogy itt vagyonuktól megfosztatnak. Szigorúan meg kell parancsolni, hogy az ilyenek bántatlanúl maradjanak.

Megújítandók a törvények, melyek büntetést szabnak azon urakra és nemesekre, a kik fegyveres kézzel egyenlítik ki viszályaikat és boszúlják meg sérelmeiket.

Veicsevár (?) erődítményei oly pusztulásra jutottak, hogy azoknak összeomlásától lehet félni. A szakértők vizsgálata kideríté, hogy nem alkalmas helyre építették; minélfogva teljesen el kell hagyni, vagy legfölebb őrtoronynak lehet használni. Helyébe Keresztúron új erősség volna építendő. E czélra Ausztria 6000 forintot és Stiria ugyanannyit ajánlott föl; oly föltétel alatt, ha Magyarország szintén legalább ennyit szentel azon czélra. Az országgyűlés teljesítse ezen föltételt.

A káptalanok ellen több oldalról panaszok emelkednek a miatt, hogy birtokaikon a hidakat és útakat elhanyagolják, a miből, mert az élelmiszerek szállítása nehezittetik, a véghelyekre veszély háramlik. Föl kell tehát hívni, hogy kötelességeiknek tegyenek eleget.

Az igazságszolgáltatás több év óta szünetel; főleg két oknál fogva, mert az ország rendes biráinak sorában több üresedés van, és a rendek vonakodtak az új naptárt az országgyűlés hozzájárulása előtt elfogadni. E javított, új naptár a legtöbb országban már be van hozva; fölhívja tehát a rendeket, mondják ki, hogy ezentúl Magyarországban is egyedűl az használtassék.

A nyolczadi törvényszékek a régi törvények értelmében működjenek. A jószág-foglalásokról szóló 1542-ik évi törvényt helytelenül szokták magyarázni; főleg mikor a kincstár érde-

kei forognak fönn. A rendek állapítsák meg, hogy a megtámadott fél panaszára a megye törvényszéke 15—30 napi határidőt tűzzön ki a támadónak; a határnapon, az alispán a szolgabiróval és esküdtekkel a szinhelyre menjen, hallgassa ki midkét félt és hozzon itéletet, a melytől a megyei törvényszékhez lehessen fölebbezni, azután csak birtokon kivűl a királyi táblához.

Az országos határok kiigazítására az országgyűlések már többször küldöttek biztosokat; de ezek föladatukat mindekkorig sem oldották meg. Intézkedjenek a rendek, hogy most végre az annyiszor sürgetett határigazítás tényleg megtörténjék. [1])

A királyi propositióban az ország sérelmei hallgatással mellőztettek. A megelőző országgyűléseken előadott sérelmek orvoslása iránt a király *külön leiratban* nyilatkozott.

A sérelmek orvoslása — úgy mond — beható tanácskozásoknak képezte tárgyát, és három főpontra irányúl; az első a magyar tisztviselők alkalmazását, a második a nemesek és jobbágyok zaklatásainak megszüntetését, a harmadik a magyarországi ügyek tárgyalásának és elintézésének módját illeti.

Az első pontra nézve, ő felsége véleménye szerint, az utóbbi időben oly előmenetel történt, hogy az alkalmazásban levő idegen kapitányok nagy száma fölött nem lehet többé panaszt emelni. Az azóta megüresedett kapitányságok nagy részére magyarok neveztettek. Csak kevés idegen van már hivatalban. Miért nem zárhatja ki az idegeneket egészen, indokait ismételve kifejtette a rendek előtt. Ezentúl is különös tekintettel leend a magyarokra, és közelebb az egri kapitányságra magyar urat fog kinevezni.

A második baj orvoslására két mód kinálkozik: a katonák zsoldjának pontos kiszolgáltatása és a kihágások szigorú megbüntetése. A zsold rendes fizetése azért nem volt lehetséges, mert a rendek évek óta nem ajánlottak adót. Reméli, hogy annál bőkezűebbek lesznek most. A király azon lesz, hogy a saját országai és a német birodalom rendei részéről

---

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

szintén lehetőleg jelentékeny segélyt eszközöljön ki. Szükséges ezenkivűl, hogy a katonaság élelmi szerekkel kellően el legyen látva. Ha a katonák ennek daczára kihágásokat követnek el, a kapitányok kimélet nélkül, szigorú büntetésekkel fogják őket sújtani; mig Erneszt főherczeg őrködni fog a fölött, hogy a kapitányok e tekintetben kötelességöket teljesítsék.

A magyarországi ügyek tárgyalásának módját az 1569-ik évi törvény megállapítja. Ehhez szorosan alkalmazkodik. E mellett Miksa király azon igéretét, hogy a haditanács és az udvari kamara elnökei mellett magyar tolmácsokat alkalmazand, a magyarországi felek szolgálatára, ő már teljesítette. Továbbá kész a magyar tanácsosokat, kik állandón a királyi udvarnál fognak tartózkodni, nemcsak a *tisztán* magyarországi ügyek hanem a *vegyes* ügyek és a török békealkudozásokra vonatkozó kérdések tárgyalásánál is meghallgatni.

Végre, mivel a forgalomban levő pénz tekintetében is panaszkodnak, ezentúl olyant fog veretni, a melyet a német birodalomban és az örökös tartományokban készséggel el fognak fogadni.

Mindezekből a rendek azt a meggyőződést meríthetik, hogy a királynak komoly szándéka van őket kielégíteni. Viszont reméli, hogy ők is a propositióban foglalt kivánatait haladék nélkűl teljesítendik. [1]) Ezen királyi iratokkal egy időben bemutattatott a lengyelországi rendeknek, krakói gyűlésökből a magyar országgyűléshez intézett levelök, a melyben előadják, hogy miután közakarattal Zsigmond svéd herczeget lengyel királylyá választották, nehány pártos úr Miksa főherczeget hívta meg a trónra, és fegyveres had élén vezette az országba. Hivatkozva azon szövetségre, mely Zsigmond magyar király és Jagelló Ulászló óta a két nemzet között fönnáll, arra kérik a magyarokat, hogy a trónkövetelő Miksa főherczeget ne támogassák. [2])

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltarban.

[2]) Egykorú másolat Körmöcz sz. k. város levéltárában. A *lőcsei* követek november 18-iki jelentésökben írják, hogy a levél fölolvasása után: »Drauff ist nit mer dazumal geredet als dass Herr Locumtenens sagt: Attok-e segítséget.«

A magyar rendek erre azt válaszolták, hogy a főherczeg még nem kért tőlök segítséget; de hő óhajtásuk az, hogy Lengyelország egyértelmű hozzájárulásával, ő nyerje el a trónt. Ekkép a két ország között fönnálló barátságos viszony még szorosabbá válnék. Egyébiránt ők soha sem fognak okot szolgáltatni a jó szomszédság és barátság megingatására. Reméllik, hogy a lengyelek is követni fogják példájokat. [1])

A lengyel rendekhez írt levél november 19-én állapíttatott meg. Ugyanazon napon tárgyaltatott az országgyűlésnek a főherczeghez intézendő első fölirata, mely három nappal utóbb adatott neki át. [2])

A rendek ebben hálát adnak a király atyai jóakaratáért. De nagy mértékben megszomorította őket az, hogy nem jöhetett személyesen körükbe. Látása örömmel töltötte volna el őket. És e mellett, meggyőződésök szerint, ez ország ügyei annyira fontosak, a fenyegető veszélyek oly nagyok, hogy azok előtt a béke áldásait élvező egyéb országok ügyeinek háttérbe kellett volna vonúlnia.

A mennyire szomorú helyzetök engedi, a király kívánatait teljesíteni fogják. Nem kimélik sem életöket, sem vagyonukat. De előbb ő felsége teljesítse igéretét, és eszközölje »szabadságaik teljes visszaállítását.« Ne szorítkozzék néhány pontra. Ne szabjon neki határt az 1569-iki törvény, a mely nem örök időkre alkottatott, és a mely a rendeket soha sem elégíté ki; mert minden országgyűlésen fölszólaltak, teljes szabadságuk helyreállítása érdekében. A király által fölhozott három pontnál még sokkal fontosabbak vannak; ezek között első helyen áll: a *magyar királyi tanács helyreállítása.*

A kormányzati ügyek három csoportba oszthatók: az elsőkhöz tartoznak az adományok, kinevezések és az igazság kiszolgáltatása; a másodikhoz a katonai ügyek; a harmadikhoz a pénzügyek. Mindezen ügyeket más országokban honfiak

---

[3]) November 19. Egykorú másolat Körmöcz v. levéltárában.

[1]) A lőcsei követek november 18-án jelentik, hogy a propositio november 14-ikén fölolvastatott »aber die tractation wirt aufgeschoben bis morgen.« A főherczeg november 24-én jelenti, hogy 22-én vette át a föliratot.

kezelik; illő tehát, hogy Magyarországban is magyarok kezeljék. Csak néhány év óta jutottak idegenek kezeibe; jelenleg az udvari kamaránál és a haditanácsnál intéztetnek el, a honnan a határozatok csak mintegy leirás végett közöltetnek a magyar cancelláriával. Ha pedig ez utóbbi némely jelentéktelen ügyet maga intéz el, leiratai a kamaráknál nem birnak nyomatékkal.

E tényállásból az országra és a királyra sokféle hátrány származik. E miatt jutottak a véghelyek pusztulásra, és a pénzügyek a legnagyobb zavarba.

Ezen állapotok részletes ismertetése után, esdekelve kérik a királyt, teljesítse végre ismételve tett igéretét, állítsa vissza az ország teljes szabadságát; bocsássa el az idegeneket hivatalaikból, az egyházi javadalmakat érdemes honfiaknak adományozza, az ország bel- és külügyeinek intézését bizza a magyar tanácsra. Ezért Károly és Erneszt főherczegek tekintélye csorbítás nélkül fönnállhat. Sőt az sincs kizárva, hogy ő felsége az ország fontos ügyeinek tárgyalásánál, idegen tanácsosait meghallgathassa, érdemes idegeneket hadi szolgálatba alkalmazhasson De nem engedhetik, hogy az egész keresztény világon csak a magyar nemzet legyen ősei vérével szerzett szabadságaitól megfosztva. [1])

A főherczegre nézve kínos meglepetést gyakorolt ez a fölterjesztés. A helytartó és Pálffy Miklós bizodalmas tudósitásaiból azon reményt meríté, hogy a királyi leirat a rendeket ki fogja elégíteni, és igy az országgyűlésnek zavartalan, gyors és sikeres lefolyása leend. [2])

Most ellenben az derült ki, hogy a királyi leirat és a

---

[1]) Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

[2]) Erneszt főherczeg már november 14-ikén írja, hogy a helytartó jelenté, hogy a rendek a propositiót »mit solcher gedult et tam placide . . . angehört haben, als er bei keinem Landtag niemaln gedenkt. So sollen sie auch wider Euer Mt. resolution nichts sonders motivirt haben, also dasz er (a helytartó) sich darob verwundert und verhofft es werde die Landtagshandlung schleuniger und besser abgehen, als sie selbs vermeint haben.« És november 21-én írja, hogy Pálffy előadása szerint, a rendek »sich mit Euer Mt. resolution über die gravamina zimblichue contentiren.«

rendek kivánatai között áthidalhatatlan mélység tátong ; mert azon meggyőződésben volt, hogy az utóbbiak teljesítése lehetetlen.[1])

A föliratra adandó válasz fölött a főherczeget környező német tanácsosok beható tanácskozásokat kezdettek meg. De Erneszt főherczeg nem akarta bevárni azok befejezését. November 23-án magához hivatta a rendeket, és egy rövid leiratot adott át nekik, a melyben hangsúlyozza, hogy az országgyűlés által előterjesztett ügyek beható megfontolást igényelnek, és további informatiókra is szüksége van, minélfogva elhatározását később fogja velök közölni. Legyenek meggyőződve, hogy semmit sem fog elmulasztani, a mi az ország javára és a rendek előnyére szolgálhat. De hogy addig is az idő ne teljék haszontalanúl, az alatt a propositiót vegyék tárgyalás alá.[2]) Erre élőszóval is buzdította őket.[3])

Ez a megszokott taktika volt, mely már a megelőző országgyűléseken is sikertelennek bizonyúlt. A *rendek* most szilárdabbúl, mint bármikor, el voltak tökélve, hogy nem engedik magokat kijátszatni.

Már másnap (november 24-én) kijelentették, hogy a propositio tekintetében úgy vannak hangolva, hogy nehézség és időveszteség nélkűl fognak határozhatni. De előbb sérelmeikre vonatkozólag várják a főherczeg nyilatkozatát; és minthogy teljhatalommal van fölruházva, minél előbb közölje resolutióját. A mennyiben pedig — mint említi — informatióra van szüksége, fogadja azt el tőlök; az ő jogaik, javaik és életök forognak kérdésben; és ezen ügyek iránt legjobban ők vannak tájékozva.[4])

A rendek egyúttal a váczi püspök által is értésére adták a főherczegnek, hogy személyesen, élő szóval kivánják sérel-

---

[1]) Erneszt főherczeg nov. 24-én irja : »Ich für meine Person sehe nicht wie man Innen eben jezo aller irer gravaminibus abgeholffen werden konne, und halte es gleichsamb gar für ein unmöglich Ding Innen in allen zu gratificirn.«

[2]) A főherczeg iratának egykorú másolata az udvari kamara levéltárában.

[3]) A főherczegnek nov. 24-én Rudolfhoz írt jelentése.

[4]) A rendek november 24-iki irata.

meiket kifejteni; de nincs kifogásuk az ellen, hogy a főherczeg azután német tanácsosainak véleményét meghallgassa, vagy pedig a német és magyar tanácsosokat közös értekezletre meghivja. [1])

A főherczeg nem látta tanácsosnak az ajánlatot visszautasítani. Fölhivja tehát a rendeket, hogy válaszszanak körükből küldötteket, a kik által a sérelmek orvoslásának oly módozata iránt, mely a királyi jogokra nem sérelmes, javaslatot tegyenek, és a kikkel ez ügyben tárgyalásokba bocsátkozhatik. [2])

Mivel azonban attól tartott, hogy ha az országos küldöttség igen nagy számú tagokból álland, a tárgyalások hosszadalmasak és nehézkesek lesznek, Pálffy Miklós útján oda hatott, hogy a rendek a magyar tanácsosokra ruházzák e küldetést. Erre azonban a rendek nem voltak rábirhatók. Kezdetben 24 tagú küldöttséget akartak választani; de végre abban történt megállapodás, hogy a küdöttség 12 tagból, és pedig négy főpapból, négy főurból és négy nemesből álljon. [3]) Batthyányi országbiró, Forgách Simon, Nádasdy, Illésházy István, Révay Ferencz, a választottak között a legjelentékenyebbek valának. [4])

III.

Az országos küldöttség november 28-án Batthyányi lakásán tatotta első értekezletét, és elhatározta, hogy emlékiratot fog a főherczegnek átadni. Ennek formulázása heves vitákat keltett. [5])

---

[1]) A főherczeg deczember 6-iki jelentése.

[2]) A főherczeg nov. 25-iki leirata.

[3]) A főherczeg világosan irja ezt deczember 6-iki jelentésében. A lőcsei követek tévesen valának informálva, mikor november 30-án irják, hogy »10 aus den Prälaten und Landherrn, aus den Ständen 8 Personen solten Irer Durchlaut alle der gantz Hungerland Beschwär erklären.«

[4]) A körmöczi követek deczember 2-án irják: »Sind darzue erkhoren der Herr Batthyanyi, Herrn Forgach beide gebrüder, Herr Nadasdy, Herr Illeshazy, Herr Franz Reway und sonst etliche gelehrte Menner, und was aus dreyen Comitatibus, aus den Stäten aber gar niemandt, dann allein der Altsoler stuiel und wir Pergstäter.«

[5]) A körmöczi követek, idézett jelentésökben az első összejövetelről irják: »Viel geschrai darzwischen khomen, dann die Herrn beym

Az iratot más nap (november 29-én) a cancellár adta át Erneszt főherczegnek.

A küldöttség tagjai biztosítják őt, hogy távol van tőlök a szándék: ő felsége jogait és tekintélyét csorbítani; sőt oltalmazni és gyarapítani kivánják; jól tudván, hogy szoros kapcsolatban állanak az ország javával és fönmaradásával. A magyar rendek hódolatteljes érzelmeinek igazolására, kiemelik, mint emelték azok szabad választás által, a Spanyolországban tartózkodó Rudolf főherczeget a magyar trónra, megelőzve a többi országokat és tartományokat. Biztosan reméllették, hogy szabadságaik oltalmazója leend. Midőn azonban látták, hogy az ország kormánya idegenek kezeibe jut, gyakran fordúltak hozzá panaszaikkal, míg az 1583-ik évi országgyűlésen ünnepélyes igérettel kötelezé magát szabadságaik visszaállítására. Valósítsa ezt. Csak azt kérik, a mire különben is koronázási esküje kötelezi, a mi az ország és a király javára fog szolgálni.

Magyarország régi kormányzati rendszere ép oly bölcsen, mint egyszerüen van megállapítva; az egyházi ügyeket az esztergomi érsek a püspökökkel; a hadügyet a nádor, a távollevő királyt is helyettesítve, igazgatja; a pénzügyet a kincstárnok kezeli; a királyi városok a tárnokmester hatósága alatt állanak; mig az ország összes ügyei a királyi tanácsban tárgyaltatnak.

De ha e rendszerért talán volt joguk lelkesedni, a történettel összeütközésbe jöttek, midőn azt állították, hogy mig az fönnállott, minden jól ment és szerencsésen folytak az ország dolgai. Ellenben — igy kiáltának föl — a külföldiek igazgatása mily gyászos állapotba hozta az országot! A véghelyek romokban, minden szükségesben szükölködve, úgy, hogy csak Isten irgalma tartja fönn azokat. Az idegen kapitányok, bár akkora a díjok, hogy magyar kapitány azért háromszor annyi hadat volna képes tartani, mulatsággal töltik idejöket, magánosak ügyeibe hivatlanúl avatkoznak, saját magánügyeik kedveért gyakran távoznak állomásaikról, katonáikat nem tartják fegyelemben, a magyar törvényeket tetszésök szerint értelme-

---

fruestueck schwach worden. Aber des morgenden Tags sind die Artikl corrigirt und Ir Durchlaut überantwort worden.«

zik, vagy épen megvetik, a szegény népet zsarolják. Különösen Kanizsa, Ujvár, Szendrő, Szatmár és Zólyom a legsiralmasabb sorsra jutottak. És ha csak egyik is elesik, az országra súlyos bajak fognak háramolni.

Az ország jövedelmi forrásai, különösen az érczbányák idegen üzéreknek úgy szólván zsákmányúl estek. A kincstár üres, az adósságok folyvást szaporodnak. Ha pedig az ország jövedelmei helyesen kezeltetnének, azok, a külsegélylyel, bőségesen elegendők volnának a véghelyek szükségeire.

Végre röviden érintik az idegen befolyás egyéb következményeit; a koronajavak elidegenítését, a törvénytelen rendeleteket stb.

Mindezen bajok megszüntetésére a következő javaslatot teszik. Állítsa vissza ő felsége a királyi tanács hajdani hatáskörét és tekintélyét. Ennek befolyása mindent jóra fog fordítani. És ha a viszonyok nem engedik, hogy a királyt mindig környezze a teljes tanács, hivja ezt össze évnegyedenkint; mig a csekélyebb jelentőségű ügyeket a helytartó, a közelében lakó tanácsosokkal intézze el. [1])

A főherczeg, miután a környezetében levő német tanácsosok véleményét meghallgatta, deczember 5-én közlé szintén írásban az országos küldöttséggel válaszát. Ebben kijelenti, hogy ő felsége bizonyára kedvesen veendi a rendek hódolatának nyilatkozatait. Trónraléptétől fogva mindig főkötelességének ismerte az ország szabadságainak föntartását; és távol volt tőle az a törekvés, hogy idegenekre bizza az ország kormányát. Az ország romlásának okait egyebütt kell keresni; főleg Isten haragjában, a mely »mindnyájunk bűneiért« nehezedik rá és csak akkor fog szűnni, ha az emberek erkölcsei megjavúlnak.

A rendek által fölhozott részleteket nem akarja bőven megvitatni. Csak röviden válaszol. Helyesnek tartja, hogy a magyar tanácsosok évnegyedenkint lehetőleg teljes számban összegyűljenek, és a király, vagy a főherczeg elnöklete alatt a fontosabb ügyeket tárgyalják; továbbá, hogy néhány magyar tanácsos állandón az udvarnál tartózkodjék, és itt nemcsak a

---

[1]) Az országos küldöttség november 29-iki emlékirata.

magyarországi ügyek, hanem a Magyarországot érdeklő hadi és török ügyek tárgyalásában is részt vegyenek. A mit a rendek a hadi és pénzügyek körül elhatalmasodott visszaélésekre nézve fölhoznak, nehogy itt, a közügy kárára, »hasztalannul vesztegessék az időt« (!) az első évnegyedes tanácsülésen beható tárgyalás alá fog vétetni. Legyenek meggyőződve, hogy a király készséggel fog mindent megtenni, a mi az ország és egyes lakóinak javára szolgál. [1])

A főherczeg az országos küldöttséget maga elé hivta, és értésére adta, hogy a mennyiben válaszának egyes helyeire bővebb fölvilágosítást igényelnének, vagy pedig a fönforgó ügyek iránt ők óhajtanak valamit közölni: bizodalommal fordúljanak hozzá. [2])

Az országgyűlési küldöttség deczember 9-én benyujtott föliratában leplezetlenűl kimondja, hogy a főherczeg resolutiója ki nem elégitő. A sérelmek orvoslását nem biztosítja az, ha a magyar tanácsosok az ország ügyeinek és érdekeinek tárgyalásában részt vesznek. Szükséges, hogy a magyar tanács tekintélye és hatásköre teljesen visszaállittassék, nehogy a magyarországi ügyek ezentúl is a német kormányszékek által intéztessenek; szükséges az idegen tisztviselők eltávolítása, az egyházi és világi status helyreállítása, és több egyéb, a mit előbbi föliratukban előadtak.

És mindezekről a jelen országgyűlés tartama alatt törvény utján kell intézkedni. Mig ez nem történik, ragaszkodnak azon állitásukhoz, hogy az ország kormánya, nemzetök gyalázatára és kárára, idegenek kezeiben van. [3])

Ez irat úgy tartalma, mint hangja által leverő hatást gyakorolt a főherczegre, a ki most a kiegyenlítés reményét már-már teljesen elveszté.

Azonban mialatt tanácsosai az adandó válasz megállapításával foglalkozának, deczember 10-én az esti órákban, megje-

---

[1]) A főherczeg deczember 5-iki leirata.

[2]) A főherczeg deczember 6-iki jelentése.

[3]) Az országos küldöttség deczember 9-iki fölirata.

lent nála *Pálffy Miklós*, és hosszas beszélgetés után, rájött az országos küldötség iratára. Értésére esett — úgy mond — hogy a főherczeg ez irat miatt neheztel; ő is azt tartja, hogy »némileg meglehetősen erős« ; de Istenre mondja, hogy az nem tartalmazza a rendek véleményét és szándékát; az országos küldöttség csak azért fogadta azt el, hogy néhány tagját kielégítse; és azért nem szabad azt betűszerinti értelemben venni.

A főherczeg erre a következőképen válaszolt. Neki az iratot a rendek nevében adták át, és ő azt nem értelmezheti, nem magyarázhatja és nem foghatja föl másképen, mint a hogy lényege, tartalma és betűje követeli; nem is keresheti, hogy a rendek közől egyik vagy másik mily gondolatokat és érzelmeket táplál lelkében. Ennek következtében az iratot beható megfontolás tárgyává teendi, és úgy fog arra válaszolni, a mint a dolog természete és ő felsége érdeke igényeli. Végre megjegyzé, hogy a rendek ildomosabban és szerényebben terjeszthették volna elő kivánataikat, és nem oly erőteljes kifejezésekkel, melyek ő felségét méltán sérteni fogják.

Pálffy ekkor arra kérte a főherczeget, bocsássa be magához az előszobájában várakozó Nádasdyt és Illésházyt, a kiktől szintén hallani fogják, hogy ők magok és a rendek nincsenek abban az értelemben, a melyet ő fensége az iratból kiolvas. Egyúttal kérte, hogy mielőtt válaszát elkészíti, hallgassa ki a magyar tanácsosokat is.

A főherczeg azonban megjegyzé, hogy nem látja át, miért kellene néki akár Nádasdyval és Illésházyval, akár a magyar tanácsosokkal értekezni. Átadták neki az iratot, és erre fog válaszolni. Ha ők más nézetben vannak, ezzel összhangzóan kellett volna iratukat fogalmazniok.

Pálffy bucsút vett a főherczegtől, de másnap korán reggel, Nádasdy és Illésházy kiséretében, fölkereste *Harrach* bárót, a főherczeg legbizalmasabb tanácsosát. Itt mind azt ismételé, a mit a főherczegnek előadott volt, és fölkérte, birja rá a főherczeget, hogy hivja magához a magyar tanácsosokat, a kik mindent a helyes kerékvágásba fognak vezetni; ne gondoljanak sokat azzal az »átkozott irással«, a melyet vissza fognak vonni.

Harrach sietett jelentést tenni a főherczegnek, a ki azon-

nal maga köré gyűjté német tanácsosait. Ezek abban a véleményben voltak, hogy az országos küldöttség iratát nem szabad ugyan hallgatással mellőzni, mindazáltal czélszerü a magyar urak kérésére a magyar tanácsosokat meghallgatni. A főherczeg helyeselte e nézetet, és haladék nélkűl magához hivatta a magyar tanácsosokat.

Ezek előtt a főherczeg igy szólott: Tudják, miféle iratot adott neki át az országos küldöttség. Erős és kiméletlen ira az, a milyent nem várt volna a rendektől; annál kevesbbé, mert ő a maga részéről ekkorig nyilatkozataiban »ildomos és szerény volt«, együttal sérelmeik megszüntetésére oly utakat és módokat ajánlott, a melyek, meggyőződése szerint, tekintettel a körülményekre, egészen czélravezetők. És habár az érintett iratot már tanácskozás alá vette, és arra oly választ fog adni, a milyet ő felsége tekintélyének és méltóságának föntartása követel; mivel azonban tudomására jutott, hogy a rendek közűl sokan nem osztoznak abban a véleményben, melyet az irat szószerinti értelmezése szerint, tartalmaz, és többen vannak, a kik nem helyeselték és javalták ez iratot: előbb magyar tanácsosait meg akarja hallgatni.

A magyar tanácsosok ezután félrevonultak, és egymás között hosszasan tanácskoztak. Majd ismét a főherczeg elé lépve, kinyilatkoztatták, hogy az országos küldöttség iratát ők is túlerősnek és szerénytelennek tartják, azt nem helyeselhetik, és azon lesznek, hogy megsemmisíttessék és visszavonattassék; mivel pedig az irat-váltás nem vezet czélhoz, sőt azt eredményezi, hogy a vélemények mind távolabb esnek egymástól, azt fogják a rendeknek javasolni, hogy a tárgyalásoknak élőszóval eszközlendő folytatását határozzák el, és arra az országos küldöttséget utasítsák.

A főherczeg maga is azon véleményben volt, hogy a német és magyar tanácsosok közös értekezletei, a vélemények tisztázására és kiegyeztetésére legtöbb kilátást nyujtanak; helyeslését fejezte ki a magyar tanácsosok megállapodása fölött; és újólag inté őket, hogy az országos küldöttség iratának megsemmisítésére gondjok legyen. [1]

---

[1]) A főherczeg deczember 20-iki jelentése.

Az országgyülés, mely a tárgyalások siettetését nem kevesbbé óhajtotta, mint a főherczeg, szintén elfogadta a magyar tanácsosok javaslatát.

Ennek következtében az országos küldöttség deczember 12-én megjelent a főherczeg előtt, és Forgách Simon által élőszóval előterjesztette, tizenegy pontban szabatosan formulázva, az országos kivánatokat, melyek a további alkudozásokban alapúl szolgáltak. Ezek a következők:

Az összes magyarországi ügyeket a magyar tanács tárgyalja és intézze el.

A véghelyek megerősítéséről, őrséggel ellátásáról, és az üresedésben levő kapitányi állomások betöltéséről gondoskodjék a király.

Figyelmeztetik a királyt, hogy a koronajavak némely tisztviselői a nemeseknek károkat okoznak. Fölkérik, hogy a jelen országgyűlés alatt nevezzen a magyar kamarához alkalmas elnököt és tanácsosokat. Ezek kezeljék az ország összes közjövedelmeit, és semmiféle más kamarától ne függjenek; egyedűl a királynak, távollétében pedig a főherczegnek és a magyar cancellárnak legyenek alárendelve.

Az ország véghelyeinek és jövedelmi forrásainak megvizsgálására küldessék ki egy magyarokból és németekből álló bizottság, mely a behozandó reformokról is javaslatot dolgozzék ki.

Az igazság kiszolgáltatásáról, a törvények értelmében, gondoskodjék a király.

A nádori méltóság visszaállítását nem sürgetik; mivel azonban ennek helyét foglalja el a három országos főkapitány, e tisztségekre mindig született magyarok neveztessenek.

Intézkedjék a király a horvát- és tótországi bán rendelkezésére álló hadak szaporításáról és fizetéséről. [1])

A főherczeg, miután ez előadást meghallgatta, a magyar küldöttséget egy szomszéd terembe küldé, maga pedig német tanácsosaival rövid értekezletet tartott, melynek végeztével az újra behívott magyar küldöttségnek, *Strein Reichard* német tanácsos, élőszóval adta elő a főherczeg resolutióját.

---

[1]) Forgách Simon előadásának irásban foglalt kivonata a bécsi államlevéltárban.

Ebben figyelmezteti a küldöttséget arra, hogy utolsó irata »kelleténél kissé érdesebb és a rendeknek ő felsége iránti hódolatával meg nem egyező.« Minthogy pedig a magyar tanácsosok is azt a véleményt fejezték ki, hogy azon iratot, a rendek határozatából, vissza kell vonni és meg kell semmisíteni: ő fensége »követeli«, hogy a rendek vegyék vissza azon iratot, és azt, netán létező másolataival együtt, vonják vissza, semmisítsék meg, és, nehogy emlékezete fönmaradjon, enyészetnek adják át. Továbbá, nehogy a fönforgó tárgyalásokból a királyra bármely hátrány háramoljék, kijelenti, hogy mindaz, a mi tárgyaltatni és végeztetni fog, csak azon föltétel alatt tekintendő érvényesnek, ha viszont a rendek is a propositióban foglalt királyi kivánatokat teljesítik.

A magyar tanács hatáskörének visszaállítása tárgyában a főherczeg ragaszkodik utolsó nyilatkozatához, a mely, nézete szerint, a rendek óhajtásának teljesen megfelel. Ahhoz még csak azt csatolja, hogy a rendek jelöljenek ki néhány tanácsost, a kik állandóan a főherczegnél tartózkodjanak. És mivel a cancellár néhány tanácsossal mindig a király oldala mellett szokott lenni, és illő is, hogy a főherczeg a fontosabb ügyeket ő felsége tudtával s megegyezésével intézze el: a rendek találjanak módot, hogy mindkét igényt ki lehessen elégíteni. [1])

A küldöttség által előterjesztett pontokra határozatainak közlését későbbre halasztá. De nem soká váratta őket. Már másnap (deczember 13-án) újra magához hivatta a küldöttséget, és resolutióját úgy élő szóval, mint irásban közlé. [2])

A *véghelyek* tárgyában, mindazt a mit a küldöttség ajánl, maga is szükségesnek tartja. Mind ő maga, mind ő felsége szívesen fordítottak volna nagyobb gondot azokra. De föntartásuk nagy összegeket vesz igénybe. Már pedig az ország négy év óta sem pénzben, sem munkákban nem nyujtott segítséget. Mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll. Reméli, hogy a rendek is teljesítendik kötelességöket. A küldöttség kivált Ujvárt és Szendrőt ajánlja a király figyelmébe. Nem

---

[1]) A főherczeg e nyilatkozatot, decz. 20-iki jelentéséhez mellékelve, közli a királylyal.

[2]) Erneszt főherczeg decz. 20-ki jelentése.

tartja illőnek, hogy ő felsége eljárását mintegy szabályozni akarják. De azon lesz, hogy az országra kár ne háromoljék. És az üresedésben levő kapitányságok betöltése iránt is, meghallgatva a magyar tanácsosok véleményét, még az országgyűlés tartama alatt fog határozni.

A vizsgáló bizottság kiküldésében megnyugszik; kész ahhoz a maga részéről tagokat nevezni; fölhívja a rendeket, válaszszák meg ők is küldötteiket, és tűzzék ki a határnapot, a mikor a bizottság működését megkezdje.

Figyelmeztetésöket a királyi tisztviselők által okozott károkra vonatkozólag, úgy tekinti, hogy jóindulattal történik, és nem szándékoznak ő felségének oly ügyeibe avatkozni, a melyekben magán ember sem hagyja magát megszoríttatni.

Jól tudja, hogy milyen volt hajdan a kincstár szervezete. De Ferdinánd királyt fontos okok birták rá, hogy a mostani rendszert hozza be. Ezt rögtön és egyszerre megváltoztatni igen veszedelmes kisérlet volna. De kész ez ügyet a magyar tanács legelső évnegyedes ülésén előterjeszteni, és beható tanácskozás tárgyává kitűzni. A kamara mostani elnöke és tanácsosai mind alkalmas és hű emberek; mivel azonban amaz ismételve beadta lemondását, a mennyiben ezt most megújítaná, helyébe a magyar tanácsosok véleményének meghallgatásával, mást fog kinevezni.

Az igazságszolgáltatásra vonatkozó kivánatuk értelmét nem bírja fölfogni. Fejtsék ki bővebben. Ha meggyőződik javaslataik helyességéről, nem fog késni azokat magáévá tenni.

A dunántúli főkapitány, Dobó Ferencz már többször kérte elbocsáttatását; helyét, a magyar tanácsosokat meghallgatva, még az országgyűlés alatt be fogja tölteni. A mennyiben a dunántúli főkapitányság székhelyének Győrről Pápára való áthelyezését czélszerűnek tartják, az áthelyezés módozatai iránt értekezni fog magyar tanácsosaival. A harmadik (felsőmagyarországi) főkapitányság betöltése megfontolást igényel; minélfogva ez iránt még nem nyilatkozhatik. Az idegeneket a főkapitányságokból, a többször előadott tekinteteknél fogva, nem lehet egészen kizárni. Az iránt, hogy a főkapitányok mily módon járjanak el az ország rendes birái által hozott itéletek végrehajtásánál, a magyar tanácsosokkal értekezni fog.

Az udvari kamarához rendeletet fog bocsátani, hogy a báni katonáknak zsoldjokat szolgáltassa ki.[1])

Az országos küldöttség deczember 17-én válaszolt. Az évnegyedes tanácsülések megtartásával, és azzal, hogy néhány magyar tanácsos állandóan az udvarnál tartózkodjék, meg van elégedve. De azt kivánja, hogy az igazságszolgáltatást kivéve, a mi az ország rendes biráihoz tartozik, a magyar tanácsosok az ország összes ügyeit tárgyalják, és a határozatok végrehajtása a magyar cancelláriához tartozzék.

A főherczeg azon szemrehányását, hogy a rendek négy éven át semmit sem tettek a véghelyek érdekében, nem hagyják észrevétel nélkül. Lehetséges, hogy néhány megye elmulasztotta az ingyen-munkákat kiszolgáltatni. De sok megye többet tett, mint a mennyi kötelessége lett volna. És az ország összes megyéi készséggel ajánlották volna meg úgy az adót, mint az ingyen-munkát, ha a király összehívja az országgyűlést. Nem szándékuk ő felségének teendőit a véghelyek körűl szabályozni; a haza szeretete és veszedelmének szemlélete készteti arra, hogy a királyt kérjék, — viselje gondját a véghelyeknek.

A bizottságokat a rendek készséggel alakították meg. Abban történt megállapodás, hogy az ország négy részébe négy külön bizottság küldessék. A tengerparttól a Dráváig terjedő országrész számára, Slavonia rendei tartományi gyűlésükön magok választandják meg küldötteiket. A többi három bizottság mindegyikébe két »nagyságos úr« és két köznemes választatott. A Drávától a Dunáig: Nádasdy Ferencz és Pálffy Miklós, Megyery Imre és Petheő Kristóf; a Dunától Liptómegyéig: Batthyányi Boldizsár és Illésházy István, Eszterházy Ferencz és Justh András; Liptómegyétől Erdély és Lengyelország határáig: Forgách Simon és Révay Ferencz, Zokoly Miklós és Rákóczy Zsigmond.

A közjövedelmek kezelését, Ulászló és Ferdinánd királyok törvényeinek értelmében, a magyar kamarára kérik bizatni. Tudják ugyan, hogy a míg egy kincstárnok állott a pénzügyi

---

[1]) Datum nélküli pontozat, az udvari kamara levéltárában.

igazgatás élén, a kincstár mindig jó karban volt; ha azonban a király a kincstárnok kinevezését most nem tartja lehetségesnek, legalább az általa bírt hatáskört teljesen ruházza át a kamara elnökeire és tanácsosaira. Az összes közjövedelmeket bizza rájok, és legyenek függetlenek a német kamarától. Nem kételkednek abban, hogy a kamara mostani elnöke és tanácsosai igen alkalmas emberek; a rendek csak hatáskörükről szóltak.

Az igazságszolgáltatás ügyében ajánlatát köszönettel fogadják.

A harmadik főkapitányságra magyar urat nevezzen ki; és a főkapitányokat ruházza föl teljes hatalommal a véghelyek és katonák fölött. Azt, hogy azok mily módon járjanak el az itéletek végrehajtásában, megszabják a régi törvények. Minthogy pedig az igazságszolgáltatásban csak honfiak vehetnek részt, újra kérik a királyt, hogy mindig magyarokat alkalmazzon a kapitányi tisztekre. Az idegen országok által nyújtott segélynek nem más a rendeltetése, mint az ország védelme, és erre őket főleg saját érdekök, önmagok megoltalmazása készteti.

Végűl kérik, hogy a báni katonákról idejekorán gondoskodjék. [1]) A deczember 9-iki föliratnak megsemmisítéséről és visszavonásáról — az országos küldöttség — úgy látszik említést sem tett. A főherczeg nem ragaszkodott ezen kivánatához. És sajátszerű, hogy a föliratnak, melyet a főherczeg megsemmisíttetni kivánt, »nehogy emléke fönmaradjon«, épen csak azon példánya maradt fönn, melyet az udvar őrzött meg.

A főherczeg most — deczember 19-iki leiratában — nagy lépéssel közeledett a rendek álláspontjához; azonban nyilatkozatait úgy formulázta, hogy azok rést is nyitottak, a melyen az engedmények következményei elől ki lehetett siklani.

Igy a magyar tanácsról szóló pont a rendek kivánatát egész terjedelmében teljesíteni látszott, de akként volt fogalmazva, hogy épen a lényeg hiányzott belőle.

Az ingyen munkákról fölmerült vitát azzal ütötte el, hogy azoknak mikénti fölhasználásáról a kiküldendő bizottsá-

[1]) Datum nélküli pontozatok az udv. kamara levéltárában.

gok jelentései tájékozást fognak nyujtani. Buzgó gondoskodásukat a véghelyekről helyeseli, és igéri, hogy azok érdekében mindent meg fog tenni.

A bizottságok összeállitását jóváhagyja. A slavoniaihoz Károly főherczeg fogja biztosait csatolni. A többi három bizottságba a maga részéről a következőket nevezi ki: Puchhaim Miklóst, Praun Erasmust, Brassicanus Jánost, Rappach Kristófot, Zierotin Frigyest, Hag Dávidot, Kielman Andrást, Redern Györgyöt és Herberstein Feliciánt, kik részint az udvari és osztrák kamarák tanácsosai, részint a haditanács tagjai valának. Ezekhez még két magyar férfiú járul: Melyth István, a szepesi kamara elnöke és Hosszútóti György kamarai tanácsos. A bizottságok jelentéseit a magyar tanács legelső évnegyedes ülésszakán fogja tárgyalás alá venni. A főherczeg fölhivja a rendeket, hogy a bizottságok költségeinek födözéséről gondoskodjanak. Működésöket szent György napján kezdjék meg.

Az igazságszolgáltatás terén foganatosítandó reformok iránt a jövő országgyűlés propositiója fog javaslatot tenni.

A Dunán-inneni és túli országrészek főkapitányságai tárgyában, a magyar tanácsosokkal most fog értekezni. A fölvidéki főkapitányság betöltésének kérdése oly fontos, hogy ő felségéhez kell fölterjeszteni. De még az országgyűlés alatt oly intézkedéseket teend, melyek ezen országrész javára szolgálnak. A főkapitányok hatáskörét a magyar tanács legelső évnegyedes ülésszakán szabályozandja. Helyesnek tartja, hogy az itéletek végrehajtásában az országos törvényekhez alkalmazzák magokat. És hogy erre nézve az idegen kapitányok részéről se merüljön föl nehézség, a magyar tanács gondoskodni fog; mert ahhoz, hogy az idegenek a főkapitányságokból ki legyenek zárva, nem adhatja megegyezését.

A báni hadak fizetéséről és szaporításáról haladék nélkül intézkedni fog. [1])

A főherczeg úgy ezen iratban, mint átadása alkalmával, intette a rendeket, hogy miután ő, »a mennyire az időviszonyok

---

[1]) Datum nélküli pontozatok, az udvari kamara levéltárában. — A főherczeg 1588. jan. 2-iki jelentéséből tudjuk, hogy decz. 19-én adta át.

engedik, kivánataikat teljesíté«, most már végre ők is tegyenek eleget a propositióban foglalt fölhivásnak. És remélte, hogy czélt ér. [1])

A főherczeg nyilatkozatának nehány pontja valóban kielégíté a rendeket. De épen a leglényegesebbekre nézve kifogásaik voltak.

A királyi tanácsról szóló pontba oly záradékokat óhajtottak fölvétetni, melyek a tanácsot valóságos kormányszék jellemével ruházták volna föl, úgy, hogy föladata nem szorítkoznék a véleményadásra, hanem határozatokat hozhatna; és ezeknek végrehajtását a magyar cancellariának biztosítanák.

Továbbá a fölsőmagyarországi főkapitányság betöltésének elhalasztásában nem tudtak megnyugodni; főleg, mivel újabb hirek érkeztek a fölvidéki hadak fegyelmetlensége és kicsapongásai felől. A felsőmagyarországi főkapitány és az egri kapitány kinevezését, valamint a Dunántúli főkapitányság székhelyének Pápára átvitelét haladék nélkűl kérték eszközöltetni. Figyelmeztették a főherczeget, hogy teljhatalommal lévén fölruházva, nem szükséges a királyhoz fordúlnia.

Végre az országos bizottságoknak közelebb eső határnapot kértek kitűzetni. [2])

A főherczeg teljesen megértette e fölterjesztés fontosságát. [3]) És el volt határozva, újabb leiratában nyiltan kimondani, hogy a rendek »lehetetlen és esztelen dolgokat kivánnak tőle.«

Azonban több magyar úr megjelenvén nála, azt ajánlá: hivassa ismét magához a magyar tanácsosokat, kik meg fogják nyugtatni az iránt, hogy az utolsó fölterjesztésnek nem az az értelme és czélja, a melyet ő maga és német tanácsosai abból kimagyaráznak.

A főherczeg csakugyan magához hivatta a magyar tanácsosokat, a kiket német tanácsosainak jelenlétében fogadott.

---

[1]) A főherczeg decz. 20-iki jelentése.

[2]) A rendek küldöttei által tett datum nélküli fölterjesztés.

[3]) Ugy nyilatkozik, hogy »unter dem Namen Consilii Hungarici das ganze Kammer und Kriegswesen, ja auch die Expedition, Conclusion, und den Schluss in und bey den Berathschlagungen einzuräumen begern, und solches zwar so austruckenlich als Sie es bevor nie begert haben.«

Fölolvastatván előttök úgy a saját utolsó nyilatkozatát, mint az ő utolsó föliratukat, kijelenté, hogy az ebben foglalt kívánatok a királyi tekintély sérelme nélkűl nem teljesithetők, és ezekkel az ősi szabadságot kelleténél tovább akarják terjeszteni. Ha ezekhez makacsúl ragaszkodnának, ő készebb eredmény nélkül hagyni el az országgyűlést, mint a királyi tekintélyen sérelmet ejteni, melyet többé nem lehetne jóvá tenni. Ha azonban más útra lépnek, más módozatokat hoznak ajánlatba, és reményt nyújtanak az egyesség létrejöttére, ő is kész az engedményekben a legszélsőbb határokig elmenni.

Utána *Pálffy* szólalt föl. Német nyelven tartott előadásban, elmondotta, hogy a nemzet szabadságain mennyi sérelmet ejtettek, mily gyakran igérték azok orvoslását; és senki sem segített rajtok, sőt szenvedéseik esztendőről esztendőre növekedtek. Azon kérelemmel fordúl tehát a főherczeghez, hogy még az országgyűlés alatt intézkedjék a szegény nép bajainak megszüntetéséről.

Majd *Batthyányi* vette át a szót. Az ország szabadságait magyarázta. Kikelt a *tisztán* és *vegyes* magyarországi ügyeknek megkülönböztetése ellen. Az országos ügyek alatt a kamarai és hadi ügyek is értetnek, a melyek a többiektől, szabadságuk megsemmisítése nélkűl, el nem választhatók. Ő, és utána a többi tanácsosok is hangsúlyozták, hogy meg kell nyugtatni a rendeket, mert különben nem lehetséges őket többé együtt tartani.

Erre a magyar tanácsosok elbocsáttattak, a főherczeg pedig német tanácsosaival együtt maradt. Ezek egy iratot szerkesztettek, melyben a főherczeg minden fejtegetés és polemia nélkűl a vitás pontokról nyilatkozik, és pedig úgy, hogy a rendeknek némi engedményeket tesz, a nélkül, hogy a királyi tekintélyből bármit levonna. [1])

Ezen iratban a királyi tanácsról szóló pont újból van fogalmazva. Be van iktatva az, hogy a »tisztán magyarországi ügyek a magyar cancellária útján nyerjék elintézésöket; ha pedig kétség merűlne föl az iránt, mit kelljen a tisztán magyarországi ügyek alatt érteni, a kérdés a magyar tanács elé ter-

[1]) A főherczeg 1588. jan. 2-iki jelentése.

jesztetik, és a király, esetleg a főherczeg, meghallgatva a véleményeket, fog határozni.

A fölvidéki főkapitányságról a főherczeg úgy nyilatkozik, hogy mivel, bizonyos tekintetek miatt, mindjárt nem határozhat; még ez országgyűlés alatt oly intézkedéseket teend, melyek az ország és különösen a felső részek javára szolgálandnak; azon lesz, hogy a hadak rendesen kapják meg fizetésöket és szigorú fegyelemben tartassanak; ha pedig egyes kihágások felől tudomást nyer, a vétkesek megbüntetésére gondja lesz. Nem tartja méltányosnak, hogy az idegenek az összes kapitányságokból egészen kizárattassanak; kivéve a Dunán-inneni és túli főkapitányságokat; a fölvidéki kapitányság ügye függőben maradván. Az egri kapitányság betöltéséről a főherczeg akkor fog határozatot hozni, ha a megelőző pontok iránt az egyesség létre jő.

Az országos bizottságok részére a határnapot a rendek tetszésök szerint határozhatják meg. [1])

Miután ez irat elkészült, a magyar tanácsosok visszahivattak, hogy azt meghallgassák. És még azon nap (deczember 22-én) megküldetett nekik, oly fölhivással, hogy azon esetre, ha ezen *végső nyilatkozat,* véleményök szerint, a rendeket ki fogja elégiteni, adjanak tanácsot, miként lehetne a vitás pontok iránt kiegyenlítést hozni létre. [2])

A magyar tanácsosok, más nap, (deczember 23-án) a magok köréből egy főpapot és egy zászlós urat küldöttek a rendekhez, oly czélból, hogy azokat megnyugtassák és türelemre intsék. Itt fenyegető nyilatkozatokat kellett hallaniok. »Ha a főherczeg nem teljesíti kivánataikat, — azonnal szétmennek.«

A tanácsosoknak nem volt szükségök ezen pressióra. Ez alkalommal a rendekkel egy értelemben valának, és ugyanazon álláspontot foglalták el újabb nyilatkozatukban.

Az ország kormányzásának két ágát különböztetik meg, egyik a belügyeket, a másik a külügyeket foglalja magában. Ezek, különbség nélkül, mind *tisztán* magyarországi ügyek, akár hadi- vagy pénzügyeknek, akár vegyes ügyeknek neveztes-

---

[1]) Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

[2]) A főherczeg többször idézett jelentése.

senek. A rendek hajlandók ugyan a hadi ügyeket vegyeseknek ismerni el, a mennyiben Magyarország védelme a szomszéd tartományoknak is közös érdeke, mert ezek önmagokat oltalmazzák, mikor Magyarországot segítik; azonban nem volna méltányos, hogy a védelem és segély ürügye alatt, a magyarok megfosztassanak szabadságaiktól, mig a többi országok kormányzásában ő felsége épen nem használ magyarokat. Az ország védelmét tehát a három főkapitány vezesse; ezek mind magyarok legyenek, azért is, mert idegen kapitányok alatt a magyar rendek nem tartoznak síkra szállani; de nem ellenezik, hogy néhány véghely parancsnokaivá időnkint külföldiek is neveztessenek.

A belkormányzati ügyeket is ő felsége magyarok által intéztesse el; az igazságszolgáltatást bízza a helytartóra és az ország rendes biráira; egyéb ügyek a magyar tanácsban nyerjék elintézésöket. A rendek azon óhajtása, hogy az expeditio a magyar cancellária útján történjék, egészen méltányos. Ennek megállapítását nem lehet az évnegyedes tanácsülésekre hagyni; törvényeket csak országgyűlésen lehet alkotni. Ugy kell tehát a rendek utolsó föliratát magyarázni, hogy a magyarországi ügyeket — akár tisztán azok, akár vegyesek — a magyar tanácsban kivánják tárgyaltatni, és ő felsége, illetőleg a főherczeg által elintéztetni; szabadságában állván a vegyes természetű ügyek tárgyalásához német tanácsosait is meghivni. Mert ha csak igazságszolgáltatásra vonatkozó ügyek utasittatnának a magyar tanácshoz, a hadi és kamarai ügyek pedig elvonatnának attól: úgy magyar tanácsra szükség sem volna, mert az igazságszolgáltatás az ország rendes biráihoz tartozik.

Továbbá az iránt is kérnek megnyugtató nyilatkozatot, hogy a magyar kamara elnöke senki mástól nem fog függeni, csak a királytól és a magyar tanácstól. Ezt szintén törvénybe kell iktatni.

A felsőmagyarországi főkapitány kinevezését főleg azon országrész rendei sürgetik; és óhajtásuk teljesen jogosúlt, mert azon országrész nem kevesbbé érdemel figyelmet, mint a másik kettő. Minthogy azonban a főherczeg most nem határozhat az ügyben, nyugtassa meg a rendeket azzal az igérettel, hogy a legelső évnegyedes tanácsgyűlésig, vagy legalább a jövő

országgyűlésig ki fog nevezni oda főkapitányt, és addig is rendeleteket fog kibocsátani a katonai fegyelem föntartása érdekében.

Óhajtják, hogy az országos bizottságok már február 1-én kezdjék meg működésöket.

A főherczeg teljesítse mindezen kéréseket; nehogy a rendek végkép elkeseredvén, szétoszoljanak, és nagy baj érje az országot. [1])

A főherczeg nem volt megelégedve a tanácsosokkal. Ugy találta, hogy mint az országgyűlés tagjai, és nem mint a király tanácsosai nyilatkoznak. A német tanácsosokkal tartott értekezletben az ország rendeihez intézett leirat állapíttatott meg, a mely hivatva volt azokat engedékenységre hajlítani.

Inté őket, legyenek tekintettel »az idők mostohaságára«, ne hallgassanak »magán érzelmeikre,« inkább a körülményekhez alkalmazkodjanak. Nyugodjanak meg a deczember 19-iki rezolutióban. Ne sürgessék a fönnálló intézmények rögtöni átalakitását. Az ily hirtelen változtatások mindig veszélyek és zavarok szülői szoktak lenni.

Ha az 1583-iki országgyűlésen tett királyi igéretnek csakugyan az az értelme, hogy a király az 1582. évi országgyűlésen előadott kivánatokat teljesítse, vagyis az ország szabadságát állítsa helyre: ez, a főherczeg véleménye szerint, megtörténik a királyi tanácsnak általa javasolt szervezése által. Mert habár elhalasztatik a cancelláriai expeditió módozatainak megállapitása, és azon kérdés eldöntése: melyek a tisztán magyarországi ügyek, a király, illetőleg a főherczeg belátására bizatik a rendek meg lehetnek nyugodva az iránt, hogy maga idején helyes határozatokat fog hozni. A főherczeg jól tudja, hogy úgy a jogi ügyek, mint a tisztán magyarországi ügyek elintézése a magyar cancellariához tartozik.

A főherczeg abban a meggyőződésben él, hogy a magyar tanács oly tekintélyt fog nyerni, a melyet a rendek ősei, — »kik mindig bölcsen számoltak a viszonyokkal« — Ferdinánd és Miksa uralkodásától fogva, kivánni, sőt remélni sem mertek.

---

[1]) Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

Az országos jövedelmek kezelésére nézve nincs joguk követelésekkel lépni föl. Ulászló király törvénye, a melyre hivatkoznak, a közjövedelmek elidegenítéséről és elzálogosításáról intézkedik. A mi az elzálogosítást illeti, köztudomású, hogy szükség törvényt bont. Ferdinánd és Miksa királyoktól soha sem kivánták a rendek, a mit most kérnek. Mindazáltal, ha az országos bizottságok jelentéséből kitünnék, hogy a közjövedelmek nem jól kezeltettek, vagy jobban értékesíthetők, a megfelelő módon intézkedni fog.

Az 1545—1552-ik évi törvények a külföldi tisztviselők alkalmazását nem tiltják. Az 1582-ik évi országgyűlés az idegen tisztviselők erőszakoskodásainak megszüntetését, és nem az ő eltávolításukat sürgette.

A főkapitányságok és az egri kapitányság tárgyában, a rendek óhajtásai, a mennyiben a körülmények engedik, már teljesíttettek. [1])

Az országos bizottságok, a rendek javaslata szerint, február elsején kezdjék meg működésöket, a mennyiben a téli időjárás zordonsága nem akadályozza.

Minthogy ennél tovább a főherczeg nem mehet, és némely pontban már is többet tett, mint a mennyit az 1583-iki igéret követelni látszik; reméllі, hogy a rendek meg lesznek elégedve, és azonnal hozzá fognak a propositió tárgyalásához. Ha ettől még ezután is vonakodnának, és ez által az ország újabb bajokba bonyolíttatnék: azért sem ő felségét, sem a főherczeget nem terhelné a felelősség. De bízik abban, hogy a rendek teljesíteni fogják kötelességöket. [2])

A főherczeg, midőn ez iratot a magyar tanácsosoknak átadta, fölkérte őket, hogy igyekezzenek megnyugtatni a rendeket. Ez alkalommal közlé velök, hogy a király felsőmagyarországi főkapitánynyá Miksa főherczeget szándékozott kinevezni, a mit a rendek örömmel fogadtak; de a főherczegnek

[1]) Hozzá van téve, hogy »a mint a mellékelt iratból megláthatják.« Fönnebb is a közjövedelmekre vonatkozó pontban is hivatkozás történik : »sicut in scripto continetur.« Ezt nem ismerjük.

[2]) Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

lengyel királylyá történt megválasztatása a tervet meghiúsítá; most azzal a gondolattal foglalkozik, hogy egy másik főherczeget fog kinevezni; remélli, hogy ezzel szintén meg lesznek elégedve; türelemmel várják be tehát intézkedését.[1])

A tanácsosok siettek megfelelni a főherczeg fölhivásának. És nem siker nélkül.

IV.

A rendek, három napi tanácskozás után, föliratot szerkesztettek, mely a tárgyalások összes eredményeit resummálta.

Köszönetet mondanak a főherczegnek, hogy körükben megjelenvén, ő felsége és a rendek között a közbenjáró tisztét elvállalta. Kijelentik, hogy az 1582. és 1583-ki országgyűlések végzéseitől nem térhetnek el. Fölkérik tehát a királyt, hogy mivel a jelen országgyűlésre nem jöhetett el, a következő év február 2-ára hirdessen új országgyűlést, és az ország szabadságai visszaállításának munkáját, melyet a főherczeg most megkezdett, addig fejezze be.

Azt, a mi a királyi tanács évnegyedes üléseiről és a közjövedelmek megvizsgálásáról tárgyaltatott, elfogadják, és a törvénykönyvbe iktattatni kérik, hogy »ekként a királyi tanács tekintélye teljesen visszaállíttassék.«

Hasonlag a kamara hatósága is állíttassék vissza. Ez kezelje az ország összes közjövedelmeit, addig, a míg majd kincstárnokot lehet kinevezni.

Minthogy most nádorválasztásra »nem kedvező az alkalom« és mind a három főkapitányságra nézve ő felsége »bizonyos okok miatt« egyszerre nem határozhat; kérik, hogy egy év lefolyása alatt, mind a három főkapitányságra magyarokat nevezzen, és azoknak úgy a véghelyeket mint a katonákat rendelje alá. Az üresedésben levő kapitányságokat is mielőbb töltse be érdemes hazafiakkal, a kik a törvények által megállapított hatáskörrel bírjanak. Rendelkezzék, hogy a véghelyekben levő katonaság a nép elnyomásától és a falvakban

---

[1]) Erneszt főherczeg sokszor idézett jelentése.

való kalandozástól tartózkodjék; állomásain lelkiismeretesen őrködjék; és zsoldját rendesen kapja meg.

A magyar tanácsosok évnegyedenkint jőjenek össze, és ő felsége, vagy távollétében, a főherczeg elnöklete alatt a fontosabb köz- és magánügyeket tárgyalják. Néhányan közűlök, fölváltva, állandóan a király, illetőleg a főherczeg oldala mellett tartózkodjanak, a kikkel az ország összes ügyeit, a kamarai és hadi ügyeket is beleértve, a melyek az évnegyedes ülésekre nem halaszthatók, tárgyalni és elintéztetni fogja.

Az ország négy részébe bizottságok küldetnek ki, a véghelyek és közjövedelmek megvizsgálására. Ha a tagok közűl valamelyik a megjelenésben akadályozva volna, a bizottság gondoskodjék helyettesítéséről. A bizottságokhoz minden megye területén az alispán csatlakozik. Ő felségének tetszésére bizatik német tanácsosai vagy egyéb tisztviselői közűl nehányat a bizottságokhoz csatolni. Ezek február 1-én kezdik meg működésöket, és a magyar tanács legelső évnegyedes ülésszakán benyújtják jelentésöket, a melynek alapján ő felsége, illetőleg a főherczeg, a magyar tanács meghallgatása után, a szükséges intézkedéseket életbelépteti.

Végűl azon kérelemmel fordúlnak a királyhoz, hogy a jövő országgyűlésen személyesen megjelenve, az 1582., 1583-ki és a mostani országgyűlés végzéseinek értelmében, az ország szabadságainak helyreállítását tényleg eszközölje. Különben protestálva kinyilatkoztatják, hogy az 1583-ik évi végzésektől el nem térhetnek. [1])

A jövő évi országgyűlés összehívásának sürgetése és okadatolása új momentum vala a tárgyalásokban. A többi pontok formulázása elég mérsékletet, sőt önmegtagadást tűntet föl. Még a kamara függetlenségének hangsúlyozása is elmaradt. Azonban a rendek nem mulaszthatták el föntartani azon igényöket, hogy a magyar tanács befolyása a hadi- és pénzügyekre biztosíttassék.

Ennek következtében a főherczeg a távolságot, mely őt a rendek álláspontjától elválasztá, e fölirat által sem látta

---

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

áthidalva. Az ő felfogása szerint, a rendek kivánatait teljesítve, megingatná a királyi tekintélyt; olyasmit engedne nekik, a mit soha sem bírtak, a mire nincs jogúk, a miből az ország romlása következnék.

E miatt, német tanácsosaival tartott értekezletben, elhatározá, hogy egy utolsó leiratot fog intézni a rendekhez, melyben előadja, mit tett érettök a király előtt; kimutatja, hogy kivánataik okadatolhatatlanok és teljesíthetetlenek, minélfogva a tárgyalások folytatásának lehetősége megszűnt.

A mint erről a magyar tanácsosok értesűltek, *Pálffy, Nádasdy, Illésházy* és *Jóo* megjelentek *Harrachnál*, és kérték, vesse magát közbe a főherczegnél; mert ha a leirat elküldetik, a rendeket végkép elkeserítendi, és az országgyűlés föloszlását fogja maga után vonni. Azt ajánlották, hívja a főherczeg magához a magyar tanácsosokat; talán sikerűlend a kiegyenlítést létrehozni.

Erneszt főherczeg nem nagy reménységet táplált ugyan a sikerre, de ajánlatukat nem utasította vissza.

Az 1588-ik év első napján, Harrach lakásán tartatott meg a fontos conferentia. A deczember 28-iki fölirat szolgált a tanácskozásnak alapúl. Megállapíttattak a változtatások, melyek a főherczeget kielégítheték, és a melyeknek elfogadását a rendektől is remélni lehetett.

A bevezetésben azt mondák a rendek, hogy mivel ő felsége a jelen országgyűlésre meg nem jelenhetett: »mihelyt a birodalmi gyűlése be lesz fejezve, a jövő év február 2-án megnyitandó országgyűlést mielőbb, *bizonyosan* (certo) kihirdetni méltóztassék.« Itt a határnap és a »bizonyosan« szócska kihagyatott, mi által a szöveg szelídebb hangzást nyert (»mielőbb országgyűlést hirdetni méltóztassék«) és a királyt egyáltalában meg nem kötötte.

A hol a rendek továbbá azt kivánják, hogy ő felsége az ország szabadságai visszaállításának munkáját, »a mi most megkezdetett, a jövő országgyűlésig fejezze be«: — beiktattatott, hogy »a mennyiben az a király jogai, becsülete és tekintélye épségben tartása mellett megtörténhetik.«

A rendek a magyar tanács tekintélyének és a főkapitányok hatalmának *teljes* visszaállítását sürgették; a tanácskoz-

mány megállapodása szerint csak »a tanácsot megillető, illő és szükséges tekintélyről«, a főkapitányok »illő és elégséges hatalmáról« van szó. Az itéletek végrehajtása körül, a főkapitányok által követendő eljárás szabályozása a magyar tanács első évnegyedes ülésszakának tartatott fönn.

A rendek a legnagyobb súlyt helyezték arra, hogy »a kapitányságok hazafiaknak adományoztassanak.« E helyett a következő szöveg fogadtatott el: Ő felsége a kapitányságokat »*alkalmas* egyéneknek adományozandja, a miben ő felsége, illetőleg a főherczeg, a hazafiakra különös tekintettel leend.« A mi az eddigi állapot föntartásával, a rendek által annyiszor hangoztatott súlyos sérelem elejtésével egyértelmű vala.

Kevesbbé volt fontos a bizottságokra vonatkozó pontban történt javítás. A rendek azt kivánták, hogy a bizottságok eljárhatnak küldetésökben, ha tagjaik közűl egyik-másik el is marad.

A változtatott szöveg a bizottságokat utasítja, hogy a meg nem jelent tagok számát jelentsék be a főherczegnek, a ki, ha szükségesnek látja, helyetteseket fog rendelni.

A fölirat zárpontjában, a rendek ismételik azon kérésöket, hogy »ő felsége a jövő országgyűlésre személyesen jelenjék meg, ott az utolsó és a jelen országgyűlés végzései értelmében, az ország szabadságait *bizonyosan, teljesen* és *tényleg* állítsa helyre; különben óvás alakjában kijelentik, hogy az 1583-iki végzéstől (az adó megtagadásáról) el nem állhatnak.«

Az enyhített szöveg szerint a rendek csak arra kérik ő felségét, hogy »a múlt és a jelen országgyűlés végzései értelmében, az ország szabadságait *tényleg* és *valósággal* állítsa vissza; különben az 1583-ik évi végzésre utalnak.«

A főherczeg e módosításokkal meg volt elégedve.

A magyar tanácsosok ekkor megjelentek a rendek között, előadták a főherczeg végső elhatározását, és fölhivták őket, hogy hagyjanak fel a további ellenszegűléssel, és most már vegyék a propositiót tárgyalás alá.

A hosszú tanácskozásnak eredménye az volt, hogy a többség ráállt a főherczeg kivánatára; míg a 21 megye követeiből álló kisebbség vonakodott elfogadni az egyezményt, és tiltakozni akart a szavazattöbbséggel létrejött végzés ellen.

Azonban reájok olvasták a törvényt, mely a kisebbségnek megnyugvást parancsol, a többség végzéseiben. A tanácsosok csak nagy erőfeszítéssel, és a végzés szövegében tett némi változtatással tudták őket megnyugtatni.

Az iratot[1]) még az nap későn este megvitték a főherczegnek, a ki meggyőződvén arról, hogy tartalma a királyi hatalomra nem sérelmes, a királynak nem szab új kötelességeket — mert a jövő országgyűlésen való személyes megjelenését is csak *kérik* a rendek — másnap (január 2-án reggel) kinyilatkoztatá, hogy elfogadja, és a törvénykönyvbe fölvétetni fogja.[2])

A főherczeg — a királytól nyert teljes hatalmát vette igénybe, mikor a sérelmek fölötti vitát ily módon befejezte. A király jóváhagyását csak utólag kérte ki; bár azt a deczember 11-én kelt utasítás értelmében, előlegesen kellett volna kieszközölnie. Eljárását azzal igazolja, hogy a tárgyalások menetében minden nap új fordulat állott be. A rendek mindig türelmetlenűl sürgették beadványaikra a választ, és hivatkoztak teljhatalmára. Ha meggyőződnek, hogy ő azzal nem bír, és hogy mindenben a királyhoz kell fordúlnia, a tárgyalások bizonyára megszakadnak, és a rendek eredmény nélkűl szétoszolnak. Azok ugyanis az országgyűlés kezdetén szelidek és engedékenyek valának. De a lengyelországi eseményekről érkező hirek nagy fordulatot idéztek elő a hangulatban.

»Egyébiránt — úgy mond — ha felséged ez ügyet alaposan megfontolja, és tekintetbe veszi az idők és személyek körűlményeit, úgy fogja találni, hogy a mostani végzések által eddigi álláspontunkat egyáltalán nem áldoztuk föl; sőt az 1582. és 1583-ik évi végzések több világosságot és javítást nyertek. Ezentúl a rendek nem fogják az említett határozatok végrehajtását oly erélylyel sürgetni, s igy a jövő országgyűlések lefolyása is könnyebb leend. E fölött nagy előny az is, hogy most e tárgyakra nézve, felséged és a rendek között, az egyetértés helyreállíttatott.«[3])

---

[1]) Egykorú példánya meg van az állami levéltárban. — Egész terjedelemben föl van véve a jan. 6-iki fölterjesztésbe és az országgyűlési törvénykönyvbe.

[2]) A főherczeg január 2-ki jelentése.

[3]) Január 2-iki jelentése.

V.

Ez alatt a rendek (január 2-án) hozzáfogtak a propositio tárgyalásához, a mely gyorsan ment, ugy, hogy négy nap alatt a határozatok hosszú sorozata készült el, és mindkét tábla által elfogadtatott.

A rendek egy esztendőre két forintot ajánlottak meg minden porta után, a melyeknek új összeirását rendelték el; a két forint, a melybe a kamarai nyereség is bele van számítva — két részletben volt fizetendő. Ezt is nagy áldozatnak mondották, tekintettel az ország nagy szegénységére, melyet a rosz termések, ragályos betegségek, az ellenség dúlásai, a katonák kicsapongásai és a rendkivüli adózások idéztek elő.

Továbbá Erneszt főherczegnek, hálájok kifejezésére, »az ország ügyeinek előmozdítása körül tanúsított állandó jóakaratáért« portánkint negyven dénárt, és az országos bizottságok költségeinek födözésére tiz dénárt szavaztak meg; mivel pedig ezen adó behajtása előtt kelnek útra, elhatároztatott, hogy a kamara 4000 tallért előlegezzen nekik.

Az adó behajtásának módozatai tekintetében a fönnálló törvényekre utalnak.

A propositióban javasolt új harminczadok fölállítása iránt most nem határoznak. Az országos bizottságok visszatérte után, a király magyar tanácsosaival vitassa meg a teendőket. Ezzel kapcsolatban a régi árúlerakóhelyek visszaállítását kérik.

Megújítják az 1567-ik évi 42-ik törvényczikket, mely az osztrák borok behozatalát tiltja, sőt e tilalmat kiterjesztik a stiriai borokra is; ha csak viszont a magyar boroknak kivitele Ausztriába és Stiriába, e tartományok részéről, meg nem engedtetik. Ellenben a magyarországi boroknak kivitelét Lengyelországba a rendek magok nem tartják kivánatosnak; a lengyel kereskedők az árúlerakóhelyeken vásárolják be borszükségleteiket.

Az 1405-ik évi országgyűlésen megszabott mértékek az egész országban használtassanak. Az alispánok megbízatnak, hogy a mértékek rectificatióját eszközöljék. A kereskedők

árúinak letartóztatásáról, szintén megujítják Zsigmond és V. László törvényeit.

Az ingyen-munkák hovafordításáról a király, az országos bizottságok jelentése alapján, tanácskozzék és határozzon.

Az állandó hadak tartása, — a fölkelés, — az ellenséges területre való betörések, — a szabad hajdúk, — a katonaságnak élelmiszerekkel való ellátása, — az utak és hidak jókarban tartása, — a vámok, — a török menekülők biztonsága, — a magán felek fegyveres összeütközéseinek megszüntetése, — a törvényszékek tartása tárgyában: a korábbi törvények föntartatnak.

A legelőkön élő lovas katonákról szóló 1578-iki évi törvényczikk kiegészíttetik, a kihágások megbüntetésére vonatkozó intézkedésekkel. A kapitányok harmincz nap alatt kötelesek a károsultaknak elégtételt szolgáltatni; és a mennyiben ezt elmulasztanák, a kárt magok fogják pótolni, s ezenfölül 1000 forint birságot fizetnek.

A király fölhivta a rendeket, mondják ki, hogy magyaroknak idegen hadiszolgálatba lépni tilos. Ezzel szemben az ország régi törvényeire és szabadságaira utalnak.

Az önkénytes behódolások megakadályozására csak egy módot ismernek: a véghelyek jókarban tartását. Veicsevár (?) ügyében az országos bizottság jelentése alapján kell határozni.

A naptár ügyében azt óhajtanák, hogy a régi naptárt, melyhez gazdagok és szegények a hosszú használat alatt hozzászoktak, meg lehessen tartani; mindazáltal, tekintetbe véve a király kivánatát, nem ellenzik, hogy az új, kiigazított naptár használatba vétessék; de határozottan kijelentik, hogy az új naptárt egyedűl a király, és senki más, tekintélye alapján fogadják el; és az okiratok, melyeket ekkorig a régi naptár szerint kelteztek, érvényeseknek tekintendők.

A birtokfoglalások tekintetében követendő eljárásra nézve elfogadják a királyi propositió javaslatait, melyeket némely részletekkel kiegészitenek. Megállapítják, hogy a liquid adósságokat, 20 forintig, a szolgabirák hajtsák be. Az 1563-iki országgyűlésnek a szándékos emberölésről szóló törvényét magyarázzák.

A nyolc zadiés helytartói törvényszékekhez birákat, a határok kiigazitására hivatott bizottságokba új tagokat választanak. A király fölkéretik, hogy az Ausztriához csatolt magyarországi birtokok visszaváltásáról, és a magyar pénznek többi országaiban való elfogadtatásáról gondoskodjék. Az elzálogosított egyházi javakat váltsa ki, és adja át az egyházi rendnek; az egyházi javadalmakat, melyeket idegeneknek adományozott, vegye vissza, és adja érdemes magyar papoknak. A túróczi prépostságot, a zalavári és kapornaki apátságokat is adományozza, oly kikötéssel, hogy az új prépost, illetőleg az apátok kötelesek legyenek a hiteles helyeket visszaállítani; a mennyiben a zalavári és a kapornaki apátságokat nem lehetne visszaállítani, levéltáraikat a vasvári káptalan vegye őrizet alá. A vasvári káptalannak megengedtetik hiteles helye számára új pecsétet készíttetni; a régi kopott pecsétet Vasmegye közgyűlésén meg kell semmisíteni. Az egyházi törvényszékek itéleteinek végrehajtására, a mennyiben ahhoz a királyi karhatalom (brachium regale) szükségeltetnék, a főispán, alispán vagy a főkapitány szólíttassék föl.

Az egyháziaknak engedtessék meg magán javaikról szabadon végrendelkezni; minthogy az egyházi rend a többi rendekkel egyforma szabadságnak örvend.

Slavonia rendei kérik, hogy a tartomány adóját a slavoniai hadak föntartására fordíthassák.

Mosony, Soprony és Beregmegyék rendei kérik, hogy a király nevezzen ki nekik főispánt. Sáros, Abaúj, Gömör és Szepes megyék rendei kérik, találjon a király módot, hogy a Lórántffy család kapja vissza birtokait. Bereg megye kéri, hogy az elhúnyt Magóchy Gáspár által erőszakosan elfoglalt birtokok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Szatmár és más megyék panaszt emelnek a királyi javak tisztviselői ellen, a kik a területökre menekülő jobbágyokat földesuraiknak nem szolgáltatják ki. Vasmegye a veszprémi vár őrsége ellen panaszkodik, mert egy szolgabiró házát kirabolta. Mosony megye arra kéri a királyt, parancsolja meg az óvári kapitánynak, hogy ne akadályozza a vár birtokain az adó behajtását. Sopron megye a kismartoni kapitány hatalmaskodásai miatt emel panaszt. Nyitra megye kéri az oroszlánkövi uradalom

tárgyában fönforgó peres ügy eldöntését; a trencsénmegyei határok kiigazitását; végre, hogy a csejtei és újhelyi tizedeket csak az illető földesurak bérelhessék. A szepesi kamara és a murányi kapitány ellen panaszok emeltetnek, mert a nemesek földjein is tizedet szednek.

Végűl jelentik, hogy Debreczeny György, előbb altárnokmester és a királyi tábla birája, ez országgyűlésen tartott beszédében, a királyi tanácsosok ellen gyalázó nyilatkozatokra ragadtatta magát, sőt utóbb a főherczegnek benyujtott iratban is összeesküvőknek és békebontóknak nevezte őket; a rendek eme bántalmakkal szemben, a királyi tanácsosokat ártatlanoknak nyilatkoztatják, Debreczenyt pedig, mint rágalmazót és a közrend megzavaróját, a hűtlenség bűnében, fő- és jószágvesztésben elmarasztalják. [1])

E végzések megállapítása után, a rendek, különösen a megyei követek nagy része, az országgyűlés föladatát megoldottnak tekinté, és eltávozott Pozsonyból.

Mikor tehát Erneszt főherczeg a rendek föliratára észrevételeit az országgyűléssel közölni, és azt a végzések egy részének módosítására fölhivni készűlt: Pálffy értesité, hogy ily lépés nem vezethetne eredményre, minthogy a még el nem távozott csekély számú rendek nem érezhetik magokat följogosítva arra, hogy a határozatoktól bármiben eltérjenek.

A főherczeg, ily körülmények között, összehívta úgy a német, mint a magyar tanácsosokat, hogy a rendek végzéseit együtt vitassák meg, és a királyi jóváhagyás elé terjesztendő törvénykönyv szövegét allapítsák meg.

A tanácskozmány, január 9-én, Harrach lakásán tartatott meg.

Az adó tárgyában, a német urak azt kivánták, hogy a két forint háromra, a tiz dénár — a mely a kamara által előlegezendő 4000 tallérra nem nyujtana elégséges fedezetet — húszra emeltessék; és hatalmaztassék föl a király, az utolsó három esztendőben be nem fizetett kamarai nyereség behajtására.

---

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

A magyar tanácsosok azt válaszolák, hogy az adót nem áll hatalmokban fölemelni; a tiz denárból biztosan be fog folyni az elölegezendő összeg, és ha ez nem történnék, megegyeznek abban, hogy a hiány a magyar tanácsosok fizetéséből fedeztessék. Hogy a kamarai nyereség a lefolyt három esztendőben nem fizettetett, a kamara hibája; az köteles lett volna maga idején behajtani.

Az osztrák és stiriai borok behozatalát eltiltó végzést a német tanácsosok elfogadhatatlannak nyilatkoztatták; minthogy Ausztria és Stiria rendei súlyos sérelmet szenvednének ez újitás által. Legalább a magyar tanács első évnegyedes ülésszakáig függőben kell hagyni az ügyet, időközben az osztrák rendekkel tárgyalásokat lehetne megindítani.

A magyar tanácsosok többsége kész volt megnyugodni az elhalasztásban. De két tanácsos — a kiknek érdekeik a végzés föntartását kivánatossá tevék — határozottan ellenezte; azzal az indokolással, hogy az országgyűlés egyértelmű határozatát a hátramaradt rendek nem változtathatják meg. Végre az a közvetítő javaslat fogadtatott el, hogy a tanácsosok a rendeknél tegyenek kisérletet az elhalasztás kieszközlésére.

A német urak nem elégedtek meg azzal, hogy a kereskedők árúinak letartóztatói ellen hozott régibb törvények megújíttatnak; kimondatni óhajtották, hogy azon urak és nemesek, kik a kereskedőktől az ily letartóztatott árúk értékének kilenczedét vagy tizedét kicsikarták, azt megtériteni tartoznak. A magyarok nem egyeztek meg; hasonlag nem fogadták el azt a javaslatot sem, hogy az országos bizottságok az ingyen-munkáknak a véghelyek között való fölosztására hatalmaztassanak föl.

Ellenben az állandó hadakról szóló pont, a német haditanácsosok inditványára, kiegészíttetett azon intézkedéssel, mely szerint az uraknak megtiltatott az állandó hadak czimén tartott katonáikat állomásaikról, magán munkák végzése czéljából, elhivni; a szabad hajdúkról szóló ponthoz pedig hozzáadatott, hogy a főkapitányok e tekintetben teljesítsék kötelességöket; az élelmi szerek szállításáról intézkedő czikkben a régi törvények, melyekre a rendek csak általánosságban hivatkoztak, közelebbről megjelöltettek.

Az ellenséges területre történni szokott betörésekre vonatkozó pontnál, a főherczeg azt a formulázást ajánlotta, hogy a támadó föllépést el kell ugyan tiltani; de az urak utasitandók, hogy legyenek mindig fölkészülve, a véghelyekkel álljanak összeköttetésben, és ellenséges támadás esetében, tegyenek meg mindent annak visszaverésére. A magyar tanácsosok ragaszkodtak az eredeti szöveghez, és készebbek voltak az egész czikket kihagyni, mint módosítani.

A legelőkön tartózkodó katonákat illető czikknél, a haditanácsosok szükségesnek mondák azon záradék kihagyását, a mely megállapítja, hogy azon katonákat, a kik meghatározott időben a legelőkről el nem távoznak, erőhatalommal kell eltávolítani; attól tartottak, hogy az erőszaknak ellenszegülni fognak, a miből bajok és zavarok támadhatnak. Minthogy a magyar tanácsosok itt is az eredeti szöveghez ragaszkodtak, a német urak azzal a javaslattal állottak elő, hogy ez ügy a magyar tanács első évnegyedes ülésszakáig hagyassék függőben; de ezt sem tudták elfogadtatni.

Minthogy a rendek azt állították, hogy idegen hadi szolgálatba lépni, ősi szabadságaik és a régi törvények értelmében, meg van nekik engedve; a főherczeg fölhívta a magyar tanácsosokat, hogy az erre vonatkozó törvényeket mutassák elő. Ezt nem tehették. Ennek következtében az határoztatott, hogy az egész czikk kihagyatik.

A keresztúri erőd épitéséről intézkedő pontnál, a német urak kiemelték, hogy a rendek elmulasztották az építési költségek födözésére ajánlatot tenni; mivel pedig Stiria és Ausztria rendei ajánlataikhoz azt a föltételt csatolták, hogy Magyarország is ugyanazon összeggel járuljon hozzá, fölhivták a magyar tanácsosokat, vigyék keresztűl, hogy a rendek utólag szavazzák meg a 6000 forintot; de azok kijelentették, hogy erre nincs kilátás. A czikk változatlanul hagyatott.

A német tanácsosok méltányosnak ismerték el, hogy az egyházi javadalmakat magyar papok nyerjék el, de kijelentették, hogy azokat, a melyek ez előtt idegeneknek adományoztattak, nem veheti vissza. A magyar tanácsosok ebben megnyugodtak, és egy szócskát (inposterum) iktattak be, mely a végzést visszaható erejétől megfosztotta.

A főherczeg továbbá kijelentette, hogy ő felsége a kapornaki és zalavári apátságokat, a melyeknek javait az erősségek föntartására fordítja, nem töltheti be; hasonlóképen a túróczi prépostságot sem adományozhatja egyházi férfiúnak, mivel azt már a nagyszombati jezsuita collégiumnak engedte át; a főpapok végrendelkezése tekintetében pedig a fönnálló gyakorlathoz fog ragaszkodni. A magyar tanácsosok ebben megnyugodtak; minek következtében a túróczi prépostságra és a főpapok végrendeleteire vonatkozó pontok egyszerűen kihagyattak. Az egyházi törvényszékek itéleteinek karhatalommal való végrehajtásáról intézkedő pontba pedig ezen záradék iktattatott be: »ha csak valamely törvényes akadály nem gátolja.«

A slavoniai rendek adójára vonatkozó kérelem, valamint a magánosok ügyeire vonatkozó hat pont kihagyatott. —

Miután ekként a január hatodiki föliratban teendő módositások iránt, az értekezlet megállapodásra jutott, a magyar tanácsosok félrevonultak. Rövid tanácskozás után, visszatérve a német urakhoz, kijelentették, hogy ők a magok részéről készek elfogadni a megállapított változtatásokat, de a jelenlevő rendek hozzájárulása nélkül semmit sem tehetnek; ennek kieszközlését pedig nem remélhetik, minthogy az eltávozott rendek nem hagytak hátra fölhatalmazást; különösen az adó emelésére és a bor behozatalára vonatkozó czikkek tárgyában semmiesetre sem fognak engedni, és nem is engedhetnek; mindazáltal, mint ő felségének hű tanácsosai, nem riadnak vissza bármily fáradságtól, és kisérletet fognak tenni hogy a rendeket engedményekre bírják.

Azonnal lementek a várból a városba, az együtt levő rendek gyülekezetébe. Fél napig nagy erőfeszítéssel működtek, hogy az ellenzéket leküzdjék. Az adó, a kamarai nyereség, az ausztriai és stiriai borok behozatala, és a túróczi prépostságnak adományozása tárgyában alkotott végzésekhez a rendek állhatatosan ragaszkodtak; de a tanácsosok értekezletében megállapitott többi kihagyásokat és változtatásokat elfogadták. Az új naptár behozataláról szóló pont újabb vitát idézett elő. Megyery és több követtársa óvást emeltek a behozatal ellen.

Az átalakított föliratot, illetőleg országyűlési végzéseke már másnap, január 10-én átvette a főherczeg. [1]) Ez haladék nélkűl magához hivatta a német és magyar tanácsosokat, hogy velök a teendők iránt értekezzék.

Minthogy kétségtelen volt, hogy az adó emelésére a rendek nem bírhatók rá, a főherczeg a két forinttal megelégedett. A kamarai nyereségre vonatkozó záradék elmellőzésében is megnyugodott, mikor a magyar tanácsosok kijelentették, hogy a régi törvények értelmében, a király föl lévén hatalmazva a kamarai nyereség behajtására, ezt most utólag elrendelheti, azon esztendőkre nézve, a melyekben az nem fizettetett.

Ellenben az austriai és stiriai borok behozatala, valamint a túróczi prépostság ügyében ragaszkodott álláspontjához.

A magyar tanácsosok sem látták lehetségesnek a további engedményeket; kijelentették, hogy a rendek egyértelmű végzésén többé változtatni nem lehet.

A főherczeg erre igy válaszolt: A rendek január 6-iki fölterjesztése nem egyéb, mint válasz a királyi propositióra; be kellett tehát volna várni a főherczeg viszonválaszát, és nem volt joguk határozataikat úgy tekinteni, mint végérvényileg megállapított országgyűlési végzéseket, a melyeket a főherczeg köteles elfogadni; a végzések alkotása nem a rent deket, hanem a királyt illeti, a kitől a propositio kiindúl.

Habár ez utolsó következtetés a közjog elveivel nem áll öszhangzásban, — minthogy a törvények alkotása mind a két tényező, a korona és az országgyűlés közös joga, — teljesen jogosult vala azon fölfogás, hogy a rendeknek első határozatukat, mint változást nem tűrőt, állitani föl, nem lehetett.

A magyar tanácsosok is kénytelenek valának elismerni, hogy a főherczeg csakugyan nem *kénytelen* mindent elfogadni, a mit a rendek elhatároznak; azonban másfelől kiemelték, hogy az összes rendek által alkotott végzéseket csak az összes rendek változtathatják meg; egyúttal hangsúlyozták a fönforgó

[1]) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban. Ez irat változatlanúl beiktattatott a törvénykönyvbe; vagy tulajdonképen a törvénykönyvet képezi.

kérdések egyikének (bor behozatala) nagy fontosságát és szoros összefüggését az ország szabadságaival.

A főherczeg erre azt válaszolá, hogy az által, ha ezen ügy elintézését a magyar tanács legelső évnegyedes űlésszakáig függőben hagyják, az ország szabadsága a legkisebb sérelmet sem szenvedi.

A tanácsosok többsége most is, mint két nap előtt, hajlandó volt az elhalasztásban megnyugodni; de két-három tanácsos állhatatosan ellenzé. Az értekezlet tehát nem vezetett eredményre.

Ekkor a főherczeg a magyar tanácsosok közűl legbizalmasabb embereit: a cancellárt, a váczi püspököt, Illésházyt és Révayt külön tanácskozmányra hivta magához. Ezek abban a véleményben voltak, hogy az ügy elintézésének elhalasztása nem járna nehézséggel; mivel azonban társaik közűl többen nem birhatók rá, hogy azt jóváhagyják, más módozatról kell gondoskodni. Azt ajánlják tehát, hogy a czikk maradjon változatlanul, de iktattassék be egy záradék, melyben mondatik, hogy »a magyarországi boroknak Ausztriába és Stiriába való behozatala tárgyában, ő felsége az ausztriai rendekkel és másokkal, a kiket illet, tanácskozni és határozni fog.«

A főherczeg ezzel is megelégedett. De a magyar tanácsosok ellenzéki része ehhez sem akart hozzájárulni.

Végre fölmerűlt az az inditvány, hogy a czikk maradjon meg úgy, mint a rendek fogalmazták; de a törvénykönyv szentesítésének formulájában mondja ki a király, hogy az összes végzéseket megerősíti és helybenhagyja, kivéve azt, a mely az osztrák borokról szól.

A magyar tanácsosok nem vonhatták kétségbe, hogy a királynak joga van megerősítését a rendek végzéseitől megtagadni. Az inditvány úgy a főherczeg és a német urak, mint a magyar tanácsosok által is elfogadtatott.

A túróczi prépostságra vonatkozó pont nem okozott annyi nehézséget. Az közmegegyezéssel egészen átalakíttatott.

A helyett »*követeltetik* (postulatur) az ország nevében« így fogalmaztatott: »A rendek *esedeznek* (supplicant,) hogy ő felsége a prépostságot adományozza érdemes egyházi férfiúnak, a ki egy év alatt a hiteles helyet állítsa vissza.« Ehhez pedig

hozzáadatik e záradék: »A mely ügyről ő felsége kegyelmesen határozni fog.«

A főherczeg ekkor, még az nap este, a királyi várlakba hivatta a rendeket, és körükben megjelenve, neheztelését fejezte ki az iránt, hogy sokan, be nem várva a tárgyalások befejezését, idő előtt eltávoztak; míg elismerését nyilvánította azoknak, a kik végig együtt maradtak. Az országgyülés végzéseit — úgy mond — elfogadja, és ő felségének megerősítés végett előterjesztendi. A rendeket a király kegyelméről biztosítja és az országgyűlést a király nevében bezárja.[1])

A rendek is búcsút vettek a főherczegtől és másnap szétoszlottak.

Erneszt főherczeg is visszatért Bécsbe. Innen, január 20-án, küldé föl Prágába jelentését az országgyűlési tárgyalások utolsó időszakáról. Hosszasan fejtegeté, hogy habár a rendek nem mindenben tettek eleget a király kivánatainak, az eredménynyel meg lehet elégedve. Azon elkeseredett hangulat, melyet a rendek az 1583-iki évi országgyűlés eredménytelen föloszlásakor tanúsítottak, enyhűlt, és remélleni lehet, hogy ezentúl jobb egyetértés lesz a király és a rendek között. Ha ő, utasitásai értelmében, makacsul ragaszkodik a királyi előadásokhoz és a sérelmek tárgyában tett nyilatkozat szövegéhez, bizonyára a rendek is hajthatatlanok lettek és végzés nélkül szétoszlottak volna. »Ez esetben — úgy mond — Lengyelországhoz vagy Erdélyhez fordúlva támogatásért, könnyen szélsőségekre vetemedhettek, és ez ország maradványait, felséged egyéb tartományaival együtt, a legnagyobb veszélybe dönthették volna. Nehányan közülök, mikor a körülmények úgy állottak, hogy a gyűlés végzés nélkűl bomlik föl, elég fönhangon nyilvánították, hogy ez esetben sem mennek szét, hanem együtt maradva, más úton fogják megkisérteni ügyeik jobbrafordítását.« Szükséges volt tehát a rendeket megnyugtatni, és legalább némileg kielégíteni. »Ha tehát felséged mindazt, a mi az országgyűlésen tárgyaltatott és történt, jól megfontolja, úgy fogja találni, hogy a jelen körülmények között nem érhetett

---

[1]) Mindezt a főherczeg 1588. jan. 20-iki jelentésében találjuk. Eredetije a bécsi állami levéltárban.

jobb véget; mert mindent összevéve, semmi sem végeztetett, miből felségedre hátrány vagy a rendekre új előny származnék.«[1])

A királyt megnyugtatta ez a nyilatkozat. Január 28-án megerősítette az országgyűlés végzéseit; két czikket kivéve, ugy mint az osztrák borokról szólót, a mely a közelebb tartandó alsó-ausztriai gyűlésen fog tárgyaltatni; és a túróczi prépostságra vonatkozót, a mely javadalmat — úgy mond — »collégium, gymnásium és papnevelő intézet alapítása czéljából a jezsuitáknak adományoztunk.«

Midőn a törvénykönyv ezen megerősitési záradékkal, a megyéknek megküldetett, több megye gyűlésén a rendek kijelentették, hogy mivel a király két czikktől megvonta a megerősitést, ezzel az összes czikkeket megfosztá érvényöktől; minélfogva az adó behajtását megtagadták.

Erneszt főherczeg, mihelyt ennek hirét vette, ápril első napjaiban Bécsbe hivta a magyar tanácsosokat, és kijelenté nekik, hogy a királynak nem volt szándéka az országgyűlés azon két határozatát érvényteleníteni, és a szentesitést csak elhalasztotta, mivel azon ügyek bővebb megfontolást igényelnek. Egyúttal figyelmezteté őket, hogy oly eljárás, mely csekély jelentőségű dolgok miatt az országgyűlésen végzett nagy és fontos munkákat eredménytelenné tenné, igazolhatatlan volna.

A tanácsosok többsége — Fehérkövy István nyitrai püspök, Batthyányi, Nádasdy, Illésházy, Czobor és Joó — nem hallgatta el, hogy ő felsége eljárását, mely szerint az országgyűlés végzését, egy-két német tanácsos véleményére, megváltoztatá, nem helyeselheti; annál kevesbbé, mert a főherczeg, a ki azokat elfogadta, teljhatalommal vala fölruházva. Azt ajánlották, hogy a megyéket királyi leirat útján meg kell nyugtatni; kijelentve, hogy a király a borok kiviteléről szóló czikk megerősitését csak addig akará halasztani, mig az osztrák rendeket is meghallgatja, a mi már megtörtént; a túróczi prépostság ügyét is megvizsgáltatta, minek következtében, azt

---

[1]) Az idézett jan. 20-iki jelentés.

helyreállítandja, a jezsuitákról pedig másként fog gondoskodni; igy tehát a két czikknek szentesítését és a jövő országgyűlés törvénykönyvébe iktatását semmi sem gátolja. Ha ő felsége ezt nem teszi, komoly zavaroktól lehet tartani. [1])

Vajjon a királyi irat csakugyan szétküldetett-e a megyékhez, és az adó behajtása akadálytalanúl történt-e meg, arról nincs tudomásunk.

---

[1]) Erneszt főherczeg 1588. ápril 4-iki nyilatkozata, — a magyar tanácsosok datum nélküli fölterjesztése, — és Erneszt főherczegnek ápril 10-én a királyhoz intézett jelentése; a bécsi állami levéltárban.

IV.

HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGI GYŰLÉSEK.

1582—1587.

I.

Ungnád Kristóf horvátországi bán 1582. april első napjára, Zágrábba összehívta Horvátország és Slavónia rendeit. *Károly* főherczeg — a szomszéd Stiria ura, ki Rudolf király megbizásából, az 1578-ik évi magyar országgyűlés megegyezésével, Horvátország hadi ügyeinek legfőbb igazgatását kezeiben összpontosítá — ezen gyűlésre báró Teuffenbach Servátius haditanácsost, és *Hallek* Vitust, a slavóniai véghelyek főkapitányát rendelte biztosaiul. De az utóbbit súlyos betegség gátolta a megjelenésben. Ennek következtében Teuffenbach báró egyedül képviselte a főherczeget, és a gyűlés megnyitása után bemutatá propositióit.

Károly főherczeg, a rendeket kegyelméről biztosítva, előadja, hogy mily buzgalmat és áldozatkészséget tanusított a véghelyek megoltalmazása körül. Nem kimélte sem a maga vagyonát, sem tartományainak jövedelmeit. Erődítményeket kezdett építeni, és azokat be fogja fejezni. Reméli, hogy a rendek támogatni fogják.

Felhívja a rendeket, erősítsék meg Kapronczát és az ehhez közel fekvő Dernye erősséget, melyet a Száva áradásai megrongáltak. Kapronczától Kőrösig és Ivanicsig, valamint Csázma felé, a törökök berohanásainak megakadályozására, emeljenek torlaszokat. Ivanics, Szent-Kereszt, Kőrös, Breszt, Szredicski és Szent-György várakat hozzák jó karba és ajánljanak e czélra ingyen munkákat. Rendelkezzenek a korábbi években megajánlott és le nem szolgált ingyen munkák behajtásáról. A Kulpa-vonal védelmére rendelt csapatot szapo-

rítsák. Végre, mivel a mult évben bő termés volt, ajánljanak a hadak ellátására, ingyen gabonát. [1])

A rendek ezen előterjesztést mindjárt az első napon tanácskozás tárgyává tették, és megállapították a válasz szövegét.

Köszönik a főherczeg kegyelmének nyilatkozatait, és igyekezni fognak, hogy hűséges szolgálataikkal megérdemeljék azt. Hálájokat tolmácsolják mindazokért, a miket hazájok érdekében a főherczeg tett. Ők a magok részéről készek minden áldozatra. De az ország lakói szomorú állapotban vannak; öt éven át szűk termés volt, minélfogva a jobbágyok alig tudták magokat az éhhaláltól megóvni. Az ország egyébkint is hanyatlott. Slavóniában hajdan tizenötezer porta adózott; jelenleg alig háromezer porta van. Horvátországból pedig csak egy végvár, Ripach, van még keresztény kézben. Mindamellett, a mi hatalmokban áll, azt meg fogják tenni, hogy a végveszélyt elhárítsák.

A legszükségesebb, Breszt és Szredicski várak fölépítése. Mivel azonban a Kulpán innen nincsen tölgyfa, a Kulpán túli részekről pedig a szállítás nagy veszélylyel jár, — a törököknek nagy őrségök lévén Kosztaniczában; — a rendek készek közfelkelést rendelni, és a Kulpa folyam partjain tábort ütni, míg a jobbágyok a tölgyfát vágják és elszállítják. A főherczeg szintén parancsolja meg a horvátországi és slavóniai kapitányoknak, hogy ha a bán által felhivatnak, ők is küldjék hadaikat a táborba; továbbá a Károlyváros közelében levő hajóhidat bocsássák Breszt várához, a hová egy építészt is rendeljenek a szükséges szerszámokkal.

A fölépítendő két várat őrséggel ellátni nem képesek. Mindazáltal a Kulpa-vonal védelmére régebben felajánlott 100 gyalogon felül még ugyanannyit fognak felfogadni és fizetéssel ellátni.

Ivanics megerősítésére ingyen munkákat rendelnek. De a többi várakról, addig, míg Breszt és Szredicski épül, nem képesek gondoskodni. A Kaproncza közelében levő dernyei

[1]) Az előterjesztést nem bir uk. Tartalmát megismerteti a rendek válaszirata.

erőd tárgyában felhívták a főherczeg figyelmét arra, hogy Kaproncza várához számos és vagyonos jobbágy tartozik, a kiket a várak erődítésére kellene fölhasználni; azonban Globyczer János, kapronczai kapitány, saját földjeinek művelésére és halászatra használja azokat. Ezen eljárása annyira felháborítá a rendeket, hogy többen a főurak és nemesek soraiból, különösen Varasd megye rendei, óvás alakjában kinyilatkoztatták, hogy a míg a kapronczai jobbágyok nem teljesítik kötelességöket, ők sem fogják engedni, hogy jobbágyaik a reájok rótt ingyen-munkákat végezzék. Arra kérik tehát a főherczeget, parancsolja meg a kapitánynak, hogy a kapronczai jobbágyok ingyen munkáját Dernye és Szent-György várak megerősítésére fordítsa.

Végre fölkérik a főherczeget, ne rójon reájok új terheket, és ne kivánja tőlök, hogy ingyen ajánljanak gabonát. Ezt most könnyen lehet vásárolni és hajókon szállítani. [1])

Ezen válaszirat magában foglalta a gyűlés legjelentékenyebb határozatait. A következő két napon a rendek még némely részletes intézkedést tettek Breszt várának erődítési munkálatai tárgyában, a melyeknek költségeire a zágrábi püspök, a gyűlés színe előtt, ezer forintot ajánlott föl.

A nyolczadi törvényszék üléseinek megnyitását május első napjára tűzték ki. Az ülnökök fizetésére, minden füst után, 10 denár adót vetettek ki.

Az utak és hidak javitásáról rendelkeztek. A Horvátország és a szomszéd tartományok között fenforgó határ-bonyodalmak megszüntetésére, a pozsonyi országgyűlés fölhivására, biztosokat választottak. Végre több magán ügyet intéztek el.

Ezek után a gyűlés april 3-án eloszlott. [2])

II.

Három hónap sem telt el, és a bán újból összehivta a rendeket Zágrábba, junius 24-ére.

Ez alkalommal nemcsak *Károly* főherczeg, hanem Er-

---

[1]) A gyűlés felirata a »Protocollum Regni Congregationum« czimű kéziratban, a zágrábi tartományi levéltárban.

[2]) A gyűlés végzései, ugyanott.

neszt főherczeg is — ki *Rudolf* helyett Magyarországot kormányozta — küldött biztosokat; az utóbbi gróf *Thurn Józsefet*, a horvátországi végvárak főkapitányát és *Kolaus György* pettaui kapitányt; az előbbi *Lossdorf Bernátot*.

Az Erneszt főherczeg nevében benyújtott előterjesztés arra buzdította a rendeket, hogy hazájok maradványainak megoltalmazásáról gondoskodjanak. A főherczeg elismerését fejezi ki az utolsó gyűlésen Breszt és Szredicski várakra tett ajánlataik fölött; mivel azonban Szent-György, Dernye és a többi végvárakban nem kevésbbé szükségesek az erődítési munkálatok: nagyobb segély megszavazására hívja fel őket; valamint azon kérdés eldöntésére: vajjon a romlásnak indúló hrasztoviczai és topuszkai erősségeket végkép le kell-e rombolni, vagy ujra fölépíteni. A topuszkai vár ügyében azt ajánlja, hogy annak őrséggel való ellátását a zágrábi püspök vállalja magára; ha pedig erre nem hajlandó vagy nem képes, adja át a várat, az apátság birtokaival, a királynak, a ki kárpótlásúl kétszáz tallért fizetne évenkint a püspöknek. A zágrábi káptalannal is tárgyalások indítandók meg Sziszek várának átengedése ügyében.

Hrasztovicza iránt *Károly* főherczeg terjesztett elő javaslatot, a mely szerint ama vár föntartása, költség hiányában, nem lévén lehetséges, azt le kellene rontatni és őrségét egy más végvárban helyezni el. Ugyanő, testvérének az ingyen munkák megajánlására vonatkozó kivánatát támogatva, különösen a Károlyváros mellett levő erődítményeket ajánlotta a gyűlés figyelmébe.

Végül Erneszt főherczeg azon óhajtását fejezte ki, hogy a Kulpa vonal védelmére tartott 200 gyalog a bán és közvetve Károly főherczeg parancsai alá helyeztessék; és hogy a török területre csak a bán engedélyével lehessen betöréseket eszközölni. [1])

A rendek — végzéseikben — sajnálatukat fejezik ki a fölött, hogy Breszt és Szredicski váraknál az erődítési munkálatokat nem lehetett megkezdeni, mivel Károly főherczeg az utolsó gyűlés által (a munkások megoltalmazása, a hajó-hid és

[1]) A főherczegek előterjesztéseit csak a végzésekből ismerjük.

szerszámok küldése tárgyában) hozzá intézett kérelmeket nem teljesíté. A munkálatok megindítására ujabb határnapot tűznek ki. Szent-György, Ivanics és a Károlyváros melletti erődítményekre ingyen munkákat rendelnek.

Károly főherczegnek Hrasztovicza lerontására vonatkozó javaslatát fájdalommal veszik tudomásul; mert az inkább kétségbeesést kelt, mint reményt az ország föntartására. Utalva a lerontásból eredhető veszélyekre, Isten és a világ előtt óvást emelnek az ellen. Magok részéről azt javasolják, hogy miután Breszt váránál az erődítési munkálatok be lesznek fejezve, Hrasztovicza lakói telepíttessenek oda, és itt a város, az alsó erődítményekkel, rontassék le, ellenben a felső vár erősíttessék meg, és elégséges számú őrség helyeztessék belé. Erneszt főherczeget fölkérik, hogy úgy a királynál, mint Károly főherczegnél legyen közbenjáró; eszközölje ki, hogy Breszt, Szredicski és Letovanics várakba őrséget küldjenek; mert a rendek által tartott hadak azon helyek megoltalmazására elégtelenek.

A topuszkai és sziszeki várak átengedése tárgyában biztosokat választottak, a kik a zágrábi püspökkel és a zágrábi káptalannal tárgyalásokat indítsanak meg.

A Kulpa-vonal védelmére tartott gyalogokra nézve a tényleg fennálló viszonyok föntartását kivánják. Ellenben helyesnek tartják, hogy a bán engedélye nélkül senki se intézhessen török területre betörést.

Végül a rendek egy sérelem megszüntetése végett fordulnak Erneszt főherczeghez. Ugyanis a gyűlés színe előtt megjelenvén Batthyányi Boldizsár és Istvánfy Miklós követei, előmutatták Radeczy István királyi helytartó oklevelét, melynek erejénél fogva a horvát- és tótországi hatóságokat utasítja, hogy a két főur birtokain levő jobbágyoktól az ingyen munkákat és a füstpénzt be ne hajtsák. A rendek kivánják, hogy a király tiltsa el a helytartót ily oklevelek kiállitásától, a melyek az ország szabadságait sértik, és a bán hatóságába avatkoznak; parancsolja meg továbbá a két főúrnak, hogy a végzések értelmében, és más főúrak példájára, kötelezettségeiknek pontosan feleljenek meg. [1])

[1]) A gyűlés végzései ugyanott.

III.

Az 1583-ik év első hónapjaiban tartott pozsonyi országgyűlés befejezése után, a horvátországi bán, junius 3-ára Zágrábba gyűlést hivott össze, a melyen az országgyűlésről visszatért követek az ott alkotott törvényeket bemutatták. Ezek, szokás szerint, kihirdettettek.

Ungnád bán, a király nevében, és Hallek Vitus főkapitány, mint Károly főherczeg küldötte, a véghelyek elhanyagolt állapotára hivta föl a rendek figyelmét. Ezek Szent-György, Kaproncza, Kőrös és Ivanics várak megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak meg, és egyúttal kimondották, hogy azokban az egy telkes nemesek is kötelesek részt venni. Az al-bán utasíttatott, hogy mindazokat, a kik e tekintetben kötelezettségöknek megfelelni vonakodnak, erőhatalommal szorítsa rá. A főkapitány pedig fölkéretett, hogy az erődítési munkálatoknál elfoglalt jobbágyokat és egy-telkes nemeseket oltalmazza meg a portyázó török csapatok támadásától; továbbá, hogy minden véghelyre küldjön egy épitészeti felügyelőt.

A király kívánta, hogy Varasdon a ferencz-rendnek elégett zárdája élelmiraktárrá alakíttassék át. A rendek ehhez nem adják beleegyezésöket. »Mivel — ugyanis — a zárdát a hajdani magyar királyok az isteni tisztelet czéljaira emelték,« nem érezik magokat feljogosítva, hogy azt világi czélokra fordítsák.

A király azon kivánatát, hogy gabonát ingyen ajánljanak a hadsereg élelmezésére, szintén nem teljesítik. Mivel, tudomásuk szerint, a régebben ajánlott gabonát sokan még nem szolgáltatták be: az al-bánt utasították, hogy azt hajtsa be. Egyúttal kijelentették, hogy a jövő gyülésen ujabb ajánlatról fognak tanácskozni.

A szállítóknak fizetendő fuvar-díjak meghatározását is a jövő gyűlésre halasztották, a melyet már most július 22-ére kihirdettek.

A kapronczai kapitány ellen a korábbi gyűléseken is emelkedtek panaszok; névszerint azért, mert a várhoz tartozó obbágyokat saját földjeinek művelésére használja föl. Most

súlyosabb vádak kerültek ellene szőnyegre; hogy t. i. több birtokot erőhatalommal elfoglalt, az ország szabadságait megsértette, az igazságszolgáltatás menetét akadályozza. A rendek azon kérelemmel fordúlnak a királyhoz: »vesse ki körükből« az erőszakos kapitányt; míg a főkapitányt — a kit magasztalásokkal halmoznak el — fölkérik, hogy azokat, a kik a kapronczai kapitánynak törvényellenes tetteiben segitségére vannak, fékezze és büntesse meg. [1])

IV.

A július 22-re kihirdetett gyűlés ezen napon csakugyan megtartatott.

Azonban a király által kért gabonát — a rendek most sem ajánlották meg. Utaltak arra, hogy a termés szűken ütött ki. Egyúttal sürgették az utolsó ajánlat hovafordításáról a számadások előterjesztését.

Hasonlag nem voltak a rendek rábirhatók, hogy a Kulpavonal védelmére rendelt gyalog-had létszámát 200-ról 400-ra emeljék. A 200 gyalog fizetésére minden füst után 2 forintot szavaztak meg. Intézkedtek a füst-pénz és az ingyen-munkák hátralékainak behajtásáról.

A király újolag előterjesztette azon ajánlatát, mely szerint Sziszek vára- és tartozékaiért a zágrábi káptalannak, cserében, megfelelő értékü birtokokat kész adni, Slavóniában vagy Magyarországban. A rendek megjegyezvén, hogy Slavóniában a királynak nincsenek birtokai, fölkérik őt, hogy a mennyiben magyarországi birtokokat ajánlana, a káptalannal közvetlenul bocsátkozzék tárgyalásokba, és kösse meg az alkut.

Tekintettel a szűk termésre, szabályozzák az üzletet, mely a gabona és tengeri só becserélésénél köttetik.

Végül több magán-ügy tárgyaltatott. [2])

V.

Ungnád Kristóf, a ki 1578 óta viselte a báni tisztet, 1584 elején lemondott hivataláról. A király *gróf Erdödy Tamást*

---

[1]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

[2]) A gyűlés végzései ugyanott.

nevezte ki utódjává, és, ünnepélyes beiktatása végett, april 8-ára Zágrábba gyűlést hirdetett, a melyre királyi biztosul Ungnád Dávidot küldötte.

A gyűlés csak april 10-én nyittatott meg. [1]) A királyi biztos, ki, szokás szerint, küldöttség által hivatott meg, midőn a rendek körében megjelent, közlé a király kegyelmes üdvözletét, felolvastatá az új bán kinevezési oklevelét, és bemutatta őt a rendeknek, a kiket engedelmességre intett. Mire a bán átvette az ország zászlaját, letette a hivatali esküt, fogadta a rendek szerencsekivánatáit, és bemutatá *Zabóki Jánost*, mint albánt, egyúttal Zágráb és Kőrös megyék főispánját.

Ezután a királyi biztos előterjeszté a király kivánatait, hogy t. i. a rendek a végvárak megerősítésére ingyen munkákat ajánljanak; a közköltségen tartott hadak számát 200-ról 400-ra emeljék; ingyen gabonát szolgáltassanak a hadak élelmezésére; a közfelkelés ügyét szabályozzák; Sziszek várának a zágrábi káptalan részéről átengedését eszközöljék.

A rendek azonnal tárgyalás alá vették a királyi propositiót, és a következőkben állapodtak meg. A Kulpa vonal védelmére, a breszti gázlóhely közelében, a bán által meghatározandó helyen, új erősséget fognak építeni, a mely czélra ingyen munkákat és a zágrábi olvasó-kanonok által kezelt országos pénztárból 800 forintot ajánlanak fel; a munkások megoltalmazására, a bán és az összes rendek junius elsején táborba fognak szállani. Továbbá Kaproncza, Kőrös és Szent-György várak megerősítésére szintén ajánlanak ingyen munkákat.

A hadakat szaporítani nem képesek; minélfogva ez év-

[1]) Ungnád Dániel 1584. april 16-án Zágrábból Erneszt főherczeghez intézett jelentésében a késedelem egyik okául azt adja elő, hogy »der Khriegs Zalmeisterisch Diener . . . zu Petthaw hinden verbliben . . . auch den Haubtfanen, ohn den ich den neuen Whann nicht hab einsetzen khönnen, noch darzue bey sich behalten. Welches . . . die Stendt, die sich der schweren Zerung beschwert, nicht wenig offendiert hat . . . Der neue Whann den Stenden alspaldt er den Haubtfannen von Ir. Mt. wegen übernimbt, ein absonderlichen Aid, weil er den Fann selbs in der Hand hellt leisten muesz, daher sich auch nicht hett thuen lassen, dasz man der alten Whann Haubtfanen intzwischen hett brauchen khünen.« (Eredetije a bécsi udvari kamara levéltárában.)

ben is csak 200 gyalogot fognak tartani, és a költségek fedezésére minden füst után 2 forintot vetnek ki. A mennyiben a befolyó pénzből felesleg maradna, azon a bán hadakat fogadjon a Száván inneni hegyek oltalmára, az oláh rablók betöréseinek meggátlása végett. Ezzel kapcsolatban panaszt emelnek a király előtt, Batthyányi Boldizsár, Istvánfy Miklós és Zrinyi György ellen, kik a korábbi gyűléseken megszavazott adóknak a saját jobbágyaik részéről megfizetését megtagadják; minélfogva a többi urak és nemesek óvás formájában kijelentették, hogy ha amazok kötelezettségeiket nem teljesítik, ők is az adók fizetését meg fogják tagadni. — A rendek fölkérik tehát a királyt, adjon rendeletet a bánnak, hogy fegyverhatalmával szorítsa az ellenszegülőket engedelmességre.

Az ingyen gabona, Sziszek vára és a varasdi magtár ügyében ismétlik az utolsó gyűlésen tett nyilatkozatukat. A közfelkelés tárgyában pedig a magyarországi törvényekre utalnak, a melyek Horvát- és Slavonországban is érvénynyel birnak.

A rendek, midőn az említett ingyen munkákat és adót megszavazzák, nem mulasztották el Slavónia szomorú állapotát feltüntetni. Lakossága tetemesen megfogyott; a szerencsétlen jobbágyok, nem birván elviselni a reájok nehezedő terhek súlyát, tömegesen kivándorolnak. A rendek tehát Károly főherczeghez folyamodnak, kérve, hogy Stiria és Krajn rendeinél, Slavónia védelmére segélyt eszközöljön ki. E mellett egy más kérelemmel is fordulnak hozzá.

Ugyanis *Thurn* gróf, a horvátországi véghelyek főkapitánya, a gyűlésre küldött követei által bejelenté, hogy Hrasztovicza városnak sőt külső erődítményeinek lerontása keresztülvitetett; sőt fenyegetődzött, hogy magát a várat is le fogja rontatni, ha a rendek a védelem eszközeiről nem gondoskodnak.

Ezen jelentés nagy felháborodást idézett elő, melyet a két bán (a régi és az új) csak nagy bajjal tudott lecsillapítani. [1])

[1]) Ungnád Dávid idézett jelentésében olvassuk: »Und wiwol anfangs bey hohen und niedern der Einräuszung Chrästowitz halben ein grosz gewürbel . . . so haben doch die baiden Whannen das geschray . . . gestillt.«

A rendek kinyilatkoztatták, hogy már a város lerontását is nagy szerencsétlenségnek kell tekinteniök; főleg a Kulpa és, Száva közötti terület lakói a végső veszélynek vannak kitéve, minélfogva kivándorlásról gondolkodnak. A rendek tehát úgy a királyt, mint Károly főherczeget arra kérik, parancsolják meg a főkapitánynak, hogy Hrasztovicza várát ne rontsa le, sőt inkább kitelhetőleg erősítse és védje meg.

Az új bán is tett a gyűlésnek előterjesztést, néhány kisebb erődítmény ügyében, a melyekre a rendek ingyen munkákat ajánlottak meg. Megállapíttatott továbbá, hogy az ország privilegiumjai, melyek eddig a zágrábi nagyprépost őrizetére valának bizva, ezentúl a zágrábi sz. István-egyház kincstárában, az ország pecsétje alatt, őriztessenek.

Az új albán ellen a gyűlésen, némelyek a rendek közől súlyos vádakkal léptek fel; hogy gyilkosokat tart szolgálatában, és hogy önkényesen idegen jószágokat foglalt el. Az albán arra válaszolá, hogy az első vád tárgyában per foly. A másik pontra nézve kijelenté, hogy ha bebizonyíttatik, hogy illetéktelenül bir valamely jószágot, kész azt visszabocsátani. A rendek intézkedtek, hogy a jogos tulajdonosok igényeiket, az albánnal szemben érvényesíthessék.

Végre a nyolczadi törvényszék ülnökei megválasztattak, és több magánügy intéztetett el. [1])

Ezen végzések megalkotása csak két napot vett igénybe. A rendek már april 12-én délben meghívták a magok körébe a királyi biztost, és értesítették, hogy a király és Károly főherczeg előterjesztéseinek minden pontjára nézve megállapodásra jutottak; és hogy végzéseiket irásban fogják átnyújtani. Ez másnap meg is történt.

A kir. biztos megütközött ugyan azon, hogy a rendek csak végleg megállapított végzéseiket mutatták be neki, és így a további tárgyalások útját elzárták. De midőn értesült, hogy ezt a régi gyakorlat így hozza magával, megnyugodott. És a gyűlés szétoszlott. [2])

---

[1]) A végzések ugyanott.

[2]) »Es ist mir zwar fremd fürkhumen — irja többször idézett jelentésében — dass sy mir die Antwort nicht zugleich eröffnet, damit wo

VI.

A horvát- és tótországi rendeknek panasza, melyet az adó-fizetést megtagadó urak ellen emeltek, meghallgatásra talált az udvarnál.

A legközelebbi gyűlésen, mely 1584. szeptember 20-án tartatott, a bán bemutatá a királyi rendeletet, melyben őt megbízza, hogy a »lázadó« mágnások ellen a törvények által megengedett kényszer-eszközökkel lépjen föl, és szorítsa engedelmességre.

A gyűlés elhatározta, hogy a királyi rendelet az ellenszegülőkkel közöltetni fog, október 16-dika végső határnapúl tűzetvén ki nekik; ha addig adó-tartozásukat ki nem fizetik, a bán fegyveres erőt fog ellenök vezetni. A rendek kötelesek a bánhoz csatlakozni, és azoktól, a kik felhivására meg nem jelennek, birság (birtokaik minden füstje után 6 forint) fog behajtatni.

A pozsonyi országgyűlés által megszavazott országos adó behajtása tárgyában is történtek intézkedések.

Felolvastatván Erneszt főherczeg leirata, melyben a rendeket inti, hogy a breszti erősség építésének befejezését siettessék, a rendek úgy ezen czélra, mint más várak (Bozsáko, Rokonok, Kaproncza stb.) megerősítésére is ingyen munkákat ajánlanak.

Az albán ellen az utolsó gyűlésen emelt vádak újra szóba hozatván, a kiküldött birák utasíttattak, hogy az ügy elintézésére határnapot tűzzenek ki.

Végre, mivel tapasztaltatott, hogy a gyűlésekre csekély számban jelennek meg a rendek, felhivatott a bán, hogy azok ellen, kik a gyűléseken meg nem jelennek, a törvényekben megszabott büntetéseket alkalmazza. [1]) —

Azon urak, kik ellen a királyi rendelet és ezen gyűlés végzései a kényszerítő-eszközök alkalmazását mondották ki, nem mulasztották el e miatt az udvart és a kormányt panaszaikkal

---

Replicirens von nöten gewest wäre, ich die weitere Notdurfft hätt angebracht . . .«

[1]) A gyűlés végzéseinek eredeti példánya a bécsi udvari kamara levéltárában. Megvannak a zágrábi protocollumban is.

ostromolni. Többen a megerősítés megtagadását javasolták. És a magyar királyi tanács — melynek tagjai között az érdekeltek egyike: Istvánfy Miklós előkelő helyet foglalt el — azt ajánlotta, hogy a király csak ideiglenesen, a jövő országgyűlésig erősítse meg a végzéseket, és pedig úgy, hogy azok visszaható erővel nem birván, csak a jövőben felmerülő adóhátralékokra nézve birjanak érvénynyel.[1])

Ellenben Ungnád Kristóf — az előbbi bán — határozottan a végzések megerősítése mellett szólalt fel. És Erneszt főherczeg is az ő véleményét fogadta el.[2])

VII.

A tárgyalások a juniusi gyűlés végzéseinek megerősítése iránt még folyamatban voltak, mikor Erdődy Tamás bán,

---

[1]) Erneszt főherczeg 1584. október 17-én felterjeszti a végzéseket a királynak. A fölterjesztés küllapjára Draskovics kalocsai érsek és canczellár a következő észrevételt jegyzé: »In Articulorum Slavonicorum confirmationem consentire non possum. Habitura est M. s. l. Dietam in Hungaria, eotunc tractetur de hoc negotio in pleno Consilio Hungarico. Colocensis.« A magyar tanácsosok — az egri, pécsi, váczi püspökök és Istvánffy — 1584. nov. 27-én Pozsonyban kelt fölterjesztésökben többi között irják: »In colligendis restantiis eius pecuniae, quae ad tenendos prope Colapim pedites decreta est, videntur nimium severas mulctae extorquendae leges praescripsisse, ita ut plures ex Regnicolis ea re se grauari conquerantur . . . Videretur, propter euitandas maiores querelas ac etiam tumultus, qui in exigenda mulcta huiusmodi inter Regnicolas oriri possent, hosce Articulos . . . usque ad futuram dietam R. Hungariae generalem confirmandas esse, idque ea conditione, ut ipsa confirmatio non ad praeteritum tempus, sed ad futurum suffragari deberet.«

[2]) *Ungnád Kristóf* egyebek közt kiemeli: »So hat auch Herr Istvánfy, so sich gleichfals unterschrieben, unter denen die sich wiedersetzen, fast die meisten gueter im selben Land, der wird auch das nit sagen, was zu seiner Sachen undienstlich ist.« Erneszt főherczeg 1585. február 20-iki fölterjesztése végén így szól: »Ich sieh ainmahl nitt weil diszorts viel Versamblungen und Landtäg gehalten, und niemals umbgestossen worden, wie auch dieser negste Schlusz, entweder retractirt oder . . . conditionirt werden sollte, weil auch solches gemainem Wesen in allen zu sondern Nachtel und Schaden geraichen würde.« (Mindezen iratok a bécsi udvari kamara levéltárában.)

1584. deczember 20-ára a gondjaira bizott tartományok rendeinek újabb gyűlést hirdetett.

Itt Erneszt főherczeg nevében felhívta a rendeket, hogy a pozsonyi országgyűlés határozata értelmében, a Horvátország és a szomszéd tartományok közt fenforgó határ-kérdések elintézésére biztosokat küldjenek ki. Ez megtörtént, és april 8-ika állapíttatott meg a bizottság működésének megkezdésére határnapul.

Károly főherczeg irásban felhívta a gyűlés figyelmét a horvátországi végvárak, különösen Károlyváros megerősítésére és élelmezésére. A rendek ingyen munkákat rendeltek. De ingyen gabonát most sem ajánlottak. Azon panaszt illetőleg, hogy Károlyvárosban az élelmi czikkek ára túlságosan magas, kijelentették, hogy annak oka maga a károlyvárosi őrség, mely nagy zsolddal lévén ellátva, magas árakat ajánl az élelmi czikkekért.

A *bán* előterjesztvén, hogy a Kulpán túl lakó urak és nemesek az engedelmességet meg szokták tagadni: a gyűlés kinyilatkoztatá, hogy azok szintúgy alá vannak vetve hatóságának, mint a tartományok egyéb lakói; és felhivta őt, hogy az ellenszegülőket erőhatalommal szorítsa engedelmességre.

A bán által elrendelt fölkelés, a gyűlésekről elmaradó rendek és az adó-hátralékok tárgyában, megujittattak a korábbi végzések.

A bán kijelenté, hogy a nyolczadi törvényszék legközelebb tartandó ülésszakát már az új, javított naptár szerint fogja kihirdetni. A gyűlésen jelenlevő urak és nemesek közűl többen felszólaltak ezen újítás ellen. Minthogy — így szóltak — Magyarországban a rendek a régi határnapok megtartását követelték »Horvátország és Slavónia rendeire nézve pedig a magyarországi jog bir érvénynyel«: arra kérték a bánt, hogy a törvényszékek tartását, míg a magyar országgyűlés ez ügyben határoz, halaszsza el. [1])

VIII.

Az 1585. márczius 11-én tartott gyűlést első sorban *Károly* főherczeg előterjesztései foglalkoztatták. Vonatkozva

[1]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

az utolsó gyűlés végzésére, értesíté a rendeket, hogy a határigazítás végett kiküldött biztosok működésének megkezdésére korai határnapot tűztek ki; minthogy előbb Stíria és Krajn rendeitől informátiót kell kérnie.

A gyűlés azt válaszolá, hogy az 1581-ik évi pozsonyi országgyűlés végzése értelmében küldötte ki a biztosokat; és fölkéri a főherczeget, hogy a két tartomány részéről is, a kitűzött határnapon jelenjenek meg a biztosok.

Ugyancsak a főherczeg előtt panasz emeltetett a károlyvárosi főkapitány ellen, a ki két horvát nemest önkényesen letartóztatott. A főherczeg átküldé most a főkapitány védiratát. Ez nem elégíté ki a rendeket, sőt inkább erélyes nyilatkozatra készteté őket. »Ő felsége — így szólnak — a horvátországi és slavóniai véghelyek fölött a főherczegre bízta a felügyeletet; de nem olyképen, hogy a horvátországi főkapitánynak szabadságában álljon ő felsége hű rendeit, ő felsége esküjének és az ország törvényeinek sérelmére, ősi szabadságaiktól és kiváltságaiktól megfosztani.« A főkapitány ellen ugyanis egyéb panaszaik is vannak, főleg erőszakos birtokfoglalásai miatt. Ünnepélyes óvást emelnek, és kérik a főherczeget, hogy utasítsa őt rendre. Egyébkint a jövő magyar országgyűlésre küldendő követeik által ő felségéhez is fognak fordúlni.

A főherczeg a végvárak ügyét a rendek figyelmébe ajánlotta. Azok intézkedtek a hátralékban levő ingyen-munkák leszolgálása iránt, újakat is ajánlottak, és megállapították a munkálatok sorrendét.

A főherczeg felhivta a rendeket, hogy Zágrábból két ágyút és 600 golyót ingyen szállíttassanak Varasdra. A rendek ellenben, kiemelvén, hogy az ágyúk Zágrábban is biztos helyen vannak, és elszállításuk hire a törököket támadásra bátoríthatná, arra kérik a főherczeget, hogy hagyja azokat továbbra is mostani helyökön.

A füstpénz kivetése a jövő gyűlésre halasztatott. A nyolczadi törvényszékek tárgyában rendelkezések történtek. És több magánügy intéztetett el. [1])

---

[1]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

IX.

1585. julius első napjára, a bán, a király parancsából, gyülést hirdetett; főleg azon czélból, hogy Károlyvárosnak élelmi szerekkel való ellátása iránt megfelelő intézkedések tétessenek.

A bánnak erre vonatkozó előterjesztésére a rendek kijelentették, hogy miként a mult esztendőben, úgy a jelen évben is, jelentékeny mennyiségű gabona szállíttatott Károlyvárosba, és a szállítók ajánlkoztak, hogy ha kivántatik, még többet hoznak piaczra; a bő termés következtében, a szükségletet könnyen lehet fedezni, a zabot kivéve, mely szűken termett.

Károly főherczeg a Károlyvárosnál régóta tervezett hid felépítését sürgeté. A rendek a főherczeg emlékezetébe hivták, hogy ezen czélra az 1584. deczemberben tartott gyülésen tetemes ingyen munkát szavaztak meg; azonban az e végből oda rendelt jobbágyokat a kapitány más czélra, egy új erőd építésére használta föl. Mindazáltal, tekintettel a főherczeg kérésére, másodízben is ajánlanak ingyen-munkásokat; valamint Szent-György várának megerősítésére is.

Ugyancsak az 1584. deczemberi gyülésen a nyolczadi törvényszékek tartása addig elhalasztatott, míg a magyar országgyülés a kalendárium ügyében határoz. Mivel azonban az országgyülés késik, és a nyolczadi törvényszékek elmaradásából komoly bajok származnak; határoztatott, hogy a nyolczadi törvényszék már julius 25-én kezdje meg ismét üléseit; megválasztattak az ülnökök, a kiknek fizetésére, minden füst után, 12 dénár szavaztatott meg.

A néhány nap előtt elhúnyt Petricsevich János al-itélőmester helyébe Urnóczi Mihály választatott meg, és részére, minden füst után, 8 dénár szavaztatott meg.

A rendek, hadak tartására, minden füst után 2 forintot szavaztak meg. Ezen végzés nem hozatott egészen egyhangúlag. A távollevő Zrinyi grófok és Draskovich Gáspár követei ellene szavaztak. A rendek ennélfogva, nem tartván méltányosnak, hogy ezen urak kötelességeik teljesítése alól elvonják magokat, elhatározták, hogy a Zrinyi grófok és Draskovics Gáspár, bir

tokaikon minden öt füst után egy puskás gyalogot és minden husz füst után egy lovast szereljenek föl, és bocsássanak a bán rendelkezésére. Egyúttal fölhívták a bánt, hogy a Zrinyi grófok birtokai után sok év óta nem fizetett füstpénzt hajtsa be.

Mikáczi Miklós, zágrábi prépost, mint tartományi pénztárnok, benyújtván számadásait, ezek rendben találtattak, és részére, buzgó fáradozásainak elismeréseül, a rendek a hátralékokból 45 forint 25 dénár tiszteletdíjat ajánlottak meg.

Szükségesnek mutatkozott a leányrablók ellen az 1562-ik évi gyűlésen hozott végzéseket megujítani. [1])

X.

Ezen gyűlés után szokatlanul hosszú idő, több mint kilencz hó, telt el, míg a rendek ismét összegyűltek.

Az 1586. april 20-ára összehívott gyűlésen, mint Erneszt és Károly főherczegek biztosai: Praun Erasmus, hadi tanácsos és Hallek főkapitány jelentek meg. Előterjesztésökben a várak megerősítésére és élelmi szerekkel való ellátására, valamint a hadak szaporítására hívták fel a rendeket.

Ezek Szredicski, Kaproncza, Szent-György, Dombró, Kőrös és Ivanics várak megerősítésére ingyen munkákat szavaztak meg; felszólítván a bánt, hogy azokkal, a kik jobbágyaikat a kijelölt helyekre küldeni vonakodnak, mint lázadókkal bánjék el. Hallek főkapitányt pedig fölkérték, hogy oltalmazza a jobbágyokat, és felügyeljen a munkákra.

A károlyvárosi hid építésére másodízben kirendelt munkásokat a kapitány most sem használta fel ezen czélra. Harmadízben is felajánlják azokat; és kifejezik azon reményöket, hogy a híd most végre el fog készülni.

A rendek áldozatkészségökben még tovább mentek. Készeknek nyilatkoztak arra, hogy az ő költségükön tartott hadak számát 200-ról 300-ra emelik; bár az e czélra megszavazott adókat Zrinyi György és Batthyányi Boldizsár még folytonosan nem engedték jószágaikon behajtatni; sőt példájok által csábíttatva, többen az urak közül követeik által ün-

---

[1]) A gyűlés végzései ugyanott.

nepélyesen kijelentették, hogy a jövő magyar országgyűlésig nem fognak adót fizetni.

A főherczeg azon fölszólítására, hogy ingyen gabonát ajánljanak, és Zágrábban egy romba dőlt kolostort raktárrá alakítsanak át, a rendek azt válaszolták, hogy arra nem képesek. A rendek sürgették a határok kiigazítását és az adóhátralékok behajtását.

A gyülés előtt elhaltak Zabóki János al-bán és Pethe Imre itélőmester. A rendek elismeréssel nyilatkoztak érdemeikről. A bán bejelentette, hogy Jamniczai Imprich Lászlót al-bánná és Szombathelyi Mártont itélőmesterré nevezte ki.

Zágráb és Kőrös megyék alispánjai és szolgabirái a gyülés színe előtt lemondottak hivatalaikról. A rendek a lemondást nem fogadták el. [1])

XI.

A 1587-iki évben két gyülés tartatott. Az első január 5-én.

A rendek, hadak tartására, néhány főur és nemes követeinek ellenzése daczára, két forint füst-pénzt szavaztak meg. És felhívták a bánt, hogy azok ellen, a kik az adófizetést megtagadják, fegyver hatalmával lépjen fel, és felkelést rendeljen.

Minthogy a bán, Ivanics közelében, Ali béget, ki 5000 emberrel jött az ország pusztítására, megverte, és maga a vezér is a csatában elesett; attól lehetvén tartani, hogy Ferhad basa, elesett testvére halálát megboszulandó, támadást fog intézni: a rendek elhatározták, hogy ez esetben a bán, az 1547-ik évi magyar országgyülés XII. czikke értelmében közfelkelést rendeljen, és azokat, a kik a táborban meg nem jelennek, a táborozási költség kétszeres összegének erejéig bírságolja meg.

A rendek több erősség számára ingyen-munkákat szavaznak meg.

Sürgetik az adószedők számadásainak benyújtását, a hátralékok behajtását, a határok kiigazítását. Rendelkeznek a nyolczadi törvényszék megtartásáról, ülnököket választanak, és ezek fizetésére minden füstre 10 dénárt vetnek ki. [2])

[1]) A gyülés végzései ugyanott.

[2]) A gyülés végzései ugyanott.

XII.

A második gyűlés (1587) szeptemher 27-re hivatott egybe. Felolvastatván a pozsonyi országgyűlésre szóló királyi meghivó levél, Horvátország és Slavónia követeiűl megválasztattak: Zelniczei Miklós zágrábi olvasó-kanonok, Urnóczi Mihály alitélőmester és Vragovics Kristóf varasdi alispán. Ezeket egyebek között megbizták, terjeszszék az országgyűlés elé a rendek panaszát az adó behajtását akadályozó főurak ellen. Ez ügyben Károly főherczeg közbenjárását is kikérték. [1]) A kiknek, valamint a törvényszéki ülnököknek, költségeik fedezésére, minden füst után 20 dénárt szavaztak meg.

Hallek főkapitány küldöttei, Kastellánfi István és Gazvani István kapitányok, Károly főherczeg nevében, a slavoniai végvárak tárgyában előterjesztést tettek. Azonban a rendek csak a hátralékos ingyen-munkákról intézkedtek; új ingyen munkákat, a gazdasági munkák folyamatban lévén, egyelőre nem ajánlottak; ezt a jövő gyűlésre halasztották. Ingyen gabonát sem ajánlottak; hivatkozva a keresztény »irgalmasság« sugallatára, mely a jobbágyok kimélését követeli; és arra, hogy pénzért könnyen be lehet szerezni a szükséges gabonát.

Kijelentik, hogy a 300 gyalogot ezentúl is eltartandják, sőt számukat, ha lehet, szaporítani fogják.

A rendek engedelmességet igérnek az albánnak, ki az Erneszt főherczeghez elutazó bánt helyettesítendi. [2])

---

[1]) Az instructio egyéb pontjait nem foglalták a végzésekbe.

[2]) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

